खजुरा गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

बाँके, प्रदेश नं. ५, नेपाल

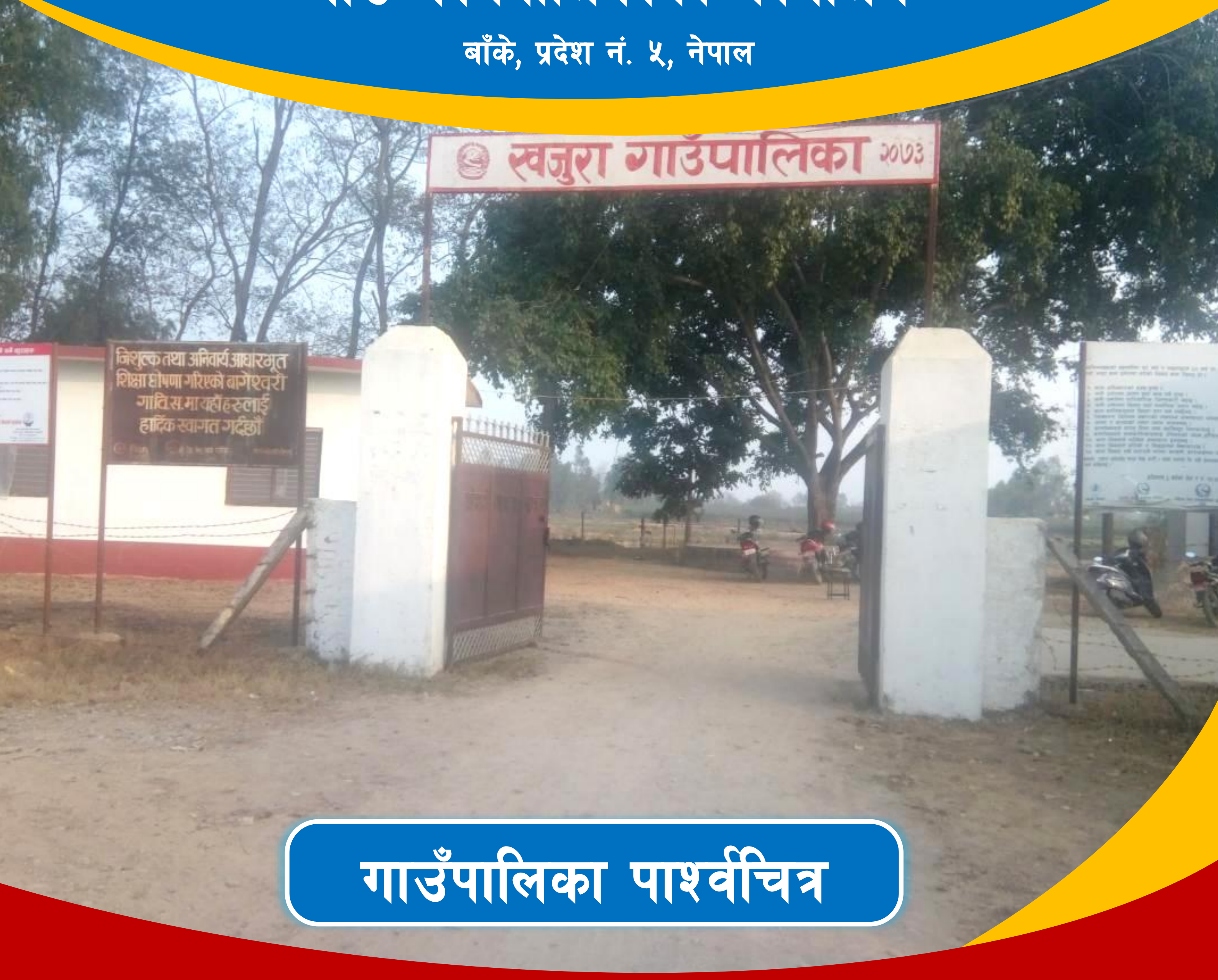

गाउँपालिका पार्श्वचित्र

अन्तिम प्रतिवेदन २०७६

दुई शब्द

बाँके जिल्लाका ८ स्थानीय तहहरु मध्येको करिब १०१.९० वर्ग कि.मी क्षेत्रफलमा अक्सर बसोवास गर्ने ४७,८४१ जनसंख्या भएको यस खजुरा गाउँपालिकाको केन्द्र साविकको बागेश्वरी गा.वि.स.को कार्यालय रहेको छ भने साविकको बागेश्वरी, सीतापुर, राधापुर, उढारापुर, सोनपुर, रनियापुर गा.वि.स.हरू समावेश गरी खजुरा गाउँपालिका गठन गरिएपछि यो गाउँपालिकाको प्राथमिक तथ्याङ्क अर्थात घरधुरी तथ्याङ्क संकलन मार्फत समग्र वस्तुस्थिति झल्कने पार्श्वचित्र तयार गरिएको छ ।

राज्यको पुर्नःसंरचनाको सिलसिलामा स्थापित यस गाउँपालिकाको यथार्थ विद्यमान अवस्था झल्काउने पार्श्वचित्र तयारीले गाउँपालिको विकासको वर्तमान अवस्थालाई चित्रित गरेको छ । यस प्रकारको चित्रणले आगामी दिनमा हामीले तर्जुमा गर्नुपर्ने नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकीकरण गरी हामीलाई उपलब्ध सिमित श्रोत र साधनको अधिकतम सदुपयोग गरी गाउँपालिकाको समग्र विकासलाई गति प्रदान गर्न अवश्य पनि सहयोग पुऱ्याउने आशा तथा विश्वास लिएको छु । यस अध्ययन प्रतिवेदनले प्रायः सबै क्षेत्र तथा वस्तुगत यथार्थलाई समेट्न प्रयास गरेको भएतापनि सिमित श्रोत साधनको सीमाभित्र गरिएको अध्ययन आफैँमा पूर्ण हुन सक्दैन । यसलाई समय सन्दर्भ अनुसार परिष्कृत र परिमार्जित गर्नुपर्ने आवश्यकता रहन्छ ।

योजनाबद्ध विकासको आधारको रुपमा रहने यो पार्श्वचित्र समयमै गर्न सहयोग पुऱ्याउने गाउँकार्यपालिकाको सम्पूर्ण परिवार, उपाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, सम्पूर्ण निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू तथा अन्य वडा तहमा महत्वपूर्ण जिम्मेवारी पुरा गर्ने कर्मचारी, घर-घरमा गई घरधुरी तथ्याङ्क संकलनमा सहयोग पुऱ्याउनुहुने सबैवडाका गणकहरुलाई तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु हुने सम्पूर्ण गाउँपालिकाबासी लगायत तथ्याङ्क उपलब्ध गराउने सम्पूर्ण विषयगत कार्यालय, संघसंस्था तथा अन्य सबैमा गाउँपालिकाको तर्फबाट आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । यसै गरी यो अध्ययन प्रतिवेदन सम्पन्न गर्ने श्री पानोरामा रिसर्च सेन्टर प्रा.लि. अनामनगर, काठमाडौँलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

अन्त्यमा गाउँपालिकाको विकासको आधार चित्र कोर्न यो प्रतिवेदन सहयोगी बनोस र दीर्घकालीन सोचका साथ अगाडि बढ्न हामी सबैलाई उपयुक्त दिशा प्राप्त हुनेछ भन्ने आशा गरेको छु ।

किस्मत कुमार कक्षपति

अध्यक्ष

मेरा दुई शब्द

दिगो र योजनाबद्ध विकासलाई अगाडि बढाउनका लागि गाउँपालिकाको समग्र तथ्याङ्क आवश्यक पर्दछ । यसै आवश्यकतालाई मध्य नजर गरी गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र तयार गरिएको छ । जसमा Android Apps द्वारा घरपरिवार तथ्याङ्क संकलन गरी गाउँपालिकाका विभिन्न विषय समावेश गरिएका श्रोत नक्साहरू, विषयगत कार्यालयहरूबाट संकलन गरिएका तथ्यहरूमा आधारित भई उपलब्ध भएसम्म कृषि, शिक्षा, स्वास्थ्य, यातायात, सञ्चार, वन, सिचाई, खानेपानी, विद्युत आदिका तथ्याङ्क समावेश गरी गाउँ पार्श्वचित्र तयारी गरिएको छ ।

यस गाउँपालिकाको अध्ययन गर्न चाहने विद्यार्थी, अनुसन्धानकर्ता, योजना निर्माणकर्ता तथा गाउँपालिकाबासीहरूलाई पार्श्वचित्रले सूचना प्रदान गर्न सहयोग पुग्ने छ भन्ने मैले आशा लिएकी छु । पार्श्वचित्रमा उल्लेखित विवरणमा गाउँपालिकाको राजनैतिक तथा प्रशासनिक विवरण छुट्टिने नक्सा, भू-वर्गीकरण तथा भू-उपयोग नक्साका साथै घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६ का विविध जनसांख्यिक पक्षहरू समावेश गरिएको छ ।

अन्त्यमा प्रस्तुत पार्श्वचित्र तयारी गर्ने सिलसिलामा सूचना संकलन गर्न प्रत्यक्ष तथा परोक्षरुपमा सहयोग गर्नु सबैवडाबाट खटिनु भएका गणकहरू, घरपरिवारको तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु हुने गाउँपालिकाबासी, विभिन्न विषयगत तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु हुने सम्पूर्ण विषयगत शाखा तथा कार्यालयका प्रमुख, विभिन्न संघ/संस्था, वडा सचिवहरू, गाउँ कार्यपालिकाका कर्मचारीहरू, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा शुरुदेखि तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन गरी पार्श्वचित्रलाई यो रुप दिनुहुने परामर्शदाता श्री पानोरामा रिसर्च सेन्टर प्रा.लि. अनामनगर, काठमाडौंलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

एकमाया बिक

उपाध्यक्ष

मेरो भन्नु

साविकका बागेश्वरी, सीतापुर, राधापुर, उढारापुर, सोनपुर, रनियापुर गा.वि.स.हरू समावेश गरी जम्मा ८ ओटा वडा कायम गरी मिति २०७३/११/२७ मा खजुरा गाउँपालिका गठन गरिएपछि घरधुरी तथ्याङ्क संकलन गरी पहिलो पार्श्वचित्र तयारी गर्न पाउँदा अत्यन्तै खुसी लागेको छ ।

कुनै पनि विकासको मार्ग तयार गर्न योजनाको सही छनोट, प्रभावकारी कार्यान्वयन, सरोकारवालाहरूको पूर्ण सन्तुष्टि सहितको उपयोग र निरन्तर अनुगमन एवम् मूल्याङ्कन र दिगोपनाको लागि सही र वस्तुनिष्ट निर्णय लिन तथ्याङ्कको आवश्यकता पर्दछ । विगतबाट सिकेर वर्तमानको भोगाईका आधारमा भविष्यका लागि योजना तर्जुमा गर्नु वर्तमान पुर्नसंरचित स्थानीय तहको पहिलो आवश्यकता हो भन्नेमा दुईमत हुन सक्दैन ।

वस्तुनिष्ठता र आवश्यकताको कसीमा योजनाहरू तथा कार्ययोजनाहरू अगाडि बढाउन नसकिएमा जनताले स्थानीय सरकारबाट राखेका अपेक्षा पुरा हुन सक्दैनन् । यसैकारण वर्तमानको हाम्रो धरातलीय, सामाजिक, साँस्कृतिक, जनसाङ्खिक तथा आर्थिक अवस्थाको पहिचान गरी भविष्यका आवश्यकता आँकलन गर्ने उद्देश्यका साथ यो अध्ययन प्रतिवेदन (पार्श्वचित्र) सिमित समय तथा स्रोत र साधनको सीमाभित्र रही तयार गरिएको हो । पार्श्वचित्रलाई सामान्य रुपमा अध्ययन गर्ने जो कोहीले पनि यो गाउँपालिकाको बहुआयामिकता सहितको वर्तमान अवस्था सहजै आँकलन गर्न सक्ने देखिन्छ । यो पार्श्वचित्रलाई एकातिर गाउँपालिकाको सम्पूर्ण चिनारीको रूपमा हेर्न सकिन्छ भने अर्कोतर्फ यस मार्फत् हाम्रा सम्भावना र चुनौतीहरूलाई अवगत गर्न सकिन्छ ।

पार्श्वचित्र तयारीको क्रममा आफ्नो महत्वपूर्ण समय प्रदान गर्ने अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू, विभिन्न विषयगत शाखा प्रमुख लगायत सम्पूर्ण कर्मचारी, वडा सचिव साथीहरू, घरधुरी तथ्याङ्क संकलन गर्न महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नुहुने गणक साथीहरु, विभिन्न संघ/संस्थाका प्रमुख तथा अन्य कर्मचारीहरू तथा पार्श्वचित्रलाई यो रुप दिन सहयोग पुऱ्याउनु हुने परामर्शदाता श्री पानोरामा रिसर्च सेन्टर प्रा.लि. अनामनगर, काठमाडौंलाई हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

अन्तमा, यो पार्श्वचित्र आफ्नो उद्देश्य प्राप्तिमा सफल रहोस् भन्ने कामना व्यक्त गर्दछु ।

बम बहादुर के.सी.

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

विषय सूची

खण्ड- १: परिचय **१**
१.१ पृष्ठभूमि १
१.२ उद्देश्य १
१.३ कानूनी तथा नीतिगत आधारहरू २
१.४ तयारी प्रक्रिया (Methodology) २
१.५ वस्तुस्थिति विवरणको सीमा ३
खण्ड- २: गाउँपालिकाको चिनारी (भौतिक तथा समग्र चरित्र) **४**
२.१ भौगोलिक अवस्थिति, सीमाना तथा प्रशासनिक विभाजन ४
२.१.१ भौगोलिक अवस्थिति, सीमाना ५
२.१.२ प्रशासनिक विभाजन ५
२.२ धरातलिय अवस्था (भू-क्षेत्रको प्रकृति भिरालोपन तथा उचाइ, मोहडा) ७
२.३ भू-उपयोगको विवरण ८
२.४ माटोको बनावट १०
२.५ भू-क्षेत्रको बर्गीकरण १०
२.६ जमिनको मोहडा (Aspect) १३
२.७ मुख्य प्राकृतिक सम्पदा (नदी, खोला, ताल, हिमाल, खानीखनिज, खेतीयोग्य जमिन, वनजंगल, निकुञ्ज, आरक्ष, संरक्षण क्षेत्र, जलाधार सिमसार) १३
२.८ साँस्कृतिक विशेषताहरू १५
२.९ विकासका मुख्य सम्भावनाहरू १५
खण्ड- ३: जनसांख्यिक विवरण **१८**
३.१ जनसंख्याको विवरण १८
३.२ वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण १९
३.३ उमेर समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण २२
३.४ १० वर्ष वा सोभन्दा माथिका व्यक्तिहरूको बैवाहिक स्थितिको विवरण २५
३.५ उमेर समूहका आधारमा १० वर्षभन्दा माथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिको विवरण २७
३.६ जातजाती समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण २८
३.७ मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण २९
३.८ धर्म अनुसार जनसंख्याको विवरण ३१
३.९ अनुपस्थित जनसंख्या ३३
३.९.१ उमेर र लिङ्गका आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण ३४
३.९.२ अनुपस्थित हुँदा उतीर्ण गरेको कक्षा अनुसार अनुपस्थित जनसंख्याको वडागत विवरण ३६
३.९.३ लिङ्गअनुसार शैक्षिक स्तरको आधारमा गाउँपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण ३६
३.९.४ अनुपस्थित जनसंख्याको अनुपस्थित हुनुको कारण सम्बन्धी विवरण ३८
३.९.५ अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण ३९
३.९.६ अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको देशको विवरण ४०

३.९.७ अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको जिल्लाको आधारमा विवरण ४१
३.१० व्यक्तिगत घटना दर्ता ४२
३.१०.१ पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण ४२
३.१०.२ तथ्याङ्क संकलनको पछिल्लो १२ महिनामा परिवारको सदस्यको मृत्यु सम्बन्धी विवरण ४३
३.१०.३ लिङ्ग र उमेर समुह अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण ४४
३.१०.४ मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्या ४६
३.१०.५ मृतकको मृत्युदर्ता सम्बन्धी विवरण ४७
३.११ बसाइँसराइको अवस्था ४९
३.११.१ जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण ४९
३.११.२बाहिर जन्मस्थान भएका जनसंख्याको यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको विवरण ५०
खण्ड- ४: आर्थिक स्थिति तथा रोजगार ५२
४.१ मुख्य आर्थिक क्रियाकलापहरूको विवरण (मुख्य पेशा) ५२
४.१.१ आम्दानीका मुख्य श्रोतहरूको आधारमा परिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ५२
४.१.२ आफ्नो वार्षिक आम्दानीले परिवार धान्न पुग्ने समय अवधिका आधारमा परिवारको विवरण (सबै प्रकारको आम्दानी) ५३
४.१.३ ऋणको आधारमा घरपरिवारको विवरण ५४
४.१.४ ऋण लिनुको कारणका आधारमा घरपरिवारहरूको विवरण(बहुउत्तरमा आधारित) ५५
४.१.५ ऋण लिएको श्रोतको आधारमा घरधुरीको विवरण ५६
४.२ विप्रेषणबाट आएको रकम खर्च गर्ने क्षेत्र सम्बन्धी विवरण ५७
४.३ परिवारको औषत आम्दानीको विवरण ६१
४.४ परिवारको औषत खर्चको विवरण (खर्चका मुख्य शीर्षकहरू) ६३
४.५ गरिबीको रेखामुनी रहेको जनसंख्याको विवरण (दैनिक प्रतिव्यक्ति आम्दानीका आधारमा) ६५
४.६ खाद्यान्न सुरक्षा तथा आपूर्तिको अवस्था ६५
४.७ आयात तथा निर्यातको अवस्था ६५
४.८ स्थानीय श्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थहरू जस्तै काठ, खोटो, जडिबुटी, लोक्ता, अल्लो, चुनढुङ्गा, मार्वल स्लेट, फलफूल, खाद्यान्न आदि) ६५
४.९ सुकुम्बासी जनसंख्याको विवरण ६५
४.१० बेसहारा सडक बालबालिका तथा जनसंख्याको विवरण ६६
४.११ कृषि तथा पशुपंक्षी, माछापालन तथा अन्य ६६
४.११.१ मुख्य कृषिजन्य उत्पादनहरूको विवरण (वार्षिक उत्पादन उपलब्ध भएसम्म) ६७
४.११.२ खेतीजन्य जमिनको विवरण ६७
४.११.३ खेतीयोग्य मध्य सिंचित र असिंचित जमिनको विवरण ६७
४.११.४ बाँझो जमिनको विवरण ६८
४.११.५ खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग तथा किरा ६८
४.११.६ तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा ६९
४.१२ पशुपालन ६९
४.१२.१ घरपालुवा पशुपंक्षी पालनको आकारका आधारमा घरपरिवारको विवरण ७१
४.१२.२ कृषि प्रयोजनको लागि हाल परिवारमा भएको पशुपन्छी सम्बन्धी विवरण ७२

४.१२.३ पशुपंक्षीहरूको बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण ७५
४.१२.४ पशुपंक्षी जन्य वस्तुको उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण ७६

४.१३ पशु नश्ल ७७
४.१३.१ पशुपंक्षीमा लाग्ने रोग तथा किरा ७८
४.१३.२ पशुपंक्षी, खाद्यान्न, तरकारी, फलफूल, माछा, मौरी, रेशम खेती आदि सम्बन्धी व्यवसायिक फर्महरूको विवरण ७८
४.१४ कृषि ८१
४.१४.१ कृषियोग्य जमिनको स्वामित्वका आधारमा घरपरिवारको विवरण ८१
४.१४.२ कृषि पेशा अंगाल्ने परिवार, कृषक परिवार र उनीहरूले भोगचलन गरेको जमिनको विवरण ८२
४.१४.३ खेतीपातीमा उपयोग भएको जग्गा जमिनको आकारको आधारमा घरपरिवारको विवरण ८२
४.१४.४ कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सम्बन्धि विवरण ८३
४.१४.५ कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण ८४
४.१४.६ कृषि बाली उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ८५
४.१४.७ कृषिजन्य बाली बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ८७
४.१५ बाली पात्रो ८८
४.१६ कृषि बजारीकरण ८९
४.१६.१ कृषि सहकारी संस्थाको विवरण/कृषि समूहको विवरण ९०
४.१६.२ कृषि उपज संकलन केन्द्र तथा डेरीहरूको विवरण ९०
४.१६.३ चिस्यान केन्द्र, भण्डारण केन्द्र तथा डेरीहरूको विवरण ९१
४.१६.४ कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण ९१
४.१७ पर्यटन विकास ९२
४.१७.१ मुख्य पर्यटकिय क्षेत्रहरूको विवरण (धार्मिक, ऐतिहासिक, साँस्कृतिक, प्राकृतिक) ९२
४.१७.२ पर्यटकिय पूर्वाधारहरूको विवरण ९३
४.१८ उद्योग व्यापार तथा बैंकिङ ९३
४.१८.१ हाल संचालित समग्र उद्योगहरूको विवरण ९३
४.१८.२ मुख्य व्यापारको विवरण (किराना, थोक, आयात, निर्यात) ९४
४.१८.३ खनिज तथा खानी सम्बन्धी विवरण ९४
४.१८.४ मुख्य बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण ९४
४.१८.५ क्रमिक विकास भइरहेका बस्तीहरूको विवरण ९५
४.१८.६ सहकारी संस्थाहरूको विवरण ९७
४.१८.७ बैङ्कहरूको विवरण ९८
४.१८.८ बैंक खाता भएका घरपरिवारको संख्याको आधारमा घरपरिवारको विवरण ९९
खण्ड- ५: सामाजिक अवस्था **१००**
५.१ शिक्षा तथा मानव संशाधन १००
५.१.१ पाँच वर्ष माथिको जनसंख्याको समग्र साक्षरता/निरक्षरता विवरण (महिला/पुरुष दुबै) १०३
५.१.२ १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति १०४

५.१.३ ५ देखि ३५ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल कलेज गए नगएको विवरण १०५
५.१.४ ५ देखि ३५ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कूल/कलेज नजानुको कारणका आधारमा विवरण १०६
५.१.५ ५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल कलेज गए नगएको विवरण १०७
५.१.६ ५-२४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कूल/कलेज नजानुको कारणका आधारमा विवरण १०८
५.१.७ १० वर्ष वा सोभन्दा बढी उमेर भएका जनसंख्या औपचारिक/अनौपचारिक तालिमसम्बन्धी विवरण १०९
५.१.८ तालिमको अवधिको आधारमा विवरण ११२
५.२ अपाङ्गता सम्बन्धी विवरण ११२
५.३ विगत १२ महिनामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने जनसंख्याको विवरण ११५
५.४ स्वास्थ्य क्षेत्रको अवस्था ११६
५.४.१ एच. आई. भी./एडसको अवस्था ११७
५.४.२ सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण ११७
५.४.३ विगत १२ महिनामा सुत्केरी भएका महिलाहरूको सुत्केरी गराएको स्थानसम्बन्धि विवरण ११८
५.४.४ विगत १२ महिनामा सुत्केरी भएका महिलाहरूको प्रोटोकलअनुसार ४ पटक गर्भ जाँचसम्बन्धि विवरण ११९
५.४.५ १५-४९ वर्ष उमेर समूहका महिलाले हालसम्म जीवित सन्तान जन्म दिए/नदिएको विवरण ११९
५.४.६ परिवार नियोजन १२०
५.४.७ खोपको विवरण १२१
५.४.८ ५ वर्षभन्दा कम उमेरका पूर्ण खोपयुक्त बालबालिकाको विवरण १२१
५.४.९ बाल्यकालमा हुने रोगका जोखिम १२२
५.४.१० शिशु तथा ५ वर्ष मुनिका बाल मृत्युदर १२३
५.४.११ बालपोषण सम्वन्धी विवरण १२३
५.४.१२ जन्मदाको बखत शिशुको तौल सम्बन्धी विवरण १२३
५.४.१३ पहिलो विवाह गर्दाको महिला र पुरुषको उमेरको विवरण १२५
५.४.१४ पहिलो बच्चा जन्मदाको महिलाको उमेरको विवरण १२६
५.४.१५ दीर्घ रोगको प्रकारअनुसार दीर्घ रोगीहरूको जनसंख्या विवरण १२७
५.४.१६ २०७५/०७६ मा गाउँपालिकामा देखा परेका १० प्रमुख रोगहरूको विवरण १२९
५.५ महिला बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण १३०
५.५.१ बाल क्लवहरूको विवरण १३०
५.६ खेलकुद तथा मनोरन्जन १३०
५.६.१ रंगशाला, खेलमैदान, व्यायामशाला सम्बन्धी विवरण १३०
५.६.२ पार्क तथा पिकनिक स्थल सम्बन्धी विवरण १३१
५.७ शान्ति सुरक्षाको विवरण १३१
खण्ड- ६: जलवायू, वन तथा वातावरण १३२
६.१ जलवायू १३२
६.१.१ जलवायूको समग्र विवरण १३३
६.१.२ जलवायूको परिवर्तनका असरहरू १३३

६.१.३ जलवायूको परिवर्तनका असरहरू सामना गर्ने कार्यक्रमहरू १३३
६.२ वन क्षेत्रको अवस्था तथा जैविक विविधता १३३
६.२.१ गाउँपालिकामा पाईने प्रमुख वनस्पति र वन्यजन्तुहरूको विवरण १३३
६.२.२ प्रमुख वनस्पतिहरूको विवरण (काष्ठ तथा गैह्र काष्ठ) जडिबुटी छुट्याएर १३४
६.२.३ प्रमुख वन्यजन्तुहरूको विवरण १३४
६.२.४ प्रमुख चराचुरुङ्गीहरूको विवरण १३४
६.२.५ वनका प्रकारहरू वर्गीकरण सहित सबैको विवरण (सामुदायिक, राष्ट्रिय, निजी, धार्मिक आदि) १३५
६.२.६ सामुदायिक वन १३५
६.२.७ कवुलियति वनको विवरण १३६
६.२.८ वन पैदावार सम्बन्धी विवरण (निकासी भएमा) १३७
६.२.९ राष्ट्रिय निकुञ्ज, मध्यवर्ती क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र आदि १३७
६.३ भू-क्षय सम्भावित क्षेत्र १३७
६.३.१ गाउँपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण १३८
खण्ड- ७: भौतिक विकास **१३९**
७.१ खानेपानी तथा सरसफाई १३९
७.१.१ खानेपानीको श्रोतको आधारमा (घरधुरी तथ्याङ्क) १३९
७.१.२ खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण १४१
७.२ शौचालय १४२
७.२.१ घरधुरीको शौचालय प्रयोगको अवस्था (प्रकारको आधारमा) १४३
७.२.२ फोहर व्यवस्थापन प्रणाली सम्बन्धी विवरण (मुख्य बजार क्षेत्र साथै सर्वत्र) १४४
७.२.३ ढल निकासको अवस्था, ल्याण्डफिल साइटको अवस्था १४५
७.२.४ सडक नालाहरूको अवस्था १४६
७.३ यातायात पूर्वाधार १४७
७.३.१ सडक संजालको विद्यमान अवस्था १४८
७.३.२ सवारीका प्रकारहरू १५२
७.३.३ प्रमुख सार्वजनिक यातायातका रुटहरू तथा बसपार्क सम्बन्धी विवरण १५२
७.३.४ गाउँपालिकाका वडा केन्द्रदेखि गाउँपालिकाको केन्द्र पुग्न लाग्ने अनुमानित समय १५३
७.३.५ टाढाको वस्तीबाट गाउँपालिका केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने अनुमानित समय १५३
७.३.६ वैकल्पिक यातायात सेवा १५३
७.४ विद्युत तथा उर्जा १५३
७.४.१ खाना पकाउन प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण १५४
७.४.२ विद्युतिकरणको अवस्था १५६
७.४.३ बत्ती बाल्न प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण १५६
७.४.४ बैकल्पिक उर्जाका श्रोतहरूको विवरण १५६
७.५ रेडियो, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, इन्टरनेट, टेलिफोन, मोबाइल, हुलाक तथा कुरियर सेवा सम्बन्धी तथ्याङ्क विवरण १५७
७.५.१ परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण १५७
७.६ आवास तथा सार्वजनिक भवनहरू १५९
७.६.१ परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण १५९

७.६.२ परिवारले प्रयोग गरेको घर भएको जग्गाको स्वामित्व विवरण १६०
७.६.३ कच्ची, पक्की, अर्धपक्की घरको प्रकारको आधारमा घरधुरीको विवरण १६१
७.६.४ परिवारले प्रयोग गरेको घर बनेको समय अवधीको आधारमा घरपरिवारको विवरण१६२
७.६.५ परिवार बसोबास गर्ने घरको तल्लाको आधारमा परिवारको विवरण १६३
७.६.६ कोठा संख्याको आधारमा परिवारको विवरण १६४
७.६.७ परिवारले प्रयोग गरेको कोठा संख्याको आधारमा परिवारको विवरण १६५
७.६.८ घर तथा जमिनमा महिलाको स्वामित्वसम्बन्धि विवरण १६६
७.६.९ घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्रको आधारमा परिवारको विवरण १६७
७.६.१० कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएका घरपरिवारहरूको वडागत विवरण १६९
७.६.११ सामुदायिक भवनहरू तथा सभाहल सम्बन्धी विवरण १७०
७.६.१२ गाउँपालिका तथा अन्य सरकारी भवनहरूको विवरण १७०
७.६.१३ पाटी, पौवा, धर्मशाला चौतारा तथा विश्रामस्थलहरूको विवरण १७०
७.६.१४ पशुबधशालाहरूको विवरण १७०

खण्ड- ८ **१७१**

८.१ खजुरा गाउँपालिकाका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको विवरण १७१
८.२ खजुरा गाउँपालिका कार्यालयमा हाल कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण १७२

तालिका सूची

तालिका नं. १:	गाउँपालिकाको वडा विभाजन	५
तालिका नं. २:	भू-उपयोग विवरण	८
तालिका नं. ३:	भिरालोपनको विवरण	११
तालिका नं. ४:	जमिनको मोहडाको विवरण	१३
तालिका नं. ५:	गाउँपालिकामा रहेको प्रमुख नदी तथा खोलाहरूको विवरण	१३
तालिका नं. ६:	जनसंख्याको विवरण	१८
तालिका नं. ७:	वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण	२०
तालिका नं. ८:	वडागत अनुपस्थित सहितको जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण	२१
तालिका नं. ९:	उमेर समूह अनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण	२२
तालिका नं. १०:	लिङ्ग अनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण	२३
तालिका नं. ११:	१० वर्ष वा सोभन्दा माथिका व्यक्तिहरूको वैवाहिक स्थितिको विवरण	२५
तालिका नं. १२:	उमेर समूहका आधारमा १० वर्षभन्दा माथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिको विवरण	२७
तालिका नं. १३:	जातजातिअनुसार जनसंख्याको विवरण	२८
तालिका नं. १४:	मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण	३०
तालिका नं. १५:	धर्मअनुसार जनसंख्याको विवरण	३२
तालिका नं. १६:	गाउँपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण	३३
तालिका नं. १७:	अनुपस्थित हुँदाको उमेर समूह अनुसार वडागत अनुपस्थितिको विवरण	३४
तालिका नं. १८:	उमेर र लिङ्गका आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण	३५
तालिका नं. १९:	अनुपस्थित हुँदा उतीर्ण गरेको कक्षा अनुसार अनुपस्थित जनसंख्याको वडागत विवरण	३६
तालिका नं. २०:	लिङ्गअनुसार शैक्षिक स्तरको आधारमा गाउँपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण	३६
तालिका नं. २१:	अनुपस्थित व्यक्तिको अनुपस्थित हुनुको कारण सम्बन्धी विवरण	३८
तालिका नं. २२:	अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण	३९
तालिका नं. २३:	अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण	४०
तालिका नं. २४:	अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको देशको विवरण	४०
तालिका नं. २५:	अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको जिल्लाको विवरण	४१
तालिका नं. २६:	गाउँपालिकामा दर्ता भएका व्यक्तिगत घटनाको विवरण	४२
तालिका नं. २७:	पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण	४२
तालिका नं. २८:	पछिल्लो १२ महिनामा परिवारको सदस्य मृत्यु सम्बन्धी विवरण	४३
तालिका नं. २९:	लिङ्गअनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण	४४
तालिका नं. ३०:	मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्याको विवरण	४६
तालिका नं. ३१:	मृत्यु दर्ता गराउने घरपरिवार	४८
तालिका नं. ३२:	उमेर समूह अनुसार मृत्यु दर्ता भएको विवरण	४८
तालिका नं. ३३:	जन्मस्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण	५०
तालिका नं. ३४:	बाहिर जन्मस्थान भएका जनसंख्याको यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको विवरण	५१
तालिका नं. ३५:	आम्दानीका श्रोतहरूको आधारमा परिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)	५२
तालिका नं. ३६:	आफ्नो वार्षिक आम्दानीले परिवार धान्न पुग्ने समय अवधिका आधारमा परिवारको विवरण	५३
तालिका नं. ३७:	ऋण भएका घरपरिवारको विवरण	५४
तालिका नं. ३८:	ऋण लिनुको कारणका आधारमा घरपरिवारहरूको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)	५५
तालिका नं. ३९:	ऋण लिएको श्रोतको आधारमा घरधुरीको विवरण	५६

तालिका नं. ४०: विप्रेशणबाट आएको रकम खर्च हुने स्थान सम्बन्धि विवरण ५८
तालिका नं. ४१: वार्षिक आम्दानीको विवरण ६२
तालिका नं. ४२: वार्षिक औषत खर्चका आधारमा परिवारको विवरण ६३
तालिका नं. ४३: प्रमुख कृषि बाली सम्बन्धी विवरण ६७
तालिका नं. ४४: कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सिंचाइ सुविधा सम्बन्धि विवरण ६८
तालिका नं. ४५: खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग विवरण ६९
तालिका नं. ४६: तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा ६९
तालिका नं. ४७: गाउँपालिकामा संचालन भएको व्यवसायिक पशुपालन फार्म ६९
तालिका नं. ४८: घरपालुवा पशुपंक्षीपालनको आकारका आधारमा घर परिवारको विवरण ७१
तालिका नं. ४९: विभिन्न पशुपंक्षी पाल्ने कृषकहरूका आधारमा घरपरिवारको विवरण ७२
तालिका नं. ५०: कृषि प्रयोजनका लागि हाल परिवारमा भएको पशुपंक्षीसम्बन्धी विवरण ७३
तालिका नं. ५१: पशुपंक्षीहरूको विक्रिका आधारमा घर परिवारको विवरण (गत १२ महिनामा) ७५
तालिका नं. ५२: पशुपंक्षी जन्य वस्तुको उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण ७६
तालिका नं. ५३: पशुपंछीमा लाग्ने रोग तथा किराको विवरण ७८
तालिका नं. ५४: गाउँपालिकामा संचालन भएको कृषक समूहको विवरण ७९
तालिका नं. ५५: कृषि योग्य जमिनको स्वामित्वका आधारमा घरपरिवारको विवरण ८१
तालिका नं. ५६: कृषि पेशा अंगाल्ने परिवार, कृषक परिवार र उनीहरूले भोगचलन गरेको जमिनको विवरण ८२
तालिका नं. ५७: खेतीपातीमा उपयोग भएको जग्गा जमिनको आकारको आधारमा घरपरिवारको विवरण ८२
तालिका नं. ५८: कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सम्बन्धि विवरण ८३
तालिका नं. ५९: कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण ८४
तालिका नं. ६०: कृषि बाली उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ८५
तालिका नं. ६१: कृषिजन्य बाली विक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ८७
तालिका नं. ६२: बाली पात्रो ८८
तालिका नं. ६३: गाउँपालिकामा संचालन भएको कृषि फर्मको विवरण ८९
तालिका नं. ६४: गाउँपालिकामा भएका कृषि सहकारी संस्थाको विवरण ९०
तालिका नं. ६५: आ.वा. ०७४/७५मा गाउँपालिकामा गठित व्लक तथा पकेटको विवरण ९२
तालिका नं. ६६: धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरूको विवरण ९३
तालिका नं. ६७: वडाअनुसार मुख्य वस्तीहरू तथा बजार केन्द्रको विवरण ९५
तालिका नं. ६८: सहकारी संस्थाको विवरण ९७
तालिका नं. ६९: गाउँपालिकामा रहेको बैंक तथा वित्तिय संस्थाहरूको विवरण ९८
तालिका नं. ७०: परिवारको सदस्यको बैंक खाता भएको आधारमा घर परिवारको विवरण ९९
तालिका नं. ७१: खजुरा गाउँपालिकामा भएका सामुदायिक विद्यालयको विवरण १०१
तालिका नं. ७२: खजुरा गाउँपालिकामा भएका मदरसाको विवरण १०२
तालिका नं. ७३: खजुरा गाउँपालिकामा भएका नीजि विद्यालयको विवरण १०२
तालिका नं. ७४: ५ वर्ष वा सो भन्दा माथि उमेर समूहका जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति १०३
तालिका नं. ७५: ५ वा सो भन्दा माथिका साक्षर जनसंख्याले उत्तीर्ण गरेको तह अनुसार विवरण १०४
तालिका नं. ७६: १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका जनसंख्याको साक्षरताको स्थिती १०५
तालिका नं. ७७: ५ देखि ३५ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल कलेज गए नगएको विवरण १०५
तालिका नं. ७८: ५ देखि ३५ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कूल/कलेज नजानुको कारणका आधारमा विवरण १०६
तालिका नं. ७९: ५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल कलेज गए नगएको विवरण १०७
तालिका नं. ८०: ५-२४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कूलरकलेज नजानुको कारणका आधारमा विवरण १०८

तालिका नं. ८१: १० वर्ष वा सोभन्दा बढी उमेर भएका जनसंख्या औपचारिक / अनौपचारिक तालिमसम्बन्धी विवरण १०९
तालिका नं. ८२: औपचारिक तालिमको विषयको आधारमा वडागत विवरण ११०
तालिका नं. ८३: तालिम अवधिको आधारमा विवरण ११२
तालिका नं. ८४: अपाङ्गताको किसिमअनुसार जनसंख्याको विवरण ११३
तालिका नं. ८५: अपाङ्गता भएको अवधिको आधारमा जनसंख्या विवरण ११४
तालिका नं. ८६: अपाङ्गता परिचयपत्रको आधारमा जनसंख्या विवरण ११४
तालिका नं. ८७: सामाजिक सुरक्षा भत्ता सम्बन्धी विवरण ११५
तालिका नं. ८८: विगत १२ महिनामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने जनसंख्याको विवरण ११६
तालिका नं. ८९: खजुरा गाउँपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरुको विवरण ११६
तालिका नं. ९०: सुरक्षित मातृत्वको विवरण ११८
तालिका नं. ९१: सुत्केरी भएका महिलाहरूको सुत्केरी गराएको स्थान सम्बन्धि विवरण ११८
तालिका नं. ९२: प्रोटोकल अनुसार ४ पटक गर्भ जाँच सम्बन्धि विवरण ११९
तालिका नं. ९३: १५ देखि ४९ वर्षसम्मका विभिन्न उमेर समूहका विवाहित महिलारुले जन्म दिएका सन्तानहरूको आधारमा जनसंख्याको विवरण १२०
तालिका नं. ९४: परिवार नियोजनको विवरण १२०
तालिका नं. ९५: खोपको विवरण १२१
तालिका नं. ९६: ५ वर्षभन्दा कम उमेरका पूर्ण खोपयुक्त बालबालिकाको विवरण १२२
तालिका नं. ९७: बालपोषण सम्बन्धी विवरण १२३
तालिका नं. ९८: वितेको १२ महिनामा जन्मेका शिशुहरूको जन्मदाको तौलका आधारमा वडागत विवरण १२४
तालिका नं. ९९: पहिलो विवाह गर्दाको महिला र पुरुषको उमेरको विवरण १२५
तालिका नं. १००: १५-४९ उमेरसमूहका विवाहित महिलाहरूको पहिलो बच्चा जन्मिदाको उमेरसम्बन्धि विवरण १२७
तालिका नं. १०१: दीर्घरोग रोगको प्रकारअनुसार जनसंख्याको विवरण १२७
तालिका नं. १०२: दीर्घरोग रोगको भएको अवधिको आधार जनसंख्याको विवरण १२९
तालिका नं. १०३: रोगहरूको विवरण १२९
तालिका नं. १०४: गाउँपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण १३८
तालिका नं. १०५: खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण १३९
तालिका नं. १०६: धारामा भएको स्वामित्वको आधारमा परिवारको विवरण १४०
तालिका नं. १०७: खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण १४१
तालिका नं. १०८: खानेपानीको शुद्धताको आधारमा परिवारको विवण १४२
तालिका नं. १०९: परिवारले प्रयोग गर्ने चर्पीको प्रकारका आधारमा परिवारको विवरण १४३
तालिका नं. ११०: घरबाट निस्कने ठोस फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने स्थानको आधारमा परिवारको विवरण १४४
तालिका नं. १११: ढल निकासको व्यवस्था भए/नभएको आधारमा परिवारको विवरण १४५
तालिका नं. ११२: मुख्य सडकहरूको विवरण १४८
तालिका नं. ११३: सडक सुविधा पहुचको प्रकारको आधारमा वडागत घरपरिवारको विवरण १५१
तालिका नं. ११४: खाना पकाउन प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण १५५
तालिका नं. ११५: बत्ती बाल्न प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण १५६
तालिका नं. ११६: परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण १५७
तालिका नं. ११७: परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण १५९
तालिका नं. ११८: परिवारले प्रयोग गरेको घर भएको जग्गाको स्वामित्व विवरण १६०
तालिका नं. ११९: घरको किसिमको आधारमा घरपरिवार विवरण १६१

तालिका नं. १२०: परिवारले प्रयोग गरेको घर बनेको समय अवधीको आधारमा घरपरिवारको विवरण १६२
तालिका नं. १२१: परिवारले बसोबास गर्ने घरको तल्लाको आधारमा घरपरिवारको विवरण १६३
तालिका नं. १२२: कोठा संख्याको आधारमा परिवारको विवरण १६४
तालिका नं. १२३: परिवारले प्रयोग गरेको कोठा संख्याको आधारमा परिवारको विवरण १६५
तालिका नं. १२४: घर तथा जमिनमा महिलाको स्वामित्वसम्बन्धि विवरण १६७
तालिका नं. १२५: घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्रको आधारमा परिवारको विवरण १६७
तालिका नं. १२६: कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएका घरपरिवारहरूको वडागत विवरण १६९
तालिका नं. १२७: खजुरा गाउँपालिकाका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको विवरण १७१
तालिका नं. १२८: गाउँपालिका कार्यालयमा हाल कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण १७२

खण्ड- १: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपाली जनताको बलिदानपूर्ण लामो संघर्षपछि नेपालमा संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक राज्य व्यवस्था कायम भएको छ । विश्वभर विभिन्न देशहरूमा सफल अभ्यासमा आएको यो व्यवस्था नेपालमा नौलो भएकाले यसमा अभ्यस्त हुन केही समय अवश्य लाग्नेछ । संघीय शासन प्रणालीको सबल पक्ष भनेको जनता केन्द्रित शासन हो । नेपालको संघीय प्रणाली अन्तर्गत राज्यको संरचनालाई तीन तहमा विभाजन गरिएको छ । संघीय अर्थात केन्द्रीय शासन, प्रादेशिक शासन बीचमा र तल्लो तहमा स्थानीय सरकार सरह नेपालको संविधानले स्थानीय तहहरूलाई स्थानीय स्वायत्त सरकारको रुपमा स्थापित गरेको छ । संविधानको अनुसूची ८ को क्र.सं. ६ मा स्थानीय तथ्याङ्क र अभिलेख संकलन सम्बन्धी सम्पूर्ण अधिकार स्थानीय सरकारलाई भएको उल्लेख छ भने स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११ (२) को च मा माथि उल्लेखित विषयलाई थप विस्तार गरिएको छ ।

तसर्थ संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले तयार पारेको गाउँ/नगर वस्तुगत विवरण तयारी कार्यविधि, २०७५ अनुरुप नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले प्रदान गरेको अधिकार प्रयोग गरी स्थानीय स्तरका विकासको योजना निर्माण, नीति निर्माण तथा स्थानीय सूचनाको प्रमुख श्रोतको रुपमा रहने यो वस्तुगत विवरणले गाउँपालिका/नगरपालिकालाई विकास र सम्वृद्धिको समुचित दिशातर्फ उन्मुख हुन सहयोग गर्ने विश्वासका साथ यो प्रतिवेदन तयार भएको छ ।

१.२ उद्देश्य

पार्श्वचित्र निर्माणको प्रमुख उद्देश्य भनेकै गाउँपालिका/नगरपालिकाको समग्र वस्तुगत अवस्थाको जानकारीहरूलाई सु-व्यवस्थित ढङ्गले अभिलेखिकरण गर्ने र ती तथ्याङ्क र सूचनाहरूलाई अध्यावधी गर्दै आवश्यक पर्दा सरोकारवालाहरूलाई सूचना उपलब्ध गराउनु हो । पार्श्वचित्रका अन्य विशिष्ट उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् ।

क) गाउँपालिकाको समग्र जनसांख्यिक तथ्याङ्क तयार पार्ने ।

ख) गाउँपालिकाको समग्र भौतिक पूर्वाधारको अवस्था बारे तथ्याङ्कहरूको अभिलेख तयार पार्ने ।

ग) गाउँपालिकाको समग्र आर्थिक पक्षहरूको अवस्था बारे तथ्याङ्कहरूको अभिलेख तयार पार्ने ।

घ) गाउँपालिकाको समग्र सामाजिक पक्षहरूको अवस्था बारे तथ्याङ्कहरूको अभिलेख तयार पार्ने ।

ङ) गाउँपालिकाको समग्र वातावरणीय प्राकृतिक सम्पदा तथा विपद् व्यवस्थापन सम्बद्ध पक्षहरूको सूचना तथा तथ्याङ्कको अभिलेख तयार पार्ने ।

च) गाउँपालिकाको सेवा प्रवाह तथा संस्थागत संयन्त्रहरू बारेका सूचना तथा तथ्याङ्कहरूको अभिलेख तयार गर्ने ।

छ) गाउँपालिकाका सबल पक्षहरू, दुर्बल पक्षहरू, अवसरहरू चुनौती तथा संभावनाको विश्लेषण गर्ने ।

ज) गाउँपालिकाको विभिन्न विषयगत आधार नक्शा तयार गर्ने ।

झ) गाउँपालिकाको समग्र जनसांख्यिक, आर्थिक, सामाजिक, भौतिक, प्राकृतिक, ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक तथ्याङ्कहरूको व्याख्या र विश्लेषण गर्ने ।

ञ)	प्राप्त सूचनाहरूको वर्गीकरण गरी सुव्यवस्थित र सरल ढंगले सर्वसाधारणले बुझ्न सक्ने गरी विभिन्न खण्डमा विभाजन गरी प्रस्तुत गर्ने ।

ट)	माथि उल्लेखित सम्पुर्ण विषयसँग सम्बन्धित एकमुष्ट तथ्याङ्कीय आधार तयार पार्ने ।

१.३ कानूनी तथा नीतिगत आधारहरू

पृष्ठभूमिमा उल्लेख भएजस्तै यो गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण तयारीका निम्न आधारहरू रहेका छन् ।

(क) वैधानिक आधार

नेपालको संविधानको अनुसूची ८ लाई व्याख्या गर्न बनेको स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले स्थानीय तथ्याङ्कहरूको अभिलेख तयार गरी अध्यावधिक गर्ने अधिकार र जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई नै प्रदान गरेकोले गाउँपालिकालाई पार्श्वचित्र तयार पार्ने आधार बनेको छ ।

(ख) नीतिगत आधारहरू

नीतिगत आधारहरू अर्न्तगत नेपाल सरकारले तयार पारेको समग्र योजनाहरू, नीतिहरू, प्रादेशिक नीतिहरू र यी नीतिहरूका आधारमा तयार भएका स्थानीय तहका नीतिहरूलाई कार्यान्वयन गर्न आधारभुतरुपमा आवश्यक तथ्याङ्कहरूको अनिवार्यता हुने भएकाले गाउँपालिकाको समग्र सूचनाहरू तयार पानुपर्ने नीतिगत आवश्यकता रहेको र सूचना व्यवस्थापनको नीतिगत व्यवस्था समेत रहेकाले सोका आधारमा यो वस्तुगत विवरण तयार पारिएको हो ।

(ग) स्थानीय आवश्यकता

स्थानीय सरकार सञ्चालन गर्न तथा स्थानीय आश्यकताहरूको पहिचान गर्न वस्तुगत सूचनाहरूको आवश्यकता पर्दछ । स्थानीय आवश्यकताहरूको पहिचान पश्चात विकास निर्माण नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरू तय गर्न सकिन्छ । तसर्थ समग्र विकास प्रक्रियालाई अगाडी बढाउँदै स्थानीय सरकार सञ्चालन गर्न आवश्यक सूचना तथा तथ्याङ्कहरूको संगालोको ट्डकारो आवश्यकता रहने हुँदा यो नै वस्तुगत विवरण तयारीको अर्को महत्वपूर्ण आधार हो ।

यी बाहेक नेपालले पक्ष राष्ट्र भई हस्ताक्षर गरेका अन्तराष्ट्रिय सन्धि तथा सम्झौताहरूलाई कार्यान्वयन गर्न समेत वस्तुगत सूचनाहरूको आवश्यकता पर्दछ । दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न जलवायू परिवर्तनका असरहरू न्यूनिकरण गर्न, मानव अधिकारको सुनिश्चितता गर्न, पर्यावरणीय सन्तुलन कायम गरी दिगो विकास गर्न तथ्यपरक सुचनाहरूको आवश्यकता पर्ने भएकाले यी आवश्यकताका आधारमा यो विवरण तयार पारिएको हो ।

१.४ तयारी प्रक्रिया (Methodology)

यस गाउँपालिकाको पार्श्वचित्रको तयारी गर्दा प्रयोग गरिएका विधिहरू निम्नानुसार छन् –

- ✓ विशिष्टीकृत प्रश्नावली निर्माण गरी Android Apps द्वारा प्रत्येक घरपरिवारको जनसांख्यिक, आर्थिक, समामाजिक र भौतिक पक्षहरूको विवरण प्राप्त गर्न गणकहरू परिचालन गरी आवश्यक तथ्याङ्क संकलन गरिएको ।
- ✓ यसमा गाउँपालिकाको विभिन्न विषयगत शाखा, विषयगत कार्यालय तथा विभिन्न संघसंस्थाहरूबाट उपलब्ध तथ्याङ्कहरू समावेश गरिएको छ ।

- ✓ सबैवडाका अध्यक्ष तथा अन्य पदाधिकारीसँग प्रत्यक्ष अन्तरवार्ता विधि प्रयोग गरी तथ्याङ्क संकलन गरिएको ।
- ✓ घरधुरी तथ्याङ्क संकलन २०७६, र अन्य विभिन्न सर्वेक्षण आदिका नतिजाहरू समावेश गरिएको छ ।
- ✓ यस अध्ययन प्रतिवेदनमा तथ्याङ्को बिश्लेषणका क्रममा विभिन्न तालिकाहरू, चित्रहरू तथा नक्साको प्रयोग गरी वर्णनात्मक तथा तुलनात्मक रुपमा विश्लेषण गरिएको छ ।

पार्श्वचित्र तयार गर्ने कार्य प्राथमिक (Primary) तथा द्वितीय (Secondary) सूचना संकलन पद्दती उपयोग गरिएको छ । भू-उपयोग, सडकहरू र सो को गुणस्तर तथा वातावरणीय समस्याहरू जस्ता प्राथमिक तथ्याङ्कहरू, डिजिटल तथ्याङ्क (GIS Data), स्थलस्वरुप नक्शा, हवाई नक्शा, नापी नक्शा, स्थलगत निरीक्षण तथा अन्तरवार्ता गरी संकलन गरिएको छ । यसका साथै गाँउपालिका स्थित विभिन्न सरकारी एवं गैरसरकारी निकायहरूका पदाधिकारीहरू, वुद्धिजिवीहरू उपलब्ध प्रतिष्ठित् व्यक्तित्वहरूसँग छलफल एवं अन्तर्वार्ता गरी गाउँपालिकाका प्रमुख समस्या एवं विकासका सम्भावनाहरू माथि जानकारी लिइएको छ । गाउँपालिकाका समग्र तथ्याङ्कहरू जस्तै भौतिक, वातावरणीय, सामाजिक, आर्थिक, वित्तीय एवं संस्थागत तथ्याङ्कहरू गाउँपालिका कार्यालय लगायत गाउँपालिका स्थित सरकारी एवं गैरसरकारी कार्यालयहरूको रेकर्डबाट र केही तथ्याङ्कहरू विभाग तथा अन्य निकायहरूबाट प्रकाशित प्रतिवेदन एवं पुस्तकहरू अध्ययन गरी संकलन गरिएको छ ।

१.५ वस्तुस्थिति विवरणको सीमा

राष्ट्रिय योजना आयोग र संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले निर्धारण गरेबमोजिम गाउँपालिका पार्श्वचित्र तयार गर्दा प्रयोग गरिएका तथ्यांकहरूको स्रोत र आधार वर्ष खुलाइएको छ । गाउँपालिकाका विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी कार्यालय, अन्य संघसंस्थाले उपलब्ध गराएका तथ्याङ्क, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, विभिन्न मन्त्रालय, विभागहरू, सम्बन्धित गाउँपालिका आदि स्रोतहरूबाट उपलब्ध तथ्याङ्को आधारमा यो वस्तुगत विवरण तयार गरिएको छ । पार्श्वचित्रको अवधारणा अनुसार यसले गाउँपालिकाको सम्पूर्ण पक्षको यथार्थ जानकारी सरल एवं स्पष्ट रुपमा दिन्छ । अध्ययनलाई यथासक्य वस्तुगत बनाउने प्रयास गरिएको छ । तैपनि स्रोत, साधन तथा सुचना व्यवस्थापनका सिमितताका कारण अपेक्षित सम्पूर्ण सूचनाहरू प्राप्त हुन सकेको छैन । तथापि अध्ययनमा निर्धारित उद्देश्यका आधारमा आवश्यकता अनुसारका तथ्याङ्कहरू भने समावेश गरिएको छ ।

खण्ड- २: गाउँपालिकाको चिनारी (भौतिक तथा समग्र चरित्र)

२.१ भौगोलिक अवस्थिति, सीमाना तथा प्रशासनिक विभाजन

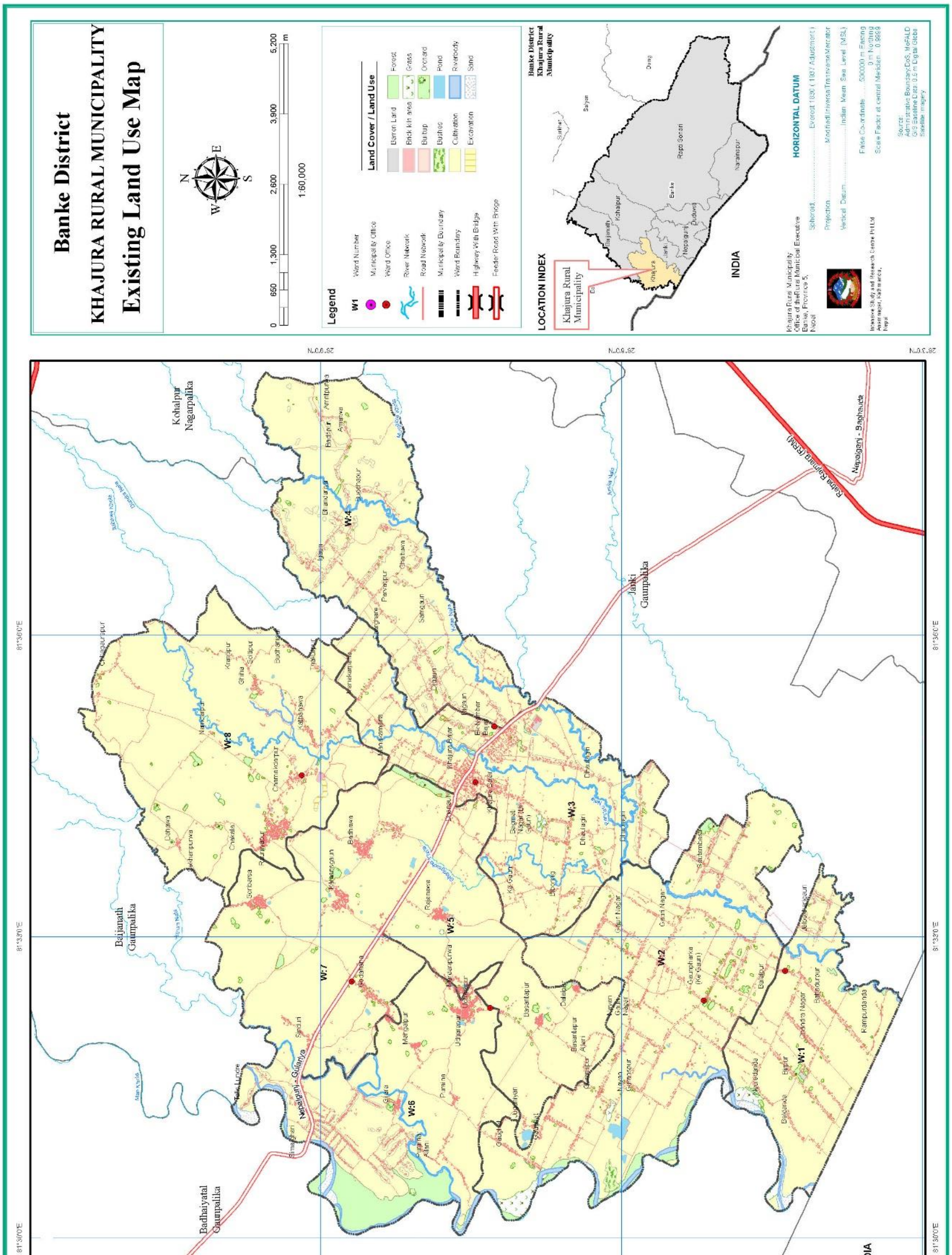

नक्सा नं. १: गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति चित्रण

२.१.१ भौगोलिक अवस्थिति, सीमाना

खजुरा गाउँपालिका नेपालको पछिल्लो प्रशासनिक विभाजन अनुसार प्रदेश नं. ५ को बाँके जिल्लामा पर्दछ। खजुरा गाउँपालिका भौगोलिक हिसाबले ८१°३०'५५" देखि ८४°१५'५१" पूर्व देशान्तरसम्म र २७°३९'२" देखि २७°४६'३६" उत्तरी अक्षांशसम्म फैलिएर मुख्य तराइको समथर फाँटमा अवस्थित छ। उचाइमा विवधता नभएकोले भौगोलिक रुपमा अनुकूल यो गाउँपालिकामा समुद्र सतहबाट १३० मि. देखि १६४ मि.को उचाईसम्मको मात्र विविधता रहेको छ। १०१.९१ वर्ग.कि.मी. क्षेत्रफल रहेको यस खजुरा गाउँपालिकाको पूर्वमा कोहलपुर नगरपालिका र जानकी गाउँपालिका, पश्चिममा बर्दिया जिल्ला, उत्तरमा बैजनाथ गाउँपालिका र दक्षिणमा भारत पर्दछन्।

२.१.२ प्रशासनिक विभाजन

तत्कालीन सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले तयार गरेको नमुना बमोजिम गठित गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष, संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको संख्या तथा सिमाना निर्धारण आयोगले मिति २०७३ पुस २२ मा पेश गरेको प्रतिवेदन अनुसार तत्कालिन संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रीको संयोजकत्वमा गठित समितिले मिति २०७३/११/२० मा पेश गरेको प्रतिवेदनको आधारमा नेपाल सरकारले मिति २०७३/११/२२ मा देहाय बमोजिम साविकका गा.वि.स. बागेश्वरी, सीतापुर, राधापुर, उढरापुर, सोनपुर, र रनियापुर समेटर ८ वटा वडाहरू कायम गरी यो गाउँपालिका निर्माण गरिएको हो। हाल गाउँपालिकाको संरचना यस प्रकार रहेको छ।

तालिका नं. १ : गाउँपालिकाको वडा विभाजन

नयाँ वडा	समावेश भएका साविक गा.वि.स./न.पा.	साविकको वडा नं.	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)
वडा नं.१	राधापुर	१-९	८.३७
वडा नं.२	सीतापुर	१-९	१८.३७
वडा नं.३	बागेश्वरी	१-३, ५	१२.६५
वडा नं.४	बागेश्वरी	४, ६-९	१२.७४
वडा नं.५	उढरापुर	१, ३-५, ८, ९	८.५७
वडा नं.६	उढरापुर	२, ६, ७	१०.६८
वडा नं.७	सोनपुर	१-९	१४.२
वडा नं.८	रनियापुर	१-९	१६.३३

स्रोतः गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

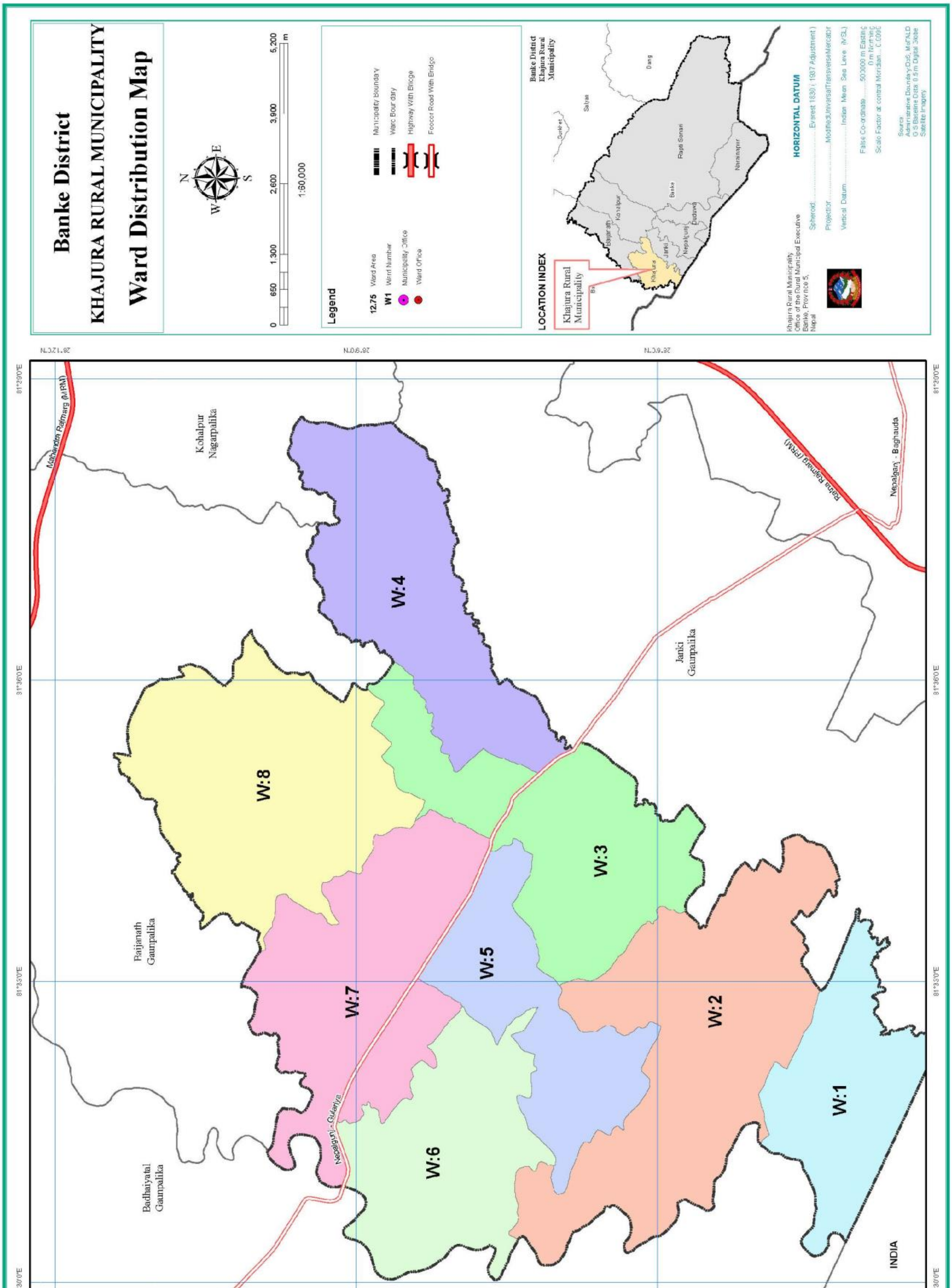

नक्सा नं. २: गाउँपालिकाको वडा विभाजन

२.२ धरातलिय अवस्था (भू-क्षेत्रको प्रकृति भिरालोपन तथा उचाइ, मोहडा)

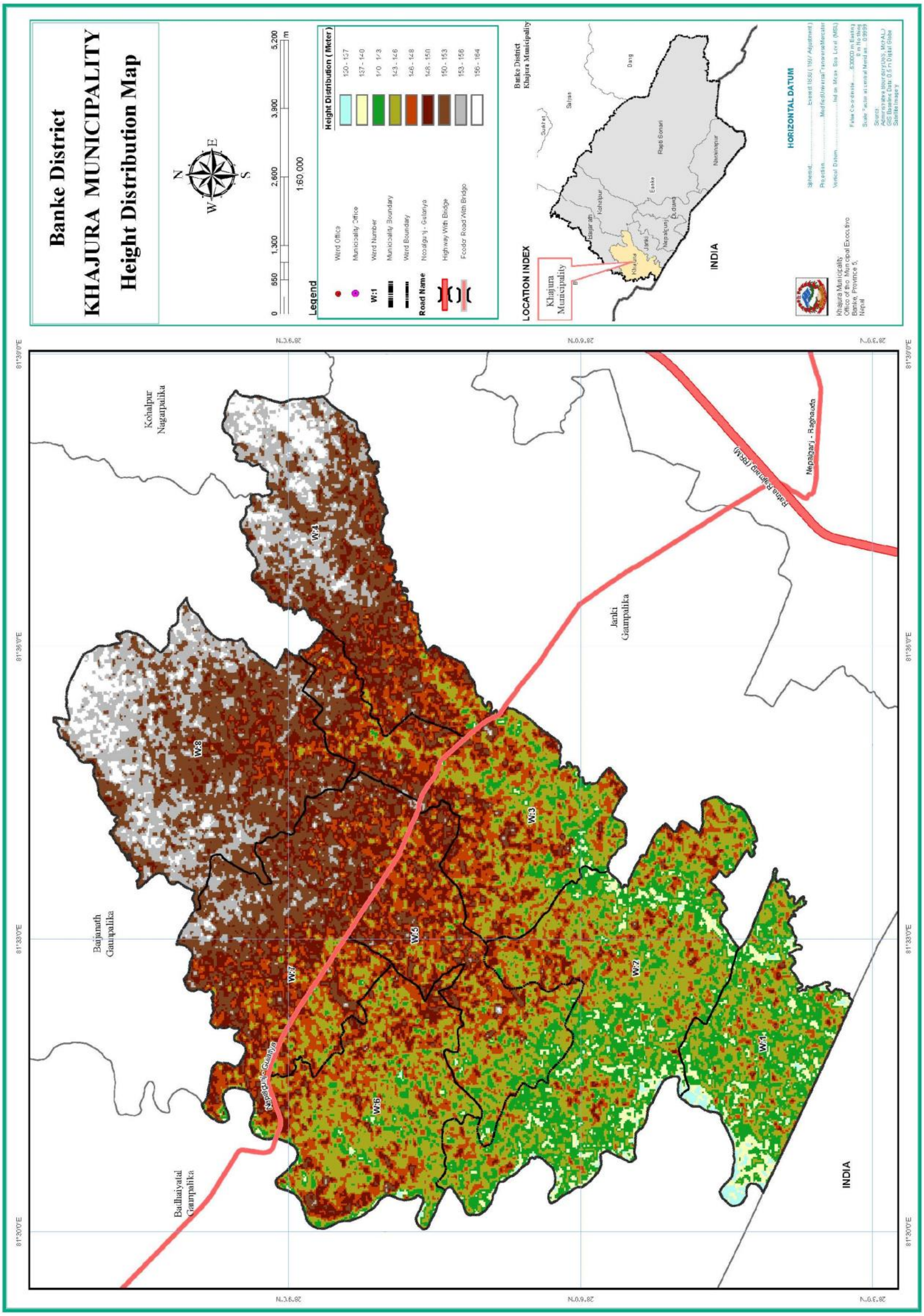

नक्सा नं. १: उचाइको विवरण

गाउँपालिकाको भौतिक अवस्थाको विवरण तयार पार्दा यहाँको धरातलीय अवस्थाका बारेमा उल्लेख गर्नु अनिवार्य हुन्छ । क्षेत्रफलका हिसाबले सानो भए तापनि नेपाल धरातलीय विविधताका हिसाबले विश्वमै सम्पन्न मानिन्छ । विशेषतः भौगर्भिक प्रक्रियाका दौरान पछिल्लो समयमा निर्माण भएको हिमालय पर्वत हिमश्रृङ्खला निर्माण हुँदा तिब्बतीयन भू-खण्ड र भारतीय उपहाद्विपको एक आपसमा टकराव हुँदा यी दुई भू-खण्डको बीचमा रहेको टेथिस सागरको अस्तित्व समाप्त भई उच्च हिमालय पर्वत, मध्य महाभारत पर्वत श्रृङ्खला तथा होचा चुरे पर्वत श्रृङ्खला र सबैभन्दा दक्षिण भेगमा फैलिएको विशाल गंगाको मैदानको अंशको रुपमा रहेको तराई भू-भाग मिलेर समग्र देशको भू-सतह निर्माण भएको छ । यो भू-धरातलीय वस्तुगत चरित्रहरू मध्ये एक वा अर्को प्रकारको भू-धरातलको प्रधानता हाम्रा गाउँपालिका वा नगरपालिकामा रहेको पाईन्छ । यस अनुसार खजुरा गाउँपालिकाको सम्पूर्ण भू-भाग मुख्य तराई खण्डमा अवस्थित छ ।

भू-धरातलीय स्वरुपले विकास निर्माणमा अहम् भूमिका खेल्दछ । भू-धरातलको विवरण अन्तर्गत विशेषतः भिरालोपन, मोहडा, उचाई, भू-आवरण, माटोको बनावट जस्ता आधारभूत पक्षहरू पर्दछन् । समथर भू-भाग भएको कारणले उर्वर खेतीयोग्य जमिनको उपलब्धता तथा निकटमा नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिका जस्तो ठूलो उपभोक्ता बजार समेत रहेकोले यो गाउँपालिका विकासको प्रचुर संम्भावनायूक्त गाउँपालिका हो ।

२.३ भू-उपयोगको विवरण

मानव जातिको सृष्टि र जनजीवन भू-धरातलमा उपलब्ध प्राकृतिक श्रोतहरूको उपयोगका आधारमा अडेको छ । मानवीय अस्तित्व भित्रका समग्र मानवीय गतिविधिहरू उसले उपयोग गर्ने जमिन तथा जमिनमा उपलब्ध श्रोतहरूमा पूर्णत निर्भर गर्दछ । तसर्थ भू-आवरण अन्तर्गत मानिसले उपयोगमा ल्याउने वन क्षेत्रको तथ्याङ्क, खेतीयोग्य जमिन, जल, बालुवा, हिमाल, पहाड, आदिको तथ्याङ्कलाई भू-उपयोग अन्तर्गत उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. २ : भू-उपयोग विवरण

जमिनको किसिम	ओगटेको क्षेक्रफल (वर्ग कि.मि.मा)	प्रतिशत
खेतियोग्य जमिन	८७.९६	८६.३१
अवासीय क्षेत्र	८.५६	८.४०
जल क्षेत्र	१.८१	१.७८
वनजंगल	१.७९	१.७६
बँगैचा	०.५६	०.५५
बालुवा	०.४६	०.४५
घाँसे मैदान	०.४५	०.४४
पोखरी	०.२३	०.२२
खानी/उत्खनन् क्षेत्र	०.०५	०.०५
बाँझो जमिन	०.०४	०.०४
ईटा उद्योग क्षेत्र	०.०२	०.०२
जम्मा	१०१.९१	१००.००

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

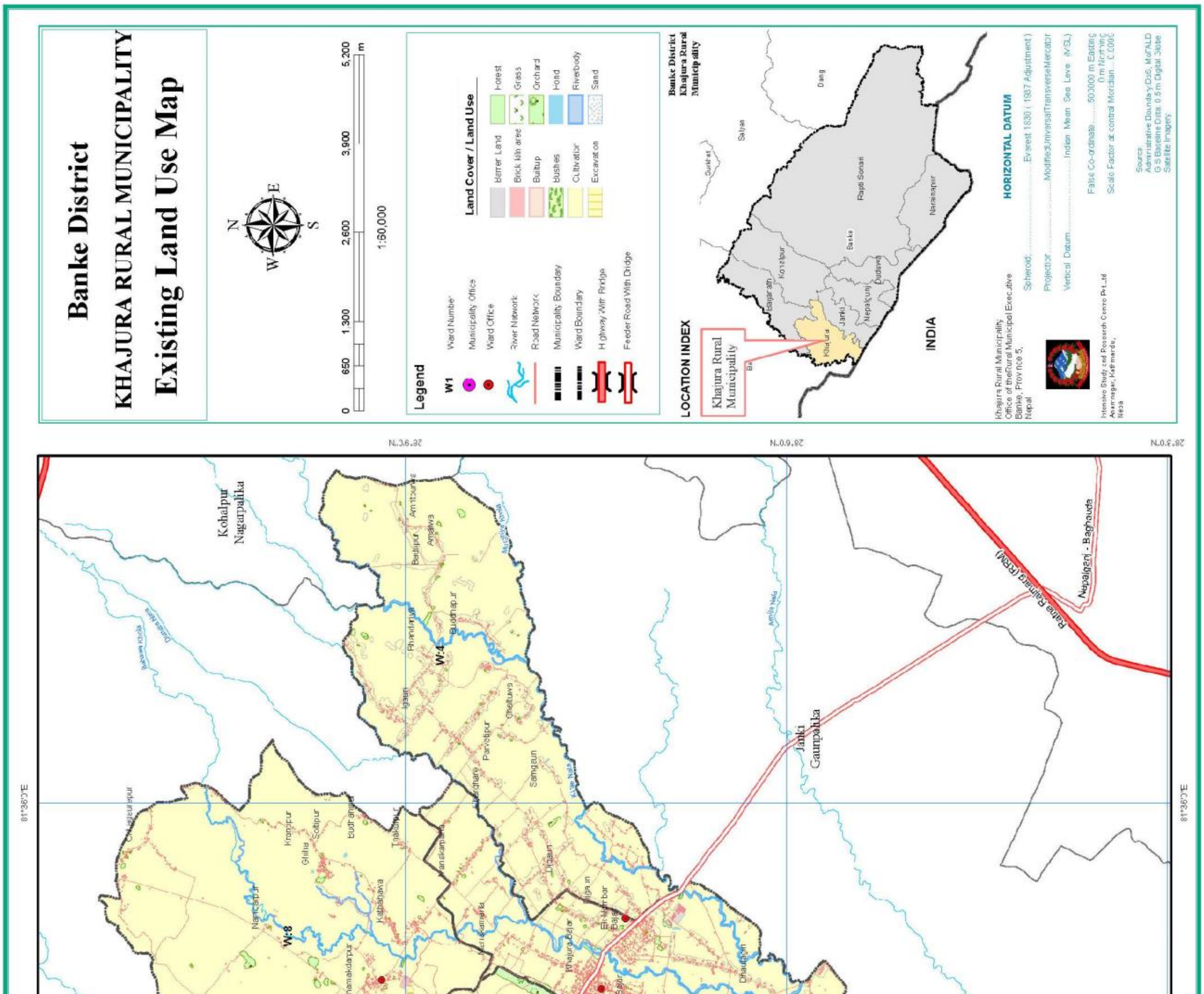

नक्सा नं. १: भू-उपयोगको विवरण

यस गाउँपालिकाको वर्तमान भू-उपयोगलाई हेर्दा ८७.९६ प्रतिशत अर्थात सबैभन्दा धेरै खेतीयोग्य जमिनले ओगटेको छ भने दोश्रोमा २.७५ प्रतिशत हरित क्षेत्र र वन रहेको छ। कुनैपनि स्थानको समग्र भू-आवरण मध्ये अत्यन्त थोरै वन क्षेत्र हुनु वातावरणीय हिसाबले सन्तोषजनक विषय होइन। यद्यपि सो वनको पूर्णत सदुपयोग र वैज्ञानिक व्यवस्थापन गरी हरित क्षेत्र विस्तार गर्दै खेतीयोग्य जमिनमा वैज्ञानिक कृषि प्रणाली अवलम्बन गर्न सके उत्पादनको समेत राम्रो सम्भावना देखिन्छ। यस गाउँपालिकामा आवास क्षेत्रले ओगटेको भू-भाग ८.४० प्रतिशत रहेको छ। बालुवा र बगर क्षेत्र ०.४५ प्रतिशत साथै जलक्षेत्रले ओगटेको भू-भाग भने निकै कम अर्थात २ प्रतिशत मात्र देखिन्छ।

भू-उपयोग

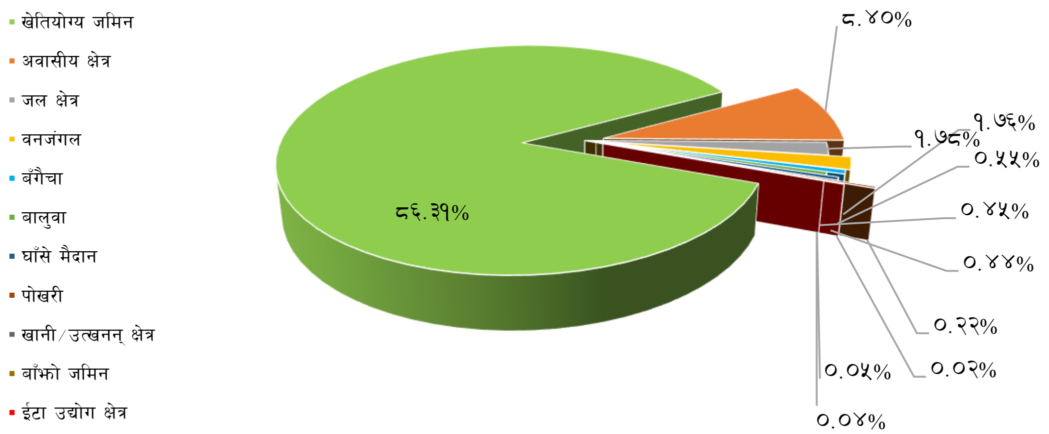

२.४ माटोको बनावट

यस अगाडि उल्लेख भएजस्तै युगौंदेखि हिमालय पर्वतमा उत्पत्ति भई हजारौं शाखा र प्रशाखा नदीहरूलाई समेटेर निर्माण भएको विशाल गंगा नदिको निरन्त वहाबको परिमाण स्वरुप बनेको गंगाको विशाल समथर फाँटको एक अति निम्न अंशको रूपमा यो गाउँपालिकाको सम्पूर्ण भू-भाग रहेको छ। यसरी गंगाको फाँटको रूपमा रहेको यहाँको माटो मुख्यतया पाँगो मिश्रित मलिलो रहेको छ। खोला नालाको प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्रमा रहेको माटोमा बालुवाको मात्रा बढी छ भने केही भित्री भागमा चिम्टाइलो र दोमट माटोमा प्राङ्गारिक पदार्थको मात्रा पाइन्छ। यसरी प्राङ्गरिक पदार्थको मात्रा भने निरन्तर खेती भैरहेको क्षेत्रमा केही बढी छ भने बाँझो क्षेत्रमा क्रमश: घटिरहेको पाइन्छ। समग्रमाभन्दा यो गाउँपालिकाको माटो उर्वर र खेतीयोग्य माटोमा पर्दछ।

२.५ भू-क्षेत्रको बर्गीकरण

गाउँपालिकाको भूमिलाई भू-बनौट, प्रणाली, तथा भू-स्खलन जस्ता प्रवृत्तिका आधारमा अध्ययन गर्दा भूमिको वर्गीकरणलाई त्यसको उपयोगको सम्भाव्यता र सघनता घट्दै जाने (Degrading) क्रममा राखिएको छ। अर्को शब्दमा, भू-स्खलन वा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति भूवनोट अनुसार फरक पर्दै जान्छ। त्यसै क्रमले भूमिको स्थायित्वलाई मजबुत बनाउने उपायको भौतिक लक्षण (Physical characteristics) का आधारमा माटोको अवस्था र भिरालोपन आँकलन गरिएको छ। गाउँपालिकामा भूमिलाई भू-वनौट, पारिस्थितिक प्रणाली, तथा भू-स्खलन जस्ता तत्वका आधारमा भूमिको वर्गीकरणलाई हेर्दा गाउँपालिकाको जमिनमा ० डिग्रि देखि ११.९ डिग्रि सम्मको भिरालोपन देखिन्छ। जसलाई तल उल्लेख गरिएको छ।

क) Slope १°-५° (माटोको गहिराई पर्याप्त भएको, पानीको निकास राम्रोगरी हुने कान्ला बनाई खेती गर्न सकिने)

यस्तो जमिनमा माटोको गहिराइ पर्याप्त हुन्छ र पानी सतहमा तथा अर्धभूमिगत अवस्थामा समेत सजिलै निकास हुन्छ। मनसुनी खेती गर्नका लागि यस्तो भूमिमा गह्राहरू बनाउनु पर्दछ। सतहगत जलप्रवाह एवं अर्धभूमिगत पानीको निकासलाई भू-क्षय हुन नपाओस् भनी नियन्त्रणका उपायहरू अपनाउनु पर्दछ। माटोका भौतिक गुणहरू तथा जमिनको भिरालोपनका कारण वर्षाको पानीबाट नयाँ खोल्सीहरू बन्ने र ती खोल्सीहरू प्रकारान्तरमा चौडा हुँदै गएर भू-क्षयको प्रवृत्ति बढ्ने हुनाले यस वर्गको जमिनको संरक्षण गर्न विशेष ध्यान दिनु पर्दछ।

यस वर्गको जमिनमा परम्परागत, मध्यम वा आधुनिक विधिबाट खेती गर्न सकिन्छ। मनसुनको समयमा हुने वर्षाका कारण चरन तथा वनस्पतिलाई पनि मनग्गे फाइदा पुग्दछ। यस्तो जमिनमा धान खेती गर्न सकिन्छ। सिंचाइ सुविधा उपलब्ध भएको छ भने मोटो दानादार भएको अवस्थामा समेत धानबाली लगाउन सकिन्छ। सिंचाइ भएमा हिउँदे एवं बसन्ते बाली पनि लगाउन सकिन्छ।

ख) Slope ५°-३०° (माटोको गहिराई ५०-१०० से.मी. भएको, पानीको निकास राम्रो हुने, कान्ला बनाएर मात्र खेती गर्न सकिने)

५°-३०° स्लोप रहेको, पानीको निकास राम्रो हुने गरेको तथा माटोको पत्रको गहिराई ५० से.मी. देखि १०० से.मि. सम्म रहेको जग्गा यस वर्गमा पर्दछ । यद्यपि यस गाउँपालिकाको भिरालोपन ११.९ डिग्री भन्दा कम नै रहेको छ। यस वर्गको जमिनमा पहिरो जाने, जमिन भासिने जस्ता भू-क्षयीकरणका प्रवृत्तिहरू सामान्यरुपमा देखा परिरहन्छन्। त्यसैले जमिनलाई सामान्यरुपमा व्यवस्थापन नगरिएमा यस्ता प्रवृत्तिमा झन् वृद्धि हुने हुन्छ। वन, वनस्पतीका लागि यो जमिन त्यति सहज हुँदैन। गाईवस्तुको आवत-जावतबाट भू-क्षयीकरणमा वृद्धि हुने हुनाले चरन विकासलाई यस प्रकारको जमिनमा प्रश्रय दिन ठीक हुँदैन। तर, पालैपालो निश्चित स्थानहरूमा गाईवस्तु थुनेर चराउने हो भने त्यसले जमिनको उत्पादकत्वमा सघाउ पनि पुऱ्याउन सक्दछ ।

यस प्रकारको जमिनमा विशेष गरी मनसुन खेतीका लागि भू-क्षय रोक्न गह्राहरू बनाउन अनिवार्य हुन्छ। यसमा खेतीका परम्परागत र मध्यमस्तरीय प्रविधि नै अपनाउनुपर्ने हुन्छ। यस प्रकारको भिरालोपन भएको जमिनमा खेती गर्दा माटोको भौतिक गुणहरूसँग व्यवस्थापन सिपको सम्मिश्रणले मुख्य भूमिका खेलेको हुन्छ। सिंचाइको प्रयोग नियमित रुपमा पहिलेदेखि नै भइरहेको खण्डमा सिंचाइ गर्दा भू-क्षयको समस्या आउदैन, तर नयाँ सिंचाइ प्रणाली शुरु गर्ने हो भने शुरुमा सावधानी अपनाउनु पर्दछ। एक्कासी बढी सिंचाइ भएको खण्डमा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति तुरुन्त शुरु हुन सक्दछ।

तालिका नं. ३ : भिरालोपनको विवरण

क्र.स.	भिरालोपन (डिग्रीमा)	जमिनको क्षेत्रफल	प्रतिशत
१	० देखि १.२२	२४.०६	२३.६१
२	१.२३ देखि २.२	३६.०७	३५.३९
३	२.२१ देखि ३.२३	२४.३७	२३.९१
४	३.२४ देखि ४.६८	१३.८३	१३.५७
५	४.६९ देखि ११.९	३.५८	३.५१
	जम्मा	१०१.९१	१००.००

स्रोत नक्सा, २०७६

स्रोत नक्सामा आधारित भएर गाउँपालिकाको भिरालोपनलाई केलाउँदा गाउँपालिकामा ०° देखि १२° सम्मको भिरालोपना देखिन्छ । त्यसमा पनि ९६.४९ प्रतिशत जमिन ०° देखि ५° भित्र रहेको छ भने करिब ३.५१ प्रतिशत जमिन मात्र ५° देखि लगभग १२ ° सम्म देखिन्छ । तथ्याङ्कले गाउँपालिकाको अधिकांस जमिन खेतीपाती तथा आवसका लागि अति उपयोगी तथा पूर्वाधार निर्माणका लागि सहज हुने देखिन्छ ।

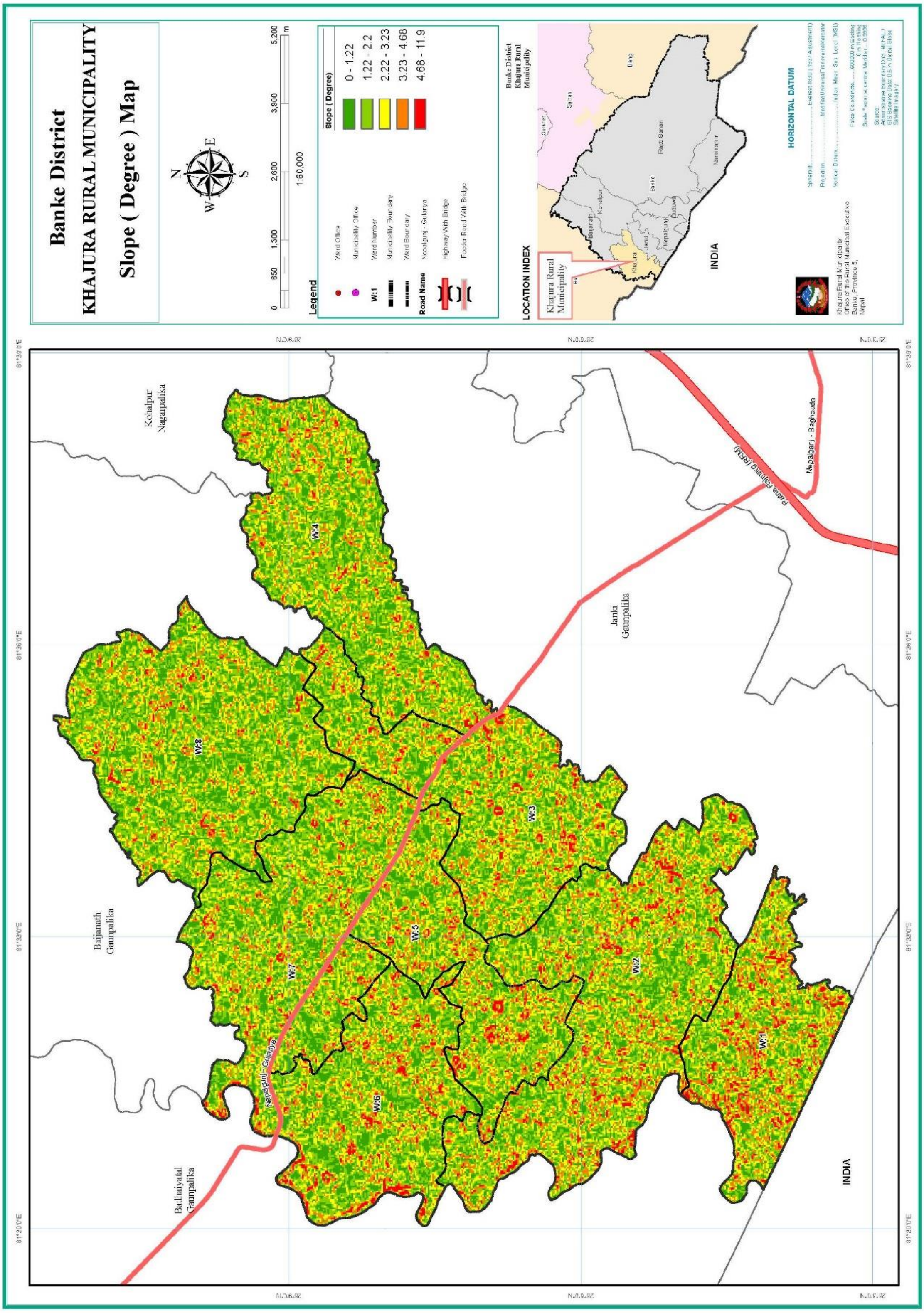

नक्सा नं. २: गाउँपालिकाको भिरालोपन सम्बन्धी विवरण

२.६ जमिनको मोहडा (Aspect)

सामान्यतया भिरालोपनमा विषमता नहुँदा जमिनको मोहडामा समेत विषमता रहँदैन यद्यपि भिरालोपनको अनुपातमा हेर्दा पुर्वी मोहडा, दक्षिण पूर्वी मोहडा, दक्षिण मोहडा, दक्षिण पश्चिम मोहडा, पश्चिमी मोहडा, उत्तर पश्चिमी मोहडा भएको क्षेत्र बराबर अर्थात १२ प्रतिशत भन्दा केही बढी तर १३ प्रतिशत भन्दा कम देखिन्छ। उत्तरी मोहडा अत्यन्त कम अर्थात ४.६८ प्रतिशत मात्र हुनुले यहाँको जमिन कृषि, उद्योग, बसोबास तथा अन्य विकासका क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्न निकै उपयुक्त देखिन्छ। यो अन्यन्त सबल पक्ष हो। थप तथ्याङ्क तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ४ : जमिनको मोहडाको विवरण

क्र.सं.	जमिनको मोहडा	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)	प्रतिशत
१	समथर मोहडा	०.९८	०.९६
२	उत्तरी मोहडा	७.३२	७.१९
३	उत्तर पूर्वी मोहडा	११.५५	११.३३
४	पुर्वी मोहडा	१२.३३	१२.१०
५	दक्षिण पुर्वी मोहडा	१२.७९	१२.५५
६	दक्षिण मोहडा	१२.८२	१२.५८
७	दक्षिण पश्चिमी मोहडा	१३.०४	१२.८०
८	पश्चिमी मोहडा	१३.१९	१२.९४
९	उत्तर पश्चिम मोहडा	१३.१२	१२.८८
१०	उत्तरी मोहडा	४.७७	४.६८
जम्मा		१०१.९१	१००.००

स्रोत नक्सा, २०७६

२.७ मुख्य प्राकृतिक सम्पदा (नदी, खोला, ताल, हिमाल, खानीखनिज, खेतीयोग्य जमिन, वनजंगल, निकुञ्ज, आरक्ष, संरक्षण क्षेत्र, जलाधार सिमसार)

हरेक क्षेत्रको विकासको प्रमुख आधार नै त्यहाँ उपलब्ध प्राकृतिक श्रोतहरू हुन्। प्राकृतिक सम्पदा अन्तर्गत स्थानीय स्तरमा उपलब्ध जमिन, वन, वनस्पति, वन्यजन्तु, जडिबुटी, खानी तथा खनिज, नदी, खोला, ताल, हिमाल, झर्ना, जलाधार क्षेत्र, सिमसार, निकुञ्ज, आरक्ष तथा संरक्षित क्षेत्र आदी पर्दछन्। यी प्राकृतिक सम्पदाहरूको दिगो र विवेकपूर्ण सदुपयोग गरेर मात्र हामी सम्वृद्ध बन्न सक्छौं। गाउँपालिकामा रहेका प्रमुख नदी, खोलाहरूको विवरण तालिकामा दिइएको छ।

तालिका नं. ५ : गाउँपालिकामा रहेको प्रमुख नदी तथा खोलाहरूको विवरण

सिमसार क्षेत्र, तालतलैया तथा नदीनालाको नाम	ठेगाना	कैफियत
किरण नाला, मान खोला, इमली नाला	वडा नं.१	
गडघैया नाला	वडा नं. २	
पेडरी, किरण, मुसकोटवा	वडा नं. ३	
पेडारी नाला, किरणी नाला, बाबा कुटी तलाउ (आदर्श टोल)	वडा नं. ४	
बसन्तपुर पोखरी (वसन्तपुर), दलहीपुर पोखरी(दलहीपुरगाउँ), रजनवा पोखरी (रजनवा), मरदानपुरवा पोखरी (मरदानपुरवा), वस्यनपुर पोखरी (वस्यनपुर), नायरायणपुर तलाउ (हुलाकी टोल), भदै ताल(वस्यनपुर) गडघैया नाला, झरनिया, खटकन	वडा नं. ५	
जेठी नाला, मान खोला, झटनिया नाला, पजवा ताल (उदरापुर)	वडा नं.६	पजवा ताल (माछापालन गरिने)
गडहौरा पोखरी(गोदाहाना), बीचगाउँ पोखरी (सुनवर्षा), उत्तरगाउँ पोखरी (सुनवर्षा), जेठी, मानखोला, गोगवा	वडा नं.७	
घिया ताल, टेढी ताल, पोतानि (रनैयापुर), ठाकुर गैरी (रनैयापुर), जगननथी (रनैयापुर), कल्लन गैरी (रनैयापुर), लोदार गैरी (रनैयापुर), चमारन टोल ख, चल्ली ताल (चलेनी, पेडारी नाला, गरजोरी नाला, दाहवा कुलो, धाहवा	वडा नं. ८	

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

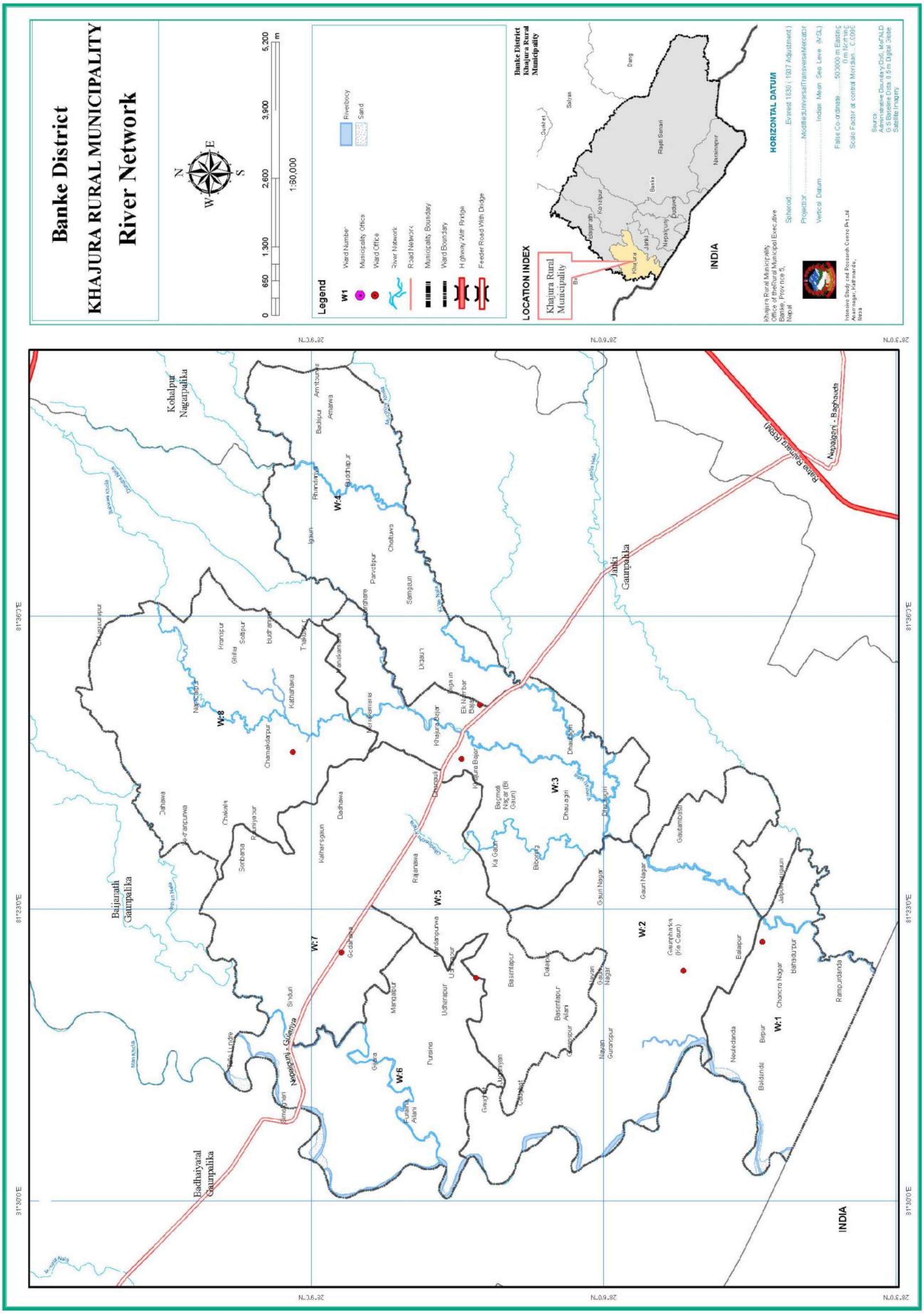

नक्सा नं. ३: गाउँपालिकाको नदी सञ्जाल

२.८ साँस्कृतिक विशेषताहरू

मानवीय चालचलन, भाषा, व्यवहार तथा जनजीवन निश्चित परम्पराबाट अमूर्त हिसाबले निर्देशित हुन्छ। दैनिक व्यवहारहरू सञ्चालन गर्न मानिस, परिवार र समाजको स्वरुपमा बाँधिएको हुन्छ। विवाह, परम्पराले नाता सम्बन्ध, स्थापित गर्दछ र यसले परिवारको श्रृजना हुन्छ। जन्म, मृत्यु, विवाह, खानपान, भेषभुषा, चाडपर्व, भाषा, रहनसहन आदि सबै साँस्कृतिक विशेषताहरू भित्र पर्दछन्। यि सभ्यता र संस्कृतिका आयामहरू मानिसको पहिचानका प्रमुख पक्षहरू हुन्। साँस्कृतिक गतिविधिहरूले मानिसलाई परिस्कृत जीवन जिउन मद्दत पुऱ्याउँछ। यसले समाजलाई संगठित र गतिशील तुल्याउँछ।

हिन्दु धर्मावलम्बीहरूको बाहुल्यता रहेको यस गाउँपालिकामा अपनाइने प्रमुख संस्कार कुल पुजा, गोठ पुजा, ब्रतवन्ध, विवाह, काजकृया, वार्षिक काम, न्वारन, तिथी सराद्ध, सोह्रस्राद्ध औशि, पूर्णिमा, सक्रान्ति, मसान्त, सत्यनारायणको पुजा, एकाह, होमहोमदी, यज्ञ, सप्ताह, रुद्रीपाठ, मलमास, सूर्य ग्रहण, चन्द्र ग्रहण, आदि रहेका छन्।

परम्परागत संस्कृतिमा आधारित असारे गीत, तीज गीत, झ्याउरे भाका र दोहोरी गीत आदि यस गाउँपालिकामा सर्वाधिक लोकप्रिय छन्। बैशाखी पूर्णिमा, इद, बक्रइद, मोहरम, ल्होसार, उधौली, उभौली, बुद्ध पूर्णिमा, असार १५ मा दही चिउरा,साउने संक्रान्ति, नागपञ्चमी, ऋषितर्पणी पूर्णिमा, बडा दशैं, तिहार, देउसी, माघे संक्रान्ति, फागु पूर्णिमा (होली), रामनवमी, ठूलो एकादशी, नेवार समुदायको सठी, म्ह पुजा आदी विशेष महत्वकासाथ यहाँका जनमानसले मनाउने मुख्य पर्वहरू हुन्।

यस गाउँपालिकामा विभिन्न जाती, धर्म सम्प्रदाय र भेषभुषाका मानिसहरू बसोबास गर्दछन्। जातजतिहरु मध्ये सबैभन्दा धेरै अर्थात झण्डै २५ प्रतिशत मुस्लिमहरु रहेका छन्। सबै जातजाती र सम्प्रदायका आ-आफ्नै खाले धर्म संस्कृति र चालचलनहरू छन्। यहाँको परम्परागत भेषभूषालाई हेर्दा महिलाले फरिया, चोलो तथा पुरुषले धोतीकछाड, कमिज सुरुवाल लगाउँछन्। क्षेत्री, बाहुन, कामी, दमाई आदि पुरुषले कमिज-सुरुवाल, धोति-सुरुवाल लगाउँछन्। तर आधुनिक समयमा सबै जातजातिका युवा, युवतीहरू क्रमश: पैन्ट, शर्ट, टिसर्ट, साडी ब्लाउज, कुर्ता-सलवार नै लगाउन रुचाउँछन्। गाउँपालिकामा रहेका नेवार, दनुवार, बोटे, कुमाल, माझी, गुरुङ्ग आदीको रहनसहन र संस्कृति गहनाको रुपमा रहेको छ।

२.९ विकासका मुख्य सम्भावनाहरू

हरेक स्थानको आफ्नै विशेषता हुन्छ। कुनै स्थानमा जंगलको भू-भाग अत्यधिक हुन्छ। कुनै स्थानमा पर्याप्त मात्रामा जलश्रोतको उपलब्धता हुन्छ भने कुनै स्थानमा सुख्खा क्षेत्रको रुपमा रहेका हुन्छन्। तसर्थ कृषियोग्य क्षेत्रमा कृषिको व्यवसायिकरण गरेर माथि उठ्न सकिन्छ भने वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन मार्फत वन क्षेत्र अत्याधिक भएको स्थानीय तहलाई सम्वृद्ध बनाउन सकिन्छ। वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन भन्नाले वनजंगलाई बालीनाली सरह हेरचाह र सुधार संभार गर्ने भन्ने बुझिन्छ। यस गाउँपालिकामा वन तथा झाडी बुट्यानको क्षेत्रफल मात्र ३.२६ प्रतिशत रहेको छ।

उपलब्ध श्रोत र साधनका आधारमा गाउँपालिकाको संभावनाहरू उजागर गर्न सकिन्छ। तसर्थ वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन मार्फत यहाँको सम्बृद्धि हासिल गर्न सकिन्छ। गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका सम्भाव्यता र अवसर अन्तर्गत परम्परागत तथा आधुनिक कृषि, जडिबुटी, पर्यटन, पशुपालन तथा साना तथा मझौला उद्योगहरूको विकासका सम्भाव्यताका क्षेत्रहरू रहेका छन्। साथै गाउँपालिकाको विभिन्न स्थानमा पार्क, उद्यान तथा गुम्बा एवं स्तुपाको निर्माण गरी पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न पर्याप्त अवसर रहेको छ।

समग्रमा यस गाउँपालिका क्षेत्रमा हेर्दा कृषि पेशा अंगाल्ने घर परिवारको संख्या उच्च रहेको छ। गाउँपालिकामा रहेको खेती योग्य जमिनमा खाद्यान्नको साथै अन्य नगदे तरकारी बाली, फलफूल, तरकारी मसला तथा जडीबुटी र पशुजन्य उत्पादन वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ। आधुनिक कृषि प्रविधि, मल तथा औजारको अभाव हुनाको साथै सो को अधिकतम लागत मूल्यले गर्दा सो को प्रयोगमा कमी हुन गई कृषि उत्पादनमा आवश्यकता अनुसार वृद्धि हुन सकेको छैन। जनचेतना, सीप तथा व्यावसायीकरण, आधुनीकिकरणको अभिवृद्धि, प्रविधि हस्तान्तरणको साथै आवश्यक प्रविधि, मल, कर्जा बीउ बिजनको उपलब्धतामा सरलीकरण गरेर कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनमा वृद्धि ल्याई आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउन सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ।

गाउँपालिकामा रहेको उर्वर भूमिमा आधुनिक कृषि प्रणालीको अभावले गर्दा खेतीयोग्य भूमिको पूर्ण सदुपयोग हुन सकेको छैन भने अर्कोतर्फ माटोको उर्वराशक्ति क्रमशः क्षीण हुँदै उत्पादन र उत्पादकत्वमा ह्रास आएको देखिन्छ। जथाभावी हुने गरेको वस्ती विकासलाई व्यवस्थित गर्नाको साथै पुराना परम्परागत कुलोहरूको मर्मत सुधार गरी माटोको उर्वराशक्ति बढाई सिंचाइको व्यवस्था मार्फत दिगो विकासको धारणा अनुरुप काम गर्न सकेमा भावी पुस्ताको लागि यस गाउँपालिकालाई बासस्थानका लागि उपयुक्त ठाउँको रुपमा विकसित गर्न सकिन्छ ।

गाउँपालिकाको ग्रामीण क्षेत्रमा दुग्ध उत्पादन तथा पशुपंछी उत्पादनको प्रशस्त सम्भावना रहेको हुँदा यो व्यवसायलाई विस्तार गर्नुको साथै यातायात सेवालाई सर्वसुलभ तरिकाले उनीहरूको पहुँचसम्म विस्तार गर्न सकेको खण्डमा धेरैवटा स्थानहरूमा दुध चिस्यान केन्द्र, कृषि उत्पादनको संकलन केन्द्र/ कोल्ड स्टोर, मासुजन्य उद्योग आदि विकास गर्न सकिनेछ। जसबाट रोजगार श्रृजना गरी समग्र गाउँपालिकाको आयमा वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ।

यस गाउँपालिकामा भएका प्राकृतिक श्रोत र साधनलाई व्यवस्थित तथा वातावरणमैत्री प्रविधि अपनाएर उचित प्रयोग गर्न सकेमा सो क्षेत्रले कतिपय ग्रामीण इलाकाहरूमा स्थानीय स्तरमा आवश्यक रोजगारी श्रृजना गर्नाको साथै स्थानीय श्रोत परिचालनमा समेत दिगोपना ल्याउन सकिने देखिन्छ।

गाउँपालिका क्षेत्रमा केही नालाहरु भएको र थप केही अन्य ठाउँहरूमा पोखरी निर्माण गरी यस क्षेत्रको हावापानीमा हुने जातका माछापालन व्यवसाय गरेमा सजिलैसँग रोजगारीका अवसरहरू बढ्ने र गाउँपालिकाकै माछाले बजार लिने सम्भावना रहेको छ।

देशमा बेरोजगारी बढ्दै गइरहेको र सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रमा रोजगारीको प्रशस्त अवसरहरू नभएकोले बैदेशिक रोजगारीमा आकर्षण बढेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकाका युवाहरूलाई सिपमूलक तालिम प्रदान गरी स्थानीय स्तरमै रोजगारी श्रृजना गर्ने व्यवस्था भएमा गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा ठुलो योगदान पुऱ्याउने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ।

यसका अतिरिक्त गाउँपालिकाको विकासका लागि विभिन्न सम्भावनामूलक उपायहरूलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

- गाउँपालिका क्षेत्रभित्र वा बाहिर रहेका पानीको श्रोत तथा नालाहरूबाट आधुनिक कुलो तथा नहर मार्फत् पानी सिंचाई गरी व्यवसायिक रुपमा खेती गर्न सके कृषि उत्पादनमा उल्लेखनीय वृद्धि हुन सक्छ ।
- गाउँपालिकामा रहेका पानीको मुहानबाट मेगा खानेपानी आयोजना मार्फत 'एक घर एक धारा' नीति अनुरुप खानेपानी ल्याउन सके हाल गाउँपालिकामा देखिएको खानेपानीको समस्यामा न्यूनीकरण हुनुका साथै सिंचाईको पनि सुविधा हुन्छ ।
- स्थानीय कच्ची सडकको स्तर वृद्धि गरी कालोपत्रे गर्न सके स्थानीय वासिन्दाले भरपुर सुविधा लिनुका साथै जीवनस्तरको स्तरोन्नती र समग्र गाउँपालिकाको सुन्दरतामा वृद्धि हुन सक्छ ।
- तरकारी, पशुपालन तथा अन्य कृषि उत्पादनको बजारको लागि छिमेकी ठूलो उपभोक्ता बजारहरू नेपालगञ्ज, कोहलपुर पठाउन समस्या नभएकोले व्यवसायिक कृषि उत्पादनलाई नै जोड दिनु सहज तथा उचित देखिन्छ ।
- यस गाउँपालिका क्षेत्रमा थप औद्योगिक विस्तार गर्न सके स्थानीय स्तरमा रोजगारी वृद्धि गर्नसक्ने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ ।
- सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी संघसंस्थाहरू यस क्षेत्रमा क्रियाशिल रहेकाले गाउँपालिकाको विकासमा साझेदार हुन सक्ने देखिन्छ ।
- गाउँपालिका क्षेत्रमा उपभोक्ताहरूको वृद्धि भैरहेको सन्दर्भमा उद्योग, व्यापार र वाणिज्यको विकास हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ ।

खण्ड- ३: जनसांख्यिक विवरण

३.१ जनसंख्याको विवरण

कुनै पनि स्थानको जनसंख्या, विकासको साधन र साध्य दुवैको रुपमा रहेको हुन्छ । विकासको लागि आवश्यक अन्य आर्थिक, भौतिक साधनहरूको परिचालन मानव श्रोतबाट नै हुने भएकाले विकास योजना तर्जुमा गर्दा यसको बनावटको विविध पक्षहरूको अध्ययन र विश्लेषण हुनु आवश्यक हुन्छ । नेपालमा जनसंख्याको विविध पक्षको तथ्याङ्क प्रत्येक १० वर्षमा हुने राष्ट्रिय जनगणनाको साथै गाउँपालिकास्तरमा घरधुरी तथ्याङ्क संकलन मार्फत समेत प्राप्त हुने गरेको छ । यहाँ गाउँपालिका घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६ बाट प्राप्त नतिजाको आधारमा जनसंख्याका विविध पक्षहरूको विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका नं. ६ : जनसंख्याको विवरण

विवरण		वि.सं. २०७६
अक्सर बसोबास गर्ने जम्मा जनसंख्या	पुरुष	२२५८५ (४६.४७ प्रतिशत)
	महिला	२६०१८ (५३.५३ प्रतिशत)
	तेस्रो लिंगी	१
	जम्मा जनसंख्या	४८६०४
अनुपस्थित जनसंख्या	पुरुष	५५७४
	महिला	८२५
	जम्मा	६३९९
अक्सर बसोबास गर्ने तथा अनुपस्थित जनसंख्या	पुरुष	२८१५९
	महिला	२६८४६
	तेस्रो लिङ्गी	१
	जम्मा	५५००३
जम्मा क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि)		१०१.९१
लैंगिक दर (प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या)		८७
जम्मा घरधुरी		१०६७१
औषत परिवार आकार (प्रतिपरिवार)		४.५५
जनघनत्व (प्रतिवर्ग कि.मी.)		४७७

स्रोत : गाउँपालिका घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

माथिको तालिकामा खजुरा गाउँपालिकाको जनसंख्याको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ । घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६ अनुसार खजुरा गाउँपालिकाको जनसंख्या ४८,६०४ रहेको छ जस मध्ये पुरुष ४६.४७ प्रतिशत (२२,५८५ जना) र महिला ५३.५३ प्रतिशत (२६,०१८ जना) रहेका छन् भने तेस्रो लिंगी १ जना रहेका छन् । सोही अनुसार लैंगिक अनुपात (Sex Ratio) अर्थात् प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या ८७ रहेको छ। जनघनत्व (प्रति वर्ग किलोमिटरमा रहेको जनसंख्या) ४७७ जना प्रति वर्ग किलोमिटर रहेको छ । पछिल्लो तथ्याङ्क बमोजिम यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या मध्ये १.२८ प्रतिशत (६२३ जना) अपाङ्गता भएकाहरू रहेका छन्। कुल १०,६७१ घरपरिवार रहेको यस गाउँपालिकामा प्रति परिवार औषत ४.५५ जना सदस्य रहेको देखिन्छ। वि.सं. २०६८ को जनगणना अनुसार नेपालको परिवारको औषत आकार ४.८८ रहेको छ। देशमा सबैभन्दा बढी रौतहट जिल्लामा ६.४४ र सबैभन्दा कम कास्कीमा ३.९२ रहेको देखिन्छ।

३.२ वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

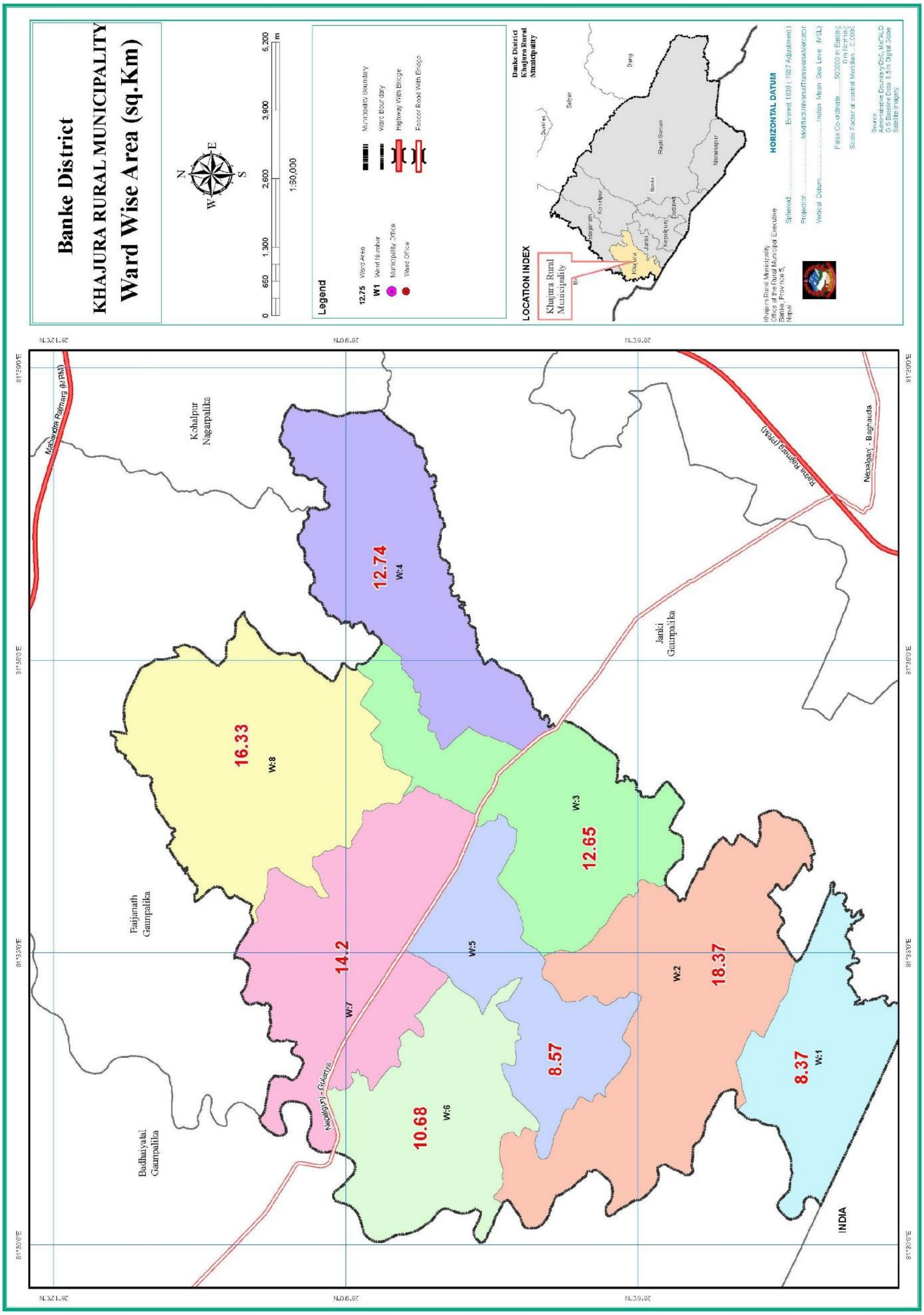

नक्सा नं. ४: गाउँपालिकाको वडागत क्षेत्रफल

तालिका नं. ७ : वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

वडा	जनसंख्या				परिवार संख्या	क्षेत्रफल	जनघनत्व प्रति वर्ग कि.मि.	औषत परिवार आकार	लैङ्गिक अनुपात
	पुरूष	महिला	तेस्रो लिंगी	जम्मा					
१	१६४४	१९३६	०	३५८०	७६०	८.३७	४२८	४.७१	८५
२	३५५०	४७२१	०	८२७१	१९८८	१८.३७	४५०	४.१६	७५
३	२७७८	३४०२	०	६१८०	१४३७	१२.६५	४८९	४.३०	८२
४	२५४०	३५८८	०	६१२८	१६१७	१२.७४	४८१	३.७९	७१
५	२५१७	२७८९	०	५३०६	९८८	८.५७	६१९	५.३७	९०
६	२९०४	३०९५	०	५९९९	११७१	१०.६८	५६२	५.१२	९४
७	३३२४	३२८८	१	६६१३	१२७४	१४.२	४६६	५.१९	१०१
८	३३२८	३१९९	०	६५२७	१४३६	१६.३३	४००	४.५५	१०४
जम्मा	२२५८५	२६०१८	१	४८६०४	१०६७१	१०१.९१	४७७	४.५५	८७

स्रोत : गाउँपालिका घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

खजुरा गाउँपलिकाको वडागत जनसंख्याको तुलनात्मक विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा धेरै जनसंख्या भएको वडा नं २ रहेको छ जसमा जम्मा जनसंख्या ८,२७१ (पुरुष ३,५५० जना, महिला ४,७२१ जना रहेका छन् । यस वडाको औषत परिवार आकार ४.१६ र घरधुरी संख्या १,९८८ रहेको छ । त्यस्तै सबैभन्दा थोरै जनसंख्या भएको वडा नं. १ रहेको छ जसको जनसंख्या ३,५८० (पुरुष १,६४४ जना र महिला १,९३६ जना) रहेका छन् भने घरधुरी संख्या ७६० र औसत परिवार संख्या ४.७१ रहेको छ । सबै भन्दा बढी जनघनत्व भएको वडा नं ५ रहेको छ जसको जनघनत्व ६१९ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ भने सबैभन्दा कम जनघनत्व भएको वडा नं ८ रहेको छ जसको जनघनत्व ४०० व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण माथि तालिकामा उल्लेख गरिएको छ भने तालिकालाई तल स्तम्भ चित्रमा देखाईएको छ ।

तालिका नं. ८ : वडागत अनुपस्थित सहितको जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

वडा	घरधुरी	अक्सर बसोबास गर्ने जनसंख्या				अनुपस्थित जनसंख्या			अक्सर बसोबास तथा अनुपस्थितको योग			
		पुरूष	महिला	तेस्रो लिङ्गी	जम्मा	पुरुष	महिला	जम्मा	पुरुष	महिला	तेस्रो लिङ्गी	जम्मा
१	७६०	१६४४	१९३६	०	३५८०	६१८	११५	७३३	२२६२	२०५१	०	४३१३
२	१९८८	३५५०	४७२१	०	८२७१	१४१६	२२०	१६३६	४९६६	४९४१	०	९९०७
३	१४३७	२७७८	३४०२	०	६१८०	८२०	१४८	९६८	३५९८	३५५०	०	७१४८
४	१६१७	२५४०	३५८८	०	६१२८	१३०७	२५५	१५६२	३८४७	३८४३	०	७६९०
५	९८८	२५१७	२७८९	०	५३०६	४१६	१४	४३०	२९३३	२८०३	०	५७३६
६	११७१	२९०४	३०९५	०	५९९९	४४४	५१	४९५	३३४८	३१४६	०	६४९४
७	१२७४	३३२४	३२८८	१	६६१३	३५६	१२	३६८	३६८०	३३००	१	६९८१
८	१४३६	३३२८	३१९९	०	६५२७	१९७	१०	२०७	३५२५	३२०९	०	६७३४
जम्मा	१०६७१	२२५८५	२६०१८	१	४८६०४	५५७४	८२५	६३९९	२८१५९	२६८४३	१	५५००३

स्रोत : गाउँपालिका घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

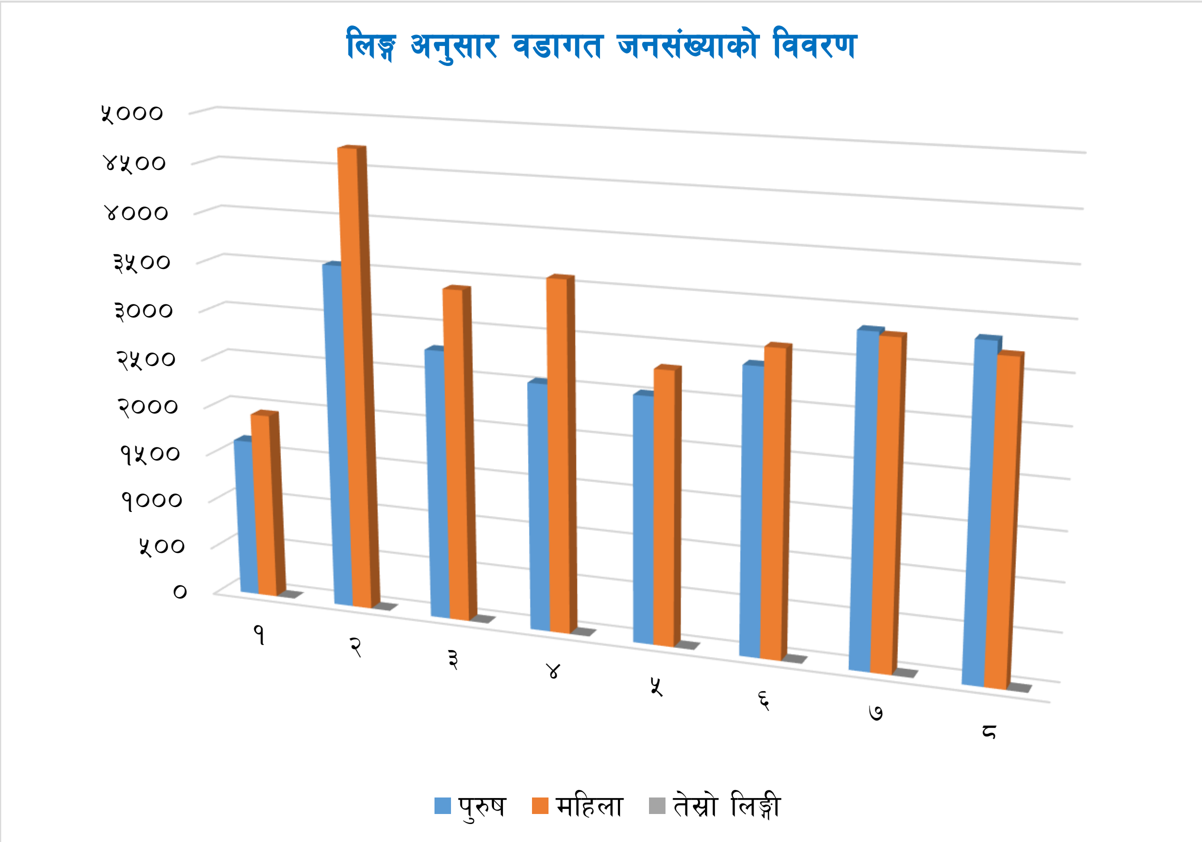

३.३ उमेर समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. ९ : उमेर समूह अनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण

वडा	उमेर समूह																जम्मा
	०-४ वर्ष	५-९ वर्ष	१०-१४ वर्ष	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	५०-५४ वर्ष	५५-५९ वर्ष	६०-६५ वर्ष	६५-६९ वर्ष	७०-७४ वर्ष	७५ वर्ष सो भन्दा बढी	
१	३०८	३१५	३१४	३४१	३६१	३४७	२६८	२४२	२००	१९२	१६५	१५५	११०	९३	७४	९५	३५८०
२	७६७	७६८	८६९	८२५	७५५	६३९	५९६	५४९	४४३	३९९	४५३	३२४	२८६	२२७	१८८	१८३	८२७१
३	४८४	५१४	५४५	५८७	५९९	५७५	४६८	४३६	३८३	३५८	३०७	२५४	२०८	२१०	१०८	१४४	६१८०
४	६२१	६३३	६४३	६७३	५७२	४५५	३८३	३९७	३२४	३४८	२९७	२२१	१७९	१५३	११२	११७	६१२८
५	६६२	६७९	६३४	५७२	४८९	४३०	३५६	३१५	२००	२३३	१८७	१३९	१०४	१३६	९३	७७	५३०६
६	६४९	८०३	८०१	६९१	५८८	५०३	३६२	३६५	२३८	२४७	१७४	१४०	१३२	१२४	९५	८७	५९९९
७	६७८	८९२	७७३	६३९	६०१	६२८	४७१	४३५	२६०	२५५	२४६	१७०	१४९	१६९	१४१	१०६	६६१३
८	६१७	७२०	७१८	७९३	६५५	५६४	४४३	४६३	३६३	३५०	२७५	१४६	११३	११६	५९	१३२	६५२७
जम्मा	४७८६	५३२४	५२९७	५१२१	४६२०	४१४१	३३४७	३२०२	२४११	२३८२	२१०४	१५४९	१२८१	१२२८	८७०	९४१	४८६०४
प्रतिशत	९.८५	१०.९५	१०.९०	१०.५४	९.५१	८.५२	६.८९	६.५९	४.९६	४.९०	४.३३	३.१९	२.६४	२.५३	१.७९	१.९४	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्यांक संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेका कूल ४८,६०४ जनसंख्यामध्ये ५ देखि ९ वर्ष उमेर समूहका बालबालिकाको जनसंख्या ५,३२४ अर्थात १०.९५ प्रतिशत, १० देखि १४ वर्ष उमेर समूहका ५,२९७ अर्थात १०.९० प्रतिशत र तेस्रोमा १५ देखि १९ वर्ष उमेर समूहका ५१२१ अर्थात १०.५४ प्रतिशत रहेका छन् । समग्र तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा उमेर समूह बढ्दै जाँदा जनसंख्या घट्दै गैरहेको छ । ५ देखि ९ वर्ष भित्रको जनसंख्या सबैभन्दा बढी देखिन्छ । ५ वर्षभन्दा मुनिका बालबालिकाको जनसंख्या र २४ वर्षमाथिका प्रौढ तथा वृद्धवृद्धाहरूको संख्या क्रमश घट्दै गइरहेको देखिन्छ ।

यूवा उमेरको जनसंख्या बढी हुनु राम्रो भए तापनि उनीहरूको शिक्षा, स्वास्थ्य तथा मानव संसाधन विकासमा राज्यले व्यापक लगानी गर्नुपर्ने हुन्छ । यूवा उमेरसमूह धेरै हुनुलाई जनसंख्याको लाभांश भनिन्छ । अर्कोतर्फ यूवाहरूलाई सहि दिशातर्फ उन्मूख बनाउन र रोजगारीका अवसरहरू श्रृजनागरी राष्ट्र निर्माणमा सरिक बनाउनु समाज र राज्यको दायित्व हुन आउँछ । बालबालिका तथा शिशुहरूको संख्या कम हुनुले क्रमश प्रजनन दर घट्दै गएको संकेत गर्दछ भने वृद्धवृद्धाहरूको तथा प्रौढहरूको संख्या कम हुनुले औषत आयू अन्य देशहरूको तुलनामा कम हुनु र प्रौढ अवस्थामा लाग्ने रोगका कारण पाका उमेरको जनसंख्याको मृत्युदर बढी हुनु भन्ने जनाउँछ । यद्यपि बढ्दो उमेरको संख्या कम हुनु स्वभाविक हो । उमेरअनुसारको जनसंख्याको विश्लेषण गर्दा प्रत्येक उमेर समूहका आवश्यकताहरू सम्बोधन गरी उनीहरूको

उचित व्यवस्थापन गर्नु नै चुनौतीपूर्ण हुन्छ । बालबालिकाको पोषण र स्याहार तथा शिक्षा, यूवालाई उचित रोजगारी र वृद्धहरूलाई आवश्यक सामाजिक सुरक्षा तथा स्वास्थ्य सेवा र स्याहार राज्यले निर्वाह गर्नुपर्ने दायित्वहरू भित्र आउँछन् । गाउँपालिकाले यसतर्फ ध्यान पुऱ्याउन आवश्यक छ ।

तालिका नं. १० : लिङ्ग अनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण

वडा		०-४ वर्ष	५-९ वर्ष	१०-१४ वर्ष	१५-१९ वर्ष	२० - २४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	५०-५४ वर्ष	५५-५९ वर्ष	६०-६५ वर्ष	६५-६९ वर्ष	७०-७४ वर्ष	७५ वर्ष सो भन्दा बढी	जम्मा
१	पुरूष	१७२	१७३	१७१	१५४	१२४	१५०	१०३	११०	९६	७३	७५	६९	५४	४६	३२	४२	१६४४
	महिला	१३६	१४२	१४३	१८७	२३७	१९७	१६५	१३२	१०४	११९	९०	८६	५६	४७	४२	५३	१९३६
	जम्मा	३०८	३१५	३१४	३४१	३६१	३४७	२६८	२४२	२००	१९२	१६५	१५५	११०	९३	७४	९५	३५८०
२	पुरूष	४०३	४१३	४२६	३६२	२३८	१८४	१९०	२०९	१७३	१६४	१९२	१६२	१२४	१११	९८	१०१	३५५०
	महिला	३६४	३५५	४४३	४६३	५१७	४५५	४०६	३४०	२७०	२३५	२६१	१६२	१६२	११६	९०	८२	४७२१
	जम्मा	७६७	७६८	८६९	८२५	७५५	६३९	५९६	५४९	४४३	३९९	४५३	३२४	२८६	२२७	१८८	१८३	८२७१
३	पुरूष	२५८	२५८	२८१	२६१	२१८	२१९	१८९	१९२	१५६	१५०	१५२	१०९	९५	११३	५७	७०	२७७८
	महिला	२२६	२५६	२६४	३२६	३८१	३५६	२७९	२४४	२२७	२०८	१५५	१४५	११३	९७	५१	७४	३४०२
	जम्मा	४८४	५१४	५४५	५८७	५९९	५७५	४६८	४३६	३८३	३५८	३०७	२५४	२०८	२१०	१०८	१४४	६१८०
४	पुरूष	३२८	३४२	३१२	२७४	१५९	१४२	१०६	१२५	१११	१३५	१३२	१०४	७९	८६	५१	५४	२५४०
	महिला	२९३	२९१	३३१	३९९	४१३	३१३	२७७	२७२	२१३	२१३	१६५	११७	१००	६७	६१	६३	३५८८
	जम्मा	६२१	६३३	६४३	६७३	५७२	४५५	३८३	३९७	३२४	३४८	२९७	२२१	१७९	१५३	११२	११७	६१२८
५	पुरूष	३४६	३४०	३१७	२८३	१८०	१८७	१३९	१४८	८५	११५	९८	७७	४९	६६	४८	३९	२५१७
	महिला	३१६	३३९	३१७	२८९	३०९	२४३	२१७	१६७	११५	११८	८९	६२	५५	७०	४५	३८	२७८९
	जम्मा	६६२	६७९	६३४	५७२	४८९	४३०	३५६	३१५	२००	२३३	१८७	१३९	१०४	१३६	९३	७७	५३०६
६	पुरूष	३३३	४१७	४२१	३२६	२४७	२२०	१५६	१५३	१२०	१२५	९४	६९	६४	६२	५४	४३	२९०४
	महिला	३१६	३८६	३८०	३६५	३४१	२८३	२०६	२१२	११८	१२२	८०	७१	६८	६२	४१	४४	३०९५
	जम्मा	६४९	८०३	८०१	६९१	५८८	५०३	३६२	३६५	२३८	२४७	१७४	१४०	१३२	१२४	९५	८७	५९९९
७	पुरूष	३७३	४६७	३८६	३३६	२७२	२९४	२०८	२०४	१३२	१४४	१२३	९५	८०	८४	६३	६३	३३२४
	महिला	३०५	४२५	३८७	३०३	३२९	३३३	२६३	२३१	१२८	१११	१२३	७५	६९	८५	७८	४३	३२८८

वडा		०-४ वर्ष	५-९ वर्ष	१०-१४ वर्ष	१५-१९ वर्ष	२० - २४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	५०-५४ वर्ष	५५-५९ वर्ष	६०-६५ वर्ष	६५-६९ वर्ष	७०-७४ वर्ष	७५ वर्ष सो भन्दा बढी	जम्मा
	तेस्रो लिंगी	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१
	जम्मा	६७८	८९२	७७३	६३९	६०१	६२८	४७१	४३५	२६०	२५५	२४६	१७०	१४९	१६९	१४१	१०६	६६१३
८	पुरूष	३०३	३५७	३८१	४२९	३२९	२८३	२०७	२३३	१६५	१८८	१५४	८०	६१	६४	२८	६६	३३२८
	महिला	३१४	३६३	३३७	३६४	३२६	२८१	२३६	२३०	१९८	१६२	१२१	६६	५२	५२	३१	६६	३१९९
	जम्मा	६१७	७२०	७१८	७९३	६५५	५६४	४४३	४६३	३६३	३५०	२७५	१४६	११३	११६	५९	१३२	६५२७
जम्मा	पुरूष	२५१६	२७६७	२६९५	२४२५	१७६७	१६७९	१२९८	१३७४	१०३८	१०९४	१०२०	७६५	६०६	६३२	४३१	४७८	२२५८५
	महिला	२२७०	२५५७	२६०२	२६९६	२८५३	२४६१	२०४९	१८२८	१३७३	१२८८	१०८४	७८४	६७५	५९६	४३९	४६३	२६०१८
	तेस्रो लिंगी	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१
	जम्मा	४७८६	५३२४	५२९७	५१२१	४६२०	४१४१	३३४७	३२०२	२४११	२३८२	२१०४	१५४९	१२८१	१२२८	८७०	९४१	४८६०४

स्रोत : घरधुरी तथ्यांक संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा अक्सर बसोबास गर्ने कूल ४८,६०४ जनसंख्यामध्ये २२,५८५ पुरुष र २६,०१८ जना महिला रहेका छन् भने १ जना तेस्रो लिंगी रहेको पाइयो। ० देखि ४, ५ देखि ९, १० देखि १४, ६५ देखि ६९ उमेर समूहका किशोर र पुरुषहरूको बाहुल्यता रहेको छ भने यस बाहेकका उमेर समूहमा महिलाको संख्या बढी रहेको छ। यसरी समग्र लैङ्गिक अनुपात हेर्दा प्रति १०० जना महिलामा ८७ जना पुरुष रहेका छन्। गाउँपालिकाका सबै वडामा महिलाको बाहुल्यता रहेको छ। लैङ्गिक भेदभाव उन्मूलनका विविध प्रयासहरू भइरहेतापनि ठोस उपलब्धी भने हासिल हुन सकेको देखिँदैन। यद्यपि यसमा सुधार भने भइरहेको छ। उमेरसमूह अनुसार हेर्दा १५ देखि ३९ वर्ष उमेर समूह भित्रका किशोरी र महिलाहरूको जनसंख्यामा र उमेर पुगेका महिलाहरूका शारीरिक, मानसिक, सामाजिक तथा आर्थिक मुद्दाहरूलाई सम्बोधन गर्ने खालको योजनाहरू निर्माण गर्नु जरुरी छ। प्रजनन स्वास्थ्य, यौन स्वास्थ्य, रजस्वलासम्बन्धी समस्याहरू, महिला मैत्री शौचालय, परामर्श केन्द्रहरू, महिला हिंसा, चेलीवेटी बेचविखन, घरेलु लैङ्गिक हिंसा, पाठेघर खस्ने समस्या, दाइजो प्रथा, महिला शसक्तिकरण तथा अधिकार जस्ता विषयहरू आम महिलाका प्रमुख तथा संवेदनशिल विषय भएकोले गाउँपालिकाले यी विषयहरूको प्रभावकारी योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने संकेत समग्र तथ्याङ्कले गर्दछ। साथै पुरुषहरूको समेत शिक्षा, स्वास्थ्य र रोजगारीमा विशेष ध्यान पुऱ्याउनु पर्ने देखिन्छ। वडागत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

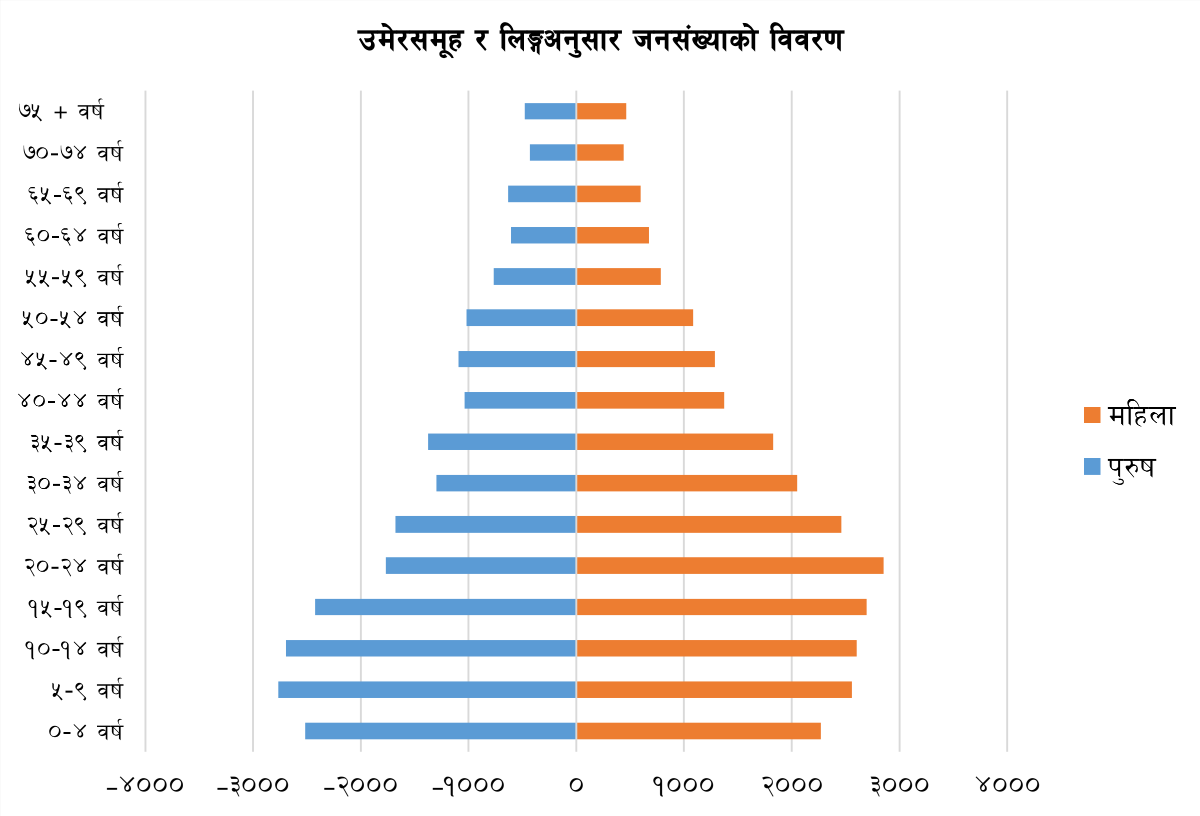

३.४ १० वर्ष वा सोभन्दा माथिका व्यक्तिहरूको वैवाहिक स्थितिको विवरण

वैवाहिक स्थिति भन्नाले विवाह गरेका, विवाह गरेर पनि सम्वन्ध विच्छेद भएका साथै श्रीमान वा श्रीमती गुमाएर एकल भई बसेको अवस्थालाई जनाउँछ। लैङ्गिक आधारमा समाजको वैवाहिक स्थिति असमान देखिन्छ। नेपाली समाजमा महिलाले श्रीमान्को मृत्यु भए पनि विवाह गर्नु हुँदैन भन्ने मान्यता र विधुवालाई हेरिने दृष्टिकोण रुढिवादी र परम्परागत रहेको छ। जसले गर्दा समाजमा बहुविवाह तथा विदुर र विधुवाको संख्यात्मक स्थिति असमान देखिन्छ। अझ प्राचीन समयमा सती प्रथा प्रचलनमा रहेको थियो। तर १९७७ मा चन्द्रशमशेरले कानूनीरुपमा कु-प्रथाको रुपमा रहेको सती प्रथाको अन्त्य गरेका थिए। सामान्यतया पितृसत्तात्मक समाज रहेको हाम्रो देशमा विधुवा महिलाको संख्या पुरुषको संख्याभन्दा दुई गुणा बढी देखिन्छ। सामाजिकरुपमा महिला र पुरुषको वैवाहिक स्थितिमा असमानता देखिन्छ। यस गाउँपालिकाको वैवाहिक स्थितिको तल विश्लेषण गरिएको छ।

तालिका नं. ११ : १० वर्ष वा सोभन्दा माथिका व्यक्तिहरूको वैवाहिक स्थितिको विवरण

वडा		विवाह नभएको	एक विवाह	वहु विवाह	पुनर्विवाह	विदुर/विधुवा	सम्बन्ध बिच्छेद/पारपाचुके	छुट्टिएको	थाहा नभएको	जम्मा
१	पुरूष	४३५	८२०	३	३१	८	१	०	१	१२९९
	महिला	३८१	११६३	२	१०	९६	४	१	१	१६५८
	जम्मा	८१६	१९८३	५	४१	१०४	५	१	२	२९५७
२	पुरूष	९६३	१७११	१४	३	३३	४	५	१	२७३४
	महिला	९७३	२८७५	४	१	१३४	८	७	०	४००२
	जम्मा	१९३६	४५८६	१८	४	१६७	१२	१२	१	६७३६

वडा		विवाह नभएको	एक विवाह	वहु विवाह	पुनर्विवाह	विदुर/ विधुवा	सम्बन्ध बिच्छेद/ पारपाचुके	छुट्टिएको	थाहा नभएको	जम्मा
३	पुरूष	७९२	१३७६	३९	४	३५	८	७	१	२२६२
	महिला	७५३	१९५१	६	३	१९१	६	९	१	२९२०
	जम्मा	१५४५	३३२७	४५	७	२२६	१४	१६	२	५१८२
४	पुरूष	६९२	१०८३	४१	१	४१	६	५	१	१८७०
	महिला	७७३	१९६८	२१	१	२१७	६	१७	१	३००४
	जम्मा	१४६५	३०५१	६२	२	२५८	१२	२२	२	४८७४
५	पुरूष	६९८	१०८९	२१	०	१७	४	०	२	१८३१
	महिला	५७५	१४९३	६	३	४५	१०	२	०	२१३४
	जम्मा	१२७३	२५८२	२७	३	६२	१४	२	२	३९६५
६	पुरूष	८६४	११७२	१०७	३	५	२	१	०	२१५४
	महिला	७०४	१६३१	२४	३	२८	२	१	०	२३९३
	जम्मा	१५६८	२८०३	१३१	६	३३	४	२	०	४५४७
७	पुरूष	८९५	१५२२	२१	०	३५	८	२	१	२४८४
	महिला	६५२	१७८९	६	०	९६	६	८	१	२५५८
	तेस्रो लिङ्गी	१	०	०	०	०	०	०	०	१
	जम्मा	१५४८	३३११	२७	०	१३१	१४	१०	२	५०४३
८	पुरूष	१०७९	१५५६	२३	१	७	०	१	१	२६६८
	महिला	७८३	१६९३	०	०	३८	१	७	०	२५२२
	जम्मा	१८६२	३२४९	२३	१	४५	१	८	१	५१९०
जम्मा	पुरूष	६४१८	१०३२९	२६९	४३	१८१	३३	२१	८	१७३०२
	महिला	५५९४	१४५६३	६९	२१	८४५	४३	५२	४	२११९१
	तेसो लिङ्गी	१	०	०	०	०	०	०	०	१
	जम्मा	१२०१३	२४८९२	३३८	६४	१०२६	७६	७३	१२	३८४९४

स्रोत : गाउँपालिका घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

लैङ्गिक आधारमा १० वर्षमाथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिलाई हेर्दा १० वर्ष वा सोभन्दा माथिका कूल ३८,४९४ जनामध्ये ६,४१८ पुरुष र ५,५९४ महिला अविवाहित अर्थात कहिल्यै विवाह नभएको देखिन्छ भने १०,८८४ पुरुष र १५,५९७ महिलाहरूको विवाह भएको देखिन्छ । त्यसैगरी विवाहितमध्ये बहुविवाह गर्ने पुरुषको संख्या २६९ र महिलाको संख्या ६९ रहेको छ। त्यसैगरी पुर्नविवाह गर्ने पुरुषहरू ४३ र महिला २१ रहेको, १८१ जना पुरुषहरू विधुर छन् भने ८४५ विधवा छन्, सम्बन्ध विच्छेद/पारपाचुके गर्नेमा ३३ जना पुरुष र ४३ जना महिला, छुट्टिएर बस्नेमा २१ जना पुरुष र ५२ जना महिला र वैवाहिक स्थिति अज्ञात रहेका ८ जना पुरुष र ४ जना महिला रहेको तथ्याङ्कले देखाउँछ। यहाँ तुलनात्मक रुपमा महिला र पुरुषको वैवाहिक अवस्थालाई हेर्दा असमान अवस्था देखिन्छ । पुरुषको तुलनामा बढी महिलाको विवाह भएको साथै विधुर पुरुषभन्दा विधवा महिलाको संख्यासमेत बढी देखिन्छ । पुरुषभन्दा महिलाको विवाह छिटो गर्ने परिपाटी र विधवा महिलालाई विवाह गरी स्वीकार्ने सामाजिक सोचाइमा कमी रहेका कारण पुरुष र महिला बीचमा ठूलो असमानता देखिएको हो । यस प्रकारका असमानताको अन्त्य गर्न सामाजिक जागरणका कार्यक्रमहरूलाई प्रभावकारी ढंगले संचालन गर्नुपर्दछ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

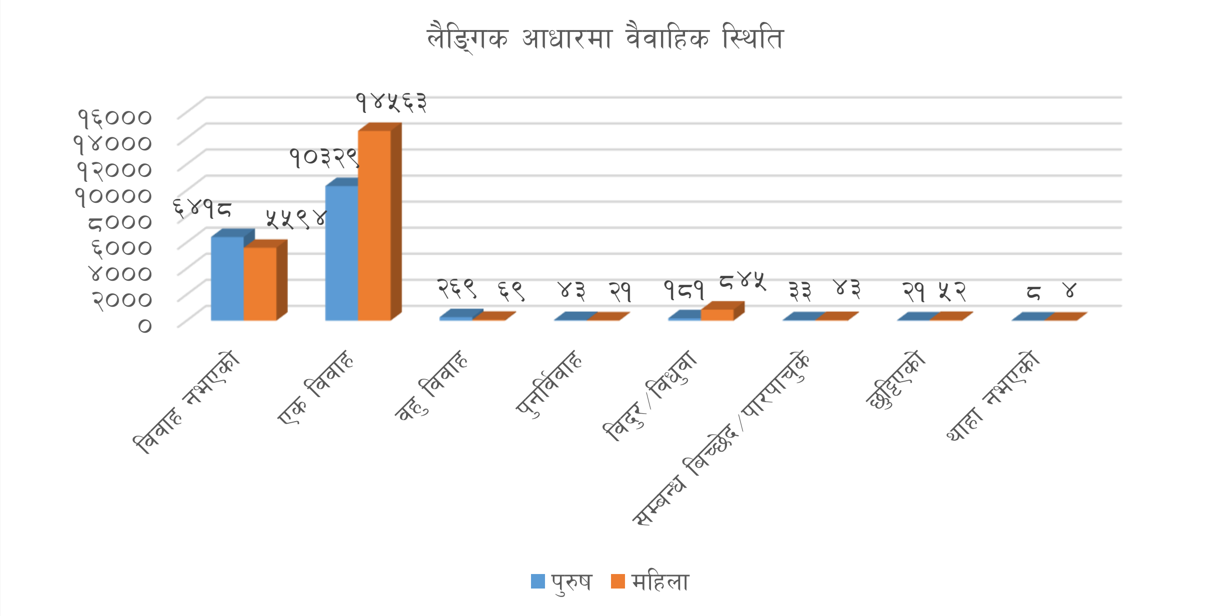

३.५ उमेर समूहका आधारमा १० वर्षभन्दा माथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिको विवरण

तालिका नं. १२ : उमेर समूहका आधारमा १० वर्षभन्दा माथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिको विवरण

हालको उमेर समूह	वैवाहिक स्थिति								
	विवाह नभएको	एक विवाह	वहु विवाह	पुनर्विवाह	विदुर/ विधुवा	सम्बन्ध बिच्छेद/ पारपाचुके	छुट्टिएको	थाहा नभएको	जम्मा संख्या
१० -१४ वर्ष	८	६	०	०	०	०	०	१	५२९७
१५-१९ वर्ष	४३९३	७२२	२	०	०	१	१	२	५१२१
२०-२४ वर्ष	१५९१	३००४	९	०	७	८	१	०	४६२०
२५-२९ वर्ष	४३५	३६६१	१५	६	७	९	८	०	४१४१
३०-३४ वर्ष	१०१	३१६१	३५	७	१५	१५	१३	०	३३४७
३५-३९ वर्ष	६९	३०३५	३७	१२	२६	१०	१२	१	३२०२
४०-४४ वर्ष	४०	२२७०	३४	६	४२	८	८	३	२४११
४५-४९ वर्ष	२२	२२००	५२	७	८३	११	७	०	२३८२
५०-५४ वर्ष	१७	१९२७	४९	९	८७	५	८	२	२१०४
५५-५९ वर्ष	१७	१४०३	२१	५	९७	३	३	०	१५४९
६०-६४ वर्ष	७	११२९	१५	४	११५	५	६	०	१२८१
६५-६९ वर्ष	१०	१०४१	३३	४	१३३	१	३	३	१२२८
७०-७४ वर्ष	११	६९०	१७	१	१५०	०	१	०	८७०
७५ वर्ष वा सो भन्दा बढी	१०	६४३	१९	३	२६४	०	२	०	९४१
जम्मा	१२०१३	२४८९२	३३८	६४	१०२६	७६	७३	१२	३८४९४
प्रतिशत	३१.२१	६४.६६	०.८८	०.१७	२.६७	०.२०	०.१९	०.०३	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा १० वर्षभन्दा माथिको उमेर समूहमा रहेका ३८,४९४ जनसंख्यामध्ये कहिल्यै विवाह नगरेको जनसंख्या १२,०१३ अर्थात ३१.२१ प्रतिशत, विवाहित २६,४१८ अर्थात ६८.७९ प्रतिशत, बहुविवाह गर्नेको ०.८८ प्रतिशत, पुर्नविवाह गर्ने ०.१७ प्रतिशत, विधवा वा विधुरको संख्या २.६७ प्रतिशत, सम्बन्ध विच्छेद भएका ०.२० प्रतिशत, छुट्टिएको ०.१९ प्रतिशत र केही थाहा नभएको ०.०३ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । हाल

कानूनले २० वर्षमुनिको उमेरमा गरिने विवाहलाई वर्जित गरेको सन्दर्भमा १० देखि १४ वर्ष उमेर समूहमा ६ जना तथा १५ देखि १९वर्ष समूहमा ७२२ जनाको एक विवाह, २ जनाको बहुविवाह, १ जनाको पारपाचुके भएको एवं १ जना छुट्टिसकेका अवस्था हुनुले महिलाहरुमा स्वास्थ्य जटिलता हुनका साथै निर्णय क्षमतामा अपरिपक्वताको शिकार हुनुपर्ने अवस्था आउँछ । विवाहको कानूनी प्रावधान बारे आम जनमानसलाई गाउँपालिकाले जागरुक गर्नुपर्ने देखिन्छ। हाल विधवा विवाहलाई प्रोत्साहन गर्न राज्यले नीतिहरू लिएको र जनचेतनामा आएको सकारात्मक परिवर्तनले विधवा बस्ने क्रम घटिरहेको भएतापनि व्यापक रुपमा सुधार गर्न समय लाग्ने देखिन्छ।

३.६ जातजाती समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. १३ : जातजातिअनुसार जनसंख्याको विवरण

जातजाति	वडा नं.								जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८		
मुसलमान	०	२	७४	१६८	२३११	१५८६	३१०७	४८४२	१२०९०	२४.८७
क्षेत्री	३२५	२८८९	१९१८	२३६४	१११	५७५	६४	४९२	८७३८	१७.९८
मगर	१७८२	१२४२	१३८९	८१५	५०	५४२	१५	१५	५८५०	१२.०४
कामी	२०१	१७४५	४१५	१२७४	७०	१५९८	१	५८	५३६२	११.०३
ब्राह्मण पहाडी	३१	७९०	१०७५	२२६	७२	१११	३	२६९	२५७७	५.३०
यादव	१	११	१९	१०	१०४७	४४	७८६	१२६	२०४४	४.२१
ठकुरी	२६९	७६३	१६८	३११	३१	२६९	७	१९	१८३७	३.७८
थारु	१५	१०२	१२२	१०८	१४	२५२	१२	५३७	११६२	२.३९
उल्लेख नगरिएको	५	२	०	०	६८	९	८७४	०	९५८	१.९७
गुरुङ	३९२	१२१	१७०	१६२	१४	६	१९	१	८८५	१.८२
चमार/हरिजन/राम	०	६	५९	५५	३७१	१	९४	११८	७०४	१.४५
अन्य दलित	१७३	०	४२	९	१३७	११६	१४१	१५	६३३	१.३०
धोबी	०	०	०	३६	१२७	११०	३०२	०	५७५	१.१८
कुर्मी	८	४	५	५	४४	८६	३४४	१	४९७	१.०२
दुसाध/पाशवान/पासी	०	०	०	०	३८५	१९	७२	०	४७६	०.९८
सार्की	१२	७९	७४	०	०	२३१	०	५	४०१	०.८३
नेवार	१३	५८	१३१	४२	१	८३	०	२	३३०	०.६८
अन्य जनजाति	११	१९	९	५	१०२	३२	९५	४	२७७	०.५७
दमाई/ढोली	१४	४१	९४	६२	१	६०	०	५	२७७	०.५७
कोरी	०	०	०	०	९२	८३	९०	०	२६५	०.५५
बढाई	०	०	०	०	८३	२०	१४७	०	२५०	०.५१
तामाङ	३	१८८	१६	१	०	३०	०	०	२३८	०.४९
सुनुवार	२९९	४७	२५९	४७	३	११	३३	०	६९९	१.४३
अन्य	२६	१६२	१४१	४२८	१७२	१२५	४०७	१८	१४७९	३.०४
जम्मा	३५८०	८२७१	६१८०	६१२८	५३०६	५९९९	६६१३	६५२७	४८६०४	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नोट : अन्यमा कुमाल, सन्यासी/दशनामी, कम्हार, ब्राम्हण तराई, लोहार, गडेरी/भेडियार, हजाम/ठाकुर, राई, माझी, चेपाङ/प्रजा, तेली, मुसहर, लिम्बु, बाहिङ, कोइरी/कुश्वाहा, राजपुत, केवट, राजवंशी, घर्ती/भुजेल, बरई, मल्लाह, थकाली, कहर, कलवार, कानु, शेर्पा, बादी रहेका छन् ।

गाउँपालिकामा जातजातिका आधारमा जनसंख्याको विवरणलाई हेर्दा सबैभन्दा धेरै १२,०९० अर्थात् २४.८७ प्रतिशत मुसलमान, दोस्रोमा ८,७३८ अर्थात् १७.९८ प्रतिशत क्षेत्री, तेस्रोमा मगर ५,८५० अर्थात् १२.०४ प्रतिशत, चौथो र पाँचौमा क्रमश कामी ५,३६२ अर्थात् ११.०३ प्रतिशत र ब्राह्मण पहाडी २,५७७ अर्थात् ५.३० प्रतिशत रहेका छन् । त्यसैगरी यादव, ठकुरी, थारु, गुरुङ, सोनार र अन्य जातजातिहरूको पनि बसोबास रहेको छ । यसरी जातिय हिसाबले विविधतायुक्त समाजमा स्थानीयहरू सामाजिक सहिष्णुताका साथ वसेको पाइन्छ । मुसलमान, यादव जस्ता जाती र जनजातिहरूको थातथलोको रुपमा समेत रहेको यो गाउँपालिकामा मगर, थारु, गुरुङ, चमार/हरिजन/राम जस्ता जनजातिहरूको लगायत अन्य जातजातिको मौलिक संस्कृति, परम्परा, भाषा र रहनसहनलाई संरक्षण गरी उनीहरूको पहिचान कायम राख्ने कार्यक्रमहरूको निर्माण गर्न आवश्यक छ । विस्तृत विवरण वडागत रुपमा तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

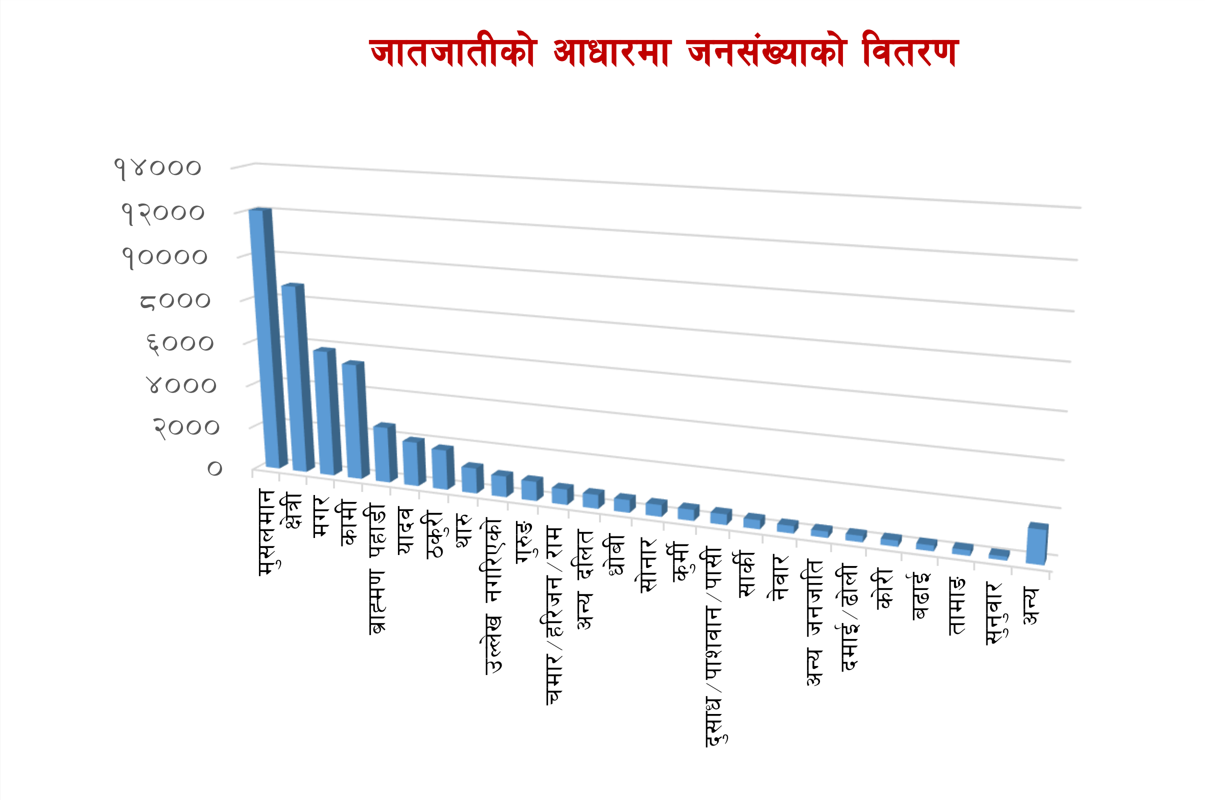

३.७ मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण

नेपाल एक बहु-भाषिक र बहु-साँस्कृतिक विविधतायुक्त राष्ट्र हो । यस गाउँपालिकामा पनि भाषिक विविधता रहेको देखिन्छ । मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा यस गाउँपालिकामा नेपाली भाषा बोल्नेहरूको संख्या सबैभन्दा बढी अर्थात २९,१७९ (६०.०३ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी अवधी भाषा बोल्नेहरूको संख्या १७,८५२ (३६.७३ प्रतिशत) छ भने थारु भाषा बोल्नेको संख्या ७९६ (१.६४ प्रतिशत) रहेको छ । गाउँपालिकामा नेपाली, अवधी र थारु बाहेक मगर, उर्दू, गुरुङ लगायतका भाषा बोल्नेहरूको संख्या तुलनात्मक रुपमा न्यून रहेको देखिन्छ। सबै आ-आफ्ना मातृभाषा बोल्नेहरूले समेत सरकारी भाषाको रुपमा नेपाली भाषालाई राम्ररी बोल्ने र बुझ्ने गरेको देखिन्छ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ । संविधानको धारा ३२ मा भाषा तथा संस्कृतिको हकलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेको र धारा ३१ को शिक्षासम्बन्धी हकको उपधारा ५ बमोजिम "नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई

कानुनबमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र संचालन गर्ने हक हुनेछ ।" भनी स्पष्ट किटान गरेको छ । तसर्थ मगर, थारु वा अन्य अर्थात आफ्नो मातृभाषामा पढ्न चाहने विद्यार्थीहरूलाई गाउँपालिकाले विशेष व्यवस्था गर्न सक्ने प्रावधान रहेको छ । वडाअनुसार विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. १४ : मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण

मातृभाषा	वडा नं.								जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८		
नेपाली	३१६६	८२०४	५९९३	५६६२	४३८	४३६४	३००	१०४९	२९१७६	६०.०३
अवधी	०	१३	८२	३८२	४८४२	१५०२	६२९७	४७३४	१७८५२	३६.७३
थारू	३	२७	४८	७३	१४	८२	११	५३८	७९६	१.६४
मगर	३१७	८	२५	०	५	१८	३	१	३७७	०.७८
उर्दू	०	०	०	१	०	०	०	२०३	२०४	०.४२
गुरूङ	५४	३	३	१	१	०	०	०	६२	०.१३
सुनुवार	३४	०	०	०	०	०	०	०	३४	०.०७
नेवारी	४	१	११	१	०	१५	०	०	३२	०.०७
हिन्दी	२	४	१२	०	०	९	०	०	२७	०.०६
मैथिली	०	२	२	३	०	७	०	०	१४	०.०३
बान्तवा	०	०	०	०	४	०	२	१	७	०.०१
तामाङ	०	२	१	०	०	१	०	१	५	०.०१
भोजपुरी	०	४	०	०	०	१	०	०	५	०.०१
अन्य	०	३	३	५	२	०	०	०	१३	०.०३
जम्मा	३५८०	८२७१	६१८०	६१२८	५३०६	५९९९	६६१३	६५२७	४८६०४	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नोट: अन्य भाषामा मुसलमान, राजवंशी माझी आदि पर्दछन् ।

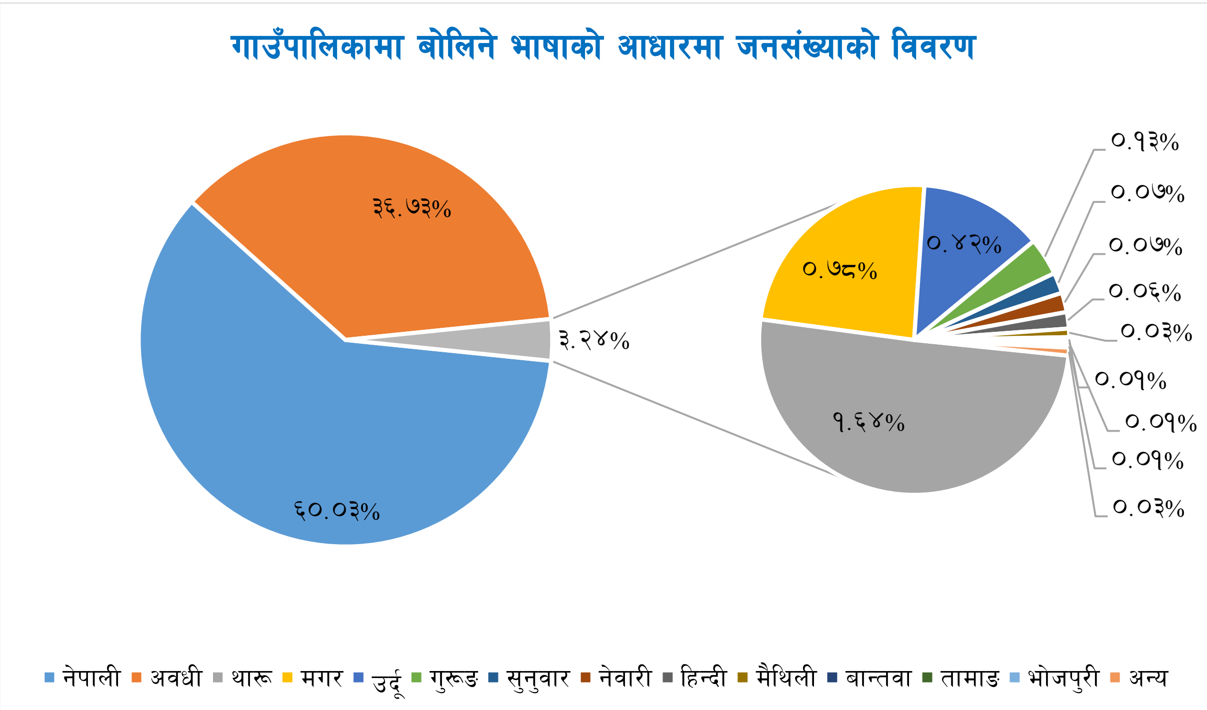

(क) आदिवासी

आदिवासी/जनजाती उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन २०५८ अनुसार आदिवासी जनजाती भन्नाले आफ्नो मातृभाषा र परम्परागत रीतिरिवाज, छुट्टै साँस्कृतिक पहिचान, छुट्टै सामाजिक संरचना र लिखित वा अलिखित इतिहास भएका ५८ जाति वा समुदायलाई बुझिन्छ ।

यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या ४८,६०४ मध्ये ७६.७२ प्रतिशत जनसंख्या आदिवासी (मुसलमान, मगर, कामी, यादव, थारु, धोवी) आदि रहेका छन् । जसमा सबैभन्दा बढी मुसलमान जातिको संख्या १२,०९० (२४.८७ प्रतिशत) रहेको पाइन्छ। मुख्यतः कृषि पेशामा संलग्न यी समुदायमा साक्षरता प्रतिशत तुलनात्मक रुपमा न्यून रहेको छ। यी समुदायद्वारा गाउँपालिकाको मौलिक संस्कृतिलाई जिवन्त राख्न सहयोग पुऱ्याएको देखिएतापनि यो समुदाय सामाजिक, राजनैतिक र आर्थिक विकासको दृष्टिकोणले पछाडि परेको देखिन्छ। गाउँपालिकाको विकासको लागि यो समुदायलाई अहिलेको अवस्थाबाट माथि उठाउन क्षमता विकास, शसक्तिकरण जस्ता विशेष कार्यहरूको पहल गर्नु पर्ने देखिन्छ।

(ख) उत्पीडित तथा सिमान्तकृत समुदाय

नेपालको संविधानको भाग ३४ अन्तर्गत धारा ३०६ को (ड) मा सीमान्तकृत समुदाय भन्नाले राजनैतिक, आर्थिक र सामाजिक रुपले पछाडि पारिएका विभेद र उत्पीडन तथा भौगोलिक विकटताको कारणले सेवा सुविधाको उपभोग गर्न नसकेका वा त्यसबाट वञ्चित रहेका संघीय कानून बमोजिमको मानव विकासको स्तर भन्दा न्यून स्थितिमा रहेका समुदाय सम्झनु पर्दछ भनी उल्लेख गरेको छ ।

जात जातिको हिसावले खजुरा गाउँपालिकामा ठुलो समुदायको रुपमा रहेका उत्पीडितहरूले ठूलो हिस्सा ओगटेको छ। सामाजिक विभेदका रुपमा छुवाछुत जस्तो अमानवीय भेदभाव भोगिरहेको यो समुदायले राजनितिक, आर्थिक र सामाजिक क्षेत्रमा समेत उपेक्षाको सिकार हुनु परेको छ। यस समुदायका आधारभूत तहमा अध्ययन गर्ने छात्र छात्राहरूको संख्या समेत तुलनात्मक रुपमा कम रहेको छ। परम्परागत शिल्पको धनी यो समुदायले आफ्नो सिपलाई आर्थिक विपन्नता र सामाजिक उपेक्षाका कारण पनि अघि बढाउन नसकेको पाइन्छ। निजामती सेवा र गैर सरकारी सेवामा पनि यो समुदायको उपस्थिति अत्यन्तै न्युन छ। त्यसै गरी राजनितिक क्षेत्रमा २०४६ साल यता यो समुदायले आफ्ना सामुदायिक संगठनहरू समेत निर्माण गरेको पाइन्छ। राजनितिक नेतृत्वमा भने सिमित व्यक्तिहरूमात्र यस समुदायको प्रतिनिधित्व गरिरहेका छन्। यस समुदायका अधिकांश व्यक्तिहरू अदक्ष र अर्धदक्ष जनशक्ति कै रुपमा ज्याला, मजदुरी गरेर जीवनयापन गरिरहेको पाइन्छ। खजुरा गाउँपालिकाको विकासको लागि यो समुदायलाई अहिलेको अवस्थाबाट माथि उठाउन विशेष अभियानको नै थालनी गर्नुपर्ने अवस्था देखिन्छ।

३.८ धर्म अनुसार जनसंख्याको विवरण

नेपालमा धार्मिक स्वतन्त्रता र विविधता रहेको छ अझै विधिवतरुपमा नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३, ले मिति २०६३ जेठ ४ पुर्नस्थापित संसदको ऐतिहासिक घोषणाले नेपाललाई एक धर्मनिरपेक्ष राष्ट्रको रुपमा घोषणा गरेको छ । त्यस्तै नेपालको संविधान २०७२ को प्रस्तावनामा नेपाललाई एक बहुजातीय, बहुभाषिक,

बहुधार्मिक, बहुसांस्कृतिक तथा भौगोलिक विविधतायुक्त विशेषतालाई आत्मसात् गरी विविधताबीचको एकता, सामाजिक सांस्कृतिक ऐक्यवद्धता, सहिष्णुता र सद्भावलाई संरक्षण एवं प्रवर्धन गर्दै; वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक, धार्मिक, लैंगिक विभेद र सबै प्रकारका जातीय छुवाछूतको अन्त्य गरी आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प गर्ने उल्लेख गरिएको छ । फलस्वरुप नेपालमा धार्मिक स्वतन्त्रता र सौहार्दता रहेको पाईन्छ ।

गाउँपालिकामा विभिन्न समुदायका मानिसहरूको बसोबास रहेको हुनाले उनीहरूका आआफ्नै चाडपर्वहरू छन् । मुसलमानहरुले इद, बक्रइद, माहेरम जस्ता चाडहरु मनाउछन् भने हिन्दूधर्मावलम्बीहरूले बडादशैं, तिहार, रामनवमी, महाशिवरात्री, हरितालिका, श्रीपञ्चमी, श्रीकृष्ण जन्माष्टमी, विवाह पञ्चमी, होली, चैते दशैं, साउने-माघे संक्रान्ति, मातातीर्थ औंसी, अक्षय तृतीया, हरिशयनी-हरिबोधनी एकादशी, नागपञ्चमी, रक्षाबन्धन (जनैपूर्णिमा), कुशे औंसी, बालाचतुर्दशी, कोजाग्रत पूर्णीमा, श्री स्वस्थानी पूर्णिमा, नयाँवर्ष सोह्रश्राद्ध, कूल-थानी पूजाआदि चाडपर्वहरू मनाउने गर्दछन् । बौद्ध धर्मावलम्बीहरूले बुद्धजयन्ती तथा विभिन्न ल्होसार पर्व, तिहार आदि मनाउने गर्दछन । क्रिश्चियनहरूले क्रिशमस डे, अंग्रेजी नयाँ वर्ष, भ्यालेनटाईने डे आदि मनाउने गर्दछन् ।

तालिका नं. १५ : धर्मअनुसार जनसंख्याको विवरण

वडा	हिन्दू	ईस्लाम	क्रिश्चियन	बौद्ध मार्गी	अन्य	किराँत	जम्मा
१	३५१८	०	५६	५	१	०	३५८०
२	८०४२	१	१७६	२९	२३	०	८२७१
३	५८८१	७२	२०३	२३	१	०	६१८०
४	५६६३	१८०	२८४	१	०	०	६१२८
५	२९८७	२३१०	७	०	२	०	५३०६
६	४०११	१४७२	४८०	२९	७	०	५९९९
७	३५११	३१००	०	१	०	१	६६१३
८	१६७५	४८४२	०	२	७	१	६५२७
जम्मा	३५२८८	११९७७	१२०६	९०	४१	२	४८६०४
प्रतिशत	७२.६%	२४.६%	२.५%	०.२%	०.१%	०.०%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेका कूल ४८,६०४ जनसंख्यामध्ये ३५,२८८ अर्थात ७२.६ प्रतिशत जनसंख्याले हिन्दू धर्म मान्दछन् । दोस्रोमा ईस्लाम धर्म मान्नेको संख्या ११,९७७ अर्थात २४.६ प्रतिशत र तेस्रोमा क्रिस्चियन धर्म मान्नेको संख्या १,२०६ अर्थात २.५ प्रतिशत रहेको छ। बौद्ध मार्गी, किँरात तथा अन्य धर्म मान्ने धर्मावलम्बीहरू नगण्य संख्यामा रहेका छन् । गाउँपालिकामा केही मात्रामा धार्मिक विविधता रहे पनि हिन्दू र ईस्लाम धर्मावलम्बीहरूको प्रधानता रहेको तथ्याङ्कले देखाउँछ । नेपालमा सदियौंदेखि रहि आएको धार्मिक सहिष्णुता भने यस गाउँपालिकामा कायमै रहेको देखिन्छ। ईस्लाम धर्मावलम्बीहरूको राम्रो बाहुल्यता भएकाले ईस्लाम धर्म संस्कृति जगेर्ना गर्ने तथा मस्जिद निर्माण गरी मौलिकतामा आधारित सांस्कृतिक तथा धार्मिक केन्द्रको रुपमा गाउँपालिकालाई विकास गर्न सकिन्छ । वडागत रुपमा विभिन्न धर्मावलम्बीहरूको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

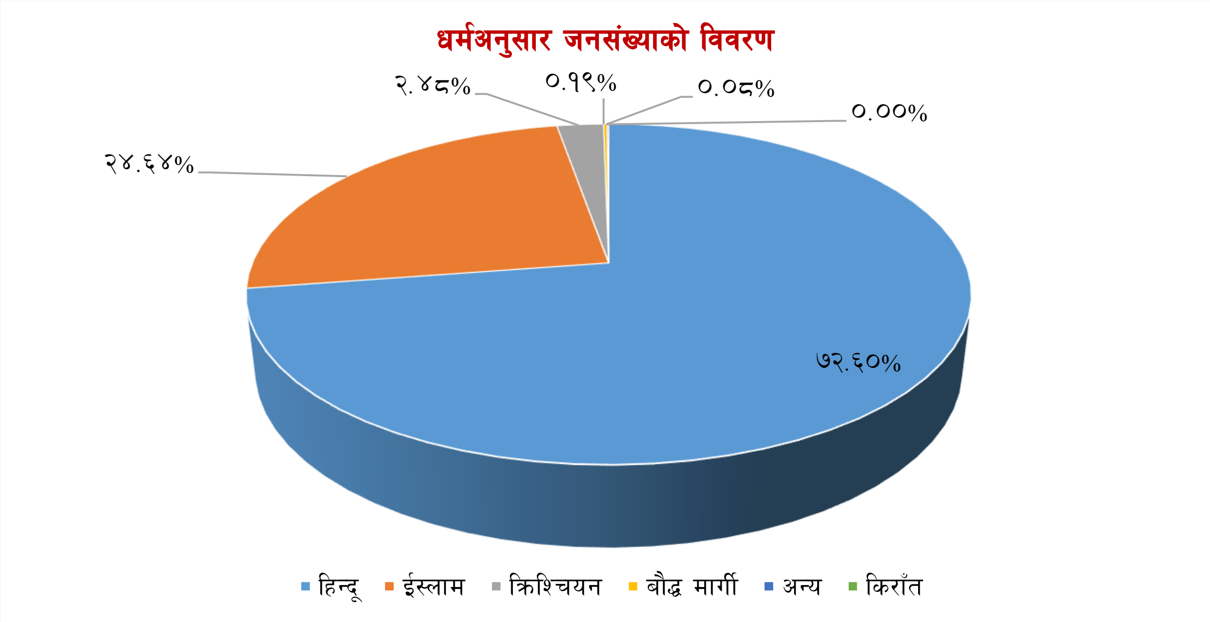

३.९ अनुपस्थित जनसंख्या

६ महिनाभन्दा लामो समयसम्म काम, शिक्षा, व्यवसाय, अन्य रोजगारी वा नोकरी, औषधोपचार जस्ता कारणले घरपरिवारमा अनुपस्थित हुने जनसंख्यालाई अनुपस्थित जनसंख्या भनिन्छ। तसर्थ यस्तो जनसंख्या मुल थलोमा अनुपस्थित रहने भएकोले त्यसलाई अनुपस्थित जनसंख्याको रुपमा तथ्याङ्कमा देखाउने गरिन्छ। अनुपस्थित जनसंख्या सेवा सुविधाको खोजीमा धेरै शहर केन्द्रित भएको पाइन्छ। यसकाकारण गाउँपालिकाका कतिपय घरहरू खाली छन्। यस खजुरा गाउँपालिकामा रहेका १०,६७१ घरपरिवारमा ५,५७४ जना पुरुष र ८२५ जना महिला गरी कुल ६,३९९ जनसंख्या अनुपस्थित रहेको देखिन्छ। यसको समाधान गर्न गाउँपालिकाले जनतालाई आवश्यक पर्ने आधारभुत सेवा सुविधालाई घरदैलोमा पुऱ्याउन जोड दिनुपर्ने देखिन्छ। अनुपस्थित जनसंख्याको विस्तृत विवरण तलका तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. १६ : गाउँपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

वडा	पुरूष		महिला		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	६१८	९.७%	११५	१.८%	७३३	११.५%
२	१४१६	२२.१%	२२०	३.४%	१६३६	२५.६%
३	८२०	१२.८%	१४८	२.३%	९६८	१५.१%
४	१३०७	२०.४%	२५५	४.०%	१५६२	२४.४%
५	४१६	६.५%	१४	.२%	४३०	६.७%
६	४४४	६.९%	५१	.८%	४९५	७.७%
७	३५६	५.६%	१२	.२%	३६८	५.८%
८	१९७	३.१%	१०	.२%	२०७	३.२%
जम्मा	५५७४	८७.१%	८२५	१२.९%	६३९९	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

अनुपस्थित हुँदाको उमेरमा आधारित तथ्याङ्कलाई केलाउँदा सबैभन्दा बढी २,८९८ जना २० देखि २९ वर्ष उमेर समूहका रहेका छन् भने दोस्रोमा १,४०४ जना ३० देखि ३९ उमेर समूहका र तेस्रोमा १० देखि १९ वर्ष समूहका १,०३२ जना रहेका छन् । त्यसपछि ४० देखि ४९ उमेर समूहका ५७०, ९ वर्षसम्मका उमेर समूहका ३०८ तथा ५० वर्षभन्दा माथिको १८६ जना रहेको छन् । तथ्याङ्कलाई हेर्दा जागरुक यूवा समूह रोजगारी तथा कामको शिलशिलामा गाउँपालिकामा अनुपस्थित देखिन्छ भने बालबालिकाको संख्या पनि उल्लेख्य मात्रमा अनुपस्थित छ ।

तालिका नं. १७ : अनुपस्थित हुँदाको उमेर समूह अनुसार वडागत अनुपस्थितिको विवरण

वडा	अनुपस्थित व्यक्ति अनुपस्थित हुँदाको उमेर समूह						
	०-९ वर्ष सम्म	१० - १९ वर्ष	२० - २९ वर्ष	३० - ३९ वर्ष	४० - ४९ वर्ष	५० वर्ष वा सोभन्दा बढी	जम्मा
१	२९	१५८	३२८	१४८	५४	१६	७३३
२	७७	२५६	८१६	३१८	१२२	४७	१६३६
३	५६	१५०	४३५	२१२	८८	२७	९६८
४	८७	२५८	६२४	३५६	१७९	५८	१५६२
५	९	६३	२३१	९५	२८	४	४३०
६	२३	७९	२००	१२३	४४	२६	४९५
७	२५	२९	१७७	९५	३८	४	३६८
८	२	४०	८७	५७	१७	४	२०७
जम्मा	३०८	१०३३	२८९८	१४०४	५७०	१८६	६३९९

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

३.९.१ उमेर र लिङ्गका आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

गाउँपालिकामा लिङ्ग र उमेरसमुह अनुसार अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण हेर्दा सबैभन्दा बढी २०-२९ वर्षका पुरुषहरू घरमा अनुपस्थित भएको पाइन्छ भने सबैभन्दा कम अनुपस्थित जनसंख्याको उमेर समूह ५० वर्षभन्दा माथिका महिलाहरू रहेका छन् । २०-२९ वर्षका २,६११ जना पुरुष र दोस्रो उमेर समूहमा ३० देखि ३९ वर्षको पुरुष १,२६७ जना रहेका छन् । यस तथ्याङ्कको विश्लेषणबाट युवा अवस्थाको पुरुष जनसंख्या काम, रोजगारी, अध्ययन वा अन्य कारणले गाउँपालिका बाहिर हुनु भनेको गाउँपालिकाभित्र ती सबै खाले अवसरहरू न्यून हुनु हो । अर्कोतर्फ महिलाको अनुपस्थित जनसंख्या उल्लेख्य रूपमा कम हुनुले लैङ्गिक भेदभाव रहेको स्पष्ट हुन्छ । यसको अर्को अर्थ गाउँपालिकामा महिला, वृद्धहरू र केटाकेटीको जनसंख्याको वाहुल्यता रहेको समेत स्पष्ट हुन्छ । यसरी सक्रिय सक्षम र जुझारु युवा जनशक्तिको ठूलो हिस्सा गाउँपालिकाबाट बाहिर रहँदा गाउँपालिकाको समग्र विकासमा दीर्घकालीन नकारात्मक प्रभाव पर्दछ । गाउँपालिकाले त्यस्ता युवाहरूलाई गाउँपालिकामा फर्केर पेशा, व्यवसाय, रोजगारी लगायतका आय आर्जनको क्रियाकलापहरू गर्न प्रोत्साहित गर्ने खालका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १८ : उमेर र लिङ्गका आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

वडा		अनुपस्थित व्यक्ति अनुपस्थित हुँदाको उमेर समूह						
		०–९ वर्ष	१०–१९ वर्ष	२०–२९ वर्ष	३०–३९ वर्ष	४०–४९ वर्ष	५० वर्ष वा सोभन्दा बढी	जम्मा
१	पुरूष	१७	१२१	२८६	१३३	४८	१३	६१८
	महिला	१२	३७	४२	१५	६	३	११५
२	पुरूष	४३	१९१	७५०	२७५	११६	४१	१४१६
	महिला	३४	६५	६६	४३	६	६	२२०
३	पुरूष	३२	१२४	३६९	१८८	८३	२४	८२०
	महिला	२४	२६	६६	२४	५	३	१४८
४	पुरूष	५०	१८९	५३१	३२४	१६०	५३	१३०७
	महिला	३७	६९	९३	३२	१९	५	२५५
५	पुरूष	६	६०	२२६	९४	२६	४	४१६
	महिला	३	३	५	१	२	०	१४
६	पुरूष	१५	६८	१९०	१०७	४०	२४	४४४
	महिला	८	११	१०	१६	४	२	५१
७	पुरूष	२३	२७	१७५	९२	३६	३	३५६
	महिला	२	२	२	३	२	१	१२
८	पुरूष	२	३७	८४	५४	१७	३	१९७
	महिला	०	३	३	३	०	१	१०
जम्मा	पुरूष	१८८	८१७	२६११	१२६७	५२६	१६५	५५७४
	महिला	१२०	२१६	२८७	१३७	४४	२१	८२५

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

घरधुरी तथ्याङ्क संकलन २०७६ का अनुसार गाउँपालिकामा अनुपस्थित ६,३९९ जनसंख्या मध्ये सबैभन्दा बढी ९५२ अर्थात १४.९ प्रतिशत १० कक्षा उत्तीर्ण गरेर अनुपस्थित देखिन्छ भने दोस्रोमा ८१६ अर्थात १२.८ प्रतिशत एस.एल.सी/एस.ई.ई पस गरेपछि र तेस्रोमा ६७५ अर्थात् १०.५ प्रतिशत ८ कक्षा उत्तीर्ण भएपछि अनुपस्थित भएको देखिन्छ ।

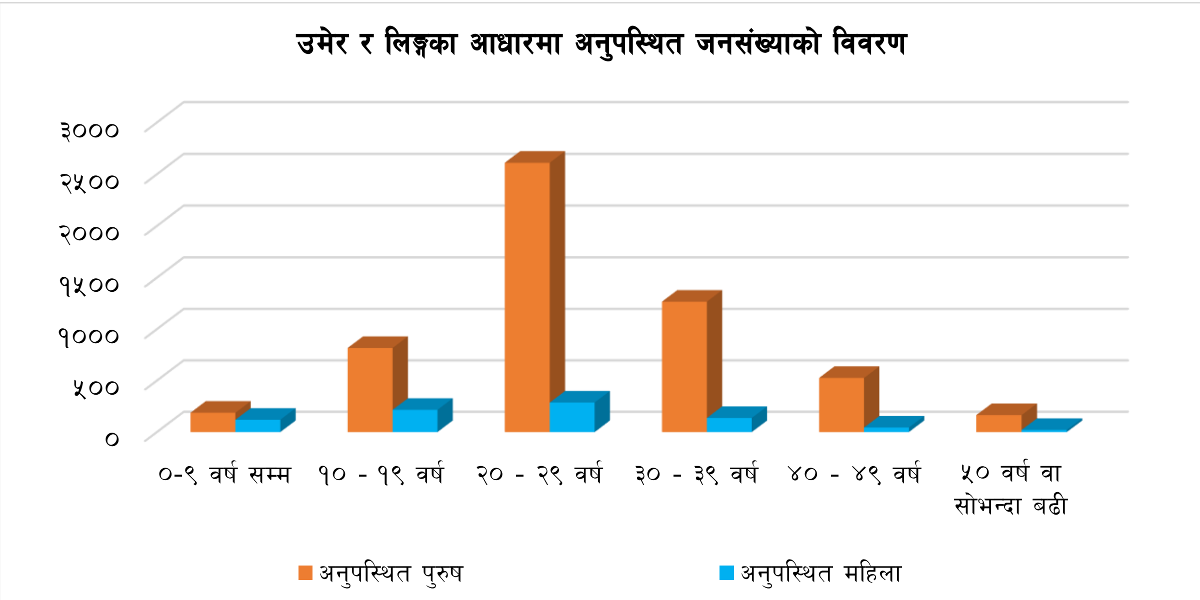

३.९.२ अनुपस्थित हुँदा उतीर्ण गरेको कक्षा अनुसार अनुपस्थित जनसंख्याको वडागत विवरण

तालिका नं. १९ : अनुपस्थित हुँदा उतीर्ण गरेको कक्षा अनुसार अनुपस्थित जनसंख्याको वडागत विवरण

अनुपस्थित हुँदा उत्तीर्ण गरेको कक्षा/तह	वडा नं.								जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८		
नर्सरी/केजी	८	७	१०	२०	१५	१	७	१	६९	१.१%
कक्षा १	७	२०	३	३	२३	४	४०	९	१०९	१.७%
कक्षा २	७	२४	५	२५	१७	२८	३१	७	१४४	२.३%
कक्षा ३	१५	३९	६	४७	३४	५४	३७	१६	२४८	३.९%
कक्षा ४	१२	५८	९	६२	३९	४३	२०	९	२५२	३.९%
कक्षा ५	२४	६५	३५	१४३	४२	४९	६६	८	४३२	६.८%
कक्षा ६	३५	७०	२३	८३	२८	२३	२२	१३	२९७	४.६%
कक्षा ७	४७	७५	३३	१३३	२८	२६	१७	१३	३७२	५.८%
कक्षा ८	९९	१४५	११८	१७५	४८	३९	३३	१८	६७५	१०.५%
कक्षा ९	६७	८८	५५	१२२	१९	२७	११	८	३९७	६.२%
कक्षा १०	१६०	२७३	१५८	२५२	४६	३१	९	२३	९५२	१४.९%
एसईई/एसएलसी/सो सरह	१३०	२२८	२०८	१६८	२५	३१	८	१८	८१६	१२.८%
प्रविणता प्रमाणपत्र वा सो सरह	३६	१७८	१४१	१२८	२२	२१	९	१८	५५३	८.६%
स्नातक वा सो सरह	३२	५९	४०	४७	४	२	५	३	१९२	३.०%
स्नातकोत्तर वा सो सरह	६	२०	२२	१४	२	१	३	२	७०	१.१%
पीएचडी वा सो सरह	५	३	१०	१	१	०	०	०	२०	०.३%
अन्य	६	७	४	२७	०	३	८	१	५६	०.९%
अनौपचारिक शिक्षा	२	१०	०	२४	१	७	१०	०	५४	०.८%
साक्षर	१९	१४	६८	५०	३२	६६	५	०	२५४	४.०%
थाहा नभएको	१६	२५३	२०	३८	४	३९	२७	४०	४३७	६.८%
जम्मा	७३३	१६३६	९६८	१५६२	४३०	४९५	३६८	२०७	६३९९	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

३.९.३ लिङ्गअनुसार शैक्षिक स्तरको आधारमा गाउँपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. २० : लिङ्गअनुसार शैक्षिक स्तरको आधारमा गाउँपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

अनुपस्थित हुँदा उत्तीर्ण गरेको तह		वडा नं.								जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	
पूर्व प्राथमिक	पुरूष	७	२	५	१३	१४	१	६	१	४९
	महिला	१	५	५	७	१	०	१	०	२०
	जम्मा	८	७	१०	२०	१५	१	७	१	६९
कक्षा १-५	पुरूष	४६	१६५	४६	२४६	१५०	१७०	१९०	४७	१०६०
	महिला	१९	४१	१२	३४	५	८	४	२	१२५
	जम्मा	६५	२०६	५८	२८०	१५५	१७८	१९४	४९	११८५

अनुपस्थित हुँदा उत्तीर्ण गरेको तह		वडा नं.								जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	
कक्षा ६-८	पुरूष	१६०	२७०	१५५	३५८	१०३	७९	७१	४३	१२३९
	महिला	२१	२०	१९	३३	१	९	१	१	१०५
	जम्मा	१८१	२९०	१७४	३९१	१०४	८८	७२	४४	१३४४
कक्षा ९-१०	पुरूष	२०५	३४६	१९६	३३०	६४	५३	१९	३०	१२४३
	महिला	२२	१५	१७	४४	१	५	१	१	१०६
	जम्मा	२२७	३६१	२१३	३७४	६५	५८	२०	३१	१३४९
एसईई/एसएलसी/ सो सरह	पुरूष	११०	१९७	१८५	१२८	२४	२९	८	१५	६९६
	महिला	२०	३१	२३	४०	१	२	०	३	१२०
	जम्मा	१३०	२२८	२०८	१६८	२५	३१	८	१८	८१६
कक्षा १२ वा सो सरह	पुरूष	२७	१४४	११५	९५	१९	१९	७	१७	४४३
	महिला	९	३४	२६	३३	३	२	२	१	११०
	जम्मा	३६	१७८	१४१	१२८	२२	२१	९	१८	५५३
स्नातक वा सो सरह	पुरूष	२८	३८	२९	२९	४	२	४	१	१३५
	महिला	४	२१	११	१८	०	०	१	२	५७
	जम्मा	३२	५९	४०	४७	४	२	५	३	१९२
स्नातकोत्तर वा सोभन्दा माथि	पुरूष	७	१५	२३	११	२	१	३	२	६४
	महिला	४	८	९	४	१	०	०	०	२६
	जम्मा	११	२३	३२	१५	३	१	३	२	९०
साक्षर	पुरूष	१७	१२	५४	४१	३१	५६	४	०	२१५
	महिला	२	२	१४	९	१	१०	१	०	३९
	जम्मा	१९	१४	६८	५०	३२	६६	५	०	२५४
अनौपचारिक शिक्षा	पुरूष	२	६	०	२०	१	४	१०	०	४३
	महिला	०	४	०	४	०	३	०	०	११
	जम्मा	२	१०	०	२४	१	७	१०	०	५४
अन्य	पुरूष	१	३	२	१०	०	२	८	१	२७
	महिला	५	४	२	१७	०	१	०	०	२९
	जम्मा	६	७	४	२७	०	३	८	१	५६
थाहा नभएको	पुरूष	८	२१८	१०	२६	४	२८	२६	४०	३६०
	महिला	८	३५	१०	१२	०	११	१	०	७७
	जम्मा	१६	२५३	२०	३८	४	३९	२७	४०	४३७
जम्मा	पुरूष	६१८	१४१६	८२०	१३०७	४१६	४४४	३५६	१९७	५५७४
	महिला	११५	२२०	१४८	२५५	१४	५१	१२	१०	८२५
	जम्मा	७३३	१६३६	९६८	१५६२	४३०	४९५	३६८	२०७	६३९९

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा अनुपस्थित रहेका ६,३९९ जना मध्ये शैक्षिक स्तरको आधारमा हेर्दा पूर्व प्राथमिक तह उत्तीर्ण गर्नेहरूको संख्या ६९, कक्षा १ देखि ५ उत्तीर्ण गर्नेको संख्या १,१८५, कक्षा ६ देखि ८ उत्तीर्ण गर्ने १,३४४, कक्षा ९ देखि १० उत्तीर्ण गर्ने १,३४९ जना रहेका छन् । त्यसैगरी एसईई वा एसएलसी उत्तीर्ण गर्ने ८१६, कक्षा १२ वा सो सरह उत्तीर्ण गर्ने ५५३, स्नातक वा सो सरह उत्तीर्ण गर्ने १९२, स्नातकोत्तर वा सो भन्दा माथि उत्तीर्ण गर्ने ९०, साक्षर २५४ जना, अनौपचारिक शिक्षा लिनेको संख्या ५४ र अन्य ५६ जना रहेका छन् भने थाहा नभएको ४३७ जना रहेका छन् । अनुपस्थित जनसंख्या काम तथा रोजगारी वा अन्य कारणले अनुपस्थित भएको पाइयो । प्राप्त तथ्याङ्कलाई हेर्दा गाउँपालिकामा माध्यमिक तह अध्ययन गरी अनुपस्थित हुनेको संख्या धेरै रहेको देखिन्छ। माध्यमिक स्तरसम्मका अध्ययन पूरा गरी काम वा रोजगारीका सिलसिलामा बाहिरिने जनसंख्या र आठ कक्षा उत्त्तीण गरेर काम वा रोजगारीका लागि पढाइ छोड्नेको जनसंख्या उल्लेख्य रहेको पाइन्छ । यस हिसाबले शिक्षित र दक्ष जनशक्ति भन्दा अर्धशिक्षित र अदक्ष वा अर्धदक्ष जनसंख्याले अध्ययन भन्दा सामान्य स्तरको वा न्यून खालको रोजगारी वा काममा बाहिरिएको संकेत गर्दछ ।

३.९.४ अनुपस्थित जनसंख्याको अनुपस्थित हुनुको कारण सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. २१ : अनुपस्थित व्यक्तिको अनुपस्थित हुनुको कारण सम्बन्धी विवरण

वडा	अनुपस्थित हुनुको कारण								
	काम/ जागिरको खोजी	निजी नोकरी	अध्ययन/ तालिम	सरकारी जागिर	अन्य	आश्रित	व्यापार/ व्यवसाय	थाहा छैन	जम्मा
१	४३६	८१	७६	६६	५०	१९	४	१	७३३
२	१०४२	१५९	२००	१३२	२२	४४	१७	२०	१६३६
३	३६४	२६६	१४१	८८	३७	३७	१६	१९	९६८
४	७५५	३४८	१६१	११२	३५	९८	५३	०	१५६२
५	३७१	११	१३	१८	४	९	४	०	४३०
६	२३१	५२	२६	१९	१२४	२३	१५	५	४९५
७	३३५	१	१४	१	९	५	२	१	३६८
८	१३६	१	११	५	१	०	१	५२	२०७
जम्मा	३६७०	९१९	६४२	४४१	२८२	२३५	११२	९८	६३९९
प्रतिशत	५७.४%	१४.४%	१०.०%	६.९%	४.४%	३.७%	१.८%	१.५%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा अनुपस्थित रहेका कुल ६,३९९ जनसंख्या मध्ये २८२ जनाले अन्य कारण र ९८ जनाको कारण थाहा नभएको उत्तर आएकोले त्यो संख्या अस्पष्ट छ । बाँकी जनसंख्या मध्ये सबैभन्दा धेरै ३,६७० जना अर्थात् ५७.४ प्रतिशत जागिर/रोजगारीको सिलसिलामा अनुपस्थित रहेका छन् । त्यसैगरी ९१९ अर्थात १४.४ प्रतिशत निजी नोकरीको सिलसिलामा, ६४२ अर्थात १० प्रतिशत अध्ययन/तालिमको सिलसिलामा अनुपस्थित भएको देखिन्छ। अनुपस्थित हुने जनसंख्याको कारणहरू हेर्दा गाउँपालिका भित्र शिक्षा तथा रोजगारीको पर्याप्त अवसरहरू नभएर उपयुक्त अवसरको खोजीमा बाहिरिएको तथ्य देखिन्छ । अधिकांश बाहिरिनेहरूमा काम, रोजगारी तथा शिक्षाको खोजीमा नै परिवार सहित अनुपस्थित रहने हुँदा उनीहरूसँग आश्रित सदस्यहरू विशेषगरी विद्यालय जाने बालबालिका साथमा गएको देखिन्छ । वडा अनुसारको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

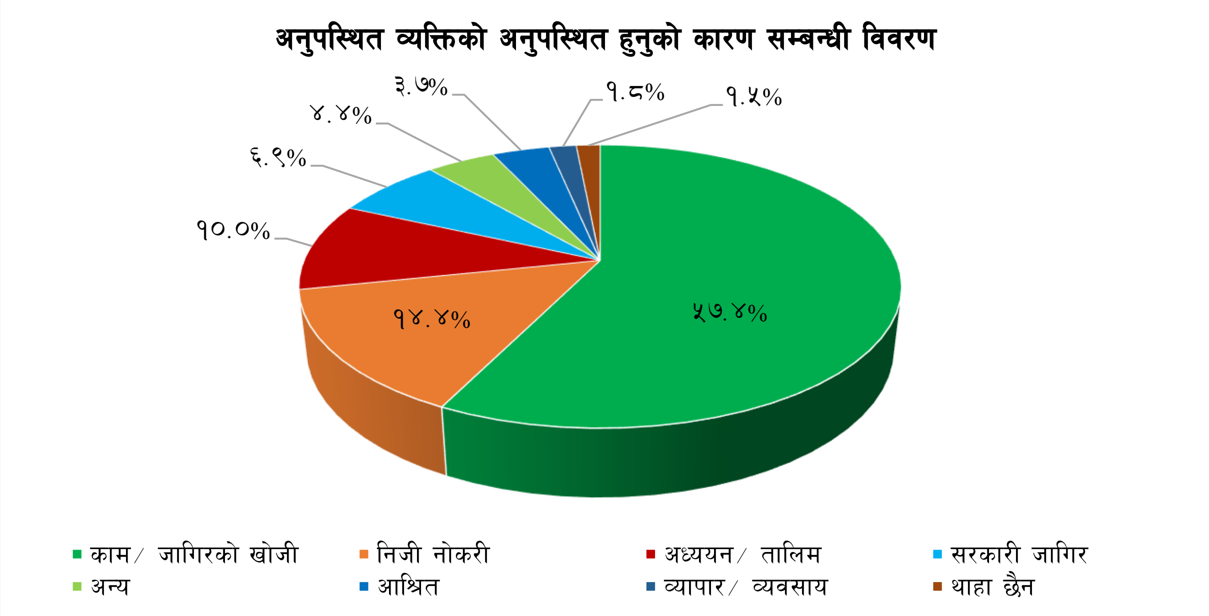

३.९.५ अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण

तालिका नं. २२ : अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण

वडा	हाल बसिरहेको स्थान				जम्मा
	यसै जिल्लाको अन्यत्र स्थान	नेपालको अन्य जिल्ला	विदेश	थाहा नभएको	
१	५३	९७	५८१	२	७३३
२	११६	३५४	११५२	१४	१६३६
३	५०	२५९	६५१	८	९६८
४	१३७	२६९	११५३	३	१५६२
५	९	५१	३६९	१	४३०
६	१७	७२	३९२	१४	४९५
७	५	२०	३४१	२	३६८
८	११	१०	१८४	२	२०७
जम्मा	३९८	११३२	४८२३	४६	६३९९
प्रतिशत	६.२%	१७.७%	७५.४%	०.७%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा अनुपस्थित रहेका ६,३९९ जनसंख्या मध्ये सबैभन्दा बढी ४,८२३ अर्थात ७५.४ प्रतिशत जनसंख्या विदेशमा रहेको, १,१३२ अर्थात १७.७ प्रतिशत जनसंख्या देशभित्रकै अन्य जिल्लाहरूमा रहेको देखिन्छ। तथ्याङ्कको विश्लेषणबाट ठूलो संख्याको अनुपस्थित जनसंख्या देश बाहिर गएको देखिन्छ जसमा रोजगारीको सिलसिलामा एसियाका विभिन्न मुलुकहरूमा पुग्नेको संख्या भने सबैभन्दा बढी रहेको छ। अर्कोतर्फ अवसरको खोजीमा देशकै अन्य शहरी इलाकामा, सरकारी नोकरीको सिलसिलामा अन्य जिल्ला तथा अध्ययन तथा अन्य अवसरको कारण देशका मुख्य शहरहरू र राजधानी काठमाडौंमा रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ। यस बाहेक अन्य यूरोपियन देशहरू, अमेरिका र अष्ट्रेलिया जानेहरूको संख्या भने अत्यन्त न्यून रहेको छ। विकसित मूलुकभन्दा छिमेकी मुलुक भारत र उदाउँदा औद्योगिक खाडी राष्ट्रहरू तथा मलेसियामा कामको लागि बाहिरिएकोले त्यो जनसंख्या जोखिमयुक्त र कडा श्रमयुक्त काम गर्न बाध्य रहेको छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. २३ : अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण

वडा	हाल बसिरहेको स्थान								जम्मा
	नेपालको अर्को जिल्ला	एसियाली राष्ट्र	अष्ट्रेलिया/ न्यूजील्याण्ड	यूरोपेली राष्ट्र	उत्तर अमेरिकी राष्ट्र	अफ्रिकन राष्ट्र	अन्य राष्ट्र	थाहा छैन	
१	१५०	३७३	३	१	३	१	२००	२	७३३
२	४७०	११२६	५	२	१	८	१०	१४	१६३६
३	३०९	५९८	१५	१४	८	२	१३	९	९६८
४	४०६	८९८	२	१	१	१	२५०	३	१५६२
५	६०	३६५	०	०	३	०	१	१	४३०
६	८९	३४३	०	०	०	१	४८	१४	४९५
७	२५	२११	०	०	०	०	१३०	२	३६८
८	२१	१८०	१	०	१	०	१	३	२०७
जम्मा	१५३०	४०९४	२६	१८	१७	१३	६५३	४८	६३९९
प्रतिशत	२३.९१	६३.९८	०.४१	०.२८	०.२७	०.००	०.२०	१०.२०	०.७५

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

३.९.६ अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको देशको विवरण

तालिका नं. २४ : अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको देशको विवरण

वडा	वडा नं.									
	१	२	३	४	५	६	७	८	जम्मा	
भारत	२६०	४४६	२३०	६१६	५८	१९४	९	३२	१८४५	३७.८९
कतार	७१	२१०	७२	७९	१३१	६२	६८	६६	७५९	१५.५९
साउदी अरेबिया	५२	२०९	८७	१२१	७५	४०	४६	४५	६७५	१३.८६
अन्य राष्ट्र	१२७	१०	११	२१०	१	४८	१३०	१	५३८	११.०५
मलेसिया	२३	११०	७५	४७	५३	२५	५०	१३	३९६	८.१३
अन्य एशियाली राष्ट्र	२०	४३	२३	३७	१६	१३	२९	३	१८४	३.७८
कुवेत	६	४३	१५	२०	८	८	९	४	११३	२.३२
युनाइटेड अरब इमिरेटस्	११	१६	५२	३	१९	०	०	७	१०८	२.२२
थाहा छैन	२	१४	८	३	१	१४	२	२	४६	०.९४
जापान	०	१२	१४	३	१	०	०	५	३५	०.७२
अष्ट्रेलिया	३	५	१५	३	०	०	०	१	२७	०.५५
अन्य	८	४८	५७	१४	७	२	०	७	१४३	२.९४
जम्मा	५८३	११६६	६५९	११५६	३७०	४०६	३४३	१८६	४८६९	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नोट : अन्य राष्ट्रमा ओमान, बहराईन, अमेरिका, दक्षिण कोरिया, बेलायत, चीन, माल्दिभ्स्, श्रीलंका, दक्षिण अफ्रिका, फ्रान्स, ताइवान, लेवनन, बंगलादेश, पोर्चुगल, लाओस, इजरायल, ईराक, ईरान, इन्डोनेसिया, पाकिस्तान, कोङ्गो, लक्जम्वर्ग, इटाली, बुनाई, मकाउ, जोर्डन रहेका छन् ।

गाउँपालिकामा अनुपस्थित रहेका कुल जनसंख्याको सबैभन्दा ठूलो हिस्सा भारत गएकाहरूको संख्या १,८४५ अर्थात् ३७.८९ प्रतिशत, दोस्रोमा कतार गएकाहरूको संख्या ७५९ अर्थात १५.५९ प्रतिशत रहेका छन् । त्यसैगरी साउदी अरेविया गएकाहरूको संख्या ६७५ अर्थात् १३.८६ प्रतिशत रहेका छन् । यसपछि विदेशिएकाहरूको तथ्याङ्क हेर्दा धेरै एयिसाली मुलुकहरू गएको देखिन्छ। युरोपेली राष्ट्र, अमेरिका, अष्ट्रेलिया लगायतका विकसित देशहरूमा जानेहरूको संख्या भने कम देखिन्छ। यसरी ठूलो हिस्सा जनसंख्या बाहिरिदा विप्रेषणले मात्र कालान्तरमा गाउँपालिकाको विकास संभव हुँदैन। यसका लागि दूरदृष्टि सहित दिगो सोच र विकासको लक्ष्य लिएर उत्पादनशील काममा अगाडि बढ्ने युवा जमातको उपस्थिति गाउँपालिकामै हुनु अनिवार्य छ। यसरी युवा शक्तिलाई गाउँपालिकाकै विकासका लागि परिचालन गरी अनुपस्थित जनसंख्यालाई कम गर्ने प्रभावकारी योजना र त्यसको कार्यान्वयन गर्नु स्थानीय सरकारको लक्ष्य हुनु जरुरी छ।

३.९.७ अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको जिल्लाको आधारमा विवरण

तालिका नं. २५ : अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको जिल्लाको विवरण

वडा	वडा नं.								जम्मा	
	१	२	३	४	५	६	७	८	संख्या	प्रतिशत
काठमाडौं	५९	१५२	११५	११६	१२	२३	८	५	४९०	३२.०३
बाँके	५३	११६	५०	१३७	९	१७	५	११	३९८	२६.०१
सुर्खेत	४	२०	१६	३२	९	६	३	०	९०	५.८८
बर्दिया	४	२८	११	१३	७	८	८	०	७९	५.१६
दाङ	५	२८	१६	५	३	१	०	०	५८	३.७९
चितवन	१	१७	६	३	१	३	०	०	३१	२.०३
रुपन्देही	२	३	८	१२	१	१	०	०	२७	१.७६
रूकुम	१	६	१०	५	३	०	०	०	२५	१.६३
दैलेख	१	५	१०	५	०	२	०	०	२३	१.५०
जुम्ला	२	८	३	५	१	१	१	०	२१	१.३७
कैलाली	०	७	३	७	०	१	०	०	१८	१.१८
कपिलवस्तु	१	७	६	१	१	०	०	०	१६	१.०५
कास्की	०	२	६	६	१	१	०	०	१६	१.०५
अन्य	१७	७१	४९	५९	१२	२५	०	५	२३८	१५.५६
जम्मा	१५०	४७०	३०९	४०६	६०	८९	२५	३१	१५३०	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नोट: अन्य जिल्लाहरूमा गोरखा, जाजरकोठ, भक्तपुर, डोल्पा, नुवाकोट, सल्यान, नवलपरासी, लमजुङ, हुम्ला, बारा, धनकुटा, रोल्पा, प्यूठान, अर्घाखाँची, स्याङ्जा, सिन्धुपाल्चोक, धनुषा, मकवानपुर, सर्लाही, सुनसरी, झापा, मुगु, कालिकोट, पर्सा, रौतहट, धादिङ, बैतडी, कञ्चनपुर, बाजुरा, पाल्पा, पर्वत, रसुवा, ललितपुर, महोत्तरी, सप्तरी, दार्चुला, अछाम, बाग्लुङ, मनाङ, रामेछाप, सिरहा, भोजपुर, मोरङ, इलाम, पाँचथर, डोटी, गुल्मी, म्याग्दी, तनँहु, काभ्रेपलाञ्चोक, दोलखा, सिन्धुली, उदयपुर, ओखलढुँगा, संखुवासभा, तेह्रथुम पर्दछन् ।

माथिको तथ्यांकलाई विश्लेषण गर्दा यस गाउँपालिकाबाट बाहिरिने जनसंख्या मध्ये सबैभन्दा बढी अर्थात ३२.०३ प्रतिशत संघीय राजधानी काठमाडौं र अन्य क्रमश: बाँकेका शहरी केन्द्रहरू र सुर्खेतका शहरी केन्द्रमा शिक्षा, रोजगार र अवसरका लागि बाहिरिएको देखिन्छ । यो स्वाभाविक प्रवृत्ति हो । यसलाई न्यून गर्न गाउँपालिकाभित्र नै गुणस्तरीय सेवा, सुविधा र अवसरहरूको श्रृजना गर्नु अनिवार्य देखिन्छ। अन्यथा जनसंख्या मध्ये युवा अवस्थाको जनसंख्या पलायन हुँदा गाउँपालिकाको दीर्घकालिन विकासमा भने गम्भीर असर पर्दछ।

३.१० व्यक्तिगत घटना दर्ता

नागरिकले आफ्नो व्यक्तिगत अधिकार उपयोग गर्न कानुनी प्रक्रियाहरू पालना गर्नु पर्ने हुन्छ । नागरिकता, राहदानी, वा अन्य परिचयपत्र लिन, रोजगारी वा उद्यम गर्न, विदेश जान निश्चित कानूनी प्रक्रिया पुरा गर्नुपर्ने हुन्छ । यसका लागि सरकारले आधिकारीक प्रमाणपत्र उपलब्ध गराउँछ । जन्म, मृत्यु, बसाइँसराइ विवाह र सम्बन्ध विच्छेद जस्ता घटना समयमा नै दर्ता गर्नु पर्ने हुन्छ । संविधानले नागरिकलाई विभिन्न अधिकार प्रत्याभूत गरेको छ । त्यसको प्रस्थान विन्दु भनेकै व्यक्तिगत घटना दर्ता हो । ती व्यक्तिगत घटना दर्ताका आधारमा राष्ट्रिय तथ्याङ्क बनाउने यसको विश्वव्यापी मान्यता हो । कहाँ ? कति जन्मे ? कतिको मृत्यु भयो ? कतिले बसाइँसराइ गरे ? कतिको सम्बन्ध विच्छेद भयो ? जस्ता कुराको जानकारी राज्यले पाउनु पर्छ । यसको आधारमा सरकारले सेवा प्रवाह सम्बन्धी नीति बनाउने हुँदा व्यक्तिगत घटनादर्ता समयमा नै गर्न जनचेतना अभिवृद्धि गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

तालिका नं. २६ : गाउँपालिकामा दर्ता भएका व्यक्तिगत घटनाको विवरण

वडा नं.	जन्म			मृत्यु			सम्बन्ध विच्छेद	विवाह	बसाईसरी आएको		बसाई सरी जाने		जम्मा
	पुरुष	महिला	जम्मा	पुरुष	महिला	जम्मा			दर्ता संख्या	सदस्य संख्या	दर्ता संख्या	सदस्य संख्या	
१	६९	४४	११३	२२	१४	३६	२	४५	१२	६०	६	२०	२१४
२	१६३	१४४	३०७	४३	३५	७८	६	९९	३६	१२१	२८	८१	५५४
३	१७२	१८०	३५२	३४	२५	५९	६	८२	२३	९१	१५	६०	५६७
४	१५४	१४१	२९५	३९	१८	५७	१	९९	१४	६१	१८	६४	४८४
५	१७६	१७७	३५३	९	१९	२८	१	७५	८	३४	३	८	४६८
६	१५४	१४०	२९४	२०	१९	३९	१	७८	२	८	१३	५५	४२७
७	१६५	१८९	३५४	२७	२७	५४	१	६७	११	४०	६	२०	४९३
८	११३	१४६	२५९	२२	२२	४४	०	७६	१२	४२	१०	३.६	४०१
जम्मा	११६६	११६१	२३२७	२१६	१७९	३९५	१८	६२१	११८	४५७	९९	३४४	३५७८

स्रोत : खजुरा गाउँपालिका, २०७६

३.१०.१ पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण

तालिका नं. २७ : पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण

वडा	जन्मदर्ता भएको			जन्मदर्ता नभएको			कुल जम्मा		
	पुरूष	महिला	जम्मा	पुरूष	महिला	जम्मा	पुरूष	महिला	जम्मा
१	१८१	१३६	३१७	२१	२०	४१	२०२	१५६	३५८
२	४१७	३८२	७९९	७५	५८	१३३	४९२	४४०	९३२
३	२४६	२२३	४६९	६८	४७	११५	३१४	२७०	५८४
४	३६६	३००	६६६	४८	५६	१०४	४१४	३५६	७७०
५	३३७	३००	६३७	८५	१००	१८५	४२२	४००	८२२
६	३२३	३३१	६५४	९६	७४	१७०	४१९	४०५	८२४
७	३२८	२६८	५९६	१४३	१३८	२८१	४७१	४०६	८७७
८	२१२	२०८	४२०	१७७	१८२	३५९	३८९	३९०	७७९
जम्मा	२४१०	२१४८	४५५८	७१३	६७५	१३८८	३१२३	२८२३	५९४६
प्रतिशत	४०.५३	३६.१३	७६.६६	११.९९	११.३५	२३.३४	५२.५२	४७.४८	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा जन्म भएका पाँच वर्ष मुनिका कुल ५,९४६ बालबालिकाहरू मध्ये ४,५५८ जनाको जन्मदर्ता गरिएको र १,३८८ जनाको जन्मदर्ता नभएको तथ्याङ्क देखिन्छ । जन्म, मृत्यु, बसाइँसराइ र विवाह जस्ता जीवनका प्रमुख व्यक्तिगत घटनाको अनिवार्य र समयमै दर्ता गर्नुपर्दछ । यसबाट स्थानीय सरकारलाई यकिन तथ्याङ्कको अभिलेख तयार पार्न सहयोग पुग्दछ भने अर्को तर्फ नागरिकहरूले राज्यबाट प्राप्त गर्ने सेवा सुविधाका लागि नागरिकको पहिचान कायम गर्न र अन्य कानूनी क्रियाकलापहरूमा यसको आवश्यकता पर्दछ तसर्थ जन्मदर्तालाई समयमै अनिवार्य रुपमा गर्न प्रोत्साहन गर्ने स्थानीय सरकारले पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ । जन्मदर्ताको वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

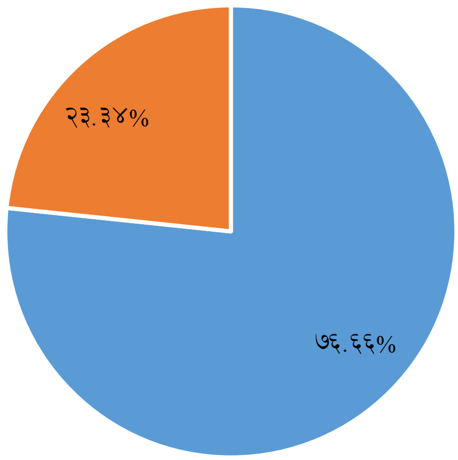

३.१०.२ तथ्याङ्क संकलनको पछिल्लो १२ महिनामा परिवारको सदस्यको मृत्यु सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. २८ : पछिल्लो १२ महिनामा परिवारको सदस्य मृत्यु सम्बन्धी विवरण

वडा	पुरूष		महिला		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	२३	१३.०%	१४	७.९%	३७	२०.९%
२	२१	११.९%	१९	१०.७%	४०	२२.६%
३	१२	६.८%	८	४.५%	२०	११.३%
४	६	३.४%	१२	६.८%	१८	१०.२%
५	१०	५.६%	९	५.१%	१९	१०.७%
६	१५	८.५%	७	४.०%	२२	१२.४%
७	८	४.५%	६	३.४%	१४	७.९%
८	५	२.८%	२	१.१%	७	४.०%
जम्मा	१००	५६.५%	७७	४३.५%	१७७	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस गाउँपालिकामा रहेका कूल १०,६७१ घरपरिवारहरूमध्येमा विगत १२ महिनामा १७७ जनाको मृत्यु भएको छ । जसमा १०० जना अर्थात ५६.५ प्रतिशत पुरुष र ७७ अर्थात ४३.५ प्रतिशत महिलाको मृत्यु भएको देखिन्छ । सबैभन्दा धेरै मृत्युको अभिलेख भएको वडा २ रहेको छ भने वडा नं. ८ मा कम मृत्यु भएको देखिन्छ । वडागत विस्तृत तथ्याङ्क तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

$$\text{कोरा मृत्युदर} = \frac{\text{विगत १२ महिनामा भएको मृत्यु संख्या}}{\text{मध्य वर्षको जनसंख्या}} \times १००० = \frac{१७७}{४८६०४} \times १००० = ३.६ \text{ जना}$$

गाउँपालिकाको कुल जनसंख्यालाई मध्यवर्षको जनसंख्या मान्दा यहाँको कोरा मृत्यु दर अर्थात प्रतिहजार जनसंख्यामा प्रतिवर्ष ३.६ जनाको मृत्यु हुने तथ्याङ्कले देखाउँछ । यद्यपि कोरा मृत्युदरले मृत्युको अवस्थाबारे यथार्थ चित्रण गर्न भने सक्दैन ।

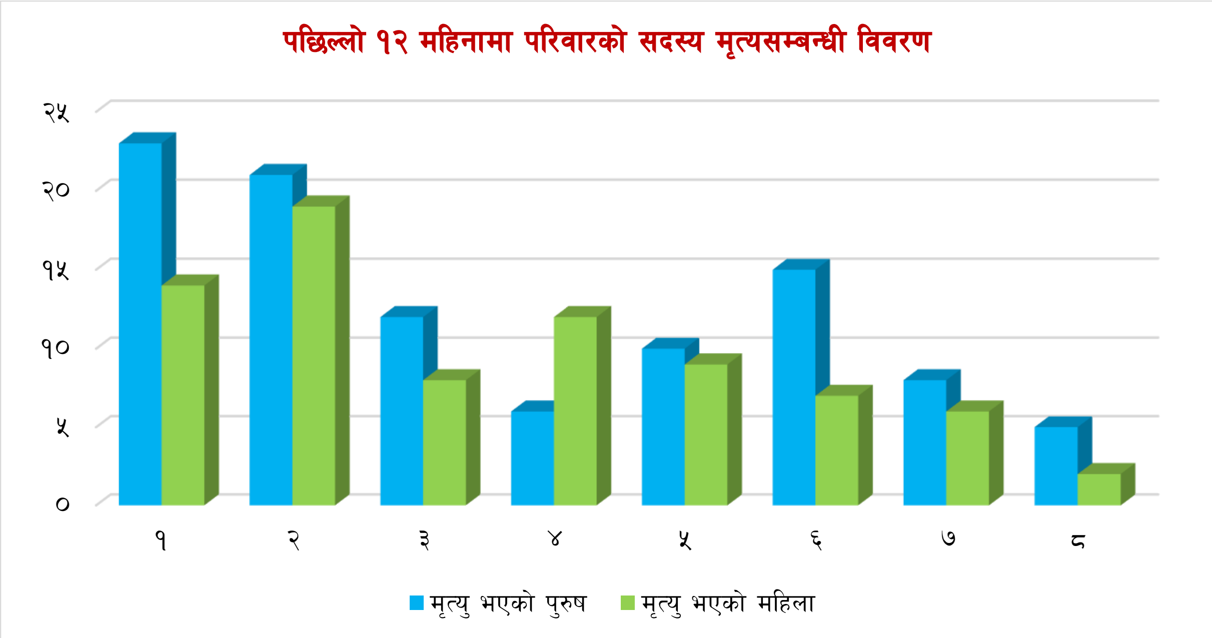

३.१०.३ लिङ्ग र उमेर समुह अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण

तालिका नं. २९ : लिङ्गअनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण

मृतकको उमेर समूह	मृतकको लिङ्ग				जम्मा	प्रतिशत
	पुरूष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत		
०-४ वर्ष	४	२.३%	४	२.३%	८	४.५%
५ वर्ष - ९ वर्ष	०	०.०%	१	.६%	१	.६%
१० वर्ष - १४ वर्ष	०	०.०%	१	.६%	१	.६%
१५ वर्ष - १९ वर्ष	३	१.७%	१	.६%	४	२.३%
२० वर्ष - २४ वर्ष	२	१.१%	२	१.१%	४	२.३%
२५ वर्ष - २९ वर्ष	६	३.४%	१	.६%	७	४.०%
३० वर्ष - ३४ वर्ष	१	.६%	०	०.०%	१	.६%
३५ वर्ष - ३९ वर्ष	३	१.७%	४	२.३%	७	४.०%
४० वर्ष - ४४ वर्ष	७	४.०%	४	२.३%	११	६.२%

मृतकको उमेर समूह	मृतकको लिङ्ग				जम्मा	प्रतिशत
	पुरूष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत		
४५ वर्ष - ४९ वर्ष	८	४.५%	२	१.१%	१०	५.६%
५० वर्ष - ५४ वर्ष	९	५.१%	४	२.३%	१३	७.३%
५५ वर्ष - ५९ वर्ष	७	४.०%	२	१.१%	९	५.१%
६० वर्ष - ६४ वर्ष	५	२.८%	१०	५.६%	१५	८.५%
६५ वर्ष - ६९ वर्ष	८	४.५%	६	३.४%	१४	७.९%
७० वर्ष - ७५ वर्ष	७	४.०%	१५	८.५%	२२	१२.४%
७५ वर्ष - ७९ वर्ष	९	५.१%	५	२.८%	१४	७.९%
८० वर्ष-८९ वर्ष	१३	७.३%	१२	६.८%	२५	१४.१%
९० वर्ष - ९९ वर्ष	४	२.३%	१	.६%	५	२.८%
१०० वर्ष वा सोभन्दा बढी	४	२.३%	२	१.१%	६	३.४%
जम्मा	१००	५६.५%	७७	४३.५%	१७७	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा विगत १२ महिनामा मृत्यु हुनेहरूको संख्यालाई हेर्दा सबैभन्दा बढी मृत्यु संख्या ७० वर्ष भन्दा माथिको उमेर समूहका महिलाहरूको देखिन्छ। जसमा सबैभन्दा बढी ७० देखि ७५ वर्षका १५ जना महिलाको मृत्यु भएको छ भने दोस्रोमा ८० देखि ८९ वर्षको १३ जना पुरुषहरूको मृत्यु भएको देखिन्छ। चौधौं आवधिक योजनाका अनुसार नेपालमा जन्मदाको बखत आम नेपालीको औसत आयु ६९ वर्ष उल्लेख गरिएको छ। सामान्यतया उमेर पुगेर हुने प्राकृतिक मृत्युलाई स्वाभाविक मान्न सकिन्छ तसर्थ यस गाउँपालिकामा बढी मृत्यू हुने उमेर समूह हेर्दा ६० वर्ष माथिको नै देखिन्छ। यद्यपि पछिल्लो समय औषधी विज्ञान र चिकित्सा पद्धतिमा भएको उच्च विकास र आधुनिक औषधि उपचारमा बृद्धि भएको पहुँच र क्रमिक रुपमा स्वास्थ्य चेतनाको वृद्धिका कारण नेपालको औसत आयू समेत विगतका वर्षमा भन्दा बढ्दै गैरहेको छ। यसका साथै २०-५९ वर्षको उमेर समूहका सक्रिय जनसंख्याको मृत्युदरले कार्यक्षेत्रमा हुने जोखिम तथा अन्य स्वास्थ्य समस्यालाई प्रतिबिम्बित गर्दछ।

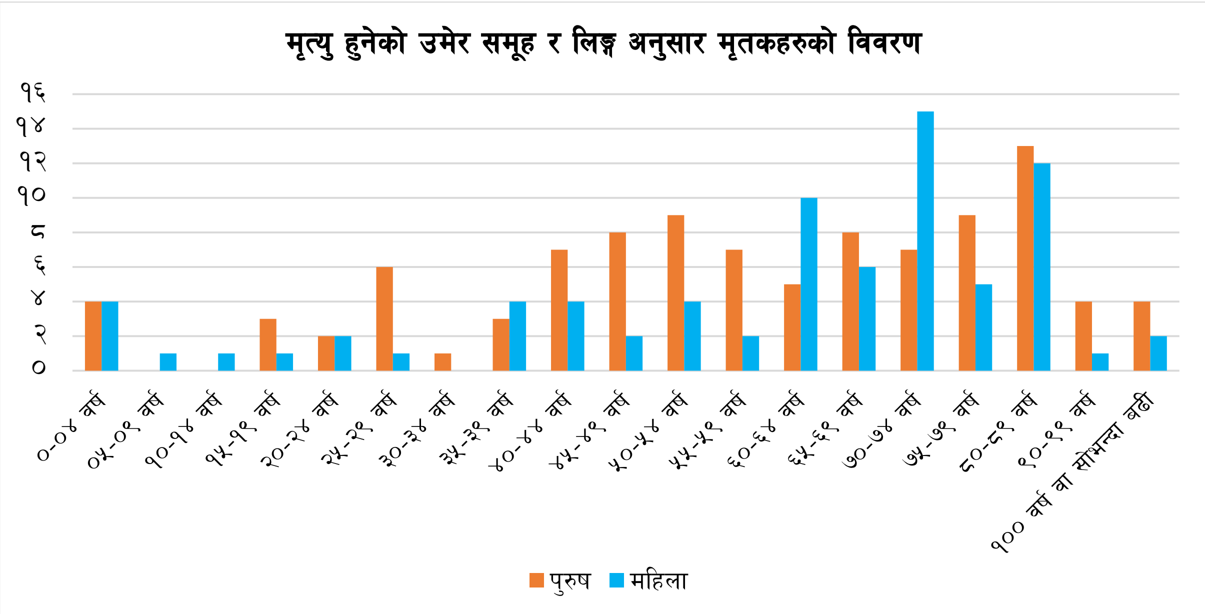

३.१०.४ मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्या

तालिका नं. ३० : मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्याको विवरण

मृत्यूको कारण	पुरूष	महिला	जम्मा
थाहा नभएको / कारण नखुलेको	११	११	२२
क्यान्सर	१२	९	२१
दम	६	११	१७
कालगतिले मर्नु	८	७	१५
अन्य कारणले	१२	२	१४
रक्तचाप (उच्च तथा निम्न रक्तचाप)	४	६	१०
मृगौला सम्बन्धी रोग	६	३	९
जण्डीस (कमलपित्त)	७	१	८
यातायात दुर्घटना	७	०	७
निमोनिया	३	३	६
मधुमेह (डाइबिटिज)	२	३	५
श्वास प्रश्वास सम्बन्धी रोगहरू	३	२	५
आत्महत्या	१	३	४
टाउको सम्बन्धी (ब्रेन ह्यामरेज)	२	२	४
मुटुसम्बन्धी रोगहरू	२	२	४
अन्य दुर्घटना	३	०	३
क्षयरोग	२	१	३
हैजा/झाडा पखाला/आउँ	३	०	३
अन्य यौन रोग	१	१	२
कालाज्वरो	०	२	२
टाइफाइड	२	०	२
कुष्टरोग	१	१	२
रुघाखोकी, फ्लु	१	१	२
प्राकृतिक प्रकोप	०	१	१
हिंसा	१	०	१
साल अड्केर	०	१	१
ग्यास्ट्रिक/अल्सर/आन्द्राको रोग	०	१	१
अन्य सरुवा रोग (बर्ड फ्लु /स्वाइन फ्लू / प्लेग	०	१	१
इन्सेफलाईटिस	०	१	१
भाइरल इन्फ्लुएन्जा	०	१	१
जम्मा	१००	७७	१७७
प्रतिशत	५६.५०	४३.५०	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा विगत १२ महिनामा मृत्यु भएका परिवारका सदस्यहरूको विवरणलाई हेर्दा १७७ सदस्यहरूको मृत्यु भएको छ। यसमध्ये सबैभन्दा धेरै २२ जनाको कारण खुलेको देखिदैन। दोस्रो र तेस्रोमा क्यान्सर र दम देखिन्छ भने गाउँपालिकाका ४ जनाले आत्महत्या गरेको देखिन्छ । जसको कारण बढ्दो प्रतिस्पर्धात्मक जीवनका तनाव र सामाजिक र पारिवारिक कारणहरू हुन सक्ने देखिन्छ। समग्र तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा उमेर र नसर्ने दीर्घरोगका कारण मर्नेको संख्या उच्च देखिन्छ । यसको प्रमुख कारणहरूमा अस्वस्थकर जीवनशैली, खानपानको असन्तुलन, नियमित व्यायामको अभाव, मानसिक स्वास्थ्यमा सजगताको कमी, वंशानुगत कारण तथा समयमै स्वास्थ्य जाँच नगराउने परिपाटी आदि हुन्। सरुवा रोगका कारण बालबालिका मर्नु भनेको व्यक्तिगत, पारिवारिक तथा सामुदायिक स्वास्थ्य र सरसफाइ तथा प्राथमिक स्वास्थ्य जस्तै पोषण, खोप र नियमित स्वास्थ्य जाँचको बारेमा जनचेतनामा कमी, उपचार पहुँच र स्वास्थ्य सेवाको उपलब्धतामा कमी हुनाले हो । यस गाउँपालिकामा स्वास्थ्य समस्याका हिसाबले सबै प्रकारका समस्याहरू रहेको हुनाले जनताको स्वास्थ्य अवस्था सुधारका साथै विशेषज्ञ सेवा सहितका अस्पतालहरूको स्थापना गर्नुपर्ने देखिन्छ भने अर्कोतिर प्रवर्द्धनात्मक र निरोधात्मक स्वास्थ्य कार्यक्रमहरू समेत प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ। मृत्युको कारण सम्बन्धी विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

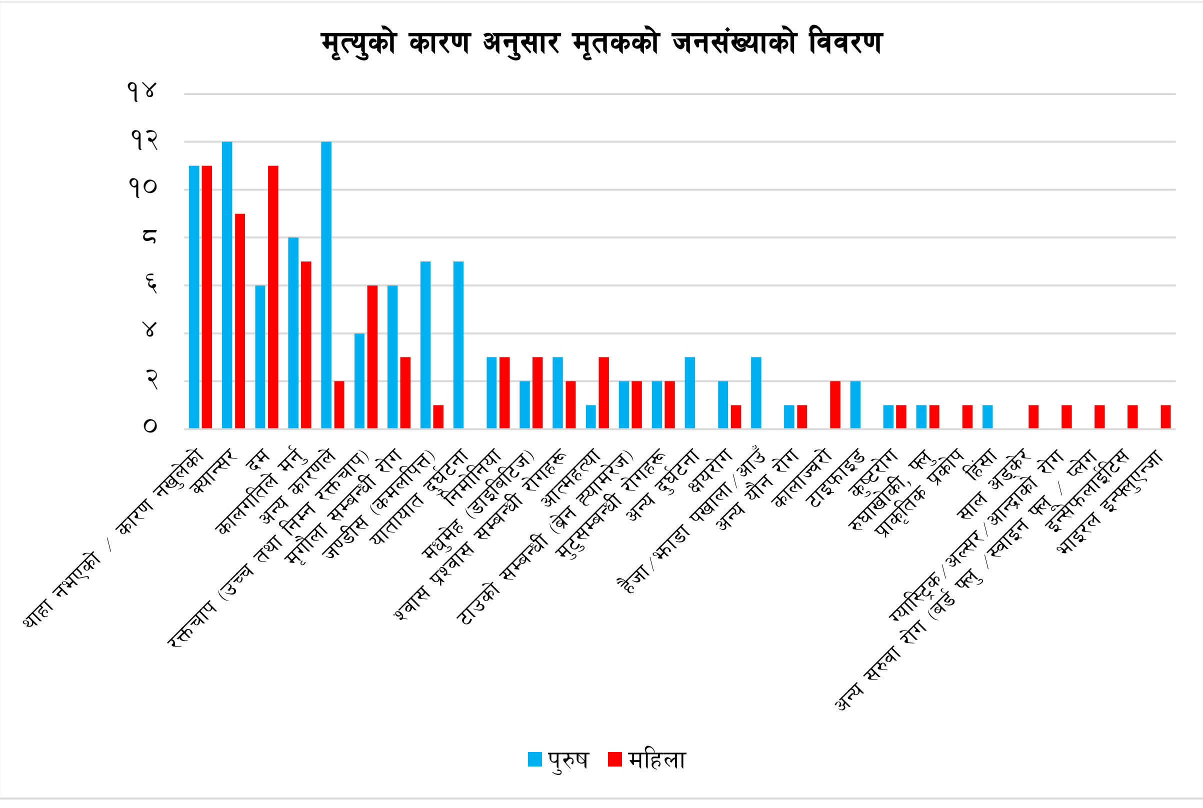

३.१०.५ मृतकको मृत्युदर्ता सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा तथ्याङ्क संकलन अवधिको विगत १२ महिनामा कुल १७६ जनाको मृत्यु भएकोमा ११६ जना अर्थात् ६५.९ प्रतिशतको मात्र मृत्युदर्ता भएको देखिन्छ भने ६० जना अर्थात् ३४.१ प्रतिशतको मृत्युदर्ता नभएको देखिन्छ। यो तथ्याङ्क अनुसार मृत्यु दर्ता नगराउनेको संख्या उल्लेख्य नै रहेको छ। स्थानीय सरकारको तथ्याङ्कको आधारको रुपमा रहने पञ्चिकरणलाई हरेक नागरिकले जिम्मेवार भएर सहयोग पुऱ्याउनु पर्दछ। यसका लागि थप प्रचार प्रसारको खाँचो देखिन्छ। मृत्यू दर्ता समयमै गर्दा अन्य कानुनी क्रियाकलाप जस्तै नामसारी, हकभोग आदि सहज हुने र तथ्याङ्क समेत अद्यावधिक गर्न सकिन्छ।

तालिका नं. ३१ : मृत्यु दर्ता गराउने घरपरिवार

वडा	मृत्यू दर्ता भएको		मृत्यू दर्ता नभएको		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	२९	७८.४%	८	२१.६%	३७
२	२८	७०.०%	१२	३०.०%	४०
३	१६	८०.०%	४	२०.०%	२०
४	१४	७७.८%	४	२२.२%	१८
५	१४	७३.७%	५	२६.३%	१९
६	१३	५९.१%	९	४०.९%	२२
७	२	१४.३%	१२	८५.७%	१४
८	१	१४.३%	६	८५.७%	७
जम्मा	११७	६६.१%	६०	३३.९%	१७७

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

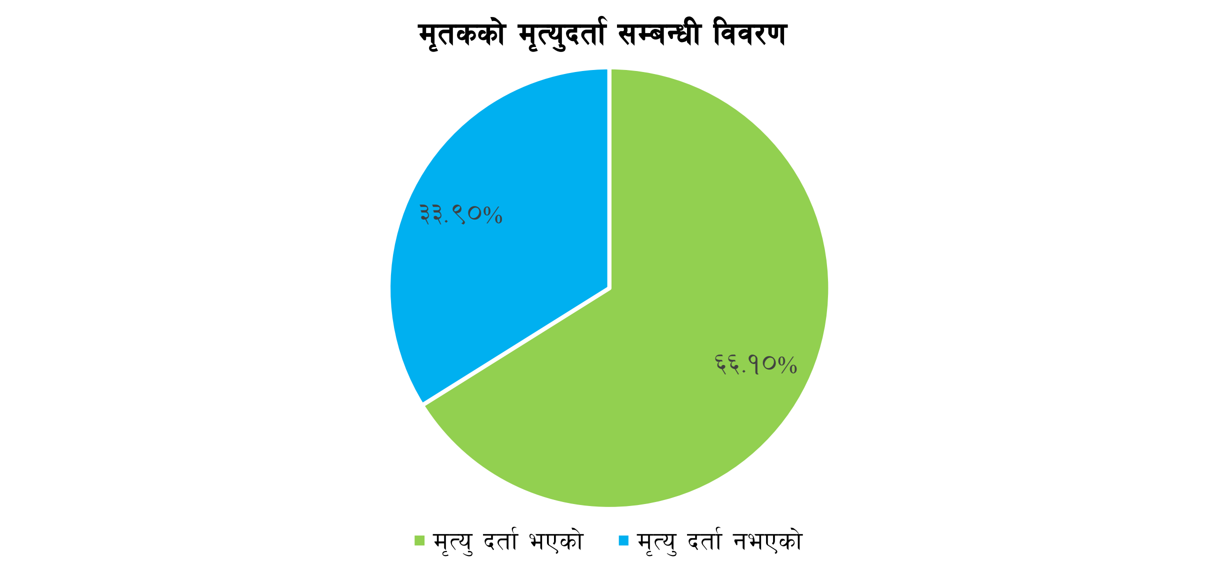

तालिका नं. ३२ : उमेर समूह अनुसार मृत्यु दर्ता भएको विवरण

मृतकको उमेर समूह	मृत्यु दर्ता प्रमाणपत्र					
	छ		छैन		जम्मा मृतक संख्या	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
०-४ वर्ष	०	०.०%	८	४.५%	८	४.५%
५ वर्ष - ९ वर्ष	०	०.०%	१	०.६%	१	०.६%
१० वर्ष - १४ वर्ष	०	०.०%	१	०.६%	१	०.६%
१५ वर्ष - १९ वर्ष	४	२.३%	०	०.०%	४	२.३%
२० वर्ष - २४ वर्ष	२	१.१%	२	१.१%	४	२.३%
२५ वर्ष - २९ वर्ष	५	२.८%	२	१.१%	७	४.०%

मृतकको उमेर समूह	मृत्यु दर्ता प्रमाणपत्र					
	छ		छैन		जम्मा मृतक संख्या	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
३० वर्ष - ३४ वर्ष	१	.६%	०	०.०%	१	०.६%
३५ वर्ष - ३९ वर्ष	३	१.७%	४	२.३%	७	४.०%
४० वर्ष - ४४ वर्ष	८	४.५%	३	१.७%	११	६.२%
४५ वर्ष - ४९ वर्ष	७	४.०%	३	१.७%	१०	५.६%
५० वर्ष - ५४ वर्ष	७	४.०%	६	३.४%	१३	७.३%
५५ वर्ष - ५९ वर्ष	८	४.५%	१	०.६%	९	५.१%
६० वर्ष - ६४ वर्ष	१२	६.८%	३	१.७%	१५	८.५%
६५ वर्ष - ६९ वर्ष	११	६.२%	३	१.७%	१४	७.९%
७० वर्ष - ७५ वर्ष	१६	९.०%	६	३.४%	२२	१२.४%
७५ वर्ष - ७९ वर्ष	८	४.५%	६	३.४%	१४	७.९%
८० वर्ष-८९ वर्ष	१८	१०.२%	७	४.०%	२५	१४.१%
९० वर्ष - ९९ वर्ष	५	२.८%	०	०.०%	५	२.८%
१०० वर्ष वा सोभन्दा बढी	२	१.१%	४	२.३%	६	३.४%
जम्मा	११७	६६.१%	६०	३३.९%	१७७	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

३.११ बसाइँसराइको अवस्था

कुनै पनि स्थानको जनसंख्या परिवर्तन हुने कारणहरूमध्ये बसाइँसराइ एक प्रमुख कारण मानिन्छ। यस खजुरा गाउँपालिकामा छिमेकी गाउँपालिका/नगरपालिका एवम् जिल्लाबाट समेत बसाइँसराइ गरी आउने गरेको देखिन्छ। तर विभिन्न अवसर र रोजगारीको खोजीमा देश भित्र वा देश बाहिर एक स्थानबाट अर्को स्थानमा स्थायी वा अस्थायी रुपमा बसाई सरेर जाने प्रवृत्ति क्रमश बढ्दै गएको पाइन्छ। यसरी बसाइँ सरी जानु वा आउनुका विभिन्न कारणहरू छन्। तिमध्ये पाँच मुख्य कारण आर्थिक बृद्धि, अवसर, सामाजिक कारण, व्यापार र रोजगार हुन्।

३.११.१ जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण

तलको तालिकाको आधारमा यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्यामध्ये २९,५१६ अर्थात् ६०.७३ प्रतिशत यसै गाउँपालिकामा जन्मेको देखिन्छ । भने ६,९७७ अर्थात १४.३५ प्रतिशत जनसंख्या यसै जिल्लाका अन्य नगरपालिका वा गाउँपालिकाबाट बसाइँसराइ गरेको देखिन्छ । १०,७५७ जना अर्थात् २२.१३ प्रतिशत भने अन्य जिल्लाबाट यस गाउँपालिकामा बसाइँसराइ गरेर आएको देखिन्छ र १,३५३ अर्थात २.७८ प्रतिशत विदेशमा जन्मेर आएको देखिन्छ। यसको विस्तृत विवरण तालिकामा देखाइएको छ। गाउँपालिकाको आर्थिक, भौतिक, सामाजिक र अन्य क्षेत्रहरूको विकास हुँदा अन्य गाउँपालिका, नगरपालिका वा जिल्लाबाट बसाइँ सरेर आउने जनसंख्यामा वृद्धि हुने देखिन्छ । गाउँपालिकाले आगामी योजना बनाउँदा बसाइँ सरेर आउने जनसंख्यालाई समेत व्यवस्थित गर्ने खालको योजना बनाउनु पर्ने देखिन्छ ।

तालिका नं. ३३ : जन्मस्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण

वडा/लिङ्ग	जन्मस्थान					जम्मा
	यही गा.पा.मा	यही जिल्लामा	अन्य जिल्लामा	विदेशमा	उल्लेख नभएको	
१	३०९	१८३५	१२३४	२०२	०	३५८०
२	४२००	१२४२	२६९४	१३५	०	८२७१
३	२३३०	१०५६	२६२४	१७०	०	६१८०
४	३८४२	५७९	१५४२	१६५	०	६१२८
५	४३६८	३८९	२८६	२६२	१	५३०६
६	२१५४	१५५८	२०७६	२११	०	५९९९
७	६०७४	२९२	७२	१७५	०	६६१३
८	६२३९	२६	२२९	३३	०	६५२७
जम्मा	२९५१६	६९७७	१०७५७	१३५३	१	४८६०४
प्रतिशत	६०.७३	१४.३५	२२.१३	२.७८	०.००२	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

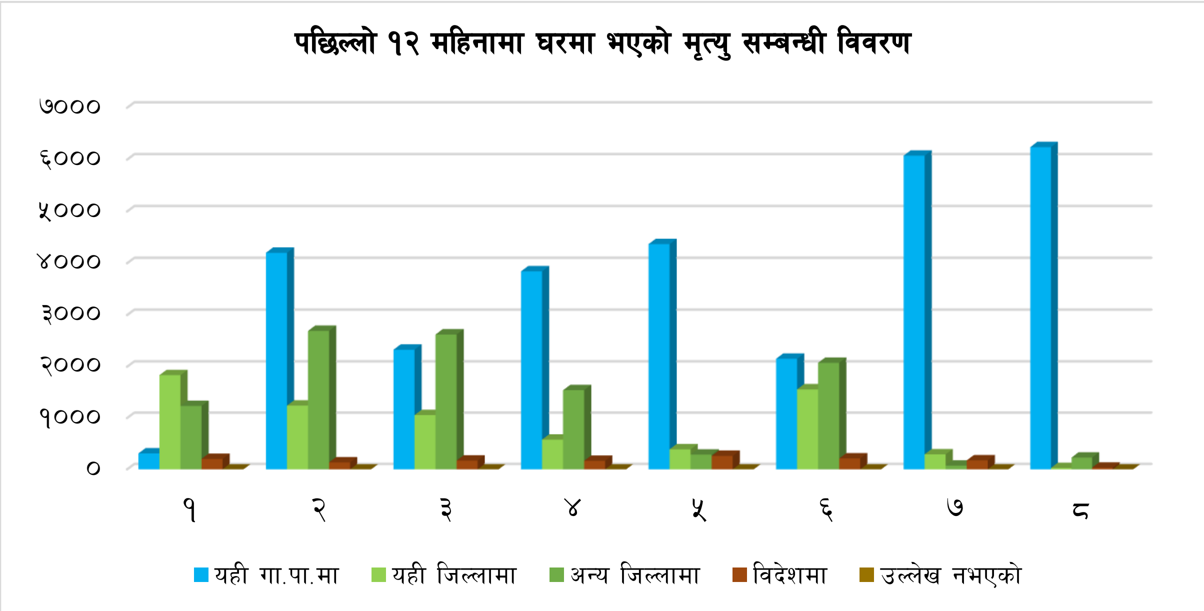

३.११.२ बाहिर जन्मस्थान भएका जनसंख्याको यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको विवरण

यस गाउँपालिकाभन्दा बाहिर जन्मस्थान भएका जनसंख्याको यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको विवरण हेर्दा कूल १९,०८७ जनसंख्या अन्य स्थानमा जन्म भएर यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्दै आएका छन् । यसमध्ये सबैभन्दा धेरै विवाह भएर यस गाउँपालिकामा आउनेहरूको संख्या ६,०५३ अर्थात ३१.७ प्रतिशत, कृषि गर्न आउनेको संख्या ४,१०२ अर्थात २१.५ प्रतिशत, आश्रितको कारणले आएका जनसंख्या ३,५५९ अर्थात १८.६ प्रतिशत, अध्ययन/तालिमको कारणले आउनेको संख्या १,८६७ अर्थात ९.८ प्रतिशत, अन्य कारण आउनेको संख्या १,४८६ अर्थात ७.८ प्रतिशत रहेको छ । त्यसैगरी प्राकृतिक प्रकोप, कामको खोजी अन्य इत्यादि कारणले आउनेको संख्या समेत रहेको छ । गाउँपालिकामा आकर्षित हुनेमध्ये अधिकांश यहाँ उपलब्ध भौतिक तथा सामाजिक पूर्वाधारको उपलब्धताको कारण बसाइँसराई गरी आएको हुनसक्ने देखिन्छ । आश्रित तथा विवाह भई बसाइँसराइ आउनु स्वभाविक हो । अन्य विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ३४ : बाहिर जन्मस्थान भएका जनसंख्याको यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको विवरण

वडा	यहाँ बस्नुको मुख्य कारण										
	कृषि	व्यापार/ व्यवसाय	जागिर / नोकरी	अध्ययन/ तालिम	विवाह	आश्रित	द्वन्द्व	प्राकृतिक प्रकोप	कामको खोजी	अन्य	बसाईँसराइ	जम्मा
१	२६६	२	१५	७५४	९८४	११५३	१०	०	१	८६	०	३२७१
२	१६६५	१०	३१	५८	८८८	८७०	०	३	१२	५३४	०	४०७१
३	९२१	७८	११३	१९०	१०४५	३५२	५	१८४	१०४	३१६	५४२	३८५०
४	६९१	९	२२	१६१	१०१६	२५०	२	१	३२	१०२	०	२२८६
५	२५	२	४	३	७६८	११२	१	२	१५	५	०	९३७
६	४९५	९२	४१	६९५	७५०	८१२	०	०	५२०	४४०	०	३८४५
७	८	१	२	२	५१२	१०	०	०	३	१	०	५३९
८	३१	०	०	४	९०	०	०	१	०	२	१६०	२८८
जम्मा	४१०२	१९४	२२८	१८६७	६०५३	३५५९	१८	१९१	६८७	१४८६	७०२	१९०८७
प्रतिशत	२१.५	१.०	१.२	९.८	३१.७	१८.६	०.१	१.०	३.६	७.८	३.७	१००.०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

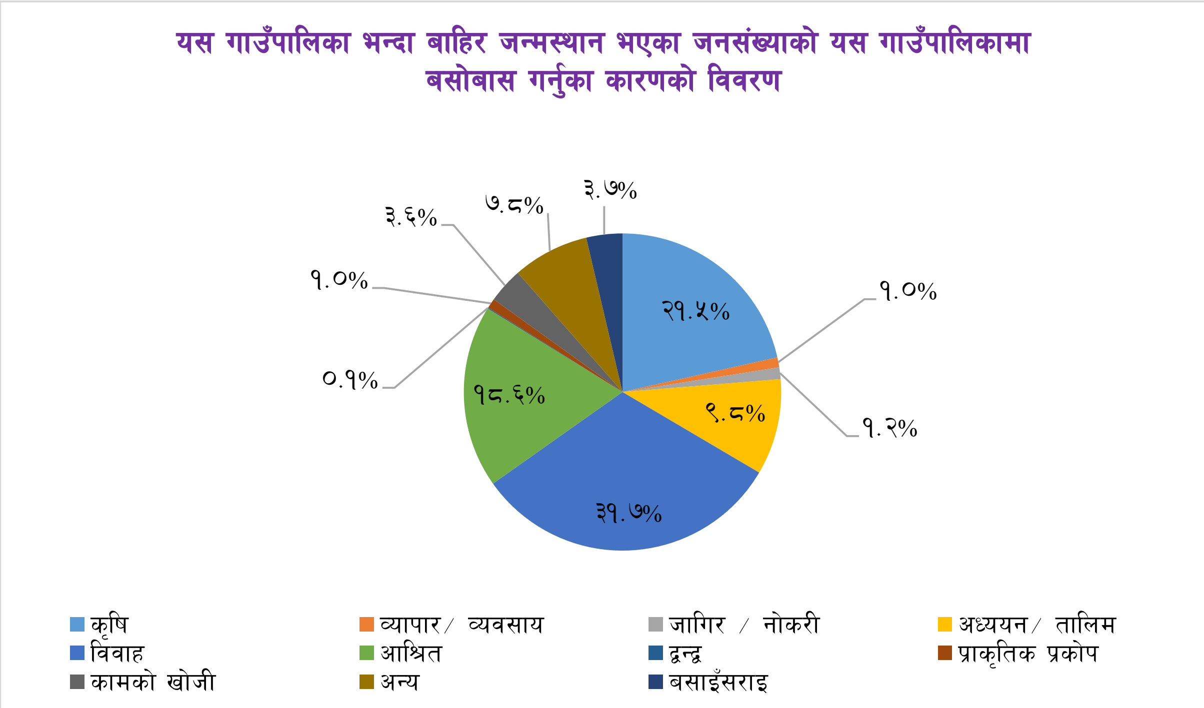

खण्ड- ४: आर्थिक स्थिति तथा रोजगार

४.१ मुख्य आर्थिक क्रियाकलापहरूको विवरण (मुख्य पेशा)

आर्थिक सम्वृद्धिका आधारहरूमा गाउँपालिकामा हुने मुख्य आर्थिक क्रियाकलापहरू नै हुन् । जति आर्थिक क्रियाकलापहरूमा तीब्रता आउँछ त्यति नै गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र चलायमान र सुदृढ हुँदै जान्छ। मुख्यतया नेपाली अर्थतन्त्र कृषि, पर्यटन, साना तथा घरेलु उद्योग, वैदेशिक रोजगार, बैङ्किङ, व्यापार, सेवा क्षेत्र आदिमा केन्द्रित छ । उच्च प्रविधिमा आधारित अन्तराष्ट्रिय स्तरका उद्योगहरूको विकास भइ नसकेको अवस्थामा धेरैजसो आर्थिक क्रियाकलापहरू निर्वाहमुखी नै रहेका छन् ।

४.१.१ आम्दानीका मुख्य श्रोतहरूको आधारमा परिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

तालिका नं. ३५ : आम्दानीका श्रोतहरूको आधारमा परिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

आम्दानीका श्रोतहरु	वडा नं.								जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८		
कृषि/ पशुपालन/ माछापालन/ मौरीपालन	५१३	१४३५	६४९	१११८	४५७	५८३	१००९	३५०	६११४	३७.१५
उद्योग धन्दा सञ्चालन	३	६	५	५	०	४	५	१३	४१	०.२५
व्यापार व्यवसाय	१११	२०५	२६७	१८५	८८	१४०	१०३	७३	११७२	७.१२
नोकरी	१७४	४०२	५४३	३४३	७४	११८	८७	२०३	१९४४	११.८१
पेन्सन	१६६	१०१	१८१	१३४	११	११	५	२७	६३६	३.८६
घर तथा जग्गाको भाडा	२	१९	४८	७	४	१	२	०	८३	०.५०
सवारी साधन, मेसिन तथा उपकरणहरूको भाडा	४	३७	२९	२८	१०	२४	३०	४	१६६	१.०१
ब्याज तथा लाभांश	०	२	०	०	०	३	२	०	७	०.०४
विप्रेषण (वैदेशिक)	२८१	८२१	२९५	७३८	२७८	२४३	२८८	३६४	३३०८	२०.१०
विप्रेषण (आन्तरिक)	१०	२१	१७	४६	७	२९	१९४	१०९	४३३	२.६३
दैनिक ज्यालादारी	२८	१६६	१८८	२३०	४५९	५१०	२५०	४१२	२२४३	१३.६३
अन्य	१५	२१	४९	२१	३	२७	१७३	२	३११	१.८९
जम्मा	१३०७	३२३६	२२७१	२८५५	१३९१	१६९३	२१४८	१५५७	१६४५८	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

आम्दानीका मुख्य श्रोतहरूमा गाउँपालिकामा रहेका कूल १०,६७१ घरपरिवारहरूमध्ये ६,११४ घरपरिवारहरूको आम्दानीको श्रोत कृषि/पशुपालन/माछापालन/मौरीपालन रहेको छ भने दोस्रोमा वैदेशिक विप्रेशणबाट आम्दानी गर्ने ३,३०८, दैनिक ज्यालादारीबाट २,२४३, नोकरीबाट १,९४४ घरपरिवारहरू रहेका छन् । त्यसैगरी १,१७२ घरपरिवारको आम्दानीको श्रोत भने व्यापार व्यवसाय र ६३६ घरपरिवारको पेन्सन रहेको छ। अन्य आम्दानीका श्रोतहरू भने न्यून घरपरिवारहरूमा रहेको पाइन्छ। यो तथ्याङ्कले समेत ठूलो नाफा हुने र उत्पादनमूखी व्यवसायमा मानिसको संलग्नता अत्यन्त न्यून र परम्परागत कृषि र सामान्य व्यापार व्यवसायमा अधिक संलग्नता रहेको देखिन्छ। राम्रो लगानि गरी उच्च प्रतिफल प्राप्त गर्न सक्ने क्षेत्रहरूको पहिचान गरी व्यवसायीकतातर्फ यूवा उद्यमीहरूलाई तालिम तथा अभिमुखिकरण गरी आकर्षित गर्नुपर्ने देखिन्छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

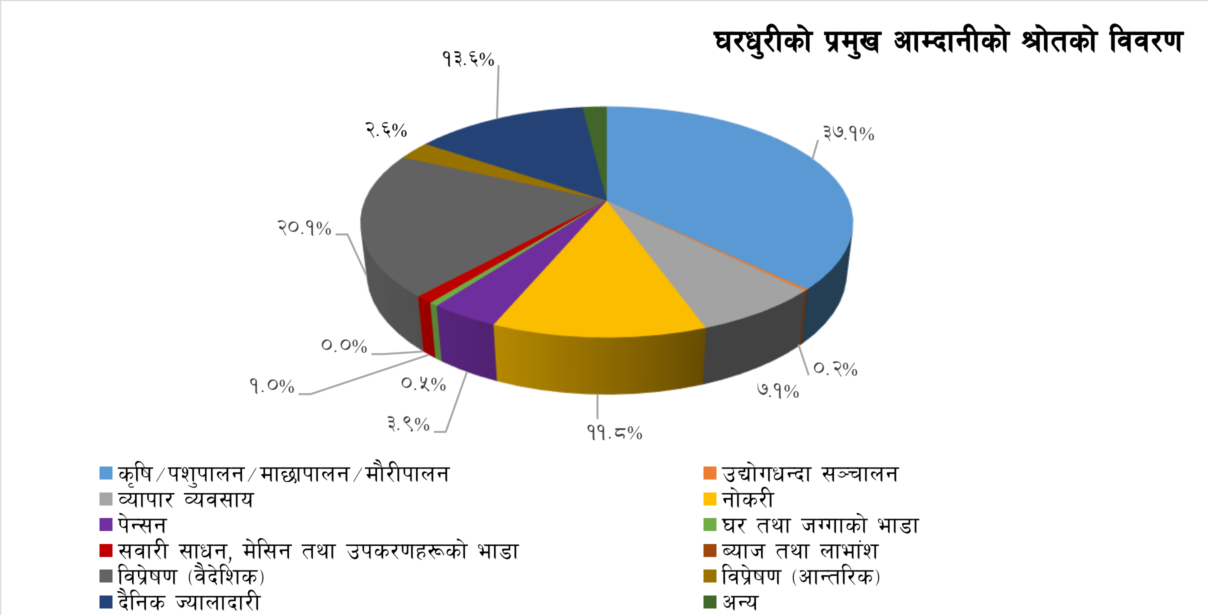

४.१.२ आफ्नो वार्षिक आम्दानीले परिवार धान्न पुग्ने समय अवधिका आधारमा परिवारको विवरण (सबै प्रकारको आम्दानी)

तालिका नं. ३६ : आफ्नो वार्षिक आम्दानीले परिवार धान्न पुग्ने समय अवधिका आधारमा परिवारको विवरण

वडा	० - ३ महिना	४ - ६ महिना	७ - ९ महिना	१० - ११ महिना	१२ महिना	उल्लेख नगरिएको	जम्मा	औसत खान पुग्ने महिना
१	६५	१०९	२६	१३	५४७	०	७६०	१०.००
२	९२	१३९	८८	४५	१६२४	०	१९८८	१०.८४
३	१३	११४	७५	१८	१२१६	१	१४३७	११.२१
४	२४	९१	१२६	३६	१३४०	०	१६१७	११.१४
५	५	२२	५४	२४	८८३	०	९८८	११.५६
६	४२०	६३	१४	१०	६६४	०	११७१	८.२३
७	२	३६	२१	२	१२१३	०	१२७४	११.७४
८	१६	२५	२९	१२	१३५४	०	१४३६	११.६८
जम्मा	६३७	५९९	४३३	१६०	८८४१	१	१०६७१	१०.८८

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस गाउँपालिकामा रहेका कूल १०,६७१ घरपरिवारहरूमध्ये आफ्नै वार्षिक आम्दानीले बाह्र महिना धान्नेको संख्या ८,८४१ देखिन्छ । त्यसैगरी १० देखि ११ महिनासम्म धान्न पुग्ने घरपरिवारको संख्या १६०, ७ देखि ९ महिनासम्म धान्न पुग्ने घरपरिवारको संख्या ४३३, ४ देखि ६ महिनासम्म धान्न पुग्नेको संख्या ५९९ र ३ महिनासम्म मात्र धान्न पुग्नेको संख्या ६३७ घरपरिवार रहेको छ । धेरै जसो जनसंख्याले वार्षिकरुपमा गर्ने अत्यन्त न्यून आम्दानीले बाह्रै महिना दुःख गुजारा गरी खर्च धान्ने गरेको स्पष्ट हुन्छ । अर्कोतर्फ वार्षिक आम्दानीले वर्षभरी धान्न नसक्ने घरपरिवारहरू समेत रहेको तथ्याङ्कले यो अवस्थामा रहेको जनसंख्या चरम गरीबीको अवस्थामा रहेको पुष्टि हुन्छ । संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक व्यवस्था लागू भइसकेको र स्थानीय सरकारमा धेरै हक अधिकारहरू प्रत्याभूत भइसकेको र दिगो विकास लक्ष्यको लक्ष्य १ मै सबै प्रकारका गरिबीको अन्त्य गर्ने उल्लेख भएको अवस्थामा यस्ता गरीबीमा रहेको जनसंख्यालाई लोक कल्याणकारी राज्यको मूल मर्मअनुसार सवलीकरण र संरक्षण गर्नु आवश्यक देखिन्छ । वडागत पूर्ण विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

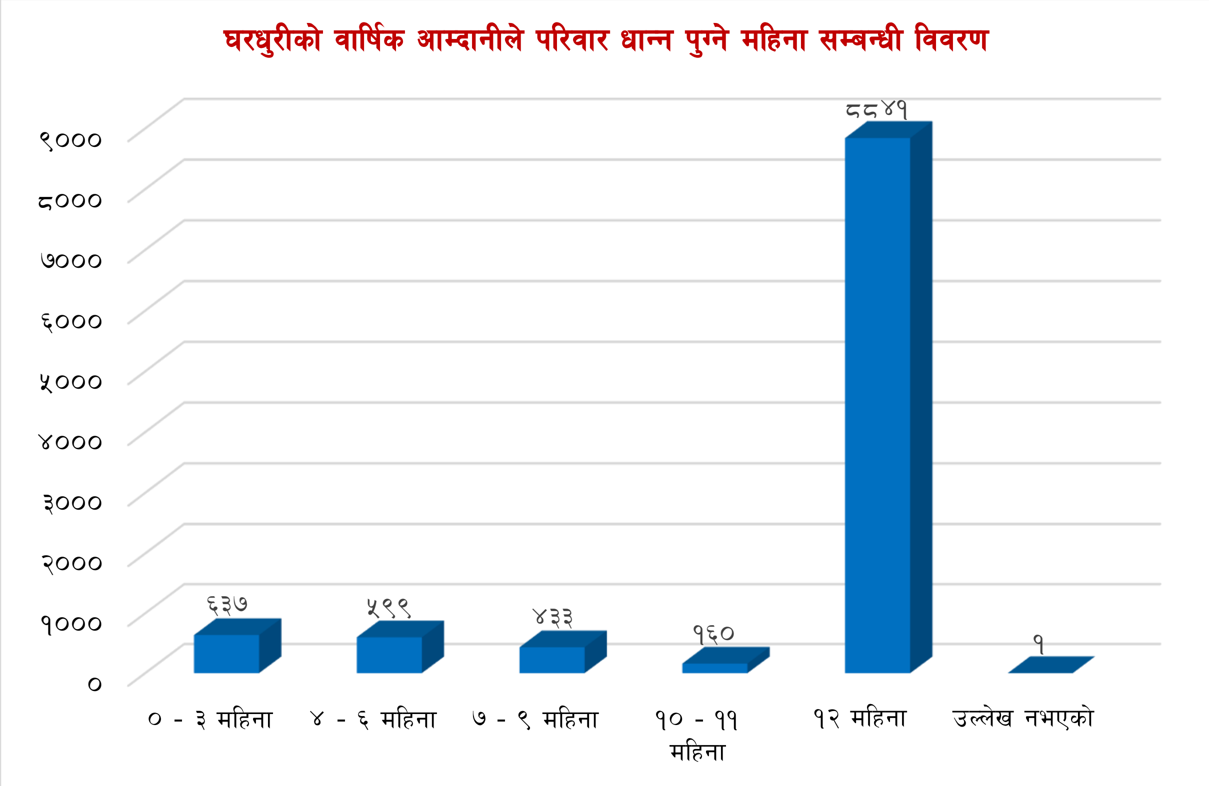

४.१.३ ऋणको आधारमा घरपरिवारको विवरण

गाउँपालिकामा रहेका कूल १०,६७१ घरपरिवारहरूमध्ये विभिन्न वित्तीय संस्था, सहकारी वा अन्य तवरले आफ्ना विभिन्न आर्थिक क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न वा व्यापार व्यवसायमा लगानी गर्न ऋण लिने घरपरिवारहरूको संख्या ४,५५५ अर्थात ४२.७ प्रतिशत र ऋण नलिने घरपरिवारहरूको संख्या ६,११५ अर्थात ५७.३ प्रतिशत रहेका छन् । ऋण लिनुका उद्देश्यहरूमध्ये अत्यावश्यक आवश्यकता परिपूर्ति गर्न ऋण लिनेको संख्या लगानी वा उत्पादनमूलक व्यवसाय गर्न ऋण लिनेको संख्याभन्दा बढी भएको अनुमान सजिलै लगाउन सकिन्छ ।

तालिका नं. ३७ : ऋण भएका घरपरिवारको विवरण

वडा	छ		छैन		उल्लेख नगरिएको	जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत		
१	४१४	५४.५%	३४६	४५.५%	०	७६०
२	८७४	४४.०%	१११४	५६.०%	०	१९८८
३	८५१	५९.३%	५८५	४०.७%	१	१४३७
४	८१९	५०.६%	७९८	४९.४%	०	१६१७
५	५०९	५१.५%	४७९	४८.५%	०	९८८
६	३७९	३२.४%	७९२	६७.६%	०	११७१
७	३७८	२९.७%	८९६	७०.३%	०	१२७४
८	३३१	२३.१%	११०५	७६.९%	०	१४३६
जम्मा	४५५५	४२.७%	६११५	५७.३%	१	१०६७१

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

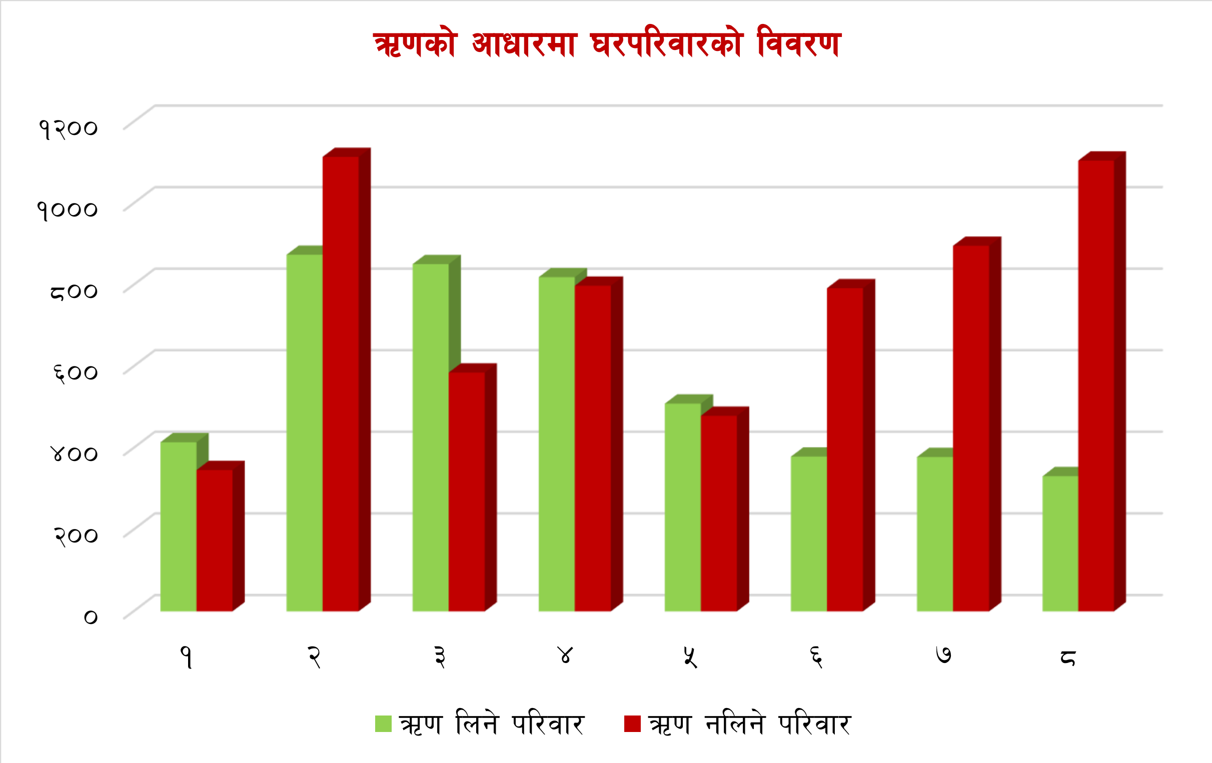

४.१.४ ऋण लिनुको कारणका आधारमा घरपरिवारहरूको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

तालिका नं. ३८ : ऋण लिनुको कारणका आधारमा घरपरिवारहरूको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

ऋण लिनुको कारण	वडा नं.								जम्मा
	१	२	३	४	५	६	७	८	
व्यापार/उद्योग व्यवसायको लागि	५९	११२	१४९	७९	६०	६२	५७	८	५८६
कृषि व्यवसायको लागि	७७	९८	१०७	१००	११०	६२	८७	२१	६६२
घर बनाउन/जग्गा जमिन किन्न	१३९	३६५	३८७	२८२	१५२	११६	६७	१०४	१६१२
जन्म/मृत्यु/विवाह/ब्रतबन्धको लागि	१६	५४	४०	५८	८१	२६	४४	२६	३४५
चाडपर्व मनाउन	५	७२	१२	६१	६८	१२	६	२७	२६३
औषधी उपचारको लागि	८६	१४८	१५५	२४५	२३८	१४२	१०३	१६२	१२७९
शैक्षिक शुल्क तिर्न / शैक्षिक सामग्री किन्न	५९	१०२	१४८	२१३	५५	४९	१५	४९	६९०
घरायसी उपभोग गर्न	१९१	२३२	२०७	३४५	१९८	१८१	१३१	१७०	१६५५
परिवारका सदस्यलाई विदेश पठाउन	२८	११५	८६	११५	९७	३६	५५	२७	५५९
अन्य प्रयोजनका लागि	१	२३	३३	२४	४	७	३	१	९६
जम्मा ऋणी	४१४	८७४	८५१	८१९	५०९	३७९	३७८	३३१	४५५५

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा ऋण लिनेहरूको प्रयोजन हेर्दा सबैभन्दा बढी घरायसी उपभोग गर्नका लागि ऋण लिने परिवारको संख्या १,६५५, दोस्रोमा घर बनाउन/जग्गा जमिन किन्नको लागि ऋण लिने परिवारको संख्या १,६१२, तेस्रोमा औषधी उपचारको लागि ऋण लिनेको संख्या १,२७९, चौथोमा शैक्षिक शुल्क तिर्नको लागि ऋण लिने परिवारको संख्या ६९० रहेका छन्। कृषि व्यवसाय, व्यापार व्यवसाय र उत्पादन प्रवर्द्धन गर्न निकै कम घरपरिवारले ऋण लिएको देखिन्छ। जसमध्ये ६६२ कृषि व्यवसायको लागि, ५८६ व्यापार व्यवसायको लागि ऋण लिएको देखिन्छ। तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा दैनिक जीवन निर्वाह र सुरक्षाका आधारभूत मानवीय आवश्यकता पूर्ती गर्न जस्तै भवन निर्माण तथा घरायसी गर्जो टार्न अधिकांश ऋण लिएको तथ्य स्पष्ट हुन्छ। नागरिकका आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्ने दायित्व राज्यको हुने संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक संविधानले शिक्षा, स्वास्थ्य, खाद्यान्न जस्ता आवश्यकताहरूलाई मौलिक अधिकारको रुपमा स्थापित गरिसकेको सन्दर्भमा स्थानीय तथा संघीय सरकारले नागरिकका यी सवालहरूलाई सम्बोधन गर्नुपर्ने हुन्छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

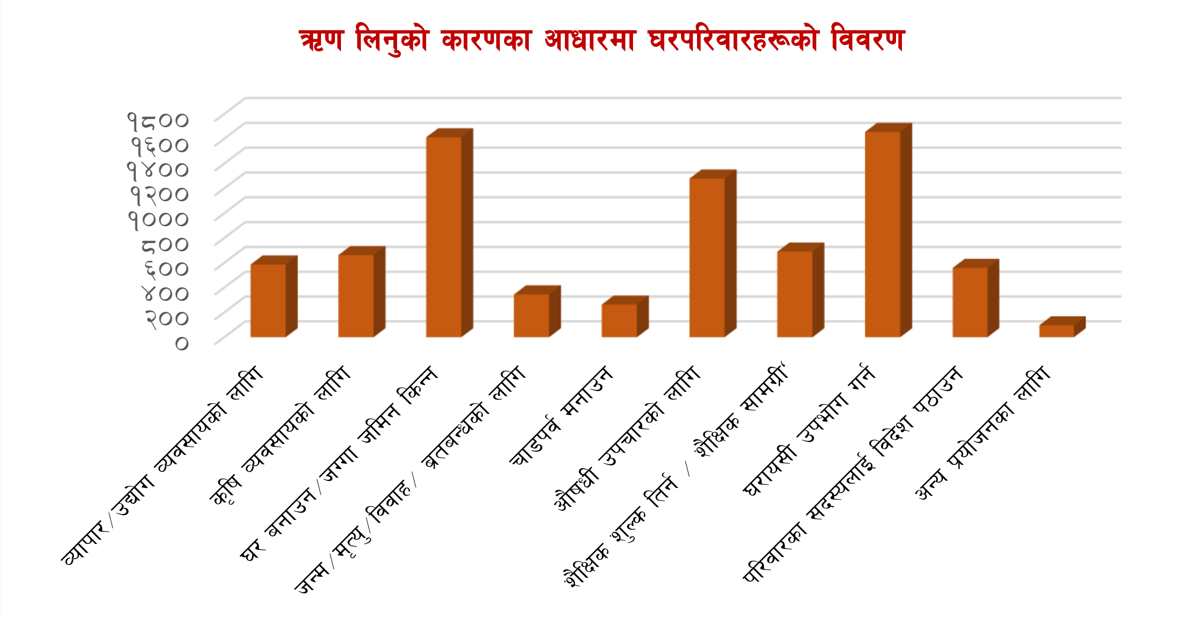

४.१.५ ऋण लिएको श्रोतको आधारमा घरधुरीको विवरण

तालिका नं. ३९ : ऋण लिएको श्रोतको आधारमा घरधुरीको विवरण

वडा नं.	व्यक्तिबाट	बैंकबाट	सहकारीबाट	अन्य वित्तीय संस्था	अन्य श्रोत	जम्मा ऋणी
१	६२	१४६	६८	१८६	१	४१४
२	९५	५८८	१५६	२४०	३	८७४
३	१३७	६१३	१५७	११३	४	८५१
४	२१३	३६१	२१८	२८१	५६	८१९
५	३१७	११७	७८	१४०	२	५०९
६	१८७	५३	६४	१६२	१	३७९
७	१८२	८२	१०४	७५	१	३७८
८	१७०	९१	२३६	२८	०	३३१
जम्मा	१३६३	२०५१	१०८१	१२२५	६८	४५५५

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा ऋण लिएका कूल घरपरिवारमध्ये सबैभन्दा धेरै २,०५१ परिवारले बैंकबाट ऋण लिएको, १,३६३ परिवारले व्यक्तिबाट ऋण लिएको, १,०८१ परिवारले सहकारीबाट ऋण लिएको र १,२२५ परिवारले अन्य वित्तिय संस्थाबाट ऋण लिएको तथ्याङ्क छ । गाउँपालिकामा कतिपय परिवारले एकभन्दा बढी स्रोतबाट ऋण लिएको देखिन्छ । सबैभन्दा धेरै घरपरिवारले बैंकबाट ऋण लिएको देखिन्छ । अर्कोतर्फ बैङ्कबाट कर्जा लिँदा धितो तथा अन्य प्रशासनिक झन्झट हुने भएकोले चर्को व्याजको मारमा परेतापनि विना धितो व्यक्तिसँग ऋण लिन सहज हुने भएकोले साधारणतया मानिसहरू यसतर्फ बढी आर्कषित देखिन्छन् । यसले थप आर्थिक भार पर्न गई नागरिकलाई गरिबीमा धकेल्न बाध्य पार्दछ । हाल राष्ट्र बैङ्कले हरेक स्थानीय सरकार रहेको गाउँपालिकामा एक बैङ्क शाखा खोल्न गरेको निर्देशनले बैङ्कहरूमा ग्रामीण सर्वसाधारणको पहुँच वृद्धिहुने अपेक्षागर्न सकिन्छ । वडागत पूर्ण विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

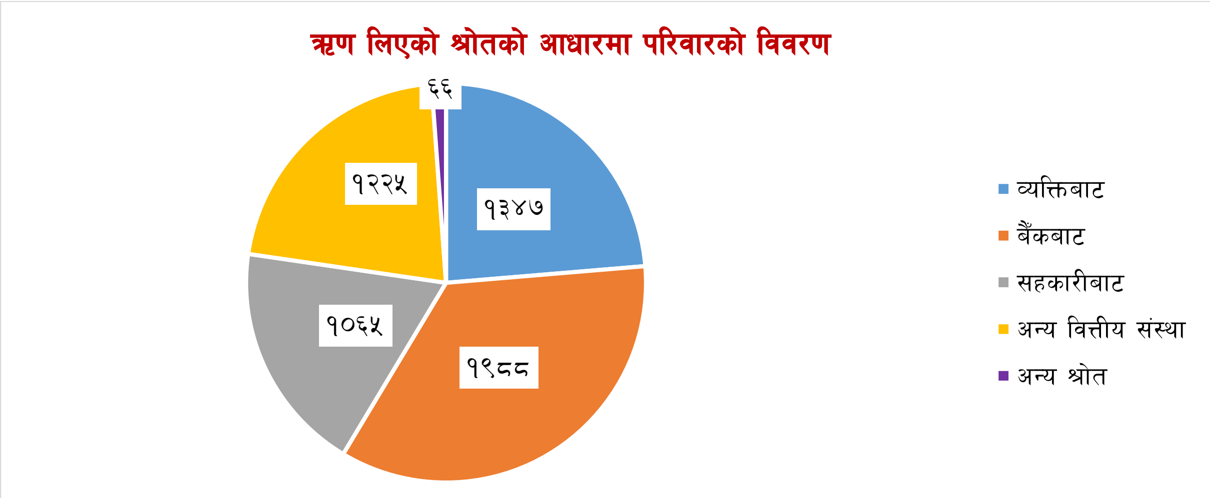

४.२ विप्रेषणबाट आएको रकम खर्च गर्ने क्षेत्र सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा अनुपस्थित रहेर आन्तरिक वा बाह्य (वैदेशिक) विप्रेषण प्राप्त गर्नेहरूको परिवारमा तपाईले विप्रेषणबाट प्राप्त रकमलाई खर्च गर्नुपर्दा कुन क्षेत्रलाई सबैभन्दा पहिलो प्राथमिकता दिनुभएको छ भनेर सोधिएकोमा ४१.१ प्रतिशत घरपरिवारले शिक्षामा खर्च गर्ने र दोस्रोमा २०.५ प्रतिशतले घरायसी उपभोगमा खर्च गर्ने र तेस्रोमा १४.७ प्रतिशतले ऋण तिर्न खर्च हुने गरेको बताएका छन् । दोस्रो प्राथमिकता बारे सोधिएको प्रश्नमा ४०.९ प्रतिशतले स्वास्थ्य उपचारमा, २१.६ प्रतिशतले घरायसी उपभोगमा र १०.८ प्रतिशतले ऋण तिरेको पाइयो । त्यसैगरी तेस्रो प्राथमिकता बारे सोधिएको प्रश्नमा ४१.९ प्रतिशतले घरायसी उपभोगमा, १५.४ प्रतिशतले ऋण तिरेकोमा र १०.३ प्रतिशतले वचत गरेकोमा खर्चमा प्राथमिकता केन्द्रित गरेको पाइयो । बहुउत्तरमा आधारित प्रश्न सोधिएकोले एउटै परिवारका प्राथमिकताका क्षेत्र पनि एकभन्दा बढी भने हुनसक्छन् ।

यसरी समय र श्रम खर्चेर पठाएको रकम निरन्तर आधारभूत आवश्यकता परिपूर्तिमा मात्र खर्चनु पर्दा अन्य उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्ने विषय ओझेलमा पर्ने र जीवनस्तर सुधारमा प्रगति नहुने संकेत देखिन्छ । यसरी पहिलो, दोस्रो र तेस्रो प्राथमिकतालाई हेर्दा उत्पादनशिल क्षेत्रमा नभई साधारण र अत्यावश्यक जीवन निर्वाहका क्षेत्रमा मात्र विप्रेषणको अत्यधिक रकम खर्च हुने गरेको पाइन्छ । यसरी राज्यले विप्रेषणलाई उत्पादनशिल लगानीका क्षेत्रहरू जस्तै कृषि, उद्योग, पर्यटन, उर्जा जस्ता क्षेत्रमा केन्द्रित गर्ने ठोस कार्ययोजना निर्माण नगरेमा युवाहरूको बहुमूल्य श्रमशक्तिको उचित सदुपयोग हुन नसक्ने र समाज थप विपन्नतातर्फ

धकेलिने वा यथास्थितिमै रहने अवस्था देखिन्छ। यसरी पहिलो, दोस्रो र तेस्रो प्राथमिकतालाई हेर्दा उत्पादनशिल क्षेत्रमा नभई साधारण र अत्यावश्यक जीवन निर्वाहका क्षेत्रमा मात्र विप्रेषणको अत्याधिक रकम खर्च हुने गरेको पाइन्छ । यो एक बाध्यात्मक अवस्था हो । किनकि आधारभूत आवश्यकता पूर्ती पहिलो आवश्यकता हो । यसरी राज्यले विप्रेषणलाई उत्पादनशिल लगानीका क्षेत्रहरू जस्तै कृषि, उद्योग, पर्यटन, उर्जा जस्ता क्षेत्रमा केन्द्रित गर्ने ठोस कार्ययोजना निर्माण नगरेमा युवाहरूको बहुमूल्य श्रमशक्तिको उचित सदुपयोग हुन नसक्ने र समाज यथास्थितिमै रहने अवस्था देखिन्छ। थप विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ। विप्रेषणबाट आएको रकम खर्च हुने पहिलो, दोस्रो र तेस्रो प्राथमिकताको क्षेत्र सम्बन्धी विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. ४० : विप्रेशणबाट आएको रकम खर्च हुने स्थान सम्बन्धि विवरण

		वडा नं.								जम्मा	
		१	२	३	४	५	६	७	८		
विप्रेषण खर्च भएको पहिलो क्षेत्र	शिक्षामा खर्च गरेको	३३९	४०६	१६८	४६१	७६	११५	९२	२२	१६७९	४१.१%
	घरायसी उपभोग	२९	६२	१३४	३६६	८१	९२	४३	३१	८३८	२०.५%
	ऋण तिरेको	१६	८३	१३७	१२५	९३	९	१०९	२६	५९८	१४.७%
	स्वास्थ्य उपचारमा खर्च	५४	१३२	५४	१०९	६०	१४	४२	३४	४९९	१२.२%
	बचत गरेको	२	६४	६	१७	६	८	१०	३	११६	२.८%
	थाहा छैन	०	०	६२	०	०	०	०	४४	१०६	२.६%
	घर बनाएको	६	६	३३	१३	१७	१२	३	३	९३	२.३%
	अन्य	१	०	५०	१	०	२	०	६	६०	१.५%
	जग्गा किनेको	१	२	११	६	५	३	१	४	३३	०.८%
	विवाह/ब्रतबन्ध/चाडबाड मनाएको	१	१	९	१	९	०	३	४	२८	०.७%
	अरूलाई ऋण दिएको	०	०	१	०	६	०	१	२	१०	०.२%
	वस्तुभाउ खरिद गरेको	२	०	१	०	०	०	०	६	९	०.२%
	गरगहना खरिद गरेको	१	०	१	२	१	०	१	२	८	०.२%
	व्यापार/व्यवसायमा लगानी गरेको	१	०	३	०	०	०	०	०	४	०.१%
	जम्मा	४५३	७५६	६७०	११०१	३५४	२५५	३०५	१८७	४०८१	१००.०%
विप्रेषण खर्च भएको दोश्रो क्षेत्र	स्वास्थ्य उपचारमा खर्च	३२३	४०७	१२३	३८३	११६	१५९	९३	१६	१६२०	४०.९%
	घरायसी उपभोग	७४	१३३	१४६	२८२	९२	२२	८४	२२	८५५	२१.६%
	ऋण तिरेको	८	४३	९४	१४३	४३	१४	५१	३२	४२८	१०.८%
	शिक्षामा खर्च गरेको	२८	३६	७८	१०५	४६	१९	१२	१२	३३६	८.५%
	बचत गरेको	२	४५	७	१३२	८	१२	१८	७	२३१	५.८%
	विवाह/ब्रतबन्ध/चाडबाड मनाएको	४	२०	५१	१२	१७	२	१२	१	११९	३.०%

		वडा नं.								जम्मा	
		१	२	३	४	५	६	७	८		
	खर्च गरेर सकिएको	०	०	८१	०	०	०	०	१८	९९	२.५%
	घर बनाएको	२	३	२५	१४	९	४	१३	११	८१	२.०%
	अन्य	०	०	४४	१	२	६	०	२	५५	१.४%
	थाहा छैन	०	०	३	०	०	६	१	३३	४३	१.१%
	अरूलाई ऋण दिएको	६	३	३	१	१०	०	३	११	३७	०.९%
	जग्गा किनेको	१	१	७	५	४	०	५	३	२६	०.७%
	वस्तुभाउ खरिद गरेको	०	०	०	०	१	३	०	१४	१८	०.५%
	गरगहना खरिद गरेको	३	०	०	६	०	०	१	२	१२	०.३%
	व्यापार/व्यवसायमा लगानी गरेको	०	१	२	०	०	०	२	०	५	.१%
	जम्मा	४५१	६९२	६६४	१०८४	३४८	२४७	२९५	१८४	३९६५	१००.०%
विप्रेषण खर्च भएको तेस्रो क्षेत्र	शिक्षामा खर्च गरेको	६	२६	३१	७४	२४	४२	१०	७	२२०	६.०%
	स्वास्थ्य उपचारमा खर्च	२७	४३	५७	८९	८०	१८	२५	६	३४५	९.५%
	घरायसी उपभोग	३०६	३९२	१४२	३५६	११७	१०९	८९	१५	१५२६	४१.९%
	विवाह/ब्रतबन्ध/चाडबाड मनाएको	६२	५५	२१	४७	३०	४	१०	७	२३६	६.५%
	ऋण तिरेको	१९	८०	१४७	१७९	४५	१३	५७	२०	५६०	१५.४%
	अरूलाई ऋण दिएको	२	६	२	३	८	०	३	१	२५	.७%
	बचत गरेको	९	३३	३०	१७४	१८	२७	७१	१३	३७५	१०.३%
	घर बनाएको	७	६	३२	१६	९	४	७	९	९०	२.५%
	जग्गा किनेको	०	२	५	२	५	१	१	३	१९	.५%
	गरगहना खरिद गरेको	०	०	०	४	१	०	०	१	६	.२%
	वस्तुभाउ खरिद गरेको	७	२	६	१	०	०	०	९	२५	.७%
	व्यापार/व्यवसायमा लगानी गरेको	१	०	४	१	०	०	०	०	६	.२%
	अन्य	३	२	५३	६	३	१०	१	४	८२	२.३%
	खर्च गरेर सकिएको	०	०	४७	०	०	०	०	४४	९१	२.५%
	थाहा छैन	०	०	२	०	०	७	३	२६	३८	१.०%
	जम्मा	४४९	६४७	५७९	९५२	३४०	२३५	२७७	१६५	३६४४	१००.०%
विप्रेषण खर्च भएको चौथो क्षेत्र	ऋण तिरेको	९९	१६६	१०२	२३७	७७	७८	६५	१९	८४३	२६.४%
	विवाह/ब्रतबन्ध/चाडबाड मनाएको	२३०	२१७	१२	७०	८१	२५	३०	५	६७०	२१.०%
	बचत गरेको	२६	१०७	४८	२२०	२२	२८	५३	९	५१३	१६.१%

		वडा नं.								जम्मा	
		१	२	३	४	५	६	७	८		
	घरायसी उपभोग	१९	३०	६२	९४	३७	१०	२६	१०	२८८	९.०%
	शिक्षामा खर्च गरेको	३	३१	३८	५२	४८	२	५	३	१८२	५.७%
	स्वास्थ्य उपचारमा खर्च	१२	१९	२९	५३	४१	११	१२	४	१८१	५.७%
	अन्य	१३	३	७३	२१	१	२२	२	०	१३५	४.२%
	घर बनाएको	१५	१७	५१	१०	६	१६	४	७	१२६	३.९%
	खर्च गरेर सकिएको	०	०	६३	०	०	०	०	१८	८१	२.५%
	थाहा छैन	०	०	२	२	०	६	२	३३	४५	१.४%
	जग्गा किनेको	३	१	१७	५	३	६	१	४	४०	१.३%
	वस्तुभाउ खरिद गरेको	१०	१८	३	३	०	०	१	१	३६	१.१%
	अरूलाई ऋण दिएको	७	४	२	१	४	१	५	२	२६	.८%
	गरगहना खरिद गरेको	३	१	१	१०	१	०	०	४	२०	.६%
	व्यापार/व्यवसायमा लगानी गरेको	०	०	३	०	१	३	०	०	७	.२%
	जम्मा	४४०	६१४	५०६	७७८	३२२	२०८	२०६	११९	३१९३	१००.०%
विप्रेषण खर्च भएको पाँचौं क्षेत्र	ऋण तिरेको	१८०	१८०	५६	८१	८५	२५	६५	१०	६८२	२६.२%
	बचत गरेको	५४	१९७	२८	१८२	२९	६१	४१	७	५९९	२३.०%
	घरायसी उपभोग	६	६	८९	१०६	२७	४	१४	६	२५८	९.९%
	अन्य	१६	४	७०	४०	९	४८	६	४	१९७	७.६%
	विवाह/ब्रतबन्ध/चाडबाड मनाएको	३३	२२	५	३०	६७	२	२	३	१६४	६.३%
	घर बनाएको	४६	२२	२७	५	१७	१४	९	४	१४४	५.५%
	शिक्षामा खर्च गरेको	१२	९	२७	४४	३०	४	१	५	१३२	५.१%
	स्वास्थ्य उपचारमा खर्च	४	३	३९	३९	२५	३	९	७	१२९	५.०%
	वस्तुभाउ खरिद गरेको	२६	२७	५	२	१	४	१	१	६७	२.६%
	थाहा छैन	०	१	०	११	१	८	३	३९	६३	२.४%
	अरूलाई ऋण दिएको	१३	२९	२	२	५	०	२	२	५५	२.१%
	जग्गा किनेको	८	४	१३	३	४	७	०	६	४५	१.७%
	खर्च गरेर सकिएको	०	०	३२	०	०	०	०	२	३४	१.३%
	गरगहना खरिद गरेको	१५	३	१	१२	०	०	०	०	३१	१.२%
	व्यापार/व्यवसायमा लगानी गरेको	१	०	३	१	०	०	०	०	५	.२%
	जम्मा	४१४	५०७	३९७	५५८	३००	१८०	१५३	९६	२६०५	१००.०%

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

४.३ परिवारको औषत आम्दानीको विवरण

गाउँपालिका वा नगरपालिका बाहिरबाट हुने विभिन्न आम्दानीका श्रोतहरूबाट प्राप्त आम्दानी रकमलाई सो आम्दानीको श्रोतमा संलग्न घरपरिवारको संख्याले भाग गर्दा आउने औषत वार्षिक रकमको आधारमा गाउँपालिकामा भइरहेका प्रमुख आर्थिक गतिविधिहरूको बारेमा जानकारी प्राप्त गर्न सकिन्छ । तथ्याङ्क हेर्दा सबैभन्दा धेरै अर्थात ३,४५९ घरपरिवारले आफ्नो आम्दानी बैदेशिक विप्रेषणबाट आम्दानी भएको बताएका छन् भने दोस्रोमा २,४५९ घरपरिवारले दैनिक ज्यालादारीबाट भएको र तेस्रोमा २,००२ घरपरिवारले नोकरीबाट आम्दानी गर्ने गरेको बताएका छन् । त्यस पश्चात् चौथो, र पाँचौमा क्रमश : व्यापार व्यवसायबाट र आन्तरिक विप्रेषणबाट भएको आम्दानीहरू पर्दछन् । यसबाट के स्पष्ट हुन्छ भने उद्योग र बढी आम्दानी हुने खालका उत्पादनशील क्षेत्रमा संलग्न परिवारहरूको संख्या न्यून छ भने सेवा र व्यापार व्यवसायमा संलग्न परिवारहरूको संख्या उच्च रहेको छ । दीर्घकालीन विकास र सम्वृद्धिका हिसाबले कमाइको लागि आफ्नो स्थान छाडेर बाहिरिने युवा जनसंख्याको अनुपस्थितिले स्थानीय स्तरमा विकास असम्भव प्राय: हुन्छ । जल्दो बल्दो उमेरको उत्पादनशील जनशक्ति उर्जावान समयमा बाहिरिने र शिथिल हुँदा फर्किने वा पलायन हुने परिस्थिति श्रृजना हुँदा विकास निर्माण कार्य अपेक्षाकृत अगाडि बढ्न सक्दैन ।

अर्कोतर्फ ज्यालादारी कामबाट आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या समेत उच्च हुनुले निम्न आयस्तर भएका परिवारहरूको संख्या धेरै रहेको संकेत मिल्दछ । वार्षिक औषत आम्दानी मध्ये सबै भन्दा उच्च अर्थात सवारी, मेसिन तथा उपकरणको भाडाबाट प्राप्त आम्दानी रु २,८२,६२४।- लाई मासिक आम्दानीमा परिणत गर्दा रु २३,५५२।- हुन आउँछ । यस बाहेक अन्य सबै क्षेत्रबाट प्राप्त औषत आम्दानी तुलनात्मकरुपमा कम रहेको देखिन्छ । गाउँपालिका सम्पन्न हुन उत्पादनमुखी रोजगारी तर्फ जनतालाई उन्मुख बनाउनु जरुरी हुन्छ । तसर्थ गाउँपालिकाले रोजगारीका अवसरहरू श्रृजना गरी युवाहरूलाई उत्पानशील क्षेत्रमा आकर्षण गर्दै दिगो विकासको अवधारण अनुरुप कार्ययोजना बनाई अगाडि बढ्नुपर्ने देखिन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ४१ : वार्षिक आम्दानीको विवरण

आम्दानीको श्रोत		वडा नं.								
		१	२	३	४	५	६	७	८	जम्मा
उद्योग सञ्चालनबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	५	७	९	९	८	१४	११	३६	९९
	जम्मा आम्दानी	१२१२०००.००	१४७६०००.००	२१२४०००.००	२८३२०००.००	८१६०००.००	१७५२०००.००	३९७२०००.००	१२३३६०००.००	२६५२००००.००
	औषत आम्दानी	२४२४००.००	२१०८५७.१४	२३६०००.००	३१४६६६.६७	१०२०००.००	१२५१४२.८६	३६१०९०.९१	३४२६६६.६७	२६७८७८.७९
व्यापार व्यवसायबाट मासिक आम्दानी	परिवार संख्या	११३	२०५	२६९	१८६	९०	१५८	१०८	८७	१२१६
	जम्मा आम्दानी	३३५१६०००.००	३९९२४०००.००	७१५८००००.००	४०७७६०००.००	१६३५६०००.००	२१४६८०००.००	१९४१६०००.००	२७५५२०००.००	२७०५८८०००.००
	औषत आम्दानी	२९६६०१.७७	१९४७५१.२२	२६६०९६.६५	२१९२२५.८१	१८१७३३.३३	१३५८७३.४२	१७९७७७.७८	३१६६८९.६६	२२२५२३.०३
नोकरीबाट मासिक आम्दानी	परिवार संख्या	१७९	४०२	५५२	३४४	७८	१३६	८८	२२३	२००२
	जम्मा आम्दानी	५७७४८८००.००	११०९४००००.००	१४८९६८०००.००	८१९४४४००.००	२०७३६०००.००	२८७६१६००.००	१५८१००००.००	५६१५८८००.००	५२१०६७६००.००
	औषत आम्दानी	३२२६१८.९९	२७५९७०.१५	२६९८६९.५७	२३८२१०.४७	२६५८४६.१५	२११४८२.३५	१७९६५९.०९	२५१८३३.१८	२६०२७३.५३
पेन्सनबाट मासिक आम्दानी	परिवार संख्या	१७३	१०१	१८८	१३६	१३	१४	८	२७	६६०
	जम्मा आम्दानी	४८४९०८००.००	१६९५६०००.००	४०८९००००.००	१६२७०८००.००	१४७६०००.००	७५६०००.००	७०८०००.००	४२५४०००.००	१२९८०१६००.००
	औषत आम्दानी	२८०२९३.६४	१६७८८१.१९	२१७५००.००	११९६३८.२४	११३५३८.४६	५४०००.००	८८५००.००	१५७५५५.५६	१९६६६९.०९
घर तथा जग्गा भाडाबाट मासिक आम्दानी	परिवार संख्या	४	२१	५६	११	४	२	२	१	१०१
	जम्मा आम्दानी	१४४०००.००	१९५६०००.००	५१३६०००.००	५३१६००.००	२८८०००.००	१८००००.००	१५३६००.००	७२०००.००	८४६१२००.००
	औषत आम्दानी	३६०००.००	९३१४२.८६	९१७१४.२९	४८३२७.२७	७२०००.००	९००००.००	७६८००.००	७२०००.००	८३७७४.२६
सवारी, मेसिन तथा उपकरणको भाडाबाट मासिक आम्दानी	परिवार संख्या	५	३७	२९	२८	१०	२९	३०	५	१७३
	जम्मा आम्दानी	६६००००.००	१३५०००००.००	१०२२४०००.००	८२२००००.००	२५२००००.००	६५८२०००.००	५९४००००.००	१२४८०००.००	४८८९४०००.००
	औषत आम्दानी	१३२०००.००	३६४८६४.८६	३५२५५१.७२	२९३५७१.४३	२५२०००.००	२२६९६५.५२	१९८०००.००	२४९६००.००	२८२६२४.२८
व्याज तथा लाभांशबाट मासिक आम्दानी	परिवार संख्या	०	३	०	३	१	३	२	१	१३
	जम्मा आम्दानी		१९८०००.००		३८४०००.००	१२००००.००	१९२०००.००	१५६०००.००	१८०००.००	१०६८०००.००
	औषत आम्दानी		६६०००.००		१२८०००.००	१२००००.००	६४०००.००	७८०००.००	१८०००.००	८२१५३.८५
वैदेशिक विप्रेषणबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	३००	८३०	३०९	७६६	२९२	२६७	३०६	३८९	३४५९
	जम्मा आम्दानी	८००५२७००	२२७२२२१००	५२१९७०००	१४५१११०००	५६२८२०००	२८७९४०००	३२२७००००	१३८३१८५००	७६०२४७३००
	औषत आम्दानी	२६६८४२	२७३७६२	१६८९२२	१८९४४०	१९२७४७	१०७८४३	१०५४५८	३५५५७५	२१९७८८
आन्तरिक विप्रेषणबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	१६	२४	२४	२५१	८	३०	२९२	१२७	७७२
	जम्मा आम्दानी	१९२३०००	१०९६५००	२४३५५००	८६८३०००	३३८०००	९३८०००	१२३६००००	२७४२८६००	५५२०२६००
	औषत आम्दानी	१२०१८८	४५६८८	१०१४७९	३४५९४	४२२५०	३१२६७	४२३२९	२१५९७३	७१५०६

आम्दानीको श्रोत		वडा नं.								
		१	२	३	४	५	६	७	८	जम्मा
दैनिक ज्यालादारीबाट मासिक आम्दानी	परिवार संख्या	३८	१७२	२००	२६२	४७३	६०३	२७५	४३६	२४५९
	जम्मा आम्दानी	४२३०००० .००	२२४६८८००.००	३२३९४०००.००	३२४१४४००.००	५०८९५६००.००	९७३०८०००.००	२९९८६८००.००	८५११४८००.००	३५४८१२४००.००
	औषत आम्दानी	१११३१५.७९	१३०६३२.५६	१६१९७०.००	१२३७१९.०८	१०७६०१.६९	१६१३७३.१३	१०९०४२.९१	१९५२१७.४३	१४४२९१.३४
अन्य मासिक आम्दानी	परिवार संख्या	१२२	२०	९	३३	१९	२४	३६२	११	६००
	जम्मा आम्दानी	२२७६४०००.००	१०४६४००.००	८८८०००.००	३२६४०००.००	१७०७६००.००	३३९००००.००	४९०१४०००.००	६४०८००.००	८२७१४८००.००
	औषत आम्दानी	१८६५९०.१६	५२३२०.००	९८६६६.६७	९८९०९.०९	८९८७३.६८	१४१२५०.००	१३५३९७.७९	५८२५४.५५	१३७८५८.००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

४.४ परिवारको औषत खर्चको विवरण (खर्चका मुख्य शीर्षकहरू)

गाउँपालिकामा घरपरिवारले वार्षिकरुपमा गर्ने खर्चका प्रमुख शीर्षकहरू मध्ये औसतरुपमा सबैभन्दा बढी खाद्य वस्तुमा भएको खर्च उच्च रहेको छ । तत्पश्चात दोस्रोमा लत्ताकपडा,जुत्ता, चप्पल आदिमा खर्च, तेस्रोमा माछामासु, अण्डामा र चौथोमा फलफूल, दूध, दही, घिउमा खर्च गरेको पाइन्छ। आधारभूत मानवीय आश्यकता मध्येको प्रमुख खाद्य क्षेत्रमा गरेको खर्च समेत प्रमुख तीन खर्च मध्येमा पर्दछ। यसरी तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा कल्याणकारी राज्यको अवधारणा अनुरुप संघीय संविधानले आधारभूत मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेका खाद्य संम्प्रभुता, नि:शुल्क आधारभूत शिक्षा र स्वास्थ्यमा सबैको पहुँच जस्ता हकहरूको सुनिश्चितता गर्न समग्र राज्य तथा स्थानीय सरकारले यी क्षेत्रहरूलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी काम गर्नुपर्ने देखिन्छ । यी हकहरूको सुनिश्चितता राज्य पक्षबाट हुन सकेमा अधिकांश गाउँपालिकावासीहरूलाई गरिबीको रेखामुनिबाट माथि उठाउन सकिन्छ। राज्यको दायित्वमा पर्ने क्षेत्रहरूमा साधारण नागरिकहरूले ठूलो रकम खर्च गर्नुपर्ने अवस्था हुनु सकारात्मक होइन । यस गाउँपालिकाका घरपरिवारले गर्ने गरेको खर्चको विस्तृत वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ४२ : वार्षिक औषत खर्चका आधारमा परिवारको विवरण

खर्च शिर्षक		वडा नं.								
		१	२	३	४	५	६	७	८	जम्मा
खाद्य वस्तुमा खर्च	परिवार संख्या	७५३	१९०२	१४३३	१६०८	९८७	११६४	१२७४	१३१५	१०४३६
	जम्मा खर्च	५५८०३६००.००	८५७००४००.००	९२६४६०००.००	७५०७९२००.००	६०७८९६००.००	५३१५१६००.००	५३३५३२००.००	१०९७१३६००.००	५८६२३७२००.००
	औषत खर्च	७४१०८.३७	४५०५८.०४	६४६५१.७८	४६६९१.०४	६१५९०.२७	४५६६२.८९	४१८७८.४९	८३४३२.४०	५६१७४.५१
फलफूल, दुध, दही, घ्यूमा खर्च	परिवार संख्या	६५८	१६५८	१३१०	८१६	५२३	९७५	८३५	१३६७	८१४२
	जम्मा खर्च	१३६९५६००.००	२१२४४८००.००	२८१०२८००.००	१०४२२०००.००	६८७६०००.००	८७०४८००.००	७८०७२००.००	२४७२६०००.००	१२१५७९२००.००
	औषत खर्च	२०८१३.९८	१२८१३.५१	२१४५२.५२	१२७७२.०६	१३१४७.२३	८९२८.००	९३४९.९४	१८०८७.७८	१४९३२.३५

खर्च शिर्षक		वडा नं.								
		१	२	३	४	५	६	७	८	जम्मा
माछा, मासु, अण्डामा खर्च	परिवार संख्या	७५०	१९३१	१४०५	१५३१	६९७	१०८१	९८७	१४०३	९७८५
	जम्मा खर्च	२६५७२८००.००	४७५२४८००.००	३३६६४८००.००	३०१२९६००.००	१४१८०४००.००	२०११९२००.००	१३८६८४००.००	३७८४५६००.००	२२३९०५६००.००
	औषत खर्च	३५४३०.४०	२४६११.५०	२३९६०.७१	१९६७९.६९	२०३४४.९१	१८६११.६६	१४०५१.०६	२६९७४.७७	२२८८२.५३
शिक्षामा खर्च	परिवार संख्या	५४२	१४६०	१०२५	९२४	५९३	५८६	७४१	११३३	७००४
	जम्मा खर्च	३९५९८८००.००	६२४३७२००.००	५१८८६८००.००	४७१७०८००.००	१४५६८०००.००	१५१५३६००.००	२३३२२०००.००	३१३७६४००.००	२८५५१३६००.००
	औषत खर्च	७३०६०.५२	४२७६५.२१	५०६२१.२७	५१०५०.६५	२४५६६.६१	२५८५९.३९	३१४७३.६८	२७६९३.२०	४०७६४.३६
स्वास्थ्यको लागि खर्च	परिवार संख्या	७३४	१२३१	११२४	८२१	८२३	३४८	११९९	१३५९	७६३९
	जम्मा खर्च	४३१९१६००.००	४५००००००.००	६६८८२०००.००	५११८२४००.००	४१७७४४००.००	२६१५७६००.००	४७६७८४००.००	४५१८१२००.००	३६७०४७६००.००
	औषत खर्च	५८८४४.१४	३६५५५.६५	५९५०३.५६	६२३४१.५३	५०७५८.६९	७५१६५.५२	३९७६५.१४	३३२४५.९२	४८०४९.१७
चाडपर्व, सामाजिक संस्कारमा खर्च	परिवार संख्या	६७६	६९७	९९७	२६३	६९५	४०७	१२३५	१३०६	६२७६
	जम्मा खर्च	६३१२७२००.००	३०३५८८००.००	२६१६१२००.००	२६२५४८००.००	१८२७१२००.००	१३४७३६००.००	१९३२७२००.००	३९८९६४००.००	२३६८७०४००.००
	औषत खर्च	९३३८३.४३	४३५५६.३८	२६२३९.९२	९९८२८.१४	२६२८९.५०	३३१०४.६७	१५६४९.५५	३०५४८.५५	३७७४२.२६
लत्ताकपडा, जुत्ता, चप्पल आदिमा खर्च	परिवार संख्या	७५४	१८२९	१४३१	१५८४	९६६	११५३	१२७४	१४१०	१०४०१
	जम्मा खर्च	१७३७२६००.००	१८३७५२००.००	२९९९०४००.००	३६९६४८००.००	१५४७५८००.००	१८७४५०००.००	२०३४२८००.००	१२०६४०००.००	१६९३३०६००.००
	औषत खर्च	२३०४०.५८	१००४६.५८	२०९५७.६५	२३३३६.३६	१६०२०.५०	१६२५७.५९	१५९६७.६६	८५५६.०३	१६२८०.२२
विगत ६ महिनमा सामान्य घरायसी मर्मत सम्भार खर्च	परिवार संख्या	५१०	३४९	१२६२	९२	९०	२२४	९९१	७०३	४२२१
	जम्मा खर्च	४१७६९००	७९८३३००	५७२१४००	५०६१६००	३९११००	२७२१९००	८१५३७००	१८६२१००	३६०७२०००
	औषत खर्च	८१९०	२२८७५	४५३४	५५०१७	४३४६	१२१५१	८२२८	२६४९	८५४६
विगत १ वर्षमा कृषिमा भएको खर्च	परिवार संख्या	६६६	१३२५	७३९	१२३६	६८३	८८८	१०१२	६६७	७२१६
	जम्मा खर्च	१०८२५१००	१३५००५००	१०६०८२००	१२२७९६००	१२९९६५००	९२८६६००	२०६३१८००	४४०४२००	९४५३२५००
	औषत खर्च	१६२५४	१०१८९	१४३५५	९९३५	१९०२९	१०४५८	२०३८७	६६०३	१३१००
अन्य खर्च	परिवार संख्या	५६५	९८९	१००३	२४१	६९७	५५०	१२१४	९६९	६२२८
	जम्मा खर्च	२०७६९६००.००	१६७८८०००.००	१६१८६८००.००	५९८०८००.००	११७२८८००.००	१०४४८४००.००	१४३७१२००.००	२९४२२८००.००	१२५६९६४००.००
	औषत खर्च	३६७६०.३५	१६९७४.७२	१६१३८.३८	२४८१६.६०	१६८२७.५५	१८९९७.०९	११८३७.८९	३०३६४.०९	२०१८२.४७

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

४.५ गरिबीको रेखामुनी रहेको जनसंख्याको विवरण (दैनिक प्रतिव्यक्ति आम्दानीका आधारमा)

विश्व बैङ्कको सहयोगमा केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागले तयार पारेको 'नेपालमा गरिबी : नेपाल जीवनस्तर तथ्याङ्क संकलन तेस्रो २०६६/६७' नाम दिएर प्रकाशन गरिएको प्रतिवेदनमा नेपालमा सालाखाला गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसंख्या २५ प्रतिशत रहेको उल्लेख छ । त्यस पश्चात थप प्रतिवेदन तयार भएको छैन भने हाल त्यो प्रतिशत घटेको अनुमान लगाउन सकिन्छ । उक्त प्रतिवेदनमा औषतमा प्रतिव्यक्ति प्रतिवर्ष रु. १९,२६२।- रुपैयालाई गरिबीको रेखा मानिएको छ । भने त्यो शहरी क्षेत्रमा बढी अर्थात् ४०,९३३ र ग्रामीण क्षेत्रमा १५, ९९८ रहेको उल्लेख छ ।

४.६ खाद्यान्न सुरक्षा तथा आपूर्तिको अवस्था

मौलिक हक अन्तर्गत नेपालको संविधानको धारा ३६ मा खाद्य सम्बन्धी हकको व्यवस्था गरिएको छ । सोही धाराको उपधारा २ मा प्रत्येक नागरिकलाई खाद्यवस्तुको अभावमा जीवन जोखिममा पर्ने अवस्थाबाट सुरक्षित हुने हक हुनेछ । माथि उल्लेख गरिएको छ भने उपधारा ३ मा प्रत्येक नागरिकलाई कानून बमोजिम खाद्य संम्प्रभुताको हक हुनेछ भनी स्पष्ट उल्लेख छ । यसरी गाउँपालिकाले जीवनको प्रमुख आधारको रुपमा रहेको खाद्यान्नको सूरक्षा र आपुर्तिको अवस्था प्रति संवेदनशील हुनुपर्ने देखिन्छ ।

४.७ आयात तथा निर्यातको अवस्था

कुनै पनि गाउँपालिका आर्थिकरुपले सबल हुनका लागि आयात भन्दा निर्यात बढी हुनु अनिवार्य छ । आयात भन्दा निर्यातको आयतन ठुलो हुँदा यसले व्यापार नाफा वृद्धि भई आर्थिक स्तर माथि उठ्न मद्दत गर्दछ । गाउँपालिका भित्र उत्पादन हुने उपजहरूलाई प्रर्वद्धन गरी स्थानीय स्तरमा उत्पादन हुने उपजमा आत्मनिर्भर भई निर्यात बढाउन सकेमात्र गाउँपालिकाको आर्थिक हैसियत वृद्धि हुन सक्छ ।

४.८ स्थानीय श्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थहरू जस्तै काठ, खोटो, जडिबुटी, लोक्ता, अल्लो, चुनढुङ्गा, मार्वल स्लेट, फलफूल, खाद्यान्न आदि)

स्थानीय श्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थको प्रचुरताका हिसाबले नेपाल सम्पन्न रहेतापनि यसको दिगो सदुपयोगमा भने निकै पछाडि परेको यर्थाथ हामी सामु छ । हामी कहाँ उपलब्ध श्रोतहरूमा काठ, जडिबुटी, खोटो, लोक्ता, अल्लो, चुनढुङ्गा, मार्बल, स्लेट, फलफूल, कोइला, खाद्यान्न, तरकारी आदि पर्दछन् । यस प्रकारका कच्चा पदार्थहरूको व्यवसायिक उत्पादन र दिगो सदुपयोग गर्दा गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रमा प्रत्यक्ष सकारात्मक योगदान पुग्दछ ।

४.९ सुकुम्बासी जनसंख्याको विवरण

नेपालमा परिवारको जमिन माथिको स्वामित्वको विषयलाई आर्थिक हैसियतसँग गाँसेर हेरिन्छ । नेपालको अर्थतन्त्र कृषिमा आधारित हुँदा जमिन माथिको स्वामित्वलाई आर्थिक हैसियतसँग गाँसेर हेर्नु स्वाभाविक भएतापनि पछिल्लो समयमा वैदेशिक रोजगार लगायत अन्य सेवा क्षेत्रमा मानिसहरूको पहुँच वृद्धि हुँदा गैह्र कृषि क्षेत्रबाट आफ्नो आर्थिक हैसियत निर्माण गर्ने परिपाटी सुरु भएको पाईन्छ । अर्कोतर्फ जमिनमाथिको स्वामित्वलाई आफ्नो थातथलो वा आवासको स्थलकारुपमा समेत हेरिन्छ । यसर्थ हरेक नागरिकको जमिनमाथिको स्वामित्वलाई सदियौंदेखि एक प्रमुख आर्थिक सामाजिक तथा राजनैतिक मुद्दाकोरुपमा हेरिँदै आएको छ । त्यस्तै नेपालमा जमिनको वितरण अवैज्ञानिक रहेको । भूमिहीनहरू किसान छन् भने भूमिमा प्रशस्त स्वामित्व भएकाहरूले सामान्यतया खेतीपानी गर्दैनन् वा केहीले मात्र गर्दछन् । सामुदायिक आत्मनिर्भर

केन्द्र (CSRC) को वेबसाइटमा उल्लेख भए अनुसार नेपालमा २६.१ प्रतिशत कृषक परिवारहरूको आफ्नो स्वामित्व रहेको जमिन छैन । जम्मा १९.७१ प्रतिशत महिलाहरूको जमिनमा स्वामित्व रहेको छ र करिब ४४ प्रतिशत तराई दलितहरू सुकुम्बासी अवस्था रहेका छन् ।

४.१० बेसहारा सडक बालबालिका तथा जनसंख्याको विवरण

नेपालको संविधानको धारा ३९ अन्तर्गत उपधारा ९ बमोजिम मौलिक हकमा, असहाय, अनाथ, अपाङ्गता भएका, द्वन्द पिडित, विस्थापित एवं जोखिममा रहेका बालवालिकालाई राज्यबाट विशेष संरक्षण र सुविधा पाउने हक हुनेछ भनी उल्लेख छ भने धारा ४३ मा आर्थिकरुपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका, असहाय एक महिला, अपाङ्गता भएका, बालबालिका, आफ्नो हेरचाह आफै गर्न नसक्ने तथा लोपोउन्मुख जातिका नागरिकलाई कानून बमोजिम सामाजिक सुरक्षाको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिएको छ । यसर्थ स्थानीय सरकारको रुपममा रहेको गाउँपालिकाले यस प्रकारको वेसहारा अवस्थामा रहेका बालबालिका र अन्य नागरिकलाई अनिवार्य संरक्षण गर्नुपर्ने दाहित्व रहेको छ ।

४.११ कृषि तथा पशुपंक्षी, माछापालन तथा अन्य

आज उच्चतम विकास हासिल गरेका औद्योगिक राष्ट्रहरूको विकासको मेरुदण्ड कृषि नै रहेको इतिहासले देखाउँछ । यूरोप, अमेरिका तथा एसियाली महाशक्ति राष्ट्रहरूको सम्पन्नताको आधारशीला समेत कृषि क्रान्तिमा आधारित भएको पाईन्छ । तसर्थ कृषि बाहेकका अन्य विकल्पहरू न्यून रहेको र कृषिमा पर्याप्त संभावना रहेको हाम्रो देशमा विकासका अन्य महत्वाकांक्षी योजना कार्यान्वयन गर्नुपूर्व खाद्यान्न, फलफूल तरकारीका साथै समग्र कृषि उपजहरूमा आत्मनिर्भर बनी निर्यात समेत वृद्धि गर्न कृषि क्षेत्रमा क्रान्ति नै गर्नुपर्ने पहिलो अनिवार्य आवश्यकता रहेको छ । उच्च प्रविधिहरू विकास भैसकेको आजको यूगमा समेत हाम्रो निर्वाहमूखी परम्परागत खेती प्रणाली सिमित रहिरहनु एक प्रकारको विडम्बना नै छ । तसर्थ स्थानीय सरकारले संभाव्यता हेरि व्यवसायिक र वैज्ञानिक कृषिका लागि आवश्यक सम्पुर्ण कृषि पूर्वाधारहरूको विकास मार्फत कृषि उत्पादन र विकासमा क्रान्ति गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

४.११.१ मुख्य कृषिजन्य उत्पादनहरूको विवरण (वार्षिक उत्पादन उपलब्ध भएसम्म)

सामान्यतः कृषि प्रणालीमा मुख्य अन्न बालीहरू धान, मकैं, गहुँ आदि हुन् । यस्तै दलहन बालीमा बोडी, मास, मसुरो, सानो केराउ आदी उत्पादन हुने गर्दछ । तेलहन बालीमा तोरी, रायो, सर्स्यु उत्पादन गरिन्छ भने तरकारी खेती आलु, फर्सी, लौका, सिमी, स्कुस, घिँरौला, रायो, बन्दा, प्याज, काउली, भिन्डी, लसुन, अदुवा, बेसार लगायत प्रमुख खाद्य तथा नगदे बाली हुन् र यिनको उत्पादकत्व पनि बढी छ । फलफुलमा आँप, रुख कटहर, कागती, अम्बा, केरा आदीको उत्पादन हुन्छ । गाउँपालिकामा सबैभन्दा ठूलो क्षेत्रमा खाद्यान्न, दलहन र तरकारी बाली लगाइने गरेको छ भने तुलनात्मक रुपले सानो क्षेत्रमा फलफुल बाली लगाइने गरेको छ ।

तालिका नं. ४३ : प्रमुख कृषि बाली सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	खाद्यान्न बाली	नगदे वाली	मसला वाली,	तेलहनवाली
१	धान, मकै, गहुँ, आलु	अदुवा, कुरीलो, आलु, प्याज, लसुन, खुर्सानी, गेडागुडी	बेसार, लसुन, खुर्सानी, धनिया, सुप	तोरी, सर्स्यू
२	तरकारी वाली	फलफूल	अन्य	दलहनवाली
	काउली, वन्दा, चिप्ली भिण्डी, भन्टा, मुला, करेला, फर्सी, लटेको साग,	आप, लिच्ची, केरा, मेवा, भुइकटर, रुखकटहर, अनार, उखु, अम्बा, आरुबखडा, ज्यामिर, निबुवा,	माछापालन, च्याउ खेती	मास, केराउ, चना, बोडी, सिमि

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

(क) हिउँदे बाली

- गाउँपालिकामा उत्पादन गरिने प्रमुख हिउँदे बालीहरूमा गहुँ, उखु, मुसुरो, मास, तोरी, केरा, आलु, आदि छन् ।

(ख) वर्षे बाली

- गाउँपालिकाका प्रमुख वर्षे बालीहरूमा धान, मकै, केरा, अम्बा, रुखकटहर आदि छन् ।

४.११.२ खेतीजन्य जमिनको विवरण

नेपाल भू-उपयोग र भुमि सुधार कार्यक्रमहरू निष्प्रभावी रहेका छन् । वैज्ञानिक र व्यवसायिक ढङ्गले भू-उपयोग नहुँदा कृषि क्षेत्रमा ठुलो घाटा व्यहोर्नु परेको अवस्था छ । हरेक स्थानीय तहमा उपलब्ध सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनको वैज्ञानिक र व्यवसायिक ढङ्गले सदुपयोग हुन सकेको पाइँदैन । खेतीयोग्य जमिनको उपलब्धता भएपनि पूर्ण सदुपयोग नहुँदा एकातर्फ जमिन बाँझो हुँदै जाने त अर्कोतर्फ कृषि उत्पादनमा कमी भई आयात गर्नुपर्ने अवस्था श्रृजना भैरहेको छ ।

४.११.३ खेतीयोग्य मध्य सिंचित र असिंचित जमिनको विवरण

जमिन खेतीयोग्य भएर मात्र हुँदैन त्यसमा सिँचाईको सुविधा अनिवार्य पुगेको हुनपर्दछ । खेतीयोग्य जमिनमा खेतीपाती गरी पूर्ण सदुपयोग गर्न त्यसमा सिँचाईको सुविधा पुऱ्याउनु अनिवार्य हुन्छ । तसर्थ स्थानीय तहहरूले आफ्नो क्षेत्रमा रहेको खेतीयोग्य जमिनको यथार्थ विवरण तयार पारी त्यसमध्ये सिँचाई पुगेको र नपुगेको जमिनको समेत सही तथ्याङ्क हुनपर्दछ । यस पश्चात सिँचाई नपुगेको जमिनमा एक वा अर्को प्रकारले सिँचाई पुऱ्याउन प्राथमिकता केन्द्रित गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

तालिका नं. ४४ : कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सिंचाइ सुविधा सम्बन्धि विवरण

वडा	सिंचित जग्गाको क्षेत्रफल (हे.)			असिंचित जग्गाको क्षेत्रफल (हे.)		
	संख्या	जम्मा क्षेत्रफल	प्रतिपरिवार औसत जमिन	संख्या	जम्मा क्षेत्रफल	प्रतिपरिवार औसत जमिन
१	१४६	२९४.२५	२.०२	१४६	२०२.१३	१.३८
२	१६७९	९१९.५१	०.५५	१६७९	१३०.४०	०.०८
३	८३७	७०२.९२	०.८४	८३७	१०२८.०९	१.२३
४	१४५७	३८३.६५	०.२६	१४५७	२३८३.३१	१.६४
५	८५५	५८१.१७	०.६८	८५५	१९७.५७	०.२३
६	१८३	७४७.२८	४.०८	१८३	२६४.१७	१.४४
७	११३३	१३१२.६३	१.१६	११३३	२७४९.६१	२.४३
८	६७२	२०८९.८६	३.११	६७२	१६३९.८५	२.४४
जम्मा	६९६२	७०३१.२७	१.०१	६९६२	८५९५.१२	१.२३

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा कृषि प्रयोजनको जमिन भएका वा कृषि प्रयोजनको जमिन भोगचलन गर्ने परिवारको संख्या ६,९६२ रहेको छ । त्यसैगरी कूल ७,०३१.२७ हेक्टर सिंचित जमिन उपयोग गर्ने परिवार संख्या ६,८६८ रहेको छ जसमा प्रतिपरिवार औषत १.०१ हे. जमिन हुन आउछ । त्यस्तै कूल ८,५९५.१२ हेक्टर असिंचित जमिन उपभोग गर्ने परिवार ६,९६२ रहेको छ जसमा प्रतिपरिवार औषत १.२३ हे. जमिन हुन आउछ । असिंचित जमिनको क्षेत्रफल ज्यादै कम हुनु र सिंचित जमिनको सही र पूर्ण सदुपयोग नहुँदा खाद्यान्न, तरकारी र अन्य कृषिजन्य उपजहरू आयात गर्नुपर्ने हुन्छ । यसले परनिर्भरता बढाउँछ । तसर्थ गाउँपालिकालाई कृषि र खाद्यान्न उत्पादनमा सबल बनाउन सके आर्थिक क्षेत्रमा उल्लेख्य सुधार भई निर्यात प्रर्वद्धन गर्न सकिन्छ । अर्कोतर्फ सिँचाइ सुविधा नपुगेको कृषि योग्य जमिनमा सुविधा पुऱ्याउन पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ । सिँचाइ सुविधा पुग्न नसक्ने स्थानहरूमा फलफुल खेती वा कृषिका कम सिँचाइ वा सिँचाइ आवश्यक नपर्ने वैकल्पिक उत्पादन हुने विधिहरू अपनाई जमिनको सदुपयोग गर्न सकिन्छ ।

४.११.४ बाँझो जमिनको विवरण

गाउँघरमा कतिपय क्षेत्रहरू प्रयोगहीन अवस्थामा बाँझो रहेका हुन्छन् । सबै प्रकारका जमिनहरूको एक वा अर्को प्रकारले सदुयोग गर्न सकिन्छ । जमिन आफैमा एक अमूल्य प्राकृतिक सम्पदा हो । खेती नहुने क्षेत्रमा डालेघाँस वा जडिबुटी लगाउन सकिन्छ भने उपयुक्त स्थानहरू भए खुल्ला क्षेत्र, मनोरञ्जन स्थल, पार्क वा बगैंचाको रुपमा समेत विकास गर्न सकिन्छ । खेती नहुने अवस्थामा आवास विकासका लागि समेत यस्तो जमिनको सदुपयोग गर्न सकिन्छ ।

४.११.५ खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग तथा किरा

कृषि बालीबाट अपेक्षित उत्पादन लिनका लागि बालीनालीको उचित स्याहार संभार आवश्यक छ । विशेषत बालीनालीलाई रोग तथा किराले आक्रमण गर्ने हुँदा रोग तथा किराबाट बच्न समयमै उच्च सतर्कता अपनाउने र रोकथाम बारे जानकारी हासिल गर्नु अति आवश्यक छ । अर्कोतर्फ बालीनालीमा लाग्ने र लाग्न सक्ने रोग तथा किराको सही ढङ्गले पहिचान हुन समेत जरुरी छ । रोग तथा किराको सही पहिचान हुन सके समय मै त्यसको रोकथाम हुन गई उत्पादनलाई सुरक्षित गर्न सकिन्छ ।

तालिका नं. ४५ : खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग विवरण

क्र.सं.	बाली	प्रमुख शत्रु जीव	प्रमुख रोग
१	धान	ब्लाष्ट, खैरोथोप्ले, फेदकुहिने आदि ।	पतेरो, गवारो, फड्के, पातबेरुवा
२	गहुँ	सिन्दुरे, कालोपोके	लाही,खुर्मे,फट्याँग्रा, फेदकटुवा
३	मकै	कालोपोके, पातको धर्सेरोग, डाँठ र फल कुहिने, ध्वाँसे आदि ।	लाही, फट्याग्रा, खुम्रे, फेदकटुवा, गवारो आदि।
४	तरकारी	भण्टाको गवारो, लाही, वन्दाको पुतली, टमाटरको फलको गवारो, फल कुहाउने औसा, सुलसुले, रातो खपटे, डल्ले खपटे, थ्रिप्स, खुम्रे	ओइलाउने रोग, अल्टरनोरिया, क्लवरट, ड्याम्पिङ्ग अफ, डाइ ब्याक, जरा कुहिने, पाउडरी मिल्ड्यू
५	फलफूल	आपको मधुवा, गवारो, फल कुहाउने औसा सुलसुले, अनारको पुतली, होपर	एनथ्राक्नोजा, ससेतो ढुसी, डाईव्याक, आँपको गुच्चा हुने, डाउनी मिल्ड्यू

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.११.६ तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा

तालिका नं. ४६ : तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा

क्र.सं.	बाली	प्रमुख शत्रु जीव	प्रमुख रोग
१.	गोलभेडा	टूटायप्सूलूटा, सेतो भिंगा, लाही, फलको गवारो, पतेरो आदि ।	उडूवा– अगाटे, पछौटे आईलाउने, ममाजाईक आदि ।
२.	काउली, बन्दा	डाईमण्ड ब्याक मोथ, टोवाको क्याटरपिलर, लाही, उफ्ने फडके आदि ।	सफ्ट रट , ब्लाक रट, अल्टरवेरिया, क्लव रुट डेम्पीङ अफ आदि ।
३.	आलु	पि.टी. एम., लाही, पात खाने लाभ्रे आदि ।	डढूवा, मोजाइफ खैरो पिप, चक्के आदि ।
४.	रायो	डाईमण्ड ब्याक मोथ, टोवाको क्याटरपिलर, लाही, उफ्ने फडके आदि ।	सफ्ट रट, ब्लाक रट, अल्टरवेरिया, क्लव रुट डेम्पीङ अफ आदि ।

४.१२ पशुपालन

गाउँपालिकामा विशेषगरी गाई, भैँसी, बाखा, सुँगुर नै यहाँका मुख्य घरपालुवा जनावर हुन् । यसबाट गाउँपालिकाबासीहरूको जीविकोपार्जनमा सुधार भैरहेको छ । पशुजन्य उत्पादनहरू जस्तै, दुध, दही, घिउ तथा मासुका लागि कुखुरा, बंगुर, खसी, बोकाहरूको बिक्रीबाट आम्दानी बढेको देखिन्छ । यहाँ डेरी उद्योग, व्यापारिक फार्म, गाई, भैसी, कुखुरा फार्महरू लगायतका कृषिजन्य उद्योगहरू रहेका छन् । त्यस्तै गरी भेटेनरी सेवा समेत गाउँपालिकामा उपलब्ध रहेको छ ।

तालिका नं. ४७ : गाउँपालिकामा संचालन भएको व्यवसायिक पशुपालन फार्म

सि.नं.	फार्मको नाम	ठेगाना	पशुको संख्या	मोबाइल नम्बर
व्यवसायिक बङ्गुर, कुखुरा पालन फार्म				
१	मामा भान्जा पोल्ट्री फर्म		१२००	९८००५८१६६०
२	एन मि कृषि तथा पशुपालन फार्म (बंगुर)		१००	९८४९०१६७८६
३	विशाल बङ्गुर पालन फार्म		६५	९८४८१८२२२०

व्यवसायिक गाई पालन फार्म				
१	प्रदिप पशुपालन फर्म	मनकामना-३	गाई- ४/भैंसी-३	९८४८१८०९७०
२	हृडोन्द्र एण्ड गोविन्द गाईपालन फार्म	खजुरा-७	गाई-५/भैंसी-२	९८४८०९१०४९
३	चन्द्रा गाई पालन फार्म	वडा नं. २	गाई- ७	९८०४५४०४३०
४	ढकाल गाईपालन फार्म	वडा नं. ३	गाई-६/भैंसी-२	९८०२५४२४४२
५	कुशल गाई पालन फार्म		गाई- ५	९८४८२२१३३३
६	खरेल गाई फार्म			
७	रावल गाई फार्म	खजुरा-३	गाई-५	९८५८०२४३१०
व्यवसायिक बाखा पालन फर्म				
१	सावित्रि बाखा पालन फर्म	खजुरा-२	३७	९८१९५२८२२२
२	निमेश एग्रो फर्म हाउस		१५	९८१८१२४३४३
३	न्यू धौलागिरी कृषि फार्म	वडा नं. ३	७०	९८१६५७१३६३
४	धिताल बाखा पालन फार्म	वडा नं. २	२०	९८४९८९५४७३
५	खजुरा बाखा फर्म	वडा नं. ४	२०	९८४४८०२१२४
६	ईश्वरी बाखापालन फार्म	वडा नं. १		९८००५८०३६७
७	खुसि बाखा फार्म	सितापुर-२	१६	९८०४५४४४५२
८	रावल बाखा पालन फार्म	वडा नं. ४	१०	९८४८०२५८१८
९	पिलु बाखा पालन फार्म	वडा नं. ३	१०	९८६५३६८७८५
१०	हिलपार्क कृषि तथा पशु विकास फार्म		२५०	९८४८०२६०५३
११	गौतम बाखा फार्म		२०	९८१५५४८३८७
१२	उन्नती बाखा पालन फार्म		३२	९८४८०३१९४१
१३	सुर्खमुखि कृषि फार्म			९८५८०३२१८२
१४	सापकोटा बाखा फार्म		३५	९८४८०६०७३८
१५	सरस्वती बाखापालन फार्म		४०	९८५८०२४७३१
व्यवसायिक भैंसीपालन फार्म				
१	धौलागिरी भैंसीपालन समूह			९८१४५५५३६२
२	चाँदनी पशु पाल फार्म	सिमलधारी-३	४	९८१६५३०७४२
३	क्षेत्री भैंसीपालन फार्म	सितापुर-२	भैंसी-५/गाई-२	९८२३०२४५४८
४	भावना भैंसीपालन फार्म	सितापुर	भैंसी-५/गाई-१	९८१४५९२६९०
५	विरु पशुपालन फार्म		भैंसी-१५	९८००५८१६६०
६	वि.सी भैंसी फार्म		भैंसी-८	९८००५६८७६१
७	यादव भैंसी फार्म		भैंसी-५	९८४८०८३८४७
८	गौरी कृषि तथा पशुपन्छी फार्म			९८१३४४८९८५

स्रोत: खजुरा गाउँपालिका, कृषि शाखा, २०७६

४.१२.१ घरपालुवा पशुपंक्षी पालनको आकारका आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ४८ : घरपालुवा पशुपंक्षीपालनको आकारका आधारमा घर परिवारको विवरण

वडा	पशुपंक्षी पालन गर्ने परिवार		पशुपंक्षी पालन नगर्ने परिवार		उल्लेख नगरिएको	जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत		
१	५८३	७६.७%	१७७	२३.३%	०	७६०
२	८०४	४०.४%	११८४	५९.६%	०	१९८८
३	४०७	२८.३%	१०२९	७१.७%	१	१४३७
४	९२५	५७.२%	६९२	४२.८%	०	१६१७
५	४८८	४९.४%	५००	५०.६%	०	९८८
६	५९४	५०.७%	५७७	४९.३%	०	११७१
७	५०५	३९.६%	७६९	६०.४%	०	१२७४
८	२४३	१६.९%	११९३	८३.१%	०	१४३६
जम्मा	४५४९	४२.६%	६१२१	५७.४%	१	१०६७१

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

पशुपंक्षीपालन क्षेत्रले देशको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा करिब ११% र कुल कृषि गार्हस्थ्य उत्पादनमा २९.३७% योगदान गर्दै आएको सन्दर्भमा यस क्षेत्रको विशेष आर्थिक महत्व रहेको छ । गाउँपालिकाको कुल १०,६७१ घरपरिवारमध्ये पशुपंक्षी पाल्ने घरपरिवारको संख्या ४,५४९ अर्थात् ४२.६ प्रतिशत र पशुपंक्षी नपाल्ने घरपरिवारको संख्या ६,१२१ अर्थात् ५७.४ प्रतिशत रहेको छ । यसबाट उल्लेख्य संख्यामा घरपरिवारले पशुपंक्षी पाल्ने गरेको तथ्य तथ्याङ्कबाट स्पष्ट हुन्छ । वडा नं. २,४ र ६ मा धेरै घरपरिवारहरूले पशुपंक्षी पालेका छन् । वडागत विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

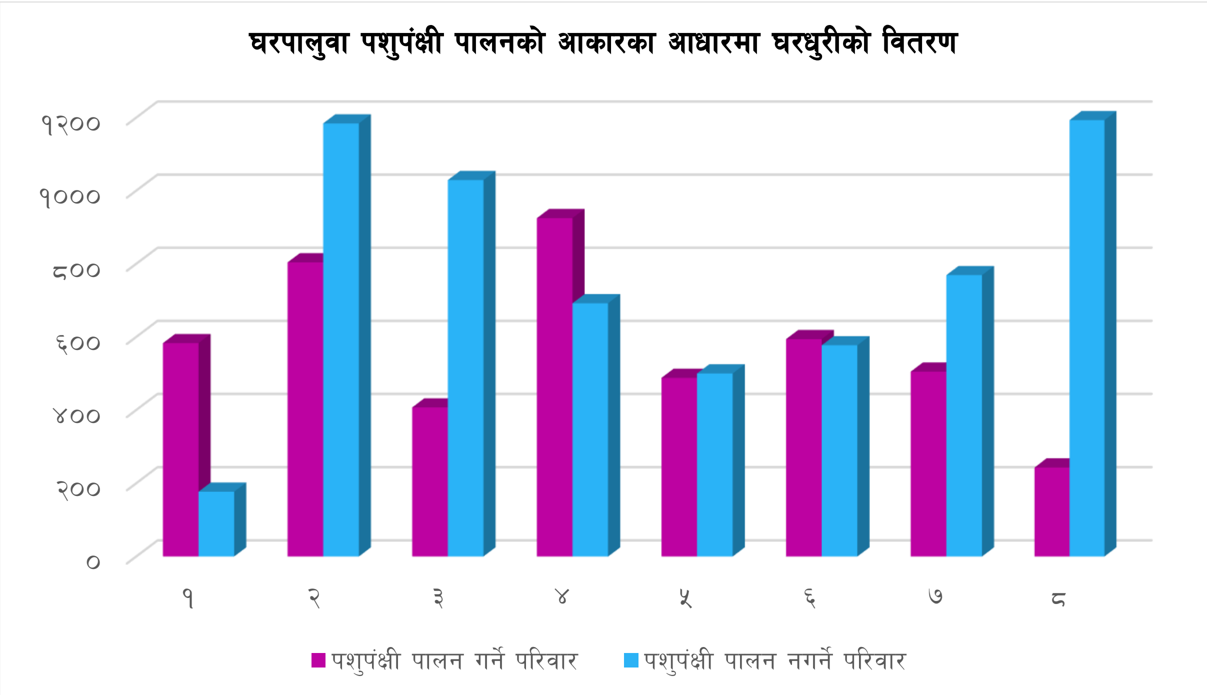

४.१२.२ कृषि प्रयोजनको लागि हाल परिवारमा भएको पशुपन्छी सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ४९ : विभिन्न पशुपंक्षी पाल्ने कृषकहरूका आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा नं.	गाई/गोरू	भैंसी/राँगा	बाखा	बंगुर/सुंगुर	अन्य चौपाया	हाँस/कुखुरा	अन्य पंक्षी
१	२१८	१२०	५२०	२२	१	३२३	१
२	४१५	२३१	७०३	१३	०	१५८	२
३	२१९	८२	३२८	१५	१	१६१	५
४	४०१	२९२	७४३	३	१०	३२१	१
५	२३५	२३१	३१९	१	०	९०	०
६	२१८	९५	५०६	९	२	२०२	१
७	२७७	२९०	२१८	१	४	५९	०
८	११९	१२७	१७९	१	०	७६	७
जम्मा	२१०२	१४६८	३५१६	६५	१८	१३९०	१७

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

गाउँपालिकामा पशुपंक्षी पाल्ने घरपरिवारहरूमध्ये २,१०२ घरपरिवारले गाई/गोरु, १,४६८ घरपरिवारले भैंसी/राँगा, ३,५१६ घरपरिवारले बाखा, ६५ घरपरिवारले बंगुर/सुंगुर, १,३९० घरपरिवारले हाँस/कुखुरा र कम मात्रामा अन्य चौपाया तथा अन्य पंक्षी पाल्ने गरेको पाइन्छ। यस गाउँपालिकामा पशुपंक्षी पालन व्यवसायलाई आधुनिकीकरण गरी पशुपंक्षी पल्न सकिने सम्भावना रहेको हुनाले त्यसका लागि पशुपंक्षी पालक कृषकहरूलाई प्रोत्साहन गरी प्राविधिक ज्ञान बजारीकरणको व्यवस्था तथा सहुलियतपूर्ण ऋण र पशुपंक्षी विमालाई प्रभावकारी ढंगले लागु गर्न सके स्थानीय अर्थतन्त्रमा टेवा पुग्नुका साथै रोजगारीका अवसरहरू वृद्धि हुन्छन्। पशुपंक्षीपालनको वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

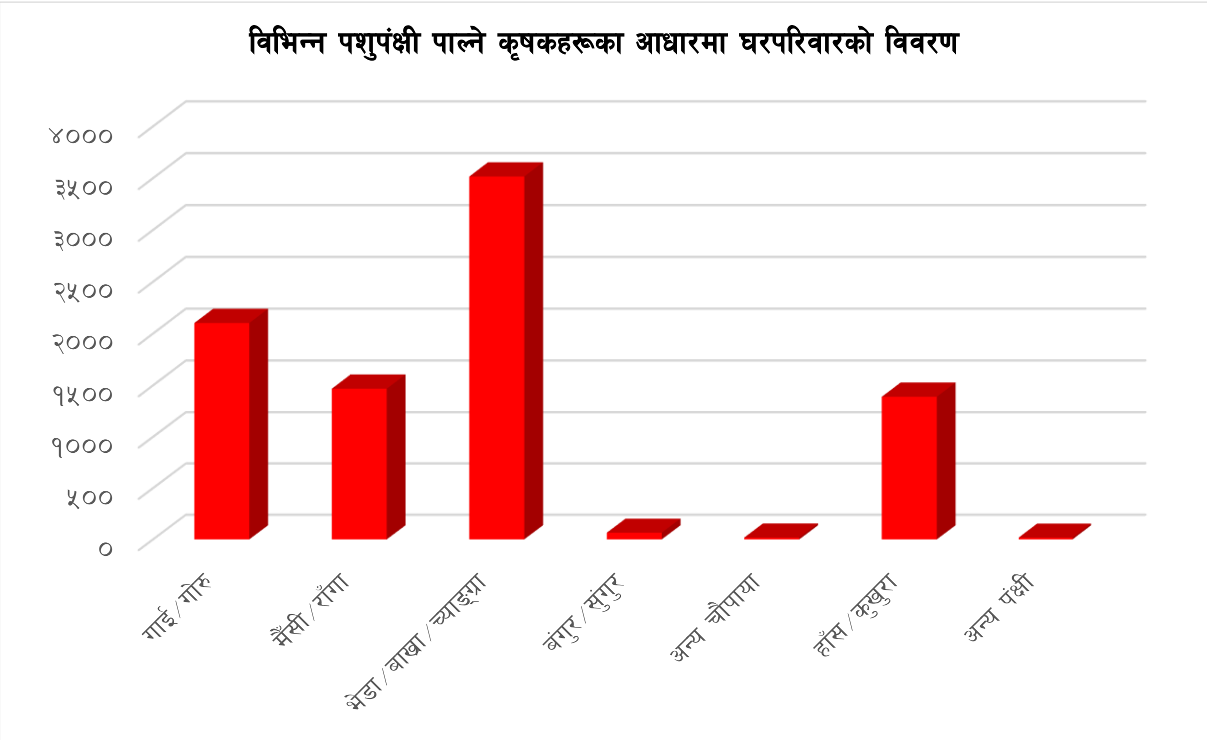

तालिका नं. ५० : कृषि प्रयोजनका लागि हाल परिवारमा भएको पशुपंक्षीसम्बन्धी विवरण

वडा		हाल पशुपंक्षी				गत वर्ष पशुपंक्षीको बिक्री			
		भएको		नभएको		भएको		नभएको	
		संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	गाई/गोरू	२१८	३७.४%	३६५	६२.६%	६	१.०%	५७७	९९.०%
	भैंसी/राँगा	१२०	२०.६%	४६३	७९.४%	१२	२.१%	५७१	९७.९%
	बाखा	५२०	८९.२%	६३	१०.८%	१०६	१८.२%	४७७	८१.८%
	बंगुर/सुंगुर	२२	३.८%	५६१	९६.२%	८	१.४%	५७५	९८.६%
	अन्य चौपाया	१	.२%	५८२	९९.८%	०	०.०%	५८३	१००.०%
	हाँस/कुखुरा	३२३	५५.४%	२६०	४४.६%	२३	३.९%	५६०	९६.१%
	अन्य पंक्षी	१	.२%	५८२	९९.८%	०	०.०%	५८३	१००.०%
२	गाई/गोरू	४१५	५१.६%	३८९	४८.४%	५	.६%	७९९	९९.४%
	भैंसी/राँगा	२३१	२८.७%	५७३	७१.३%	२०	२.५%	७८४	९७.५%
	बाखा	७०३	८७.४%	१०१	१२.६%	१२७	१५.८%	६७७	८४.२%
	बंगुर/सुंगुर	१३	१.६%	७९१	९८.४%	४	.५%	८००	९९.५%
	अन्य चौपाया	०	०.०%	८०४	१००.०%	०	०.०%	८०४	१००.०%
	हाँस/कुखुरा	१५८	१९.७%	६४६	८०.३%	२५	३.१%	७७९	९६.९%
	अन्य पंक्षी	२	.२%	८०२	९९.८%	०	०.०%	८०४	१००.०%
३	गाई/गोरू	२१९	५३.८%	१८८	४६.२%	५	१.२%	४०२	९८.८%
	भैंसी/राँगा	८२	२०.१%	३२५	७९.९%	५	१.२%	४०२	९८.८%
	बाखा	३२८	८०.६%	७९	१९.४%	७९	१९.४%	३२८	८०.६%
	बंगुर/सुंगुर	१५	३.७%	३९२	९६.३%	४	१.०%	४०३	९९.०%
	अन्य चौपाया	१	.२%	४०६	९९.८%	०	०.०%	४०७	१००.०%
	हाँस/कुखुरा	१६१	३९.६%	२४६	६०.४%	२५	६.१%	३८२	९३.९%
	अन्य पंक्षी	५	१.२%	४०२	९८.८%	१	.२%	४०६	९९.८%
४	गाई/गोरू	४०१	४३.४%	५२४	५६.६%	५	.५%	९२०	९९.५%
	भैंसी/राँगा	२९२	३१.६%	६३३	६८.४%	१७	१.८%	९०८	९८.२%
	बाखा	७४३	८०.३%	१८२	१९.७%	१६५	१७.८%	७६०	८२.२%
	बंगुर/सुंगुर	३	.३%	९२२	९९.७%	१	.१%	९२४	९९.९%
	अन्य चौपाया	१०	१.१%	९१५	९८.९%	२	.२%	९२३	९९.८%
	हाँस/कुखुरा	३२१	३४.७%	६०४	६५.३%	४८	५.२%	८७७	९४.८%
	अन्य पंक्षी	१	.१%	९२४	९९.९%	१	.१%	९२४	९९.९%
५	गाई/गोरू	२३५	४८.२%	२५३	५१.८%	४	.८%	४८४	९९.२%
	भैंसी/राँगा	२३१	४७.३%	२५७	५२.७%	१५	३.१%	४७३	९६.९%
	बाखा	३१९	६५.४%	१६९	३४.६%	२९	५.९%	४५९	९४.१%
	बंगुर/सुंगुर	१	.२%	४८७	९९.८%	०	०.०%	४८८	१००.०%

वडा		हाल पशुपंक्षी				गत वर्ष पशुपंक्षीको बिक्री			
		भएको		नभएको		भएको		नभएको	
		संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
	अन्य चौपाया	०	०.०%	४८८	१००.०%	०	०.०%	४८८	१००.०%
	हाँस/कुखुरा	९०	१८.४%	३९८	८१.६%	९	१.८%	४७९	९८.२%
	अन्य पंक्षी	०	०.०%	४८८	१००.०%	०	०.०%	४८८	१००.०%
६	गाई/गोरू	२१८	३६.७%	३७६	६३.३%	३	.५%	५९१	९९.५%
	भैंसी/राँगा	९५	१६.०%	४९९	८४.०%	४	.७%	५९०	९९.३%
	बाखा	५०६	८५.२%	८८	१४.८%	४७	७.९%	५४७	९२.१%
	बंगुर/सुंगुर	९	१.५%	५८५	९८.५%	४	.७%	५९०	९९.३%
	अन्य चौपाया	२	.३%	५९२	९९.७%	१	.२%	५९३	९९.८%
	हाँस/कुखुरा	२०२	३४.०%	३९२	६६.०%	५	.८%	५८९	९९.२%
	अन्य पंक्षी	१	.२%	५९३	९९.८%	०	०.०%	५९४	१००.०%
७	गाई/गोरू	२७७	५४.९%	२२८	४५.१%	७	१.४%	४९८	९८.६%
	भैंसी/राँगा	२९०	५७.४%	२१५	४२.६%	४७	९.३%	४५८	९०.७%
	बाखा	२१८	४३.२%	२८७	५६.८%	७९	१५.६%	४२६	८४.४%
	बंगुर/सुंगुर	१	.२%	५०४	९९.८%	०	०.०%	५०५	१००.०%
	अन्य चौपाया	४	.८%	५०१	९९.२%	३	.६%	५०२	९९.४%
	हाँस/कुखुरा	५९	११.७%	४४६	८८.३%	३	.६%	५०२	९९.४%
	अन्य पंक्षी	०	०.०%	५०५	१००.०%	०	०.०%	५०५	१००.०%
८	गाई/गोरू	११९	४९.०%	१२४	५१.०%	२२	९.१%	२२१	९०.९%
	भैंसी/राँगा	१२७	५२.३%	११६	४७.७%	३६	१४.८%	२०७	८५.२%
	बाखा	१७९	७३.७%	६४	२६.३%	७९	३२.५%	१६४	६७.५%
	बंगुर/सुंगुर	१	.४%	२४२	९९.६%	०	०.०%	२४३	१००.०%
	अन्य चौपाया	०	०.०%	२४३	१००.०%	०	०.०%	२४३	१००.०%
	हाँस/कुखुरा	७६	३१.३%	१६७	६८.७%	४७	१९.३%	१९६	८०.७%
	अन्य पंक्षी	७	२.९%	२३६	९७.१%	३	१.२%	२४०	९८.८%
जम्मा	गाई/गोरू	२१०२	४६.२%	२४४७	५३.८%	५७	१.३%	४४९२	९८.७%
	भैंसी/राँगा	१४६८	३२.३%	३०८१	६७.७%	१५६	३.४%	४३९३	९६.६%
	बाखा	३५१६	७७.३%	१०३३	२२.७%	७११	१५.६%	३८३८	८४.४%
	बंगुर/सुंगुर	६५	१.४%	४४८४	९८.६%	२१	.५%	४५२८	९९.५%
	अन्य चौपाया	१८	.४%	४५३१	९९.६%	६	.१%	४५४३	९९.९%
	हाँस/कुखुरा	१३९०	३०.६%	३१५९	६९.४%	१८५	४.१%	४३६४	९५.९%
	अन्य पंक्षी	१७	.४%	४५३२	९९.६%	५	.१%	४५४४	९९.९%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

४.१२.३ पशुपंक्षीहरूको बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ५१ : पशुपंक्षीहरूको विक्रिका आधारमा घर परिवारको विवरण (गत १२ महिनामा)

वडा	गाई/ गोरू		भैंसी / राँगा		बाखा		बंगुर/सुंगुर		अन्य चौपाया		हाँस/कुखुरा		अन्य पंक्षी	
	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या
१	६	१५	१२	१६	१०६	९२४०	८	२४	०		२३	११४९	०	
२	५	१३	२०	२३	१२७	९२९७	४	११	०		२५	३८५३	०	
३	५	२०	५	६	७९	१७३	४	५८	०		२५	११७२	१	८
४	५	६	१७	२२	१६५	३०६	१	८	२	१६	४८	११२३०	१	८
५	४	८	१५	१९	२९	६९	०		०		९	८८	०	
६	३	७	४	५	४७	१११७	४	२०	१	२	५	१४	०	
७	७	२०	४७	५६	७९	१०३	०		३	१७	३	१२	०	
८	२२	४७	३६	७२	७९	५१८७	०		०		४७	१८३	३	६२
जम्मा	५७	१३६	१५६	२१९	७११	२५४९२	२१	१२१	६	३५	१८५	१७७०१	५	७८

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

गाउँपालिकामा कुल पशुपंक्षी पाल्ने घरपरिवारहरूमध्ये ५७ घरपरिवारले बितेका १२ मिहनाभित्र १३६ वटा गाई/गोरु बिक्री गरेको देखिन्छ । त्यसैगरी १५६ घरपरिवारले २१९ वटा भैंसी/राँगा, ७११ घरपरिवारले २५,४९२ वटा बाखा, २१ घरपरिवारले १२१ वटा बंगुर/सुंगुर, ६ घरपरिवारले ३५ वटा अन्य चौपाया, १८५ घरपरिवारले १७,७०१ वटा हाँस/कुखुरा र ५ घरपरिवारले ७८ वटा अन्य पंक्षी बिक्री गरेको पाइन्छ । यस गाउँपालिकामा पशुपंक्षी पालन व्यवसायलाई आधुनिकीकरण गरी पशुपंक्षी पाल्न सकिने सम्भावना भएको हुनाले त्यसका लागि पशुपंक्षी पालक कृषकहरूलाई प्रोत्साहन गरी प्राविधिक ज्ञान, बजारको व्यवस्था तथा सहुलियतपूर्ण ऋण र पशुपंक्षी विमालाई प्रभावकारी ढंगले लागू गर्न सके स्थानीय अर्थतन्त्रमा टेवा पुग्नुका साथै रोजगारीका अवसरहरू वृद्धि हुन्छन् । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ । यसपूर्व उल्लेख गरिए जस्तै अन्य पशुपंक्षीको तुलनामा यस गाउँपालिकामा बाखा र हाँस/कुखुराको पालन तुलनात्मक रूपमा सहज र राम्रो आम्दानी दिने भएकोले तथ्याङ्कमा बढी देखिएको हो । यद्यपि तथ्याङ्कलाई हेर्दा नगण्य संख्यामा बाहेक सबै प्रकारका पशुपंक्षीहरूको ठूलो परिमाणमा व्यवसायिक उत्पादन भएको देखिँदैन । यसले निर्वाहमूखी पशुपंक्षीपालनको नै निरन्तरता देखाउँछ । वडागत विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

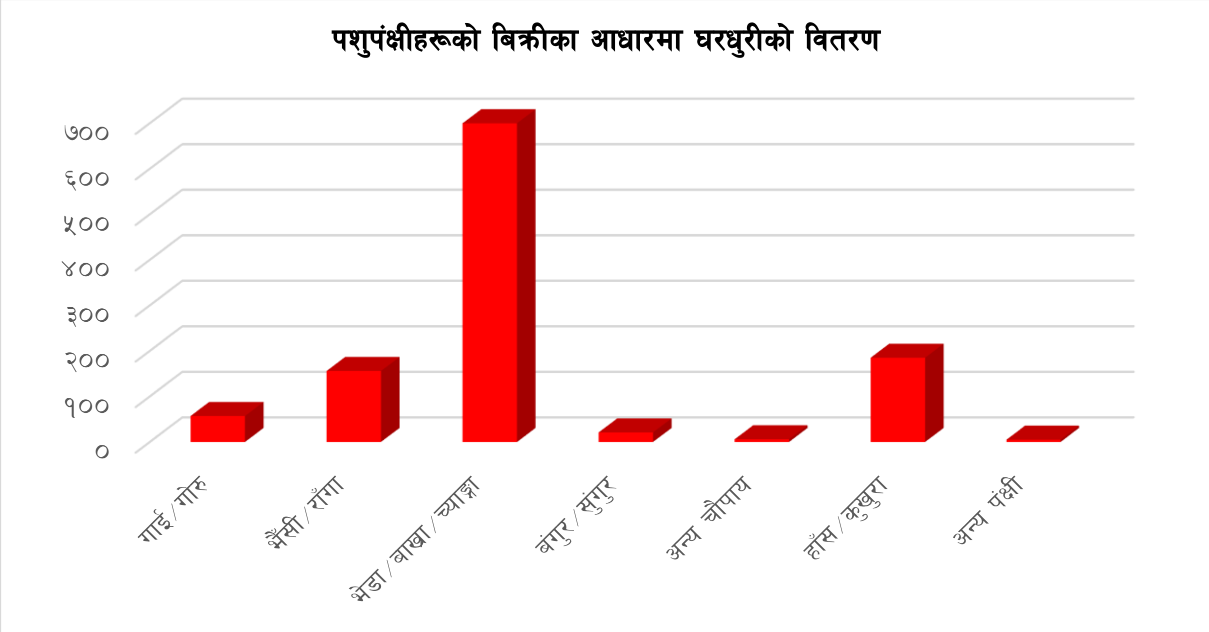

४.१२.४ पशुपंक्षी जन्य वस्तुको उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ५२ : पशुपंक्षी जन्य वस्तुको उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	दूध		दूधजन्य वस्तु (घ्यू, चिज, मखन आदि)		अण्डा		पशुपंक्षी जन्य अन्य उत्पादन	
	उत्पादन भएको	उत्पादन नभएको	उत्पादन भएको	उत्पादन नभएको	उत्पादन भएको	उत्पादन नभएको	उत्पादन भएको	उत्पादन नभएको
१	५३	५३०	३	५८०	९	५७४	०	५८३
२	१४३	६६१	१२	७९२	२	८०२	१	८०३
३	६३	३४४	१३	३९४	५	४०२	०	४०७
४	१४०	७८५	१४	९११	१९	९०६	०	९२५
५	८६	४०२	१६	४७२	१	४८७	०	४८८
६	५५	५३९	६	५८८	१०	५८४	०	५९४
७	१४६	३५९	७	४९८	०	५०५	०	५०५
८	४९	१९४	१२	२३१	३	२४०	०	२४३
जम्मा	७३५	३८१४	८३	४४६६	४९	४५००	१	४५४८

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

गाउँपालिकामा पशुपंक्षी पाल्ने घरपरिवारहरूमध्ये कुल ७३५ घरपरिवारले मात्र दुध उत्पादन गर्ने गरेको देखिन्छ। त्यसैगरी ८३ परिवारले दुग्धजन्य पदार्थ, ४९ घरपरिवारले अण्डा उत्पादन र १ जनाले पशुपंक्षी जन्य अन्य उत्पादन गर्ने गरेको देखिन्छ। पशुपंक्षी पाल्ने घरपरिवारको (घरधुरीको) संख्याको आधारमा हेर्दा पशुपंक्षीजन्य पदार्थको उत्पादन गर्नेको संख्या नगण्य देखिन्छ। तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा उत्पादनमुखीभन्दा अनुपात्दक पशुपंक्षीको संख्या अधिक रहेको पाइन्छ। यद्यपि हाँस/कुखुरा तथा बाख्राको पशुपंक्षीजन्य उत्पादनभन्दा सिधै बिक्री वितरण गर्न सहज हुने हुँदा उत्पादन कम देखिएको हुनसक्छ। पशुपंक्षी पालनलाई उत्पादनमुखी र व्यवसायिक बनाउन नसक्दा आम्दानी सिमित तथा श्रम र समयको खेर हुन जान्छ। यसतर्फ सम्बन्धित सरोकारवाला सबैको ध्यान जानु जरुरी छ। वडागत पूर्ण विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

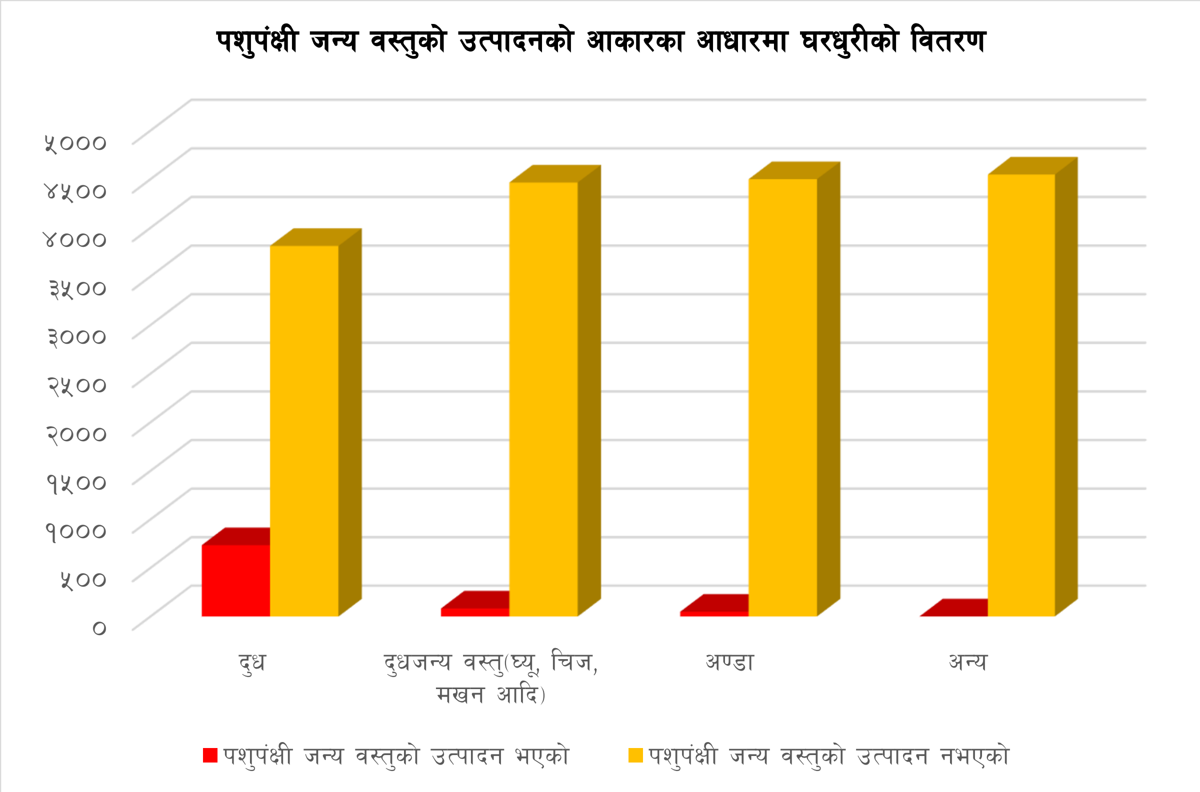

४.१३ पशु नश्ल

गाउँपालिकामा पालन गरिने मुख्य पशुपंक्षीहरूमा गाई, भैंसी, बाख्रा, भेंडा र बंगुर रहेका छन् । सामान्यतया व्यवसायिक पशुपालनको विकाससँगै वर्णशंकर तथा उन्नत जातका पशुहरूको हिस्सा कुल पशुको तुलनामा वृद्धि हुँदै गएको पाइन्छ । गाई भैंसीमा कृत्रिम गर्भाधान सेवा उपलब्ध हुनु तथा बाख्रा र बंगुरतर्फ उन्नत जातका भालेहरूसँग प्रजनन् गराउने परिपाटी बसेको हुँदा यी जातका जनावरहरूमा वर्णशंकरको संख्या बढ्दो छ । तथापि बँधुवा पशुपालन पद्धतिको कमी, कमजोर पशु स्वास्थ्य व्यवस्थापन, कुपोषण तथा पशुपालनसम्बन्धी प्राविधिक ज्ञान तथा चेतनाको अभावको कारण वर्ण शंकरबाट उत्पादनमा खासै उत्साह थपिएको अवस्था छैन । त्यसैगरी ठूलो संख्यामा रहेका कम उत्पादक जनावरहरूले अपेक्षाकृत बढी उत्पादक जनावरहरूको आहारा खाई दिनु तथा सबै न्यून उत्पादक जनावरहरूलाई हटाएर उन्नत जातको जनावर किनेर पाल्नु न त सम्भव छ, न व्यवहारिक हुन्छ । तसर्थ नश्ल सुधारमार्फत् नयाँ जन्मिएका जनावरका बच्चाहरू भविष्यको लागि राम्रो माउ हुने कुरा मध्यनजर गरी थप कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु आवश्यक छ ।

सारांशमा, विगतका वर्षहरूमा गाउँपालिकाको पशुपालन क्षेत्रले केही सुधार गरेको छ जसले गर्दा पशुपंक्षीजन्य उत्पादनमा परिमाणात्मक विकास सम्भव भएको छ । तर हालको परिमाणात्मक विकासको गति सुस्त छ । पशुपालन क्षेत्रमा क्रमिक रूपमा व्यवसायिकता थपिएको छ तर पशुपंक्षीजन्य उत्पादन प्रशोधनका लागि पर्याप्त उद्योगहरूको स्थापना हुन सकेको पाइँदैन । त्यसैगरी पशुपालनतर्फ गुणात्मक विकासको समेत खाँचो सर्वत्र महसुस गरिएको छ । पशुपालनसँग आवद्ध श्रमिक तथा महिला वर्गहरूको उत्पादकत्व अति न्यून हुनु, युवा वर्गहरू विदेश पलायन हुनु र सो अनुरूप पशुपालनमा यान्त्रिकीकरण हुन नसक्नु, पशु पालन क्षेत्रमा पुँजी लगानीको आकार धेरै सानो हुनु तथा सर्वसाधारण पशुपालनले कृषि अर्थतन्त्रमा दिएको योगदानको बारेमा अज्ञानता आदि कारणले गर्दा पशुपालन क्षेत्रबाट आशातीत उपलब्धि हासिल हुन सकिरहेको छैन ।

४.१३.१ पशुपंक्षीमा लाग्ने रोग तथा किरा

कृषकहरूको मुख्य आम्दानीको स्रोतको रूपमा रहेको पशुपंक्षीहरूको पालन यस गाउँपालिकाको प्रमुख पेशामध्ये एक हो । गाउँपालिकामा देखिने पशु रोगहरूमा रेविज, खोरेत, पिपिआर, स्वाइन फिवर, भ्यागुते, चरचरे, नाम्ले, माटे, थुनेलो, प्रजनन् सम्बन्धी र जुका पर्दछन्। गाउँपालिकाको वन जङ्गलसँग जोडिएका वडाहरूमा एन्टी रेजिव खोप लगाउनुपर्ने देखिन्छ भने खोरेत, पिपिआर, स्वाइन फिवर जस्ता अत्यन्त संक्रामक रोगको प्रकोप पनि यस गाउँपालिकामा एदाकदा देखिने गरेको छ। यसका कारणहरूलाई हेर्दा पशुको अवैध आवत जावत, दयनिय व्यवस्थापन, खोप लगाउनुपर्छ भन्ने चेतनाको कमी आदि मान्न सकिन्छ। यी रोगको नियन्त्रणका लागि जिल्ला पशु सेवा कार्यालयबाट निरन्तर प्रयास भैरहेको देखिन्छ।

जिवाणुबाट हुने रोगहरूमध्ये भ्यागुत्ते, चरचरे विरुद्ध यस गाउँपालिकाका किसानहरूले खोप लगाउने गरेको पाइन्छ। तापनि यी रोगहरू फाटफुट रूपमा देखिने गरेका छन्। गाउँपालिकामा स्वाइन फिवर, खोरेत, रेविज विरुद्धको खोपकार्य समेत गाउँपालिकाका विभिन्न वडाहरूमा समेत सञ्चालन गर्न सकेमा धेरै हदसम्म रोग नियन्त्रण कार्य सफल हुने देखिन्छ।सामान्यतया पशुपंक्षीमा ठूलो माहामारी फैलिएको पाइँदैन ।तथापि यहाँका पशुपंक्षीहरूमा खोरेत, भ्यागुते, चरचरे, नाम्लेजुका, रेवीज जस्ता रोगहरूको र पंक्षीहरूमा मुलत रानीखेत, गम्बोरा, सिआरडी र बर्डफ्लू मुख्य रूपमा लाग्ने गरेको छ ।

तालिका नं. ५३ : पशुपंछीमा लाग्ने रोग तथा किराको विवरण

गाई/भैंसी	बाखा/भेडा	पंछी
खोरेत (भाइरस)	पि.पि.आर- मार्टरर्स	बर्ड फ्लु
भ्यागुत्ते	फुट रट	रानीखेत
चरचरे	निमोनिया	क्यान्डीडियोसिस
पटके		

स्रोत: खजुरा गाउँपालिका, कृषि शाखा, २०७६

४.१३.२ पशुपंक्षी, खाद्यान्न, तरकारी, फलफूल, माछा, मौरी, रेशम खेती आदि सम्बन्धी व्यवसायिक फर्महरूको विवरण

नेपालका अधिकांश क्षेत्रमा निर्वाहमुखी, परम्परागत र असंगठित खेती गर्ने प्रचलन विद्यमान छ । कृषि व्यवसायलाई सम्मानित, प्रतिफलमुखी र वैज्ञानिक बनाउन यसलाई संगठित र संस्थागत ढङ्गले विकास गर्नु जरुरी छ। हाल देशका विभिन्न स्थानहरूमा व्यवसायिक कृषि फर्महरू दर्ता भई संगठित र संस्थागत हिसाबले खेतीपाती गर्ने अभ्यासको सुरुवात भएको छ । यसरी वैज्ञानिक हिसाबले फर्म दर्ता गरी कृषि व्यवसाय सञ्चालन गर्दा राज्यद्वारा दिइने अनुदान र प्रविधिहरू सहयोग प्रदान गर्न समेत सहयोग पुग्दछ। यसले कृषि व्यवसायलाई संगठित र व्यवसायिक बनाउन मद्दत पुऱ्याउँछ ।

तालिका नं. ५४ : गाउँपालिकामा संचालन भएको कृषक समूहको विवरण

क्र.सं.	फर्मको नाम	ठेगाना	अध्यक्षको नाम
१	बेलडाडा कृषक समुह	खजुरा गा.पा. - १	विमल थापा
२	नौलो जागृति कृषक समुह	खजुरा गा.पा. - १	रामसिंह खत्री
३	सैनिक कृषि फर्म	खजुरा गा.पा. - १	मगनसिंह थापा
४	लाइफ नर्सरी फर्म	खजुरा गा.पा. - १	जंग बहादुर गुरुङ्ग
५	मेहनती कृषक समुह	खजुरा गा.पा. - १	पदम बहादुर मल्ल
६	दलित महिला कृषक समुह	खजुरा गा.पा. - १	सैसरा सुनार
७	कल्याणकारी कृषक समुह	खजुरा गा.पा. - १	शेर बहादुर राना
८	विमल कृषि फर्म	खजुरा गा.पा. - १	विमल थापा
९	सृजनशील कृषक समुह	खजुरा गा.पा. - १	चेत बहादुर राना
१०	निर्मोइ एग्रो फर्म	खजुरा गा.पा. - १	धना कुमारी पौडेल
११	गुराँस कृषक समुह	खजुरा गा.पा. - २	तिला खत्री
१२	सूर्योदय जेष्ठ नागरिक	खजुरा गा.पा. - २	पदमलाल खड्का
१३	लालीगुराँस तरकारी खेती कृषक समुह	खजुरा गा.पा. - २	मधुसुधन शर्मा
१४	सूर्यमुखी कृषि फर्म	खजुरा गा.पा. - २	लाल बहादुर खत्री
१५	सृजनशिल कृषक समुह	खजुरा गा.पा. - २	हिरा बहादुर अधिकारी
१६	शान्ती कृषक समुह	खजुरा गा.पा. - २	शंकर अधिकारी
१४	सूर्योदय सामुहिक कृषि सहकारी संस्था लिमिटेड	खजुरा गा.पा. - २	भद्र प्रसाद देवकोटा
१५	गुराँस कृषक समुह	खजुरा गा.पा. - २	महबिर खत्री
१६	नवदुर्गा कृषि सहकारी संस्था लिमिटेड	खजुरा गा.पा. - २	डिलाराम शर्मा
१७	नवज्योती कृषक समुह	खजुरा गा.पा. - २	तुल्सीराम ओझा
१८	गोरखा कृषि फर्म	खजुरा गा.पा. - २	बावुराम रेग्मी
१९	लाली गुराँस कृषि फर्म	खजुरा गा.पा. - २	वृद्धि क्षेत्रेनी
२०	सीतापुर स्मार्ट कृषि गाउँ समिति	खजुरा गा.पा. - २	लाल बहादुर खत्री
२१	श्री लाली गुराँस बचत कृषक समुह	खजुरा गा.पा. - २	रेशम बहादुर सिँह ठकुरी
२२	रेग्मी कृषि फर्म	खजुरा गा.पा. - २	नर बहादुर खत्री
२३	तारा मौरी फर्म	खजुरा गा.पा. - ३	थल बहादुर थापा
२४	जोति आयआर्जन महिला कृषक समुह	खजुरा गा.पा. - ३	राधिका खत्री
२५	आचार्य तरकारी फर्म	खजुरा गा.पा. - ३	कृष्ण विक्रम के.सी.
२६	स्वस्थिका उग्रो फरेस्टिङ	खजुरा गा.पा. - ३	निरञ्जन राज भण्डारी
२७	ग्रीन फर्म	खजुरा गा.पा. - ३	पवन उपाध्याय
२८	भगवती नगर ताजा तरकारी उत्पादन समुह	खजुरा गा.पा. - ३	प्रेम सापकोटा

क्र.सं.	फर्मको नाम	ठेगाना	अध्यक्षको नाम
२९	सूर्य एग्रोभेट	खजुरा गा.पा. - ३	राम बहादुर बर्मा
३०	कृषि तथा पशु विकास केन्द्र	खजुरा गा.पा. - ३	प्रेमराज खरेल
३१	लाफा कृषक समुह	खजुरा गा.पा. - ३	लिला थापा
३२	बागेश्वरी जनजाती महिला कृषक समुह	खजुरा गा.पा. - ३	कृष्णदेवी थापा मगर
३३	प्रगतीशिल ताजा तरकारी उत्पादन कृषि समुह	खजुरा गा.पा. - ३	कौशिला चन्द
३४	माया तरकारी उत्पादन फर्म	खजुरा गा.पा. - ३	माया गुरुङ्ग
३५	गुरुङ्ग च्याउ खेती फर्म	खजुरा गा.पा. - ३	कृष्णमाया गुरुङ्ग
३६	आमा नर्सरी तथा कृषि फर्म	खजुरा गा.पा. - ३	सुशिला अधिकारी
३७	गौतम एग्रो फर्म	खजुरा गा.पा. - ३	प्रमोद गौतम
३८	बागेश्वरी बहुउद्येश्शीय कृषि बजार	खजुरा गा.पा. - ३	कमला न्यौपाने
३९	पंचज्योती कृषि सहकारी संस्था लिमिटेड	खजुरा गा.पा. - ३	राम बहादुर सुनार
४०	खजुरा बहुउद्येश्शीय कृषि एग्रोफर्म	खजुरा गा.पा. - ४	टेक बहादुर श्रेष्ठ
४१	सामुहिक महिला कृषक समुह	खजुरा गा.पा. - ४	लिला कुमारी सुनार
४२	नागरीक कृषक समुह	खजुरा गा.पा. -४ प्रगति नगर	
४३	हाम्रो आधुनिक कृषि फर्म	खजुरा गा.पा. - ५	टंक प्रसाद थापा
४४	चाँद कृषक समुह	खजुरा गा.पा. - ५	किस्मत अली साई
४५	विकास हाइटेक नर्सरी	खजुरा गा.पा. - ६	पन्तलाल पर्दिक
४६	डाइनामिक कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	खजुरा गा.पा. - ६	ज्ञान बहादुर शाही
४७	गौरी कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	खजुरा गा.पा. - ६	नर बहादुर बि.क.
४८	श्री पूर्णबास कृषक तरकारी उत्पादन सहकारी संस्था लिमिटेड	खजुरा गा.पा. - ७	रमा फुयाल
४९	सापकोटा कृषि फार्म	खजुरा गा.पा. - ७	देवी सापकोटा
५०	जय नेपाल कृषक समुह	खजुरा गा.पा. - ८	जाकिर खाँन
५१	अब्दुल कृषि फर्म	खजुरा गा.पा. - ८	अब्दुल मुनाल खाँ
५२	हातेमालो कृषक बहुउद्येश्शीय सहकारी संस्था लिमिटेड	खजुरा गा.पा. - ८	जीवन कडैंल
५३	किसान कृषक समुह	खजुरा गा.पा. - ८	सरिफ अहमद खाँ
५४	मिलिजुली कृषि समुह	खजुरा गा.पा. - ८	जमला शेष
५५	विषमल्ला कृषक समुह	खजुरा गा.पा. - ८	ओकार अहमद खाँ
५६	जनक तरकारी तथा कृषि फर्म	खजुरा गा.पा. - ८	लोकनाथ उपाध्याय
५७	जाहिरा व्यावसायिक कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	खजुरा गा.पा. - ८	जाहिरा कसाई

स्रोत: खजुरा गाउँपालिका, कृषि शाखा, २०७६

४.१४ कृषि

४.१४.१ कृषियोग्य जमिनको स्वामित्वका आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ५५ : कृषि योग्य जमिनको स्वामित्वका आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	कृषि योग्य जमिन भएको		कृषि योग्य जमिन नभएको	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	१३१	१७.२%	६२९	८२.८%
२	१६३२	८२.१%	३५६	१७.९%
३	७८०	५४.३%	६५६	४५.७%
४	१३८८	८५.८%	२२९	१४.२%
५	६८४	६९.२%	३०४	३०.८%
६	२२९	१९.६%	९४२	८०.४%
७	९९४	७८.०%	२८०	२२.०%
८	६६६	४६.४%	७७०	५३.६%
जम्मा	६५०४	६१.०%	४१६६	३९.०%

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेका कुल घरपरिवारहरूमध्ये कृषि प्रयोजनको जमिनको स्वामित्व भएका वा प्रयोग गरेका घरपरिवारहरूको संख्या ६,५०४ अर्थात् ६१.० प्रतिशत र त्यस प्रकारको जमिन नभएकाको संख्या ४,१६६ अर्थात् ३९.० प्रतिशत रहेका छन्। यस तथ्याङ्कले गाउँपालिकाको ठूलो जनसंख्या कृषिमा संलग्न भएको देखाउँछ। यस प्रकारको संलग्नताबाट कृषिलाई उच्च प्रतिफलमूखी बनाउन ध्यान पुऱ्याउनु पर्ने र कृषि क्षेत्रमा रहेको अदृष्य बेरोजगारीलाई न्यून गर्ने कार्यक्रमहरू तय गर्नुपर्ने हुन्छ। वडागत विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। नेपालको संविधानको भाग ३ धारा ३६ (३) बमोजिम "प्रत्येक नागरिकलाई कानुनबमोजिम खाद्य सम्प्रभुताको हक" को सुनिश्चितता गरिएको परिप्रेक्ष्यमा कृषि उत्पादनमा आत्मनिर्भरता हासिल गर्न भूमिको वैज्ञानिक वितरण र व्यवस्थापन गर्दै व्यवसायिक खेतीतर्फ कृषकलाई आर्कषित गर्ने नीति राज्यद्वारा अंगिकार गरिनुपर्छ।

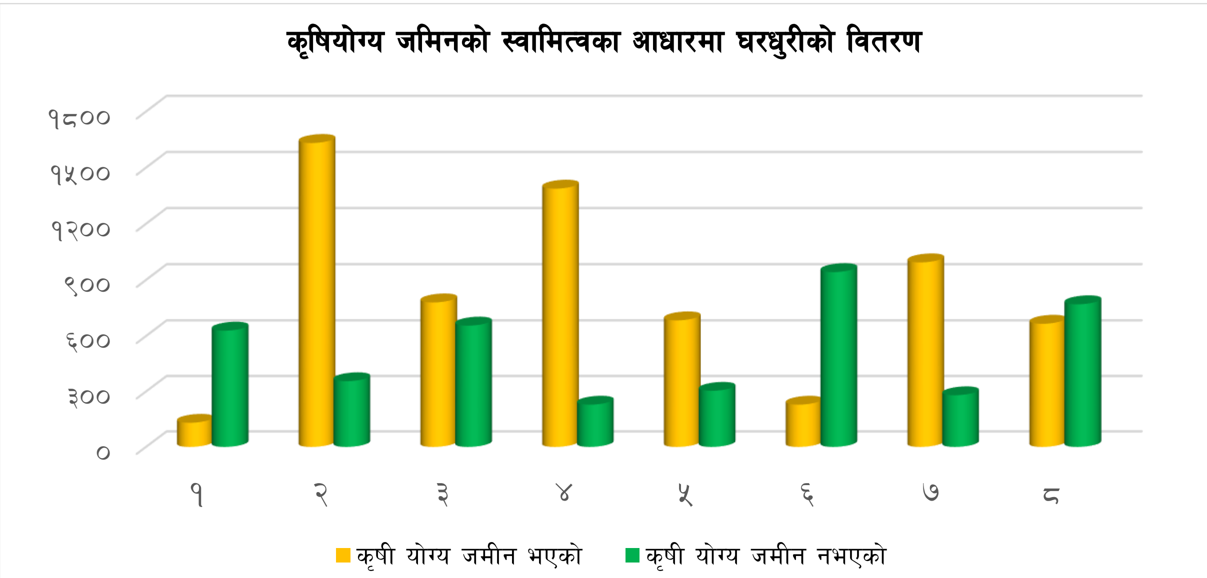

४.१४.२ कृषि पेशा अंगाल्ने परिवार, कृषक परिवार र उनीहरूले भोगचलन गरेको जमिनको विवरण

तालिका नं. ५६ : कृषि पेशा अंगाल्ने परिवार, कृषक परिवार र उनीहरूले भोगचलन गरेको जमिनको विवरण

वडा	आफ्नो जग्गा आफैंले चलन गरेको		अरूको जग्गा आफूले चलन गरेको		आफ्नो जग्गा अरूले चलन गरेको		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	९२	१.७%	९	१.२%	४५	५.४%	१४६	२.१%
२	१४४२	२७.०%	११२	१४.३%	१२५	१४.९%	१६७९	२४.१%
३	६३१	११.८%	५३	६.८%	१५३	१८.२%	८३७	१२.०%
४	१२११	२२.७%	१२५	१६.०%	१२१	१४.४%	१४५७	२०.९%
५	५५८	१०.४%	२२७	२९.१%	७०	८.३%	८५५	१२.३%
६	१२४	२.३%	२३	२.९%	३६	४.३%	१८३	२.६%
७	८६२	१६.१%	१६७	२१.४%	१०४	१२.४%	११३३	१६.३%
८	४२१	७.९%	६५	८.३%	१८६	२२.१%	६७२	९.७%
जम्मा	५३४१	१००.०%	७८१	१००.०%	८४०	१००.०%	६९६२	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा कृषि प्रयोजनको जमिन भएका वा कृषि प्रयोजनको जमिन भोगचलन गर्ने परिवार मध्ये आफ्नो जग्गा आफैले चलन गरेको ५,३४१ घरपरिवार, अरुको जग्गा आफुले चलन गरेको ७८१ घरपरिवार र आफ्नो जग्गा अरुलाई चलन गर्न दिएको ८४० घरपरिवार रहेको छ । सबै कृषि प्रयोजनको जमिन हुने परिवारले कृषि कर्म गरेको छैनन् भने कृषि प्रयोजनको जमिन नहुने परिवारले पनि अरुको जमिनमा खेती गर्ने गरेका छन् । मूलत यस तथ्याङ्कले कृषि प्रयोजनको जमिनको पूर्णरुपमा सदुपयोग भई दिगो उत्पादनशील काममा प्रयोग भएको छ कि छैन भन्ने कुरालाई इङ्गित गर्दछ । पहिलो कुरा वास्तविक कृषि कर्ममा संलग्न परिवारले जमिनको सही सदुपयोग गर्न पाउनुपर्दछ भने दोस्रो कृषि योग्य जमिनलाई जमिनको स्तरअनुसार बालीनाली लगाई सदुपयोग गर्नुपर्दछ ।

४.१४.३ खेतीपातीमा उपयोग भएको जग्गा जमिनको आकारको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ५७ : खेतीपातीमा उपयोग भएको जग्गा जमिनको आकारको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा नं.	०.०१-०.५ हे.	०.५-१ हे.	१ - २ हे.	२ - ५ हे.	५ - १० हे.	१० हे. भन्दा बढी	जम्मा
१	२८	३१	१३	५७	५	१२	१४६
२	९३७	४८४	२०६	३३	१३	६	१६७९
३	२७६	२२८	१७०	६८	६४	३१	८३७
४	७३७	३२७	१०९	१३०	९१	६३	१४५७
५	३९१	२६३	११९	६३	१३	६	८५५
६	२८	११	१४	६१	४७	२२	१८३
७	३७४	१२४	१५९	२४७	१२५	१०४	११३३
८	१७७	९३	५४	५५	१२५	१६८	६७२
जम्मा	२९४८	१५६१	८४४	७१४	४८३	४१२	६९६२
प्रतिशत	४२.३४	२२.४२	१२.१२	१०.२६	६.९४	५.९२	१००.००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेको कृषियोग्य जमिनको घरपरिवार अनुसार आधा हेक्टरभन्दा कम जमिनमा खेती गरी निर्वाह गर्ने घरपरिवारको संख्या २,९४८ अर्थात् ४२.३४ प्रतिशत, आधा हेक्टर देखि १ हेक्टर जमिनमा खेती गर्ने घरपरिवारको संख्या १,५६१ अर्थात् २२.४२ प्रतिशत, १ हेक्टर देखि २ हेक्टर जमिनमा खेतीगर्नेको घरपरिवार संख्या ८४४ अर्थात् १२.१२ प्रतिशत, २ हेक्टर देखि ५ हेक्टर खेतीगर्ने घरपरिवारको संख्या ७१४ अर्थात १०.२६ प्रतिशत, ५ देखि १० हेक्टर जमिनमा खेती गर्नेको घरपरिवारको संख्या ४८३ अर्थात ६.९४ प्रतिशत र १० हेक्टर भन्दा माथि जमिनमा खेती गर्ने घर परिवारको संख्या ४१२ अर्थात ५.९२ प्रतिशत रहेको छ। माथिको तथ्याङ्कलाई हेर्दा दुईवटा तथ्यहरू स्पष्ट देखिन्छन्। पहिलो, अधिकांश घरपरिवारहरूको २ हेक्टरभन्दा कम आकारको जमिन रहेकोले जमिनको खण्डिकरणका कारण व्यवसायिक र वैज्ञानिक कृषि प्रणालीअनुसार खेती गर्न कठिन नहुने र अर्कोतर्फ निर्वाहमूखी कृषिमा मात्र समय र श्रम खर्चिनु नपर्ने अवस्था रहेको देखिन्छ। नेपालको संविधानको, भाग ४, धारा ५१ (ङ)(२) बमोजिम "अनुपस्थित भू-स्वामित्वलाई निरुत्साहित गर्दै जग्गाको चक्लाबन्दी गरी उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने" राज्यको कृषि तथा भूमिसुधार नीतिअनुसार जग्गा बाँझो राख्ने प्रवृतिलाई न्यूनीकरण गर्दै व्यावसायिक र नाफामूलक कृषिमा जोड दिनु आवश्यक देखिन्छ।

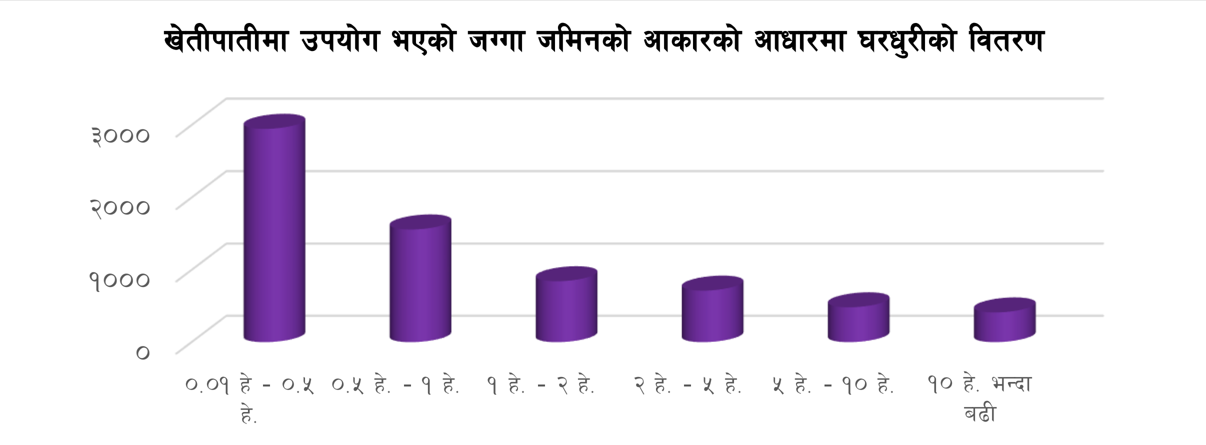

४.१४.४ कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सम्बन्धि विवरण

तालिका नं. ५८ : कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सम्बन्धि विवरण

वडा	जमिन भएको वा भोगचलन गर्ने परिवार	जमिन भोगचलन गर्ने परिवार	जम्मा जग्गाको क्षेत्रफल (हे)	
	संख्या	संख्या	जम्मा क्षेत्रफल	प्रतिपिरवार औषत जमिन
१	१४६	१०१	४९६.३८	३.४०
२	१६७९	१५५४	१०४९.९१	.६३
३	८३७	६८४	१७३१.०२	२.०७
४	१४५७	१३३६	२७६६.९६	१.९०
५	८५५	७८५	७७८.७४	.९१
६	१८३	१४७	१०११.४५	५.५३
७	११३३	१०२९	४०६२.२३	३.५९
८	६७२	४८६	३७२९.७१	५.५५
जम्मा	६९६२	६१२२	१५६२६.४०	२.२४

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

यस गाउँपालिकामा आफ्नै स्वामित्वमा कृषियोग्य जमिन भएका कुल घरपरिवार ६,९६२ मध्ये ६१२२ घरपरिवारहरूको जमिन खेतीपातीको लागि प्रयोग भएको छ। जुन हेक्टरमा १५,६२६.४० हेक्टर हुन आउँछ। वडाअनुसार विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

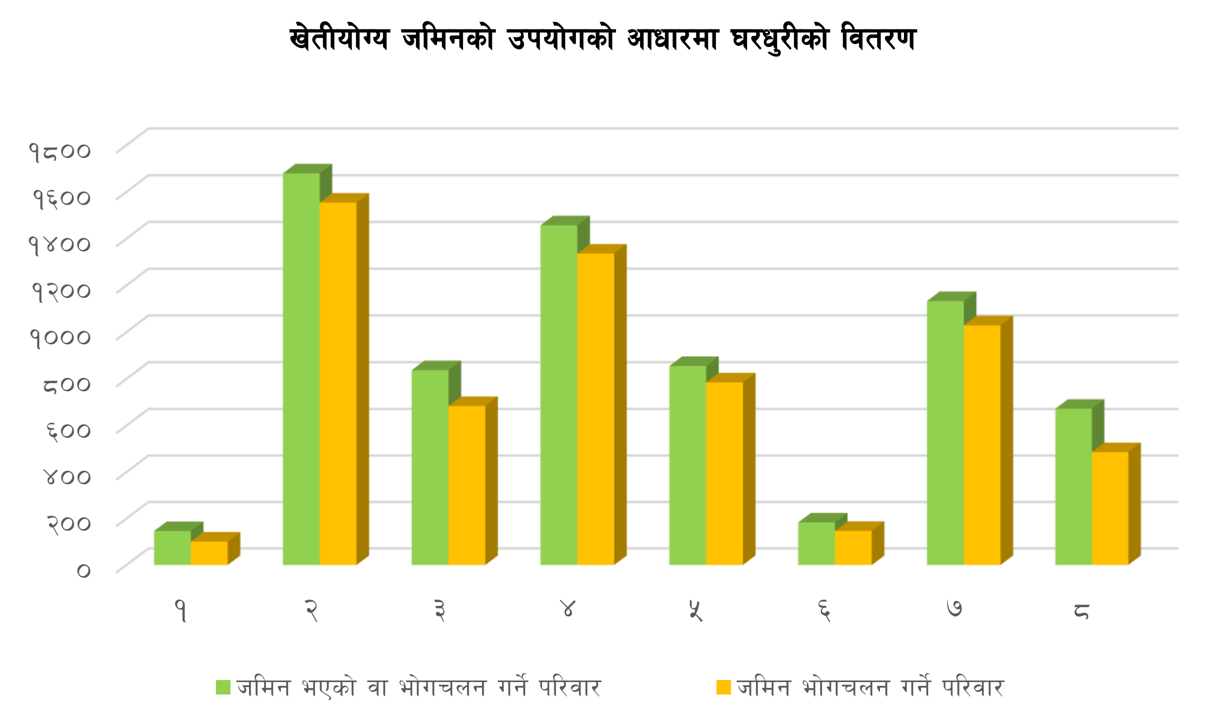

४.१४.५ कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ५९ : कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण

वडा	कृषिमा आवद्ध भएको		कृषिमा आवद्ध नभएको		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	६२३	८२.०%	१३७	१८.०%	७६०
२	१२८५	६४.६%	७०३	३५.४%	१९८८
३	५५२	४९.९%	५५५	५०.१%	११०७
४	११७१	७२.४%	४४६	२७.६%	१६१७
५	६७९	६८.७%	३०९	३१.३%	९८८
६	८३३	७१.१%	३३८	२८.९%	११७१
७	९२३	७२.४%	३५१	२७.६%	१२७४
८	४६४	५७.९%	३३७	४२.१%	८०१
जम्मा	६५३०	६७.३%	३१७६	३२.७%	९७०६

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

आफ्नै स्वामित्वको जमिनमा होस् वा अर्काको जमिन, खेतीपातीमा संलग्न कुल घरपरिवारको संख्या ६,५३० अर्थात् ६७.३ प्रतिशत र असंलग्न घरपरिवारको संख्या ३,१७३ अर्थात् ३२.७ प्रतिशत रहेको छ। यसमध्ये सबैभन्दा बढी खेतीपातीमा संलग्न घरपरिवारहरू १,२८५ वडा नं. २ मा र कम घरपरिवारहरू ४६४ वडा नं. ८ मा रहेका छन्। विगतमा भन्दा खेतीपातीमा संलग्न घरपरिवारको संख्या क्रमश कम हुँदै गएको देखिन्छ। यसको कारण कृषिमा अपेक्षाकृत आम्दानी नहुनु र अन्य पेशा र रोजगारीका अवसरहरू समेत वृद्धि हुनु हुन्। वडाअनुसार विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

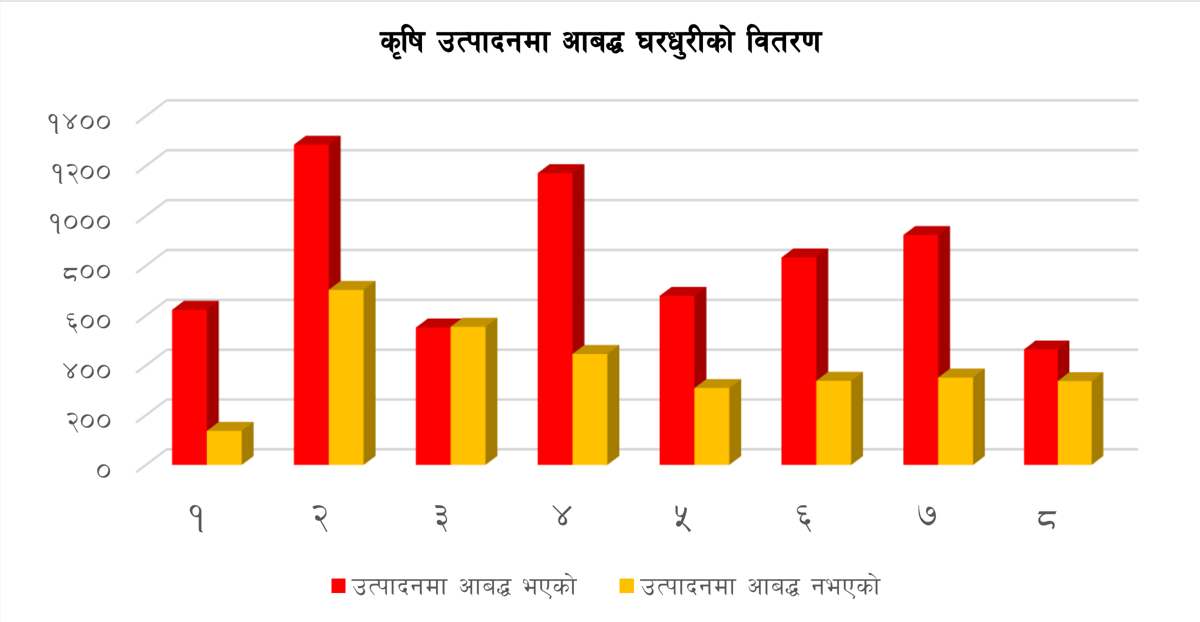

४.१४.६ कृषि बाली उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

तालिका नं. ६० : कृषि बाली उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

बाली समूह		वडा नं.								
		१	२	३	४	५	६	७	८	जम्मा
अन्न बाली	उत्पादन भएको	६१४	१२७०	५३९	११४४	६७५	८०६	९२०	४५६	६४२४
	उत्पादन नभएको	९	१५	१३	२७	४	२७	३	८	१०६
	जम्मा	६२३	१२८५	५५२	११७१	६७९	८३३	९२३	४६४	६५३०
दाल बाली	उत्पादन भएको	५३६	९७१	२०६	२९१	३६०	२६३	४१७	१४५	३१८९
	उत्पादन नभएको	८७	३१४	३४६	८८०	३१९	५७०	५०६	३१९	३३४१
	जम्मा	६२३	१२८५	५५२	११७१	६७९	८३३	९२३	४६४	६५३०
तेल बाली	उत्पादन भएको	४६०	४२८	१५३	२००	२४९	१११	३३९	६०	२०००
	उत्पादन नभएको	१६३	८५७	३९९	९७१	४३०	७२२	५८४	४०४	४५३०
	जम्मा	६२३	१२८५	५५२	११७१	६७९	८३३	९२३	४६४	६५३०
तरबारी बाली	उत्पादन भएको	२२४	८३	१५४	४१२	१२६	७०	१८४	१२२	१३७५
	उत्पादन नभएको	३९९	१२०२	३९८	७५९	५५३	७६३	७३९	३४२	५१५५
	जम्मा	६२३	१२८५	५५२	११७१	६७९	८३३	९२३	४६४	६५३०
मसला बाली	उत्पादन भएको	२५५	३२	६५	४१८	८८	८६	१५३	८९	११८६
	उत्पादन नभएको	३६८	१२५३	४८७	७५३	५९१	७४७	७७०	३७५	५३४४
	जम्मा	६२३	१२८५	५५२	११७१	६७९	८३३	९२३	४६४	६५३०

बाली समूह		वडा नं.								
		१	२	३	४	५	६	७	८	जम्मा
फलफूल बाली	उत्पादन भएको	३	८	१५	५५	१०	३	७	८	१०९
	उत्पादन नभएको	६२०	१२७७	५३७	१११६	६६९	८३०	९१६	४५६	६४२१
	जम्मा	६२३	१२८५	५५२	११७१	६७९	८३३	९२३	४६४	६५३०
अन्य कृषि बाली	उत्पादन भएको	२	०	१	७	३	३	१	३	२०
	उत्पादन नभएको	०	०	०	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	२	०	१	७	३	३	१	३	२०

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

यस गाउँपालिकामा खेतीपातीमा संलग्न कुल घरपरिवारमध्ये ६,४२४ घर परिवारले अन्नबाली, ३,१८९ घर परिवारले दलहनबाली, २,००० घर परिवारले तेलहन बाली, १,३७५ घर परिवारले तरकारीबाली, १,१८६ घर परिवारले मसलाबाली, १०९ घरपरिवारले फलफूल र बाँकीले अन्य बाली लगाउने गरेका छन्। समग्र तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा परम्परागत रूपमा अन्न बाली भने झण्डै सबै घरपरिवारहरूले लगाउने गरेको देखियो तर फलफूल, तेलहन र तरकारी जस्ता नगदेबालीको खेतीगर्ने घरपरिवारहरू भने उल्लेख्य रूपमा कम देखिन्छ। यस तथ्याङ्कले परम्परागत निर्वाहमूखी खेतीपातीमा ग्रामीण अर्थतन्त्र सिमित रहेको देखिन्छ। फलफूल, तरकारी र अन्य नगदेबालीको वैज्ञानिक र व्यवसायिक खेतीबाट उर्वर जमिनको पूर्ण सदुपयोग गरी निर्यात प्रवर्द्धन गर्न सकेमात्र ग्रामीण अर्थतन्त्र सबल हुने देखिन्छ। यसका लागि गाउँपालिकाले बृहत कृषि विकास गुरुयोजना निर्माण गरी युवा कृषक तथा अन्य कृषकहरूलाई व्यवसायिक ढंगले अधिक फाइदा हुने खालका नगदेबाली, फलफूल तथा तरकारी बालीमा आकर्षण गरी कृषि विमा, बिउबिजनमा सहुलियत, बजारीकरणको व्यवस्था, कोल्ड स्टोर, तालिम, किटनाशक तथा मलखादको उपलब्धता जस्ता विषयहरूमा स्थानीय सरकारले ध्यान पुऱ्याउनु जरुरी छ। कृषि सम्बन्धि थप विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

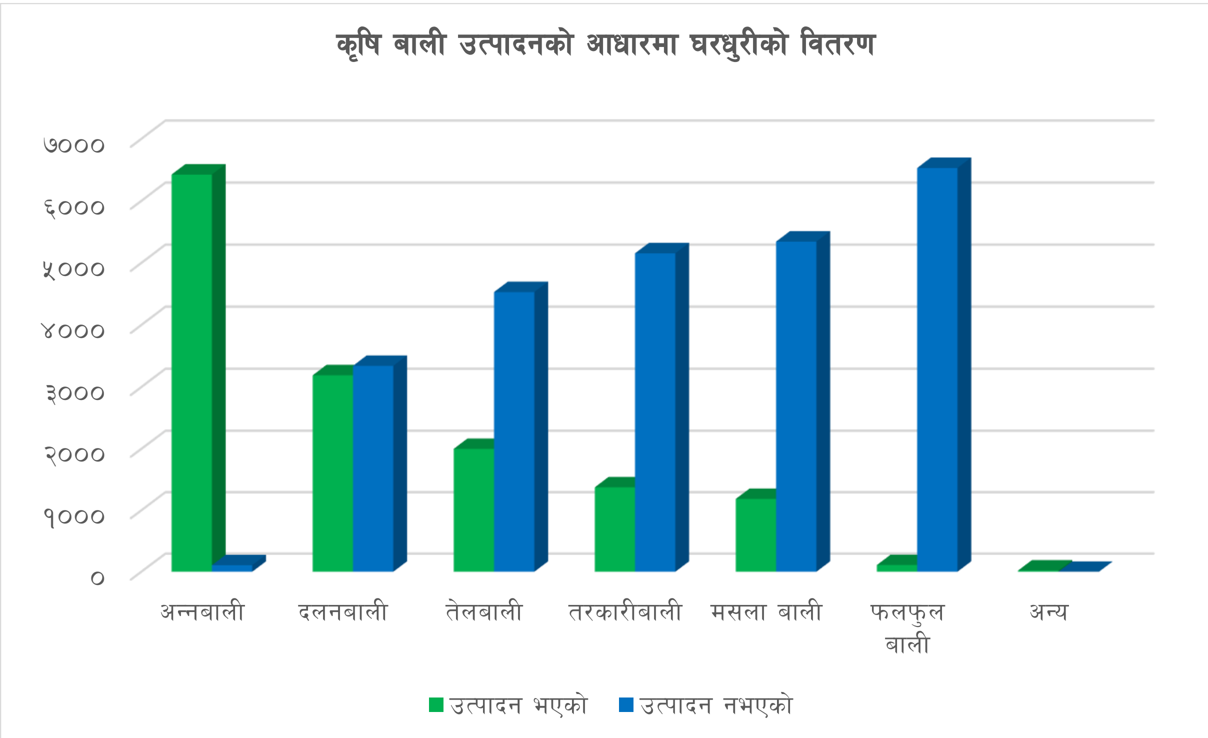

४.१४.७ कृषिजन्य बाली बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

तालिका नं. ६१ : कृषिजन्य बाली विक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

बाली समूह		वडा नं.								
		१	२	३	४	५	६	७	८	जम्मा
अन्न उत्पादन बिक्री	बिक्री भएको	५६	२०४	१००	१५०	२२९	४३	२२९	११०	११२१
	बिक्री नभएको	५५८	१०६६	४३९	९९४	४४६	७६३	६९१	३४६	५३०३
	जम्मा	६१४	१२७०	५३९	११४४	६७५	८०६	९२०	४५६	६४२४
दलहन बिक्री	बिक्री भएको	८	९	१५	१६	३१	२	१९	२६	१२६
	बिक्री नभएको	५२८	९६२	१९१	२७५	३२९	२६१	३९८	११९	३०६३
	जम्मा	५३६	९७१	२०६	२९१	३६०	२६३	४१७	१४५	३१८९
तेलहन बिक्री	बिक्री भएको	३	३	०	२	४	०	१	३	१६
	बिक्री नभएको	४५७	४२५	१५३	१९८	२४५	१११	३३८	५७	१९८४
	जम्मा	४६०	४२८	१५३	२००	२४९	१११	३३९	६०	२०००
तरवारी बिक्री	बिक्री भएको	१	२१	२१	९	९	२	१	७	७१
	बिक्री नभएको	२२३	६२	१३३	४०३	११७	६८	१८३	११५	१३०४
	जम्मा	२२४	८३	१५४	४१२	१२६	७०	१८४	१२२	१३७५
मसला बिक्री	बिक्री भएको	१	२	८	७	९	४	३	२	३६
	बिक्री नभएको	२५४	३०	५७	४११	७९	८२	१५०	८७	११५०
	जम्मा	२५५	३२	६५	४१८	८८	८६	१५३	८९	११८६
फलफूल बिक्री	बिक्री भएको	१	७	२	२	०	१	०	१	१४
	बिक्री नभएको	२	१	१३	५३	१०	२	७	७	९५
	जम्मा	३	८	१५	५५	१०	३	७	८	१०९
अन्य कृषि उत्पादन बिक्री	बिक्री भएको	१	०	०	३	१	१	१	०	७
	बिक्री नभएको	०	०	०	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	१	०	०	३	१	१	१	०	७

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

गाउँपालिकामा खाद्यान्न बाली खेती गर्ने कूल घरपरिवार मध्येबाट आफूले प्रयोग गरी बढी भएको अन्न बेच्नेको संख्या १,१२१ घरपरिवार रहेको छ भने ५,३०३ घरपरिवारले खाद्यान्न बालीको बिक्री गर्दैनन्। यसको कारण अवैज्ञानिक र परम्परागत कृषि प्रणाली, निर्वाहमुखी खेती, उद्यमशिलता र व्यवसायिक सोचको न्युनता जस्ता कारणहरू रहेका छन्। यसको कारण सिमित जमिन र न्यून परिमाणको उत्पादन नै हो। त्यसैगरी दलहन बालीको खेतीगर्ने ३,१८९ मध्ये जम्मा १२६ घरपरिवारले मात्र दलहन बाली बिक्री गर्ने गरेको पाइन्छ। गाउँपालिकामा तेलहन बालीको खेती गर्ने जम्मा २,००० घरपरिवारहरूमध्ये १६ घरपरिवारले मात्र बिक्री गर्ने गरेको पाइन्छ। तेलहनबाली बिक्री नगर्नुको कारण सिमित परिमाणको उत्पादन भई घरायसी प्रयोजनका लागि मात्र प्रयोग हुनु वा सोको समेत अभाव हुनाले हो।

गाउँपालिकामा कृषिजन्य उत्पादनमध्ये तरकारी बालीको बिक्री समेत सन्तोषजनक देखिदैन। तरकारी बालीको खेती गर्ने जम्मा १,३७५ घरपरिवारहरूमध्ये ७१ परिवारहरूले तरकारीबाली बेच्ने गरेको पाइन्छ। समग्रमा कृषिजन्य उत्पादन व्यवसायिक नभई प्रायजसो घरायसी प्रयोजनको लागि मात्र उत्पादन हुने गरेको देखिन्छ।

त्यसैगरी मसला बालीको उत्पादन गर्ने घर परिवार मध्ये ३६, फलफूल बाली १४ र अन्य बाली ७ घर परिवारले बिक्री गर्ने गरेको पाइयो । अधिकांश घरपरिवारले बाली बिक्री नगर्नु र ठूलो संख्यामा रहेका किसानहरूले खेती नै नगर्नुको प्रमुख कारणमा प्राविधिक ज्ञानको कमी, बजारीकरण, विउविजन तथा परम्परागत सोचको खेती प्रणाली हुन सक्छन् । तसर्थ आधारभूत कृषि पूर्वाधारको विकास मार्फत उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि, कृषिजन्य उपजहरूको व्यवसायीकरण र बजारीकरण, कृषि सूचना तथा सञ्चार, प्रसार र तालिम लगायत गुणस्तर नियमन, मानव तथा पशु रोग व्यवस्थापन एवम् विपद् व्यवस्थापन तथा सचेतना जस्ता ठोस कार्यक्रमको कार्यान्वयन मार्फत् कृषि क्षेत्रको पुनरुत्थान गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ।

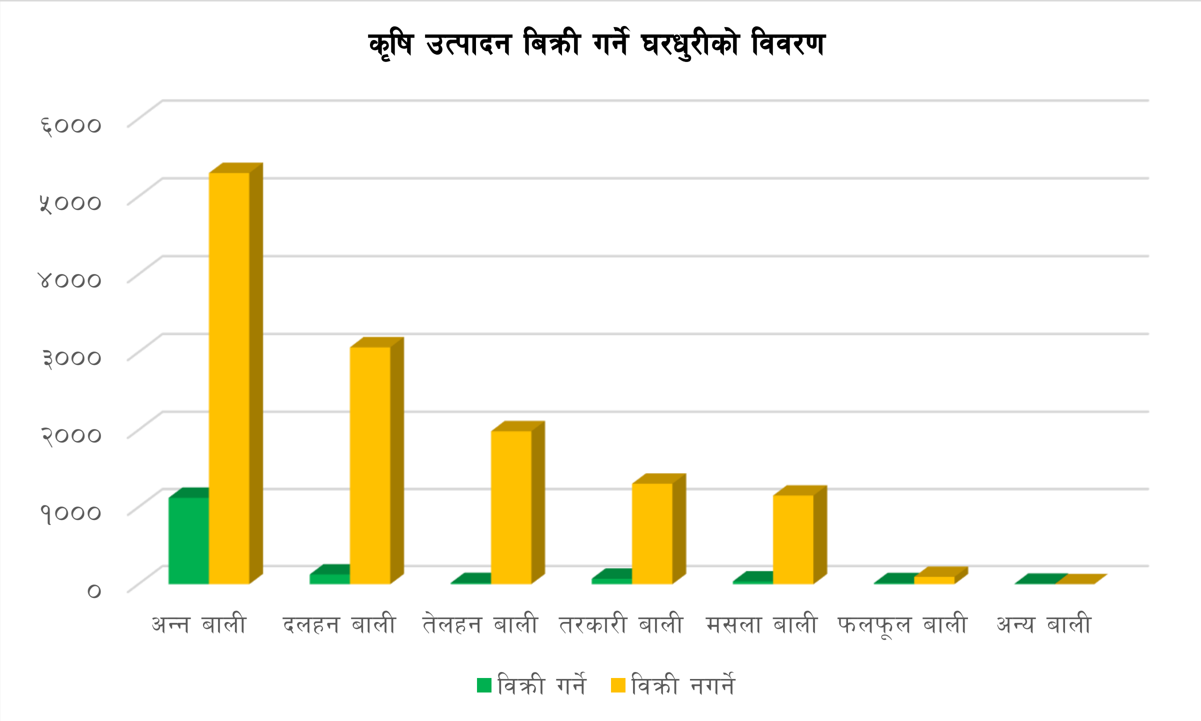

४.१५ बाली पात्रो

तालिका नं. ६२ : बाली पात्रो

क्र.सं.	बाली	बाली लगाउने समय	बाली भित्र्याउने समय
१	धान वर्षे	आषाढ/साउन	असोज / कार्तिक
२	मकै	चैत / बैशाख	साउन / भदौ
३	गहुँ	कार्तिक / मंसिर	चैत्र / वैशाख
४	तोरी	असोज / कार्तिक	माघ / फागुन
५	आलु	असोज / कार्तिक	माघ / फागुन
६	मास	आषाढ/साउन	असोज/कार्तिक
७	तरकारी वर्षे	जेष्ठ / आषाढ	भदौ / असोज
८	तरकारी हिउँदे	भदौ / असोज	मंसिर / फागुन
९	तरकारी बसन्ते	पौष / माघ	वैशाख / आषाढ

स्रोत: गाउँपालिकाको कार्यालय २०७६

४.१६ कृषि बजारीकरण

परम्परागत कृषि बजारीकरणमा उत्पादकहरूले असंगठीत रूपमा आफ्नो उपजको आफैं बजारीकरण गर्ने चलन थियो तर पछिल्ला दिनमा विविध खाले बजार शृङ्खला पार गर्दै कृषि उपजहरूको बजारीकरण गर्ने प्रचलन विकास हुन थालेको छ। गाउँपालिका निर्माणका प्रारम्भिक दिनदेखि यहाँका कृषिजन्य वस्तु बजारीकरणका विभिन्न खालका ढाँचाहरू अभ्यासमा आएका छन् । यद्यपि आजसम्म पनि व्यवस्थित कृषि बजार निर्माण भइ नसके पनि बन्ने र बनाउने दिशामा भएका प्रयत्नहरूले कृषि बजारको क्रमिक विकासमा टेवा पुऱ्याएका छन् । हालसम्म बजारीकरण ढाँचामा विभिन्न कृषि बजारीकरणका मोडलहरू विकास र अभ्यास भएको देखिन्छ । कृषि उपज बजारीकरणका ढाँचाहरूले एकले अर्कोलाई विस्थापन गरेका छैनन्, तर एकले अर्काको विकास गर्ने परिस्थिति निर्माण गरेका भने पक्कै छन् । गाउँपालिकामा विभिन्न हाट बजारहरूबाट कृषि लगायत अन्य वस्तुहरूको (तरकारी, आलु, फलफूल तथा माछा) बजारीकरण हुने गरेको देखिन्छ ।

तालिका नं. ६३ : गाउँपालिकामा संचालन भएको कृषि फर्मको विवरण

फर्मको नाम	ठेगाना	अध्यक्षको नाम
तारा मौरी फर्म	खजुरा गा.पा. - ३	थल बहादुर थापा
हाम्रो आधुनिक कृषि फर्म	खजुरा गा.पा. - ५	टंक प्रसाद थापा
आचार्य तरकारी फर्म	खजुरा गा.पा. - ३	कृष्ण विक्रम के.सी.
ग्रीन फर्म	खजुरा गा.पा. - ३	पवन उपाध्याय
सैनिक कृषि फर्म	खजुरा गा.पा. - १	मगनसिंह थापा
खजुरा बहुउद्येश्शीय कृषि एग्रोफर्म	खजुरा गा.पा. - ४	टेक बहादुर श्रेष्ठ
अब्दुल कृषि फर्म	खजुरा गा.पा. - ८	अब्दुल मुनाल खाँ
लाइफ नर्सरी फर्म	खजुरा गा.पा. - १	जंग बहादुर गुरुङ्ग
सूर्यमुखी कृषि फर्म	खजुरा गा.पा. - २	लाल बहादुर खत्री
गोरखा कृषि फर्म	खजुरा गा.पा. - २	बावुराम रेग्मी
माया तरकारी उत्पादन फर्म	खजुरा गा.पा. - ३	माया गुरुङ्ग
जनक तरकारी तथा कृषि फर्म	खजुरा गा.पा. - ८	लोकनाथ उपाध्याय
गुरुङ्ग च्याउ खेती फर्म	खजुरा गा.पा. - ३	कृष्णमाया गुरुङ्ग
जाहिरा व्यावसायिक कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	खजुरा गा.पा. - ८	जाहिरा कसाई
आमा नर्सरी तथा कृषि फर्म	खजुरा गा.पा. - ३	सुशिला अधिकारी
गौतम एग्रो फर्म	खजुरा गा.पा. - ३	प्रमोद गौतम
डाइनामिक कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	खजुरा गा.पा. - ६	ज्ञान बहादुर शाही
लाली गुराँस कृषि फर्म	खजुरा गा.पा. - २	वृद्धि क्षेत्रेनी
विमल कृषि फर्म	खजुरा गा.पा. - १	विमल थापा
रेग्मी कृषि फर्म	खजुरा गा.पा. - २	नर बहादुर खत्री
गौरी कृषि तथा पशुपंक्षी फर्म	खजुरा गा.पा. - ६	नर बहादुर बि.क.
निर्माेइ एग्रो फर्म	खजुरा गा.पा. - १	धना कुमारी पौडेल

स्रोत: खजुरा गाउँपालिका, २०७६

४.१६.१ कृषि सहकारी संस्थाको विवरण/कृषि समूहको विवरण

नेपाल जस्तो असंगठित उत्पादन प्रणाली भएको देशमा सहकारीको अवधारणा आफैमा एक बरदान हुन सक्छ । सहकारीले संगठित भएर एक आपसमा सहयोग आदानप्रदान गर्ने आधार तयार गर्दछ । कृषि सहकारीहरूले ग्रामीण साना किसानका कर्म र उत्पादनहरूलाई संगठित गर्न ठुलो मद्दत पुऱ्याउनुकासाथै संगठित भएर काम गर्दा किसानहरूको आत्मबल वृद्धि भई ग्रामीण कृषि अर्थतन्त्रलाई माथि उठाउन मद्दत पुग्दछ । अर्कोतर्फ कृषि समुहहरूले समेत सामुहिक उर्जाका साथ संगठित भएर काम गर्दा किसानहरूको आत्मबल वृद्धि भई ग्रामीण कृषि अर्थतन्त्र माथि उठाउन मद्दत पुग्दछ । अर्कोतर्फ कृषि समुहहरूले समेत सामुहिक उर्जाका साथ संगठित भएर अगाडि बढ्न मार्ग प्रशस्त गर्दछन् । कृषकले स्थानीय स्तरमा भोगेका समस्याहरूको सामुहिक समाधन खोज्ने, एक आपसमा सहयोग आदान-प्रदान गर्ने संस्थागत सहयोग प्राप्त गर्न सहज हुने र उत्पादित सामानहरूको बजारीकरण गर्न समेत आयतन पुऱ्याउन सहज हुने हुँदा यस्ता समूहहरू विशेषगरी साना किसानहरूका लागि अत्यन्त प्रभावकारी हुन्छन् ।

तालिका नं. ६४ : गाउँपालिकामा भएका कृषि सहकारी संस्थाको विवरण

कृषि सहकारीको नाम	ठेगाना	अध्यक्षको नाम
श्री पूर्णबास कृषक तरकारी उत्पादन सहकारी संस्था लिमिटेड	खजुरा गा.पा. - ७	रमा फुयाल
हातेमालो कृषक बहुउद्देश्शीय सहकारी संस्था लिमिटेड	खजुरा गा.पा. - ८	जीवन कडेँल
सूर्योदय सामुहिक कृषि सहकारी संस्था लिमिटेड	खजुरा गा.पा. - २	भद्र प्रसाद देवकोटा
नवदुर्गा कृषि सहकारी संस्था लिमिटेड	खजुरा गा.पा. - २	डिलाराम शर्मा
पंचज्योती कृषि सहकारी संस्था लिमिटेड	खजुरा गा.पा. - ३	राम बहादुर सुनार

स्रोत: खजुरा गाउँपालिका, २०७६

(क) कृषक समूहको विवरण

परम्परागत कृषिको व्यवसायिकरण तथा आधुनिकीकरण गर्न अहिले विभिन्न कृषि समूहहरू सञ्चालित छन् यसले कृषि व्यवसायलाई सहजीकरण गर्नुको साथै कृषि व्यवसायमा केही सेवा सुविधाहरू दिँदै व्यवसायीहरूलाई उर्जा प्रदान गरेको छ । कृषक समूहको विवरणले कुनै पनि गाउँपालिका कृषि क्षेत्रमा रहेको कृषकको संलग्नता र कृषि क्रियाकलापको अवस्थाको जानकारी गराउनुको साथै आगामी दिनहरूमा के कस्ता कार्यक्रमहरू ल्याउन आवश्यक छ भन्ने कुरालाई सहज बनाउँदा र यसले कृषि प्रधान देश नेपालको कृषि क्षेत्रको सुधार गरी आर्थिक विकासमा टेवा पुग्छ ।

४.१६.२ कृषि उपज संकलन केन्द्र तथा डेरीहरूको विवरण

ठुलोस्तरको कृषि उत्पादन तथा संकलन केन्द्रको व्यवस्था नभएको ग्रामीण परिवेशमा सानो परिमाणमा उत्पादन हुने उपजहरूलाई विभिन्न पायक पर्ने स्थानहरूमा संकलन केन्द्रकोरुपमा विकास गर्दा बजारीकरण गर्न सहयोग पुग्दछ । यसरी विभिन्न स्थानमा संकलन केन्द्रको विकास गर्दा व्यापरिहरूलाई निश्चित स्थानबाट निश्चित परिमाणमा उपजहरूमा खरिद गर्न सहयोग पुग्ने हुँदा यसले बजार प्रणालीको विकास गर्न सहयोग पुग्दछ ।

४.१६.३ चिस्यान केन्द्र, भण्डारण केन्द्र तथा डेरीहरूको विवरण

कृषि उत्पादन वृद्धि गर्नु जति जरुरी छ त्यति नै उत्पादित सामाग्रीहरूको सूरक्षित भण्डारण गर्नु जरुरी हुन्छ । उचित ढङ्गले भण्डारण गर्दा कृषि उपजमा रहेको पोषक तत्वलाई कायम राख्न समेत मद्दत पुग्दछ । भण्डारण वैज्ञानिक नहुँदा एकातर्फ उत्पादित उपजको गुणस्तर कमजोर हुने र नष्ट हुनेसमेत हुन जान्छ तसर्थ कृषि उपजलाई वैज्ञानिक तवरले भण्डारण गरी बेमौसममा समेत बजारमा उपलब्धता भए बजार मूल्य सन्तुलनमा राख्न सहयोग पुग्दछ । यसका लागि आवश्यकताका आधारमा विभिन्न स्थान चिस्यान केन्द्र, भण्डारण केन्द्र र डेरीहरू स्थापना गर्नु आवश्यक छ ।

४.१६.४ कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण

नेपालमा भौगोलिक विविधिताका कारणले जलवायूमा ठुलो विविधता रहेको छ । माटो बनावट समेत स्थान पिच्छे फरक-फरक रहेको छ । तसर्थ एक प्रकारको जलवायू र माटोमा हुने विरुवा अर्को प्रकारको जलवायू र माटोमा हुँदैन । र अर्को भिन्न प्रकारको विरुवा हुने गर्दछ । यसैका कारण स्थान विशेष कृषि उपज पकेट क्षेत्र निर्धारण गरी त्यस्ता स्थानहरूका सघनरुपमा जलवायू उपयुक्त बालीनालीहरू लगाउने नीति नेपाल सरकारले लिएको छ । यस्ता पकेट क्षेत्रहरूले कुनै पनि स्थानको उपज विशेष पहिचान स्थापित गर्न समेत ठुलो सहयोग पुग्दछ ।

पकेट क्षेत्र भन्नाले राष्ट्रिय आवश्यकता र स्थानीय संभाव्यताका आधारमा तोकिएको बाली/ वस्तुमा न्युनतम १० हेक्टर जमिनमा जिल्ला स्तरमा सञ्चालन गरेको साना व्यवसायिक उत्पादन केन्द्रलाई बुझिन्छ । यसको प्रमुख उद्देश्य पकेटमा समावेश गरिएका बाली/वस्तुको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्नुको साथै पकेट क्षेत्रमा मौसमी रोजगारी सिर्जना गर्नु हो । कृषि मन्त्रालयले स्थानीय संभाव्यताको आधारमा सडकको पहुँच, सिँचाईको उपलब्धता, विद्युतको उपलब्धता, तोकिएको क्षेत्रफल चक्लाबन्दी भएको एउटै कोरिडोरमा रहेको कृषि बाली/व्यवसायिक उत्पादन क्षेत्रलाई कृषि पकेट क्षेत्र भनिन्छ । कृषि, भूमि व्यवस्थापन तथा सहकारी मन्त्रालयले परिवर्तित नेपालको संरचना अनुसार ७ प्रदेशमा संभावित व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (पकेट क्षेत्र) निर्धारण गरेको छ । हिमाल, पहाड, तराई र हिमाली जिल्लाहरूमा बालीको प्रकृति अनुसार सार्वजनिक/निजी साझेदारीमा पकेट क्षेत्र घोषणा भईरहेको छ । राष्ट्रियस्तरमा कृषि क्षेत्रको विकास गर्न पकेट क्षेत्र अवधारणा अनुसार कृषि उत्पादन बढाउने लक्ष्य राखिएको छ ।

गाउँपालिकामा कृषि पेशा अगाल्ने परिवारको संख्या उच्च रहेको छ । कृषि पेशामा संलग्न श्रम शक्ति उच्च रहेको यस गाउँपालिकामा कृषि व्यवसायलाई प्रोत्साहन गर्ने उद्देश्यले गाउँपालिकामा विभिन्न क्षेत्रलाई कृषि पकेट क्षेत्रको रूपमा विकास गरी नगदे, तरकारी, फलफुल, खाद्यान्न, मौरी पालन, उखुजस्ता कृषि उत्पादनको वृद्धि गर्न सक्ने प्रसस्त संम्भावना देखिन्छ।

परम्परागत र निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीले थेगेको नेपालको कृषि क्षेत्रमा व्यापकरुपमा आधुनिकीकरण गर्नु टड्कारो आवश्यकता छ। राज्यले समेत विभिन्न नीति तथा कार्यक्रमहरू मार्फत कृषिमा आधुनिकीकरण गर्ने योजना तय गरेको छ। यसको उदाहरण देशका विभिनन स्थानहरू सञ्चालित प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजनाहरू हन्। यी बाहेक नेपाल सरकार तथा अन्य राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय गैह्र सरकारी संस्थाहरूले कृषि आधुनिकीकरण सम्बन्धी प्रविधि भित्र्याउने काम गरिरहेको पाइन्छ। आजको यूगमा कृषिको आधुनिकीकरणविना उत्पादन लागतमा कमी ल्याई व्यवसायिक उत्पादन गर्न कठित र असंम्भव हुन्छ । गाउँपालिकाको कृषि आधुनिकीकरणका लागि पकेट क्षेत्र, ब्लक, जोन र सुपरजोन विभाजन गरी तदनुरुप कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने हुन्छ। कृषि पकेट क्षेत्रसँग सम्बन्धि विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ६५ : आ.वा. ०७४/७५मा गाउँपालिकामा गठित ब्लक तथा पकेटको विवरण

क्र.सं.	बाली	पकेट/ ब्लकको नाम	ठेगाना	सम्पर्क व्यक्तिको नाम	यस वर्षको अनुदान रकम	सम्पर्क नं.
१	गहुँ	पंञ्चज्योती कृषि सहकारी स.लि.	खजुरा गा.पा.-३ बि गाउँ		१२,००,०००।-	
२	तरकारी	हाम्रो आधूनिक कृषि फर्म	खजुरा गा.पा.-५ गौघाट	टंक प्रसाद पाठक	३,११,२२०।-	९८५८०८३६७४
३	गहुँ	जय नेपाल कृषक समूह	खजुरा गा.पा.-८ रनियापुर	जाखिर खाँ	३,११,२२०।-	९८०४५२७८१८
४	गहुँ	अमर कृषि सहकारी स.लि.	खजुरा गा.पा.-२ एल गाउँ	सर्वजीत विष्ट	३,११,२२०।-	९८५८०२८१३८
५	मौरी	तारा मौरी फर्म	खजुरा गा.पा.-३ धौलागिरी	थल बहादुर थापा	३,११,२२० ।-	९८१४५५५३६२
६	च्याउ	नारद भूमि अर्गानीक कृषि फार्म	खजुरा गा.पा.-४ ई गाउँ	भुमिसरा कुमारी शर्मा	३,११,२२०।-	९८४८०२१५६०
	जम्मा				२७,५६,१००।-	

स्रोतः गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.१७ पर्यटन विकास

एउटा विशिष्ट भौगोलिक संरचनाले श्रृजना गरेको हावापानी, जनजीवन, वन वनस्पति र वन्यजन्तु तथा साँस्कृतिक विविधताको कारण नेपाल विश्वमा नै एउटा चित्ताकर्षक पर्यटकीय गन्तब्य स्थलकोरुपमा परिचित छ । पर्यटन हाम्रो लागि प्रकृतिले प्रदान गरेको वरदान हो । अत्यन्त रमणीय विश्वकै उच्च हिमश्रृंखलाहरू, अनवरत बग्ने कञ्चन हिमनदीहरू, झरना, तालतलैया, प्राकृतिक गुफा, विविधतायुक्त वन जंगल यहाँको प्राकृतिक निधिहरू हुन भने यहाँको संस्कृति, जाति तथा रहनसहन समेत पर्यटनका आकर्षक पक्षहरू हुन् । यी सम्पुर्ण पर्यटकीय सम्पतिको पूर्ण सदुपयोग गरेमा देशको आर्थिक सम्वृद्धिमा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याई देशको अर्थतन्त्रलाई सबल बनाउन सकिने निश्चित छ । तसर्थ पर्यटन नीति, २०६५ ले मुलभूतरुपमा पर्यटन मार्फत स्वरोजगार श्रृजना, गरिबी निवारण, मूर्त तथा अमूर्त सम्पदाको खोज अनुसन्धान, हवाई तथा स्थलमार्गको थप विकास र विस्तार गर्ने र पर्यटन पूर्वाधारलाई दिगो विकासको अवधारणा अनुरुप अगाडि बढाउने उद्देश्य लिएको छ ।

४.१७.१ मुख्य पर्यटकिय क्षेत्रहरूको विवरण (धार्मिक, ऐतिहासिक, साँस्कृतिक, प्राकृतिक)

अनुपम प्राकृतिक सौन्दर्य, प्रचुर जैविक विविधता, बहुजातीय, बहुभाषीय बहुधर्म र सामाजिक विविधता एवं गाउँपालिकाका हरियाली पहाडी मनोरम दृश्य यहाँको विशेषताको रुपमा रहेको छ । यस गाउँपालिकामा सुन्दर हरियाली एवं प्राकृतिक मनोरम दृश्य तथा केही मठ मन्दिर तथा गुफाहरू साथै विभिन्न जातजातिहरूको संस्कृति पर्यटक आकर्षणको कारकहरू हुन् । केही धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरूको विवरण निम्नानुसार छ ।

तालिका नं. ६६ : धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरूको विवरण

क्र.सं.	धार्मिक स्थलहरू	ठेगाना	महत्व
१	किरण नाला लिफ्ट सिँचाई बाँध	वडा नं.१	गोही,नहर हेर्न सकिने, पिकनिक स्पोट
२	बाबा स्थान	वडा नं.२	माछा पोखरी, वन, पिकनि स्पोट निर्माण गर्ने
३	जोघार	वडा नं. २	योगिनी माता मन्दिर रहेको
४	मुस वेखा	वडा नं.४	
५	करिणी भवानी	वडा नं. ४	
६	रजनवा पोखरी	वडा नं. ५	
७	गिजडा सामुदायिक वन	वडा नं. ६	पिक्निक स्थल रहेको
८	सिमलघारी	वडा नं. ७	वादी हेर्न आउने /धेरै मन्दिर रहेको
९	घिया ताल	घिया गाउँ वडा नं ७	१६ विघा एलानी जग्गा रहेको
१०	टेडी ताल	दाहावा	१४ विघा एलानी जग्गा रहेको

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.१७.२ पर्यटकिय पूर्वाधारहरूको विवरण

कुनैपनि क्षेत्रको विकासका लागि सो क्षेत्रसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण पूर्वाधारहरूको समुचित विकास गर्नु अनिवार्य हुन्छ । नेपालमा पर्यटनको प्रचुर संभावना भएतापनि पर्यटन पूर्वाधारको अभाव कारण पर्यटन क्षेत्रको व्यापक विकासमा वाधा श्रृजना भएको छ । पर्यटन पूर्वाधार अन्तर्गत सहज यातायात सुविधा, होटल, लज तथा रेष्टुरेन्ट, पर्यटन गाईड, सूचना केन्द्रहरू, उद्धार संयन्त्र, सञ्चार, सूरक्षा तथा पर्यटकीय गतिविधिहरू नै हुन् । पर्यटनको संभावना हेरी यी पूर्वाधारहरूको आवस्यकताका आधारमा क्रमश विकास गर्नु पर्यटन विकासका लागि अपरिहार्य छ । गाउँपालिकामा यी पर्यटकिय पूर्वाधारको समुचित विकास भैसकेको छैन ।

४.१८ उद्योग व्यापार तथा बैंकिङ

४.१८.१ हाल संचालित समग्र उद्योगहरूको विवरण

कृषिको विकास पश्चात कुनै पनि देशको आर्थिक क्रान्ति लागि आवश्यक क्षेत्र भनेको उद्योग नै हो । औद्योगिक विकासका लागि राणशासन काल देखि नै विभिन्न प्रयासहरू हुँदै भएता पनि औद्योगिक क्रान्ति नै हुने प्रकारका ठुला स्तरका उद्योगहरू नेपालमा खुल्न सकेका छैनन् । भएका उद्योगहरू समेत रुग्ण हुँदै बन्द हुनु अर्को दुर्भाग्यपूर्ण अवस्था छ । कृषिको विकास सँगसँगै कृषि र स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरूको स्थापना गरी नेपालका उत्पादनहरूको उपभोग विश्व बजारमा पुऱ्याउन सकेमात्र नेपाल अतिकम विकसित राष्ट्रबाट माथि उठ्ने आधार तयार हुन्छ । उद्योगलाई प्रर्वद्धन गर्न स्थानीय श्रोतमा आधारित साना तथा मझौला उद्योगहरूलाई उत्तिकै प्राथमिकता र प्रोत्साहन गर्नू जरुरी हुन्छ ।

साना उद्योग, कृषिमा आधारित सबै प्रकारका उद्योगहरू, घरेलु उद्योग, मझौला उद्योग, ठूला उद्योग, सेवामूलक उद्योग, सरकारी उद्योग समुदायमा आधारित उद्योग, घट्ट मील, संकलन तथा प्रशोधन सम्बन्धी उद्योग गाउँपालिकामा ठुला उद्योगहरू सञ्चानमा आउन नसके पनि गाउँपालिकामा उपलब्ध स्थानीय स्रोत र साधनको उपयोग गरी विभिन्न साना तथा घरेलु तथा कृषिजन्य उद्योगहरू रहेका छन् जसले गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा टेवा पुर्‍याएको छ ।

४.१८.२ मुख्य व्यापारको विवरण (किराना, थोक, आयात, निर्यात)

कृषि र उद्योग क्षेत्रको विकाससँग अनोन्याश्रित सम्बन्ध भएको क्षेत्र हो व्यापार । कृषि र उद्योग मार्फत उत्पादित सामाग्रीहरूलाई राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय बजारमा पुर्‍याउने माध्यम व्यापार भएकाले व्यापार र बाणिज्यको विकास अत्यन्त महत्वपूर्ण हुन्छ । स्थानीय तहहरू आर्थिकरुपले सबल हुन स्थानीय उत्पादनमा सबल भई निर्यात गर्न सक्ने अवस्थामा पुग्नु पर्दछ । आफ्नो क्षेत्र भन्दा बाहिर उत्पादित सामाग्रीहरूको व्यापार गरेर अर्थतन्त्र माथि उठ्न सक्दैन । यसका लागि कुनै न कुनै प्रकारले स्थानीय उत्पादनमा केन्द्रित भई यस्ता उत्पादनहरूलाई निर्यात गर्न सक्नुपर्दछ ।

४.१८.३ खनिज तथा खानी सम्बन्धी विवरण

खनिज तथा खानीको अध्ययन र उत्खनन् साथै प्रशोधनका क्षेत्रमा नेपाल अत्यन्त पछाडि परेको छ । प्रविधि, जनशक्ति र ठोस योजनाको अभावका कारण नेपालको खानी तथा खनिज क्षेत्र झण्डै कुमारी अवस्थामा नै छ । यस क्षेत्रबाट लाभ लिन स्थानीय तहहरूले आफ्नो क्षेत्रमा यस सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान गराउनु आवश्यक छ ।

गाउँपालिकाको खानी सम्बन्धी सम्भाव्यता हेर्दा स्लेट खानी, ढुङ्गा खानी, बालुवा खानी, ग्राभेल खानी को प्रसस्त संम्भावना देखिएको छ । त्यसैले वातावरणीय र पर्यावरणी अध्ययन गरेर उक्त क्षेत्रमा उत्खनन् सम्बन्धी काम हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ। गाउँपालिकामा उपलब्ध हुने अन्य कच्चा पदार्थमा रोडा, ढुंगा, बालुवा आदि प्रशस्त मात्रामा पाइन्छ । त्यसैले गाउँपालिकामा रहेको संम्भावना पल्याएर विभिन्न प्राकृतिक साधनको प्रशोधन गरी उद्योगको विकास तथा अर्थतन्त्र बलियो सम्भावना देखिन्छ ।

४.१८.४ मुख्य बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण

देशका ठुला शहरहरू बाहेक ग्रामीण इलाकाहरूमा सघन बस्तीहरू भएका क्षेत्रमा मानवीय गतिविधिहरू जस्तै : शिक्षा, स्वास्थ्य, अन्य सेवा, व्यापार तथा वाणिज्य केन्द्रित भएको पाइन्छ । यस्ता केन्द्रहरूलाई नै बजार केन्द्रहरू भनिन्छ । शहरी विकास र सुविधाका दृष्टिकोणले पूर्णरुपमा विकास हुन नसकेता पनि भविष्यमा विकसित हुन सक्ने क्षेत्रकारुपमा यस्ता केन्द्रहरूमा मानवीय गतिविधिहरू केन्द्रित र विकसित भैरहेको पाईन्छ । उपयुक्तता हेरी नयाँ क्षेत्रमा बजारको विकास गर्न नसकिने होइन । तथापि केही मात्रामा विकसित भइसकेका यस्ता क्षेत्रहरूमा थप विकास गर्न सहज भने हुन्छ ।

गाउँपालिकाका यी व्यापारिक केन्द्रहरूबाट कृषिजन्य तथा उत्पादनमुलक उद्योग अन्तर्गत पर्ने खाद्य मिलबाट उत्पादन हुने वस्तु, दाल, चामल, तेल, पिठो, मसला, आदिले स्थानीय बजारको आवश्यकता पूर्ति गर्नुको साथै केही मात्रामा यिनले अन्य गाउँपालिका तथा छिमेकी जिल्लाहरूको बजारको रूपमा सेवा समेत पुर्‍याइरहेका छन्। स्थानिय उत्पादन तथा आयातित उत्पादनहरूको बजारीकरण हुने गरेको छ । कृषि योग्य

जमिनको उपलब्धता कृषि तथा वनजन्य कच्चा पदार्थहरूको उपलब्धता, परम्परागत तथा जातिगत सीप, कौशल, पर्यटकीय महत्वका स्थलहरूको उपलब्धता लगायतका विभिन्न कारणले गाउँपालिकामा कृषि तथा स्थानिय परम्परा र सीपमा आधारित उद्योगहरूको विकासको राम्रो सम्भावना रहेको छ । गाउँपालिकाको मुख्य व्यापरिक केन्द्रहरूको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ६७ : वडाअनुसार मुख्य वस्तीहरू तथा बजार केन्द्रको विवरण

हालको वडा	मुख्य टोल बस्ती तथा व्यापारिक केन्द्र
१	चन्द्रनगर, वीरपुर, बहादुरपुर, जलपोखरी
२	रिमझिम चोक, बाब स्थान, वडा कार्यालय चोक, हाईस्कुल डाँडा, किरण पुलचोक
३	खजुरा बजार
४	F गाउँ चोक, E गाउँ चोक, E गाउँ तल्लो चोक, D गाउँ चोक, भण्डारीया चोक
५	वि.पी प्रतिक्षालय, वडा कार्यालय उदरापुर, वसन्तपुर चोक, भदी चोक, धनौरी
६	भिही चोक, जनकल्याण प्रा.वि. चोक, महानि चोक
७	बठवा, बोघहाना, हनुमान चोक
८	खानचोक, बस स्टेशन, दहवा चोक, पुरवा, लिहार टोल

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.१८.५ क्रमिक विकास भइरहेका बस्तीहरूको विवरण

गाउँपालिका विषम भौगोलिक अवस्था भएपनि जलवायुको आधारमा बसोबासको लागि उपयुक्त मानिएको छ। हुलाक, टेलीफोन, स्वास्थ्यचौकी र विद्यालयको पहुँचका साथै यातायातको आंसिक सुविधा हुनाले पनि ग्रामीण बस्ती विकासका लागि योगदान पु¥याइरहेको पाइन्छ। यसका साथै विभिन्न स्थानहरूमा गाउँपालिकाहरूले आफ्ना आन्तरिक यातायात मार्गहरू बनाई सार्वजनिक क्षेत्रहरूमा हाट बजारको व्यवस्थापन गर्ने काम साथै स-साना व्यापारिक केन्द्रको रुपमा क्रमिक विकास भइरहेको छ।

नेपाल सरकारले बजारोन्मुख बस्तीहरूमा हाट बजारको विकासको लागि केही आवश्यक छाना/सेड तथा भण्डारणको व्यवस्था गरिदिएमा ग्रामीण कृषि अर्थतन्त्रलाई बजार अर्थतन्त्रमा परिणत गर्न सहयोग पुग्ने देखिन्छ। यसका अतिरिक्त एकातर्फ यी बस्तीहरूको छेउछाउको जमिनको समेत अप्रत्याशितरुपले मूल्य वृद्धि भइरहेको पाइन्छ भने अर्कोतर्फ भोलिका दिनहरूमा यस्तो बस्तीको लागि आवश्यक पर्ने खेलमैदान, पार्क जस्ता सार्वजनिक क्षेत्रहरूको व्यवस्थापन गर्न आवश्यक जग्गाको योजना अहिलेदेखि नै बनाउनु आवश्यक छ।

गाउँपालिका क्षेत्रहरूको व्यवस्थित तवरले विकास गर्न प्रत्येक घडेरीमा आवत जावत गर्न मोटर वाटो, खुल्ला क्षेत्रका प्रावधान, चारपाटे आकार मिलेका घडेरीहरू लगायत भौतिक तथा पूर्वाधारको निर्माण सहितको व्यवस्थित वस्तीको विकास गर्न जग्गा एकीकरण वा सेवा सुविधा जस्ता कार्यक्रमहरू संचालन गर्नु पर्दछ । यसरी जग्गा विकास कार्यक्रम संचालन गर्दा शहरी विस्तार क्षेत्र प्रस्तावना गरिएका क्षेत्रहरूलाई टेवा पु¥याउने हिसावले प्राथमिकता दिनु पर्दछ । यसरी क्रमिक रुपमा विकसित भैरहेका विवरण अघिल्लो तालिकामा नै उल्लेख गरिएको छ ।

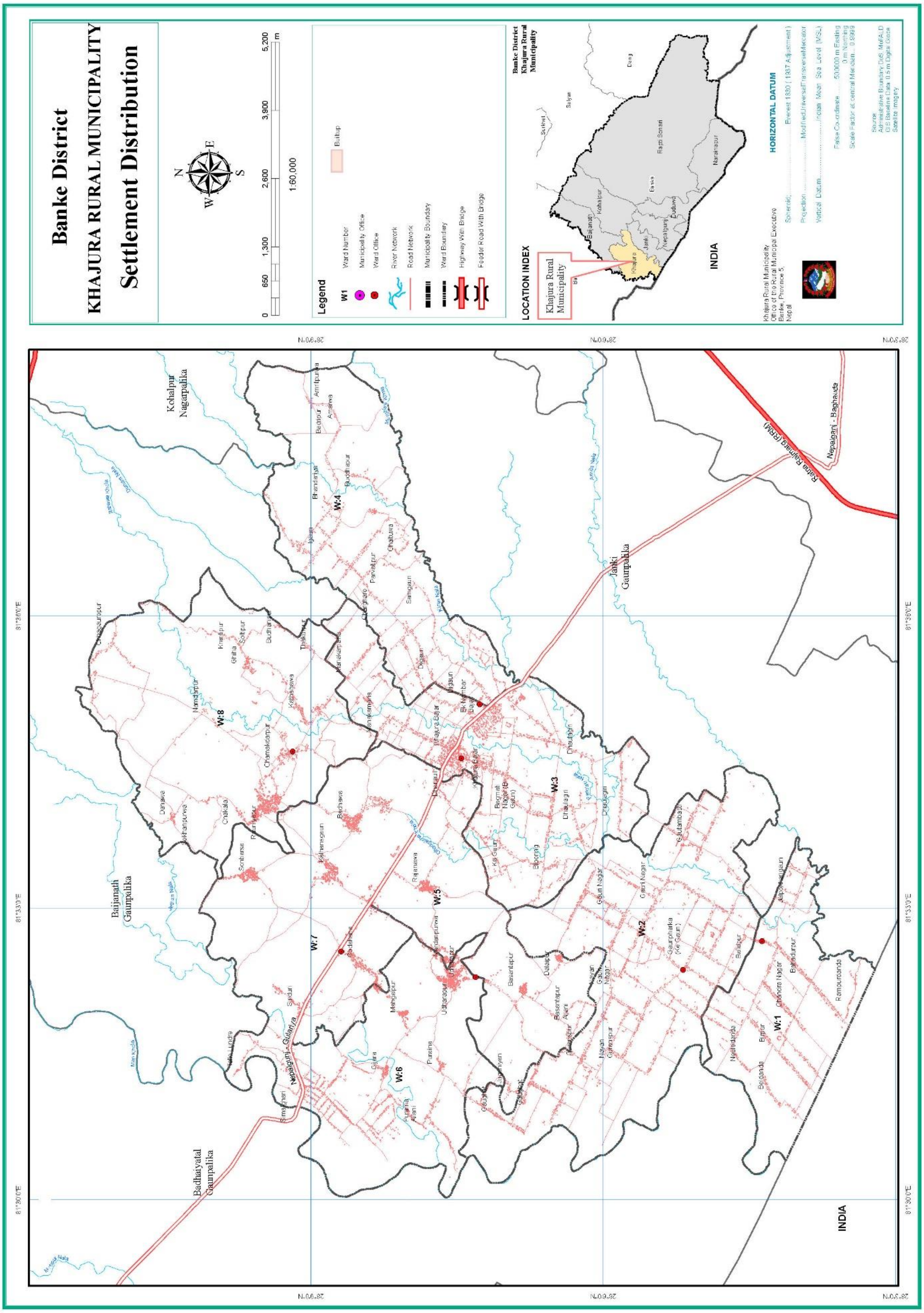

नक्सा नं. ५: गाउँपालिकाको बस्ती सञ्जालको विवरण

४.१८.६ सहकारी संस्थाहरूको विवरण

गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा यहाँका सहकारी संस्थाको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ । सहकारी संस्थाले स्थानीय स्तरको बचतलाई गाउँपालिका बाहिर जानबाट रोकी स्थानीय क्षेत्रमा विभिन्न आय मूलक कार्यमा लगानी गरिरहेका छन् । सहकारी संस्थाप्रति जनताको अपनत्व बढी र प्रशासनिक झन्झट कमी हुने हुँदा वित्तिय क्षेत्रमा यहाँका जनताको पहुँच समेत बढेको छ । गाउँको उद्योग व्यापार क्षेत्रमा लगानी गर्ने उद्देश्यका साथ बचत तथा ऋण, कृषि, उपभोक्ता र बहुद्वेश्यीय आदि प्रकृतिका सहकारी संस्थाहरूबाट कर्जा लगानी हुने गरेको छ। साथै यी संस्थाहरूले नियमित रुपमा सदस्यहरूबाट बचत सङ्कलन पनि गर्दै आएको देखिन्छ। यी सहकारी संस्थाहरूबाट कृषि, उद्योग व्यापार क्षेत्रमा लगानी हुने गरेको छ । यस गाउँपालिकामा रहेका सहकारी संस्थाहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ६८ : सहकारी संस्थाको विवरण

वडा नं.	क्र.स..	सहकारीको नाम	ठेगाना
१	१	शिव शक्ति बहुउद्देश्य कृषि सहकारी	वीरपुर
२	२	सुर्योदय सहकारी सस्था	बाबास्थान
	३	अमर सहकारी संस्था	बाबास्थान
	४	रिमझिम कृषि सहकारी संस्था	रमझिम
	५	नवदुर्गा कृषि सहकारी संस्था	पुलचोक
	६	धनवर्षा कृषि सहकारी संस्था	k गाउँ
	७	महिला जागरुक बहुउद्देश्य सहकारी	रमझिम
	८	माता पार्वती बहुउद्देश्य सहकारी	रमझिम
	९	संयुक्त युवा जागरण बहुउद्देश्य सहकारी	रमझिम
	१०	सिटी सहकारी संस्था	रमझिम
३	११	कालिका बचत सहकारी संस्था	
	१२	शुभकामना बचत सहकारी संस्था	
	१३	साझा सहकारी संस्था	
	१४	नमस्ते बचत तथा सहकारी संस्था	
	१५	साइनो बचत तथा सहकारी संस्था	
	१६	जनता दुग्ध उत्पादक सहकारी संस्था	
	१७	खजुरा शीत भण्डार सहकारी संस्था	
४	१८	मिलिजुली बहुउद्देश्य सहकारी संस्था	E गाउँ
	१९	खजुरा सैनिक बहुउद्देश्य सहकारी संस्था	खजुरा १ नं.विट
	२०	साझा फुलबारी कृषि महिला उद्यमी सहकारी	F गाउँ
५	२१	माई भगवती कृषि सहकारी	बसन्तापुर
	२२	सैयद कृषि सहकारी	उढारपुर
६	२३	मानखोला बहुउद्देश्य सहकारी	शान्तिनगर
	२४	मिलिजुली बहुउद्देश्य सहकारी	शान्तिनगर
७	२५	वसन्तपुर सहकारी संस्था	गोनहवा
	२६	स्वालम्बन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	सिमलघारी

वडा नं.	क्र.स..	सहकारीको नाम	ठेगाना
	२७	सिर्जनशील महिला बचत तथा ऋण सहकारी	सिन्दुरी
	२८	पुनर्वास कृषि तरकारी सहकारी संस्था	मनकामना
८	२९	श्री हातेमालो बचत सहकारी संस्था	सुनौलोपुर
	३०	समावेशी महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	चमकदार
	३१	साना किसान सहकारी संस्था	सुनौलोपुर

श्रोत : गाउँ कार्यपालिकको कार्यलय, २०७६

४.१८.७ बैङ्कहरूको विवरण

आधुनिक अर्थव्यवस्थामा आर्थिक कारोबार बैंकबाट हुँदा त्यो व्यवस्थित र सहज हुन जान्छ । बैङ्किङ प्रणालीहरूमा व्यापक विकास भइरहँदा उनीहरूले प्रदान गर्ने सेवाहरू समेत विस्तार हुँदै गईरहेका छन् । हाल विभिन्न बैंङ्कहरूले ए.टी.एम. सेवा, भिसा काड सेवा महशुल भुक्तानी सेवा लगायत बीमाहरूको समेत व्यवस्था गरेका छन् । यसर्थ आधुनिक आर्थिक प्रणालीमा ग्रामीण जनताहरूको समेत बैङ्किङ सेवामा पहुँच पुऱ्याउन अपरिहार्य जस्तै भैसकेको छ ।

गाउँपालिकामा सहकारीहरूको साथसाथै १६ वटा बैंकहरूले बैंकिङ सेवा पुऱ्याइरहेका छन् । गाउँपालिकामा यी बैंक तथा सहकारी मार्फत कर्जा समेत लगानी हुनको साथै रकमलाई निक्षेपको रुपमा स्विकार गरी बचत पनि गर्दै आएका छन् । यी संस्थाहरूको लगानीको मुख्य क्षेत्रकोरुपमा व्यापार, कृषि, उद्योग आदी रहेका छन् ।

तालिका नं. ६९ : गाउँपालिकामा रहेको बैंक तथा वित्तिय संस्थाहरूको विवरण

क्र.स.	बैंक तथा वित्तिय संस्था	ठेगाना	वर्ग
१	NIC Asia बैंक		“क वर्ग”
२	नेपाल बंगलादेश बैंक		“क वर्ग”
३	राष्ट्रिय बाणिज्य बैंक		“क वर्ग”
४	कृषि विकास बैंक		“क वर्ग”
५	साङ्ग्रिला विकास बैंक		“क वर्ग”
६	कर्णाली विकास बैंक		“क वर्ग”
७	वेष्टर्न डेभलपमेन्ट बैंक		“क वर्ग”
८	ग्रामीण विकास बैंक		“क वर्ग”
९	निर्धन उत्थान बैंक		“घ वर्ग”
१०	मेरो माइक्रोफाइनान्स		“घ वर्ग”
११	लक्ष्मी लघु वित्त	रिमझिम चोक	“घ वर्ग”
१२	छिमेकी लघु वित्त	पुलचोक	“घ वर्ग”
१३	महिला उपकार लघु वित्त	रिमझिम चोक	“घ वर्ग”
१४	आशा लघुवित्त		“घ वर्ग”
१५	विजय लघुवित्त		“घ वर्ग”
१६	IME रेमिटान्स	E गाउँ	

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.१८.८ बैंक खाता भएका घरपरिवारको संख्याको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ७० : परिवारको सदस्यको बैंक खाता भएको आधारमा घर परिवारको विवरण

वडा	छ		छैन		थाहा छैन		उल्लेख नगरिएको	जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत		
१	४५०	५९.२%	२९७	३९.१%	१३	१.७%	०	७६०
२	११८८	५९.८%	७११	३५.८%	८९	४.५%	०	१९८८
३	१०६९	७४.४%	३६२	२५.२%	५	.३%	१	१४३७
४	१०७७	६६.६%	५३४	३३.०%	६	.४%	०	१६१७
५	६०४	६१.१%	३७९	३८.४%	५	.५%	०	९८८
६	४५९	३९.२%	४५३	३८.७%	२५९	२२.१%	०	११७१
७	५६९	४४.७%	६७९	५३.३%	२६	२.०%	०	१२७४
८	४४६	३१.१%	७०३	४९.०%	२८७	२०.०%	०	१४३६
जम्मा	५८६२	५४.९%	४११८	३८.६%	६९०	६.५%	१	१०६७१

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

यस गाउँपालिकामा रहेका कुल १०,६७१ घरपरिवारमध्ये ४,११८ अर्थात् ३८.६ प्रतिशत घरपरिवारको बैङ्क खाता नरहेको र बाँकी अर्थात् ५,८६२ अर्थात् ५४.९ प्रतिशत घरपरिवारको बैङ्क खाता रहेको देखिन्छ भने ६९० घरपरिवार अर्थात ६.५ प्रतिशतको थाहा नभएको १ घरपरिवारको उल्लेख नभएको देखिन्छ। यस गाउँपालिकाका ग्रामीण जनतालाई आधुनिक बैङ्किङ सुविधा प्रदान गर्न थप पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ। यसो गर्दा नागरिकले गर्ने सबै आर्थिक कारोबारको पूर्ण अभिलेख रहन्छ र राज्यद्वारा प्राप्त हुने विभिन्न सुविधाहरू बैङ्किङ प्रणालीबाट गर्दा त्यो लक्षित वर्गमा पुग्ने सुनिश्चितता समेत हुनजान्छ। राज्यलाई वित्तीय व्यवस्थापन गरी सम्पूर्ण जनसाधारणहरूमा बैङ्किङ प्रणालीप्रति सकारात्मक धारणा विकास गर्न सहयोग पुऱ्याउनु पर्ने देखिन्छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

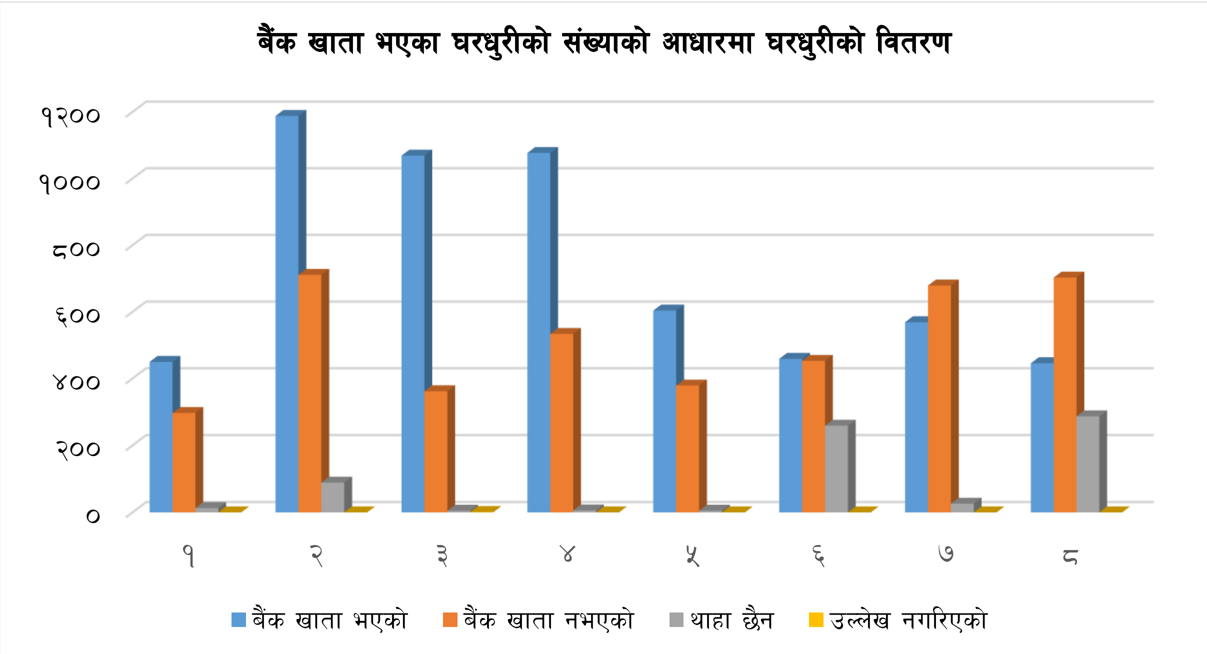

खण्ड- ५: सामाजिक अवस्था

५.१ शिक्षा तथा मानव संशाधन

यस अघिको चौधौ योजनाको ५ वटा रणनीतिक स्तम्भहरू मध्ये शैक्षिक पूर्वाधारको विकास र गुणस्तर वृद्धि पनि एक थियो । कुनै पनि देशको सामाजिक तथा आर्थिक विकासमा शिक्षाले ठूलो भूमिका खेलेको हुन्छ । यसलाई मानव विकासको सूचकको रूपमा लिइन्छ । यसै सिलसिलामा यहाँ खजुरा गाउँपालिकाको शैक्षिक स्थिति देखाउन खोजिएको छ । विकासको प्रमुख आधारशिला शिक्षा नै हो, शिक्षाको माध्यमबाट व्यक्तिमा अन्तर्निहित प्रतिभाहरूको विकास हुन गई समग्र समाज र राष्ट्रमा नै सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन सकिन्छ भन्ने सर्वमान्य सिद्धान्त रहि आएको छ। सचेत, अनुशासित तथा उत्पादनशील जनशक्ति निर्माण गर्नका लागि शिक्षा क्षेत्रको नै सर्वोपरि भूमिका अनिवार्य रहन्छ। योजना निर्माणमा गरिबी निवारण तथा चौतर्फी विकासका लागि शिक्षा क्षेत्रलाई मानव संशाधन विकासको एक शसक्त माध्यमको रुपमा नीतिगत रुपमा अबलम्बन गरिएको छ। राज्यको निति समेत शिक्षालाई विकासको प्रमुख पूर्वाधारको रुपमा विकसित, सर्वसुलभ र प्रभावकारी बनाउँदै लैजाने रहेको छ ।

नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३, धारा ३१ शिक्षा सम्बन्धि मौलिक हकमा देहाय बमोजिमको व्यवस्था गरिएको छ :

१. प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक हुनेछ ।
२. प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक हुनेछ ।
३. अपांगता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानून बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउनेहक हुनेछ ।
४. दृष्टिविहीन नागरिकलाई ब्रेललिपि तथा बहिरा र स्वर वा बोलाइ सम्बन्धी अपांगता भएका नागरिकलाई सांकेतिक भाषाको माध्यमबाट कानून बमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने हक हुनेछ ।
५. नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानून बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हक हुनेछ ।

संविधान तथा योजनाको ठूला ठूला वहस भएता पनि विश्व सामु तुलनात्मक अध्ययन गर्दा हाम्रो शिक्षा क्षेत्रमा उल्लेखनीय विकास भने भएको देखिँदैन । शिक्षाले ज्ञान र सिपको प्रयोगात्मक परिवर्तन ल्याउने, पिछडिएको, विपन्न र अभावग्रस्त वर्गको पक्षपोषण गर्ने, अवोध बालबालिका एवं आवाज विहिनका पक्षमा रही देशलाई समृद्ध बनाउने परिकल्पनालाई साकार पार्नुपर्दछ । देशका लागि आवश्यक नेतृत्वदायी क्षमताको विकास, अथकरूपमा सिक्ने र सिकाउने प्रवृति, सामाजिक र मानवीय मूल्यमान्यता र आत्मविश्वास जस्ता आधारभूत समग्र पक्षको विकास गर्न सघाउनु नै गुणस्तरीय शिक्षाको विशेषता हो । यस्तो शिक्षामा विश्लेषणात्मक र मौलिक सोचको पर्याप्तता हुनुपर्छ । निर्दिष्ट सिकाइमात्र स्तरीयता होइन । आज व्यावहारिक परिवर्तन, श्रमसँगको आस्था, जीवनोपयोगी खोज अनुसन्धान, सान्दर्भिकता देश र संस्कृतिप्रति प्रेम, नैतिक जिम्मेवारी, मौलिकरूपमा विज्ञानको उपयोग गर्न स्तरीय शिक्षाको आवश्यकता छ । शिक्षाको स्तरीय विकासले रोजगारीको अवसर, कलकारखानाको विकास, सुविधाको पहुँच, प्रविधिको विस्तार, उत्पादनमुखी कृषि, आयमुखी व्यवसाय, स्थानीय साधनश्रोतको प्रचुर सदुपयोगले जनताको जीवनस्तर उकास्न सकिन्छ जसले गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र बलियो हुनुको साथै सामाजिक विकासमा महत्वपुर्ण टेवा पुऱ्याउँछ ।

शिक्षा क्षेत्रको परिशूचकलाई त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमबाट निर्धारण गर्न सकिन्छ। यसै सिलसिलामा यस गाउँपालिकाको शैक्षिक स्थिती देखाउन यहाँको साक्षरता स्थिति, शिक्षण संस्थाको विवरण, दरबन्दी शिक्षकहरूको विवरण, विद्यार्थीको भर्ना, तहगत तथा विषयगत शैक्षिक विवरण देखाउन खोजिएको छ। यसबाट गाउँपालिकाको शैक्षिक अवस्थालाई बुझी आगामी दिनमा सुधार गर्न नीति तथा कार्यक्रम बनाउन सकिन्छ।

तालिका नं. ७१ : खजुरा गाउँपालिकामा भएका सामुदायिक विद्यालयको विवरण

सि.नं.	विद्यालयको नाम	ठेगाना	विद्यार्थी संख्या
१	नेपाल राष्ट्रिय प्राथमिक विद्यालय		१२२
२	ज्ञानोदय माध्यमिक विद्यालय		२३६०
३	आदर्श आधारभूत विद्यालय	डि गाउँ	२४६
४	मनकामना आधारभूत विद्यालय	बलभद्रपुर	५०५
५	आदर्श माध्यमिक विद्यालय	डि गाउँ	९२२
६	नि रा माध्यमिक विद्यालय	मनकामनापुर	७१२
७	जनकल्याण माध्यमिक विद्यालय	बद्रीपुर	७६९
८	जनता नमुना माध्यमिक विद्यालय	सन्तकुटी	१७१८
९	नि रा आधारभूत विद्यालय	धौलागिरी	२२७
१०	अम्बेमाता प्राथमिक विद्यालय		५०५
११	माइतहवा माध्यमिक विद्यालय		७२७
१२	नि रा तिर्खा आधारभूत विद्यालय	जलपोखरी	१३०
१३	पशुपति माध्यमिक विद्यालय	रनियापुर	६१६
१४	प्राथमिक विद्यालय चमकदरपुर		२१३
१५	शुक्र माध्यमिक विद्यालय		३७७
१६	योगीनी माध्यमिक विद्यालय		९४२
१७	अमर माध्यमिक विद्यालय	गौतमबस्ती	७४९
१८	प्राथमिक विद्यालय	गुँरासपुर	१६४
१९	शिव प्राथमिक विद्यालय		९९
२०	पशुपति प्राथमिक विद्यालय		१०२
२१	जनता माध्यमिक विद्यालय	बथावा	४५४
२२	आधारभूत विद्यालय	सिन्दुरी	६२४
२३	निरा माध्यमिक विद्यालय	गोदाहना	८४३
२४	अमृत प्राथमिक विद्यालय	कलहंस	२४१
२५	कालिका प्राथमिक विद्यालय		४०३
२६	भानु माध्यमिक विद्यालय	उधारापुर	१८३०
२७	प्राथमिक विद्यालय	रजनवा	३३०
२८	प्राथमिक विद्यालय	बसन्तपुर	२४६
२९	जनसेवा सेकेन्डरी स्कुल		१६०१
३०	जन कल्याण आधारभूत विद्यालय	शान्तीनगर	९४१

स्रोतः खजुरा गाउँपालिका, २०७६

तालिका नं. ७२ : खजुरा गाउँपालिकामा भएका मदरसाको विवरण

सि.नं.	मदरसाको नाम	विद्यार्थी संख्या
१	मदरसा इस्लामीया रहमनुल वालुम	३१२
२	मदरसा मुस्तकुल वालुम	१८२
३	मदरसा जामिया अराविया मदिनतुल वालुम	१५४
४	मदरसा नुरगजी रजौल उलुम चमकद्रपुर	२४०
५	मदरसा इस्लामिया नियामातुल वालुम	१३०
६	मदरसा इस्लामिया गुलसाने ख्वाजा	११८
७	मदरसा अराविया दारुल वालुम खालील्उल्लाह	१२४
८	मदरसा गुल्सने वर्कत मन्नानुल वलुम	१००
९	मदरसा इस्लामिया जामिया अराविया बाहारुल वलुम	८४
१०	मदरसा इस्लामिया मसुदिया राजा वलुम	११६
११	मदरसा जमिया अरेविया मिस्बुल्लाह वलुम	१७०
१२	मदरसा इस्लामिया इम्रानुल वलुम	१३०
१३	अल्जेमेतु इस्लामिया गुल्सने राना बहारुल उलुम मदरसा	१६०
१४	गुल्सने मदिना दरुल उलुम अन्जुमान	१८०
१५	मदरसा दरुल उलुम गुल्सने नुरी	१३४
१६	दरुल उलुम अन्जुमान साइदा इ मुस्तफा उधारपुर	१८४
१७	मदरसा अल्जामी अतुन्नुरीया	११०

स्रोत: खजुरा गाउँपालिका, २०७६

तालिका नं. ७३ : खजुरा गाउँपालिकामा भएका नीजि विद्यालयको विवरण

सि.न.	विद्यालयको नाम	ठेगाना	विद्यार्थी संख्या
१	अरुणोदय इङ्गलिस बोर्डिङ्ग स्कुल		९७५
२	जेनिथ इङ्गलिस बोर्डिङ्ग स्कुल		१७३८
३	दिपक माध्यमिक विद्यालय		१३१४
४	ओनस इन्टरनेश्नल एकेडेमी	खजुरा	३४५
५	सनलाइट इङ्गलिस बोर्डिङ्ग स्कुल		१०९
६	लिटल हार्वर एकेडेमी		३०३
७	जेनिथ एकेडेमी		३६१
८	इन्टिग्रेटेड एकेडेमी		४५९
९	भूपू सैनिक इङ्गलिस बोर्डिङ्ग स्कुल	चन्द्रनगर	८०९
१०	एपोस्टल एकेडेमी		२४२
११	धुब्र तारा इङ्गलिस बोर्डिङ्ग स्कुल		८५६

सि.न.	विद्यालयको नाम	ठेगाना	विद्यार्थी संख्या
१२	सिटिजन नमूना इङ्गलिस बोर्डिङ्ग स्कुल		३४६
१३	गुराँस चाइल्डहुड एकेडेमी		११०३
१४	लर्ड बागेश्वरी विद्या निकेतन		९४
१५	स्टार मन्टेश्वरी एकेडेमी		१५६
१६	बाँके गोल्डेन फ्युचर इङ्गलिस बोर्डिङ्ग स्कुल		५११
१७	प्रिफर एकेडेमी	उधारापुर	४८२
१८	गोल्डेन ग्यालेक्सी एकेडेमी	प्रतिक्षालय	४५९
१९	मर्निङ्ग स्टार एकेडेमी	जहिरपुर	२४४

स्रोतः खजुरा गाउँपालिका, २०७६

५.१.१ पाँच वर्ष माथिको जनसंख्याको समग्र साक्षरता/निरक्षरता विवरण (महिला/पुरुष दुबै)

साक्षरताले पढ्न र लेख्न सक्ने सिपभन्दा माथि समग्र मानव विकास सूचकलाई इंगित गर्दछ । तथ्यहरूका अनुसार महिला साक्षरताले समग्र बहुआयामिक गरिबी सूचकमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ । गाउँपालिकामा ५ वर्ष वा सो भन्दा माथि उमेर समूहका कूल ४३,८१७ जनसंख्या रहेका छन् । गाउँपालिकामा ५ वर्ष वा सो भन्दा माथि उमेर समूहका कूल जनसंख्यामध्ये ७०.६ प्रतिशत साक्षर रहेका छन् । गाउँपालिकामा पढ्न र लेख्न सक्ने साक्षर जनसंख्या २८,५९३ रहेका छन् भने पढ्न मात्र सक्ने २,३३२ जना रहेका छन् । पढ्ने र लेख्ने दुवै सिप नभएका अर्थात निरक्षर जनसंख्या १२,८९२ अर्थात २९.४ प्रतिशत रहेको छ । वडागत रुपमा तुलना गर्दा सबैभन्दा बढी साक्षरता प्रतिशत वडा नं १ मा रहेको छ जसको साक्षरता ८८.२ प्रतिशत रहेको छ भने सबैभन्दा न्यून साक्षरता वडा नं ७ जसको साक्षरता ४८ प्रतिशत रहेको छ ।

तालिका नं. ७४ : ५ वर्ष वा सो भन्दा माथि उमेर समूहका जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति

वडा	पढ्न लेख्न जानेको		पढ्नमात्र जानेको		पढ्न लेख्न नजानेको		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	२८७८	८८.०%	८	०.२%	३८६	११.८%	३२७२
२	५७४७	७६.६%	८५	१.१%	१६७२	२२.३%	७५०४
३	४९३२	८६.६%	२०	०.४%	७४४	१३.१%	५६९६
४	४२९८	७८.०%	२०	०.४%	११८९	२१.६%	५५०७
५	२६४५	५७.०%	८१	१.७%	१९१७	४१.३%	४६४३
६	३३८२	६३.२%	११	०.२%	१९५७	३६.६%	५३५०
७	२६६८	४५.०%	१७९	३.०%	३०८८	५२.०%	५९३५
८	२०४३	३४.६%	१९२८	३२.६%	१९३९	३२.८%	५९१०
जम्मा	२८५९३	६५.३%	२३३२	५.३%	१२८९२	२९.४%	४३८१७

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

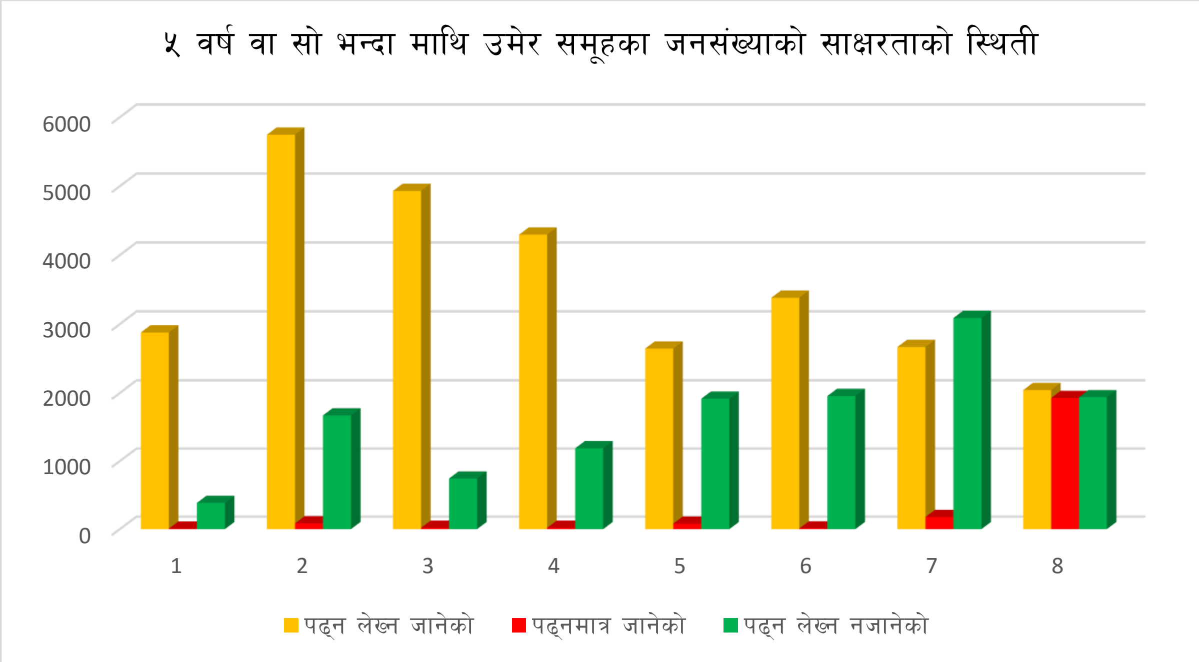

तालिका नं. ७५ : ५ वा सो भन्दा माथिका साक्षर जनसंख्याले उत्तीर्ण गरेको तह अनुसार विवरण

शैक्षिक तह	वडा								जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८		
पूर्व प्राथमिक तह	१०९	२८७	१५१	२३९	२२३	२२४	१४७	६७	१४४७	५.०६
कक्षा १-५	६१२	१३०६	७७७	११५४	१३५९	१३९९	१३७७	१०६३	९०४७	३१.६४
कक्षा ६-८	७०२	१२८८	८१५	१०००	५२५	८५५	५५६	४१९	६१६०	२१.५४
कक्षा ९-१०	६७८	१२०९	९१३	९०३	२३९	४२९	२१६	२६८	४८५५	१६.९८
एसईई/एसएलसी/सो सरह	३२८	४५२	६२४	३०२	९५	१२३	८४	९१	२०९९	७.३४
प्रविणता प्रमाणपत्र वा सो सरह	११०	६५२	५९५	२६९	९६	९९	१५७	८४	२०६२	७.२१
स्नातक वा सो सरह	१०१	१६९	२२९	१३८	२०	७४	३८	२७	७९६	२.७८
SLC/SEE to Bachelor	५३९	१२७३	१४४८	७०९	२११	२९६	२७९	२०२	४९५७	१७.३४
स्नातकोत्तर वा सो भन्दा माथि	३६	२५	९७	२३	५	३४	३१	५	२५६	०.९०
अनौपचारिक शिक्षा	८	३५	१६	४	३०	३८	१०	११	१५२	०.५३
साक्षर	१८१	७४	७०१	२६०	४१	१०२	१३	०	१३७२	४.८०
अन्य	१०	१	३	३	१०	२	३८	५	७२	०.२५
थाहा नभएको	३	२४९	११	३	२	३	१	३	२७५	०.९६
जम्मा	२८७८	५७४७	४९३२	४२९८	२६४५	३३८२	२६६८	२०४३	२८५९३	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.१.२ १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति

साक्षरताले पढ्न र लेख्न सक्ने सिपभन्दामाथि समग्र मानव विकास सूचकलाई इंगित गर्दछ । तथ्यहरूका अनुसार महिला साक्षरताले समग्र बहुआयामिक गरिबी सूचकमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ । गाउँपालिकामा १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका कूल २९,५२४ जनसंख्या रहेका छन् । गाउँपालिकामा १५ वर्ष देखि ६० वर्ष उमेर समूहका कूल जनसंख्यामध्ये ६९.६ प्रतिशत साक्षर रहेका छन् । गाउँपालिकामा पढ्न

र लेख्न सक्ने साक्षर जनसंख्या १८,८९४ रहेका छन् भने पढ्न मात्र सक्ने १,६६९ जना रहेका छन् । पढ्ने र लेख्ने दुवै सिप नभएका अर्थात निरक्षर जनसंख्या ८,९६१ अर्थात ३०.४ प्रतिशत रहेको छ । वडागत रुपमा तुलना गर्दा सबैभन्दा बढी साक्षरता प्रतिशत वडा नं २ मा रहेको छ जसको साक्षरता ७९.३ प्रतिशत रहेको छ भने सबैभन्दा न्यून साक्षरता वडा नं ७ जसको साक्षरता ४१ प्रतिशत रहेको छ । जसलाई तालिकामा पनि प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ७६ : १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका जनसंख्याको साक्षरताको स्थिती

वडा	पढ्न लेख्न जानेको		पढ्नमात्र जानेको		पढ्न लेख्न नजानेको		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	२११०	९०.९%	५	.२%	२०६	८.९%	२३२१
२	४०१०	७८.२%	५६	१.१%	१०५९	२०.७%	५१२५
३	३६३२	८९.७%	१२	.३%	४०५	१०.०%	४०४९
४	३००५	८०.०%	१५	.४%	७३८	१९.६%	३७५८
५	१५०८	५०.७%	५५	१.८%	१४११	४७.४%	२९७४
६	१९४६	५७.५%	७	.२%	१४३०	४२.३%	३३८३
७	१४०९	३७.०%	१५२	४.०%	२२४४	५९.०%	३८०५
८	१२७४	३१.०%	१३६७	३३.३%	१४६८	३५.७%	४१०९
जम्मा	१८८९४	६४.०%	१६६९	५.७%	८९६१	३०.४%	२९५२४

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.१.३ ५ देखि ३५ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल कलेज गए नगएको विवरण

तालिका नं. ७७ : ५ देखि ३५ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल कलेज गए नगएको विवरण

वडा	हाल स्कुल/कलेज गइरहेको			हाल गइरहेको स्कुल/कलेजको प्रकार					विगतमा स्कूल/कलेज गएको		
	छ	छैन	जम्मा	सामुदायिक/सरकारी	संस्थागत / निजी	गुरूकुल/मदरसा/गुम्बा	अन्य	जम्मा	छ	छैन	जम्मा
१	८३४	११९१	२०२५	२५५	५७६	०	३	८३४	११२९	६२	११९१
२	२२४५	२३९४	४६३९	१०५९	११८३	०	३	२२४५	२१८६	२०८	२३९४
३	१६९८	१७१२	३४१०	७७८	९१८	१	१	१६९८	१६०१	१११	१७१२
४	१७६६	१७३१	३४९७	९६९	७९५	०	२	१७६६	१५७३	१५८	१७३१
५	१३३४	१९७४	३३०८	९८४	२४८	१०२	०	१३३४	१०२३	९५१	१९७४
६	१६८४	२२४९	३९३३	१३६९	२९९	११	५	१६८४	१४०६	८४३	२२४९
७	१५२२	२७०१	४२२३	१०४८	४१५	५९	०	१५२२	११३७	१५६४	२७०१
८	९४१	३१७९	४१२०	४६३	३४९	१२६	३	९४१	१२७७	१९०२	३१७९
जम्मा	१२०२४	१७१३१	२९१५५	६९२५	४७८३	२९९	१७	१२०२४	११३३२	५७९९	१७१३१
प्रतिशत	४१.२४	५८.७६	१००.००	५७.५९	३९.७८	२.४९	०.१४	१००.००	६६.१५	३३.८५	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा ५ देखि ३५ वर्ष उमेर भित्रका कूल २९,१५५ जनसंख्यालाई के तपाइँ हाल तथा कहिल्यै स्कूल/कलेज जानुभएको छ भनी सोधिएको प्रश्नमा हाल स्कूल कलेज गइरहेकाहरूको संख्या १२,०२४ अर्थात ४१.२४ प्रतिशत रहेका छन् । अर्कोतर्फ १७,१३१ अर्थात ५८.७६ प्रतिशत विद्यालय/कलेज गएका छैनन् । यस तथ्याङ्कलाई हेर्दा ५ देखि ३५ वर्षको उमेर समूह भनेको अध्ययन र सीप विकासको सबैभन्दा महत्वपूर्ण समयको उमेर समूह हो । तसर्थ यस उमेर समूहका १७,१३१ जना अर्थात ५८.७६ प्रतिशत विद्यालय/कलेज नजानुले मानव शंसाधन विकासको अपरिहार्य आधार शिक्षा तथा सीप विकासको अवसरबाट टाढा हुनु हो । तसर्थ यस उमेर समूहको जनसंख्या विद्यालय/कलेज जान नसक्नु वा नपाउनुका कारणहरूको पहिचान गरी समाधानतर्फ पहल गर्नु जरुरी देखिन्छ । त्यसैगरी हाल गइरहेको कलेज र स्कुलको प्रकार अनुसार सामुदायिक/सरकारीमा ६,९२५ अर्थात ५७.५९ प्रतिशत, संस्थागत/निजीमा ४,७८३ अर्थात ३९.७८ प्रतिशत, गुरूकुल/मदरसा/गुम्बामा २९९ र अन्यमा १७ रहेका छन् । हाल स्कुल नगएका वा छाडेकाहरू कूल १७,१३१ जनालाई विगतमा स्कूल/कलेज जानुभएको थियो भन्ने प्रश्नमा गएका जम्मा ६६.१५ प्रतिशत र कहिल्यै नगएकोमा ३३.८५ प्रतिशत रहेका छन् । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.१.४ ५ देखि ३५ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कूल/कलेज नजानुको कारणका आधारमा विवरण

गाउँपालिकामा ५ देखि ३५ वर्षभित्रका जनसंख्यामध्ये हाल विद्यालय/कलेज नजानेको संख्या १७,१३१ जना रहेका छन् । हाल विद्यालय नजानेहरूलाई विद्यालय/कलेज नजानुको कारण के हो भनेर सोधिएको प्रश्नमा विद्यालय/कलेज नजानुको कारण हेर्दा सबैभन्दा बढी ३,८१२ जनाले अन्यकारणले, ३,५१२ जनाले विवाह भएकोले र तेस्रोमा २,५०७ जनाले घरमा काम सघाउनु परेकोले भन्ने जवाफ दिएका छन् । त्यसैगरी अन्य कारणले बताउने जस्तै विद्यालयले भर्ना गर्न नमानेकोले, काम शुरु गरेको/जागिर पाएको, धेरै टाढा भएकाले, अभिभावकको चाहना नभएर नगएको बताउने जनसंख्या पनि उल्लेख्य रहेको छ । जे सुकै कारणले भए पनि उचित शिक्षाबाट बञ्चित हुनु राम्रो होइन । तसर्थ शिक्षालाई प्राथमिकता दिने र यूवाहरूलाई शिक्षातर्फ उत्साहित गर्न रोजगारमूलक र जीवनोपयोगी शिक्षा, व्यवसायीक, शिक्षा तथा सीपमूलक शिक्षाको व्यवस्था गर्नु आवश्यक हुन्छ । नेपालमा परम्परागत हिसाबले विवाह पश्चात महिलाहरू घरायसी धन्दा र बालबच्चा जन्माउने र हुर्काउने कार्यमा लाग्ने साथै विवाह भएर जाने घरबाट शिक्षामा प्रोत्साहन नगर्ने जस्ता कारणले उनीहरू शिक्षाबाट टाढिएका हुनसक्छन् । यसतर्फ सामाजिक जागरण र महिला हक अधिकारको क्षेत्रमा काम गर्ने सम्बन्धित सबैले ध्यान पुऱ्याउनु जरुरी छ ।

तालिका नं. ७८ : ५ देखि ३५ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कूल/कलेज नजानुको कारणका आधारमा विवरण

		वडा नं.								जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	
हाल स्कुल /कलेज गइरहेको	छ	८३४	२२४५	१६९८	१७६६	१३३४	१६८४	१५२२	९४१	१२०२४
	छैन	११९१	२३९४	१७१२	१७३१	१९७४	२२४९	२७०१	३१७९	१७१३१
	जम्मा	२०२५	४६३९	३४१०	३४९७	३३०८	३९३३	४२२३	४१२०	२९१५५
हाल स्कुल /कलेज नजानुको कारण	अरु पढ्ने ठाउँ नभएकोले	१	५३७	६	१६	२४	६९	२९	१०६	७८८
	धेरै महँगो भएकोले	३	३३५	५०	१०	९२	७४	५६	१२०२	१८२२
	धेरै टाढा भएकोले	०	६२	११	२	१०	७३	२५	४१६	५९९

	वडा नं.								जम्मा
	१	२	३	४	५	६	७	८	
घरमा काम सघाउनु परेकोले	३४	१०२	११८	२७१	२१८	८०४	५०२	४५८	२५०७
बाबु/आमाले नचाहेकोले	४	१०	२५	१०५	२२२	१४०	३३५	३३१	११७२
चाहेजति पढिसकेकोले	८७	१९३	१९१	३०१	४५	२२	६२	४४	९४५
विवाह भएकोले	४४३	६४२	७८४	७३५	१६६	५८३	५९	१००	३५१२
काम शुरु गरेको/जागिर पाएर	१४१	१०२	१८९	५८	२७	३७	८८	८	६५०
विद्यालयले भर्ना गर्न नमानेकोले	१२	६	१४४	४	१८	१६	११००	२४	१३२४
अन्य	४६६	४०५	१९४	२२९	११५२	४३१	४४५	४९०	३८१२
जम्मा	११९१	२३९४	१७१२	१७३१	१९७४	२२४९	२७०१	३१७९	१७१३१

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.१.५ ५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल कलेज गए नगएको विवरण

गाउँपालिकामा ५ देखि २४ वर्ष उमेर भित्रका कूल २०,३६२ जनसंख्यालाई के तपाइँ हाल तथा कहिल्यै स्कूल/कलेज जानुहुन्छ भनी सोधिएको प्रश्नमा हाल स्कूल कलेज गइरहेकाहरूको संख्या ११,९०५ अर्थात ५८.४७ प्रतिशत रहेका छन्। अर्कोतर्फ ८,४५७ अर्थात ४१.५३ प्रतिशत विद्यालय/कलेज गएका छैनन्। यो तथ्यलाई हेर्दा आधुनिकता, विकास र नवजागरणको चहल पहल चरम अवस्थामा पुगेको वर्तमान विश्व परिवेशमा यस गाउँपालिकामा विद्यालय/कलेज नै नगएको संख्या उल्लेख्य हुनु गम्भिर विषय हो। तसर्थ यो अवस्थालाई प्रभावकारी ढंगले अन्त्य गर्न अविलम्ब पहल गरिनु आवश्यक छ। यसका लागि औपचारिक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा, प्रौढ शिक्षा तथा अन्य शैक्षिक विकासका व्यवहारिक र कार्यान्वयनमुखी योजना निर्माण गरी लागू गर्नु जरुरी छ। त्यसैगरी हाल गइरहेको कलेज र स्कुलको प्रकारअनुसार सामुदायिक/सरकारीमा ६,८४३ अर्थात ५७.४८ प्रतिशत, संस्थागत/निजीमा ४,७५० अर्थात ३९.९० प्रतिशत, गुरूकुल/मदरसा/गुम्बामा २९६ र अन्यमा १६ जना रहेका छन्। हाल स्कुल नगएका वा छाडेकाहरू कूल ८,४५७ जनालाई विगतमा स्कूल/कलेज जानुभएको थियो भन्ने प्रश्नमा गएका जम्मा ६५.३१ प्रतिशत र कहिल्यै नगएकोमा ३४.६९ प्रतिशत रहेका छन्। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. ७९ : ५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल कलेज गए नगएको विवरण

वडा	हाल स्कुल/कलेज गइरहेको			हाल गइरहेको स्कुल/कलेजको प्रकार					कहिल्यै स्कूल/कलेज गएको		
	छ	छैन	जम्मा	सामुदायिक/सरकारी	संस्थागत/निजी	गुरूकुल/मदरसा/ गुम्बा	अन्य	जम्मा	छ	छैन	जम्मा
१	८२८	५०३	१३३१	२५०	५७५	०	३	८२८	४७२	३१	५०३
२	२२३६	९८१	३२१७	१०५३	११८०	०	३	२२३६	९२०	६१	९८१
३	१६५१	५९४	२२४५	७५०	९००	१	०	१६५१	५६९	२५	५९४
४	१७५५	७६६	२५२१	९६२	७९१	०	२	१७५५	७३०	३६	७६६
५	१३२७	१०४७	२३७४	९७७	२४८	१०२	०	१३२७	५८३	४६४	१०४७

वडा	हाल स्कुल/कलेज गइरहेको			हाल गइरहेको स्कुल/कलेजको प्रकार					कहिल्यै स्कुल/कलेज गएको		
	छ	छैन	जम्मा	सामुदायिक/ सरकारी	संस्थागत/ निजी	गुरूकुल/ मदरसा/ गुम्बा	अन्य	जम्मा	छ	छैन	जम्मा
६	१६७८	१२०५	२८८३	१३६३	२९९	११	५	१६७८	८२७	३७८	१२०५
७	१५०४	१४०१	२९०५	१०३४	४११	५९	०	१५०४	५६२	८३९	१४०१
८	९२६	१९६०	२८८६	४५४	३४६	१२३	३	९२६	८६०	११००	१९६०
जम्मा	११९०५	८४५७	२०३६२	६८४३	४७५०	२९६	१६	११९०५	५५२३	२९३४	८४५७
प्रतिशत	५८.४७	४१.५३	१००.००	५७.४८	३९.९०	२.४९	०.१३	१००.००	६५.३१	३४.६९	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.१.६ ५-२४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कूल/कलेज नजानुको कारणका आधारमा विवरण

गाउँपालिकामा ५ देखि २४ वर्ष भित्रका जनसंख्यामध्ये हाल विद्यालय/कलेज नजानेको संख्या ८,४५७ जना रहेका छन् । हाल विद्यालय नजानेहरूलाई विद्यालय/कलेज नजानुको कारण के हो भनेर सोधिएको प्रश्नमा विद्यालय/कलेज नजानुको कारण हेर्दा सबैभन्दा बढी २,०६१ जनाले अन्य कारणले, १,३७२ ले विवाह भएकोले र तेस्रोमा १,२२३ ले घरमा काम सघाउनु परेकोले भन्ने जवाफ दिएका छन् । त्यसैगरी विद्यालयले भर्ना गर्न नमानेकोले, धेरै टाढा भएकाले, अभिभावकको चाहना नभएर नगएको बताउने जनसंख्या पनि उल्लेख्य रहेको छ । जे सुकै कारणले भएपनि उचित शिक्षाबाट बञ्चित हुनु राम्रो होइन तसर्थ शिक्षालाई प्राथमिकता दिने र यूवाहरूलाई शिक्षातर्फ उत्साहित गर्न रोजगारमूलक र जीवनोपयोगी शिक्षा, व्यवसायीक, शिक्षा तथा सीपमूलक शिक्षाको व्यवस्था गर्नु आवश्यक हुन्छ । नेपालमा परम्परागत हिसाबले विवाह पश्चात महिलाहरू घरायसी धन्दा र बालबच्चा जन्माउने र हुर्काउने कार्यमा लाग्ने साथै विवाह भएर जाने घरबाट शिक्षामा प्रोत्साहन नगर्ने जस्ता कारणले उनीहरू शिक्षाबाट टाढिएका हुनसक्छन् । यसतर्फ सामाजिक जागरण र महिला हक अधिकारको क्षेत्रमा काम गर्ने सम्बन्धित सबैले ध्यान पुर्‍याउनु जरुरी छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ८० : ५-२४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कूलरकलेज नजानुको कारणका आधारमा विवरण

		वडा नं.								जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	
हाल स्कुल/ कलेज गइरहेको	छ	८२८	२२३६	१६५१	१७५५	१३२७	१६७८	१५०४	९२६	११९०५
	छैन	५०३	९८१	५९४	७६६	१०४७	१२०५	१४०१	१९६०	८४५७
	जम्मा	१३३१	३२१७	२२४५	२५२१	२३७४	२८८३	२९०५	२८८६	२०३६२
हाल स्कुल/ कलेज नजानुको कारण	अरु पढ्ने ठाउँ नभएकोले	१	२३६	०	६	१३	३९	१४	७०	३७९
	धेरै महँगो भएकोले	०	१२१	१५	५	६५	४३	३०	७४८	१०२७
	धेरै टाढा भएकोले	०	२२	४	१	६	३४	१५	२८५	३६७
	घरमा काम सघाउनु परेकोले	२४	४२	५५	९२	१०७	४१०	२१५	२७८	१२२३
	बाबु/आमाले नचाहेकोले	०	४	२	३६	११५	८१	१६०	२१०	६०८

		वडा नं.								जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	
	चाहेजति पढिसकेकोले	३१	८१	८८	१३८	२८	१०	३३	१७	४२६
	विवाह भएकोले	१५३	२७८	२२९	३२७	७२	२५१	२८	३४	१३७२
	काम शुरु गरेको/जागिर पाएर	५५	२९	४३	२४	६	२२	२५	४	२०८
	विद्यालयले भर्ना गर्न नमानेकोले	९	५	५६	४	१३	१२	६६७	२०	७८६
	अन्य	२३०	१६३	१०२	१३३	६२२	३०३	२१४	२९४	२०६१
	जम्मा	५०३	९८१	५९४	७६६	१०४७	१२०५	१४०१	१९६०	८४५७

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५-२४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कूलरकलेज नजानुको कारणका आधारमा विवरण

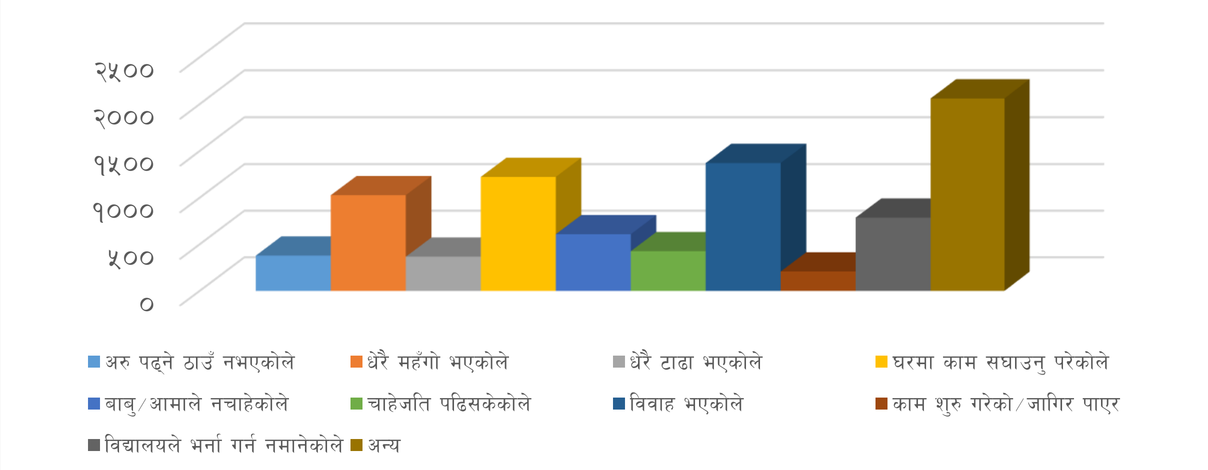

५.१.७ १० वर्ष वा सोभन्दा बढी उमेर भएका जनसंख्या औपचारिक/अनौपचारिक तालिमसम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ८१ : १० वर्ष वा सोभन्दा बढी उमेर भएका जनसंख्या औपचारिक / अनौपचारिक तालिमसम्बन्धी विवरण

वडा	औपचारिक / अनौपचारिक तालिम		जम्मा
	छ	छैन	
१	१३६	२८२१	२९५७
२	२४७	६४८९	६७३६
३	३२०	४८६२	५१८२
४	२५९	४६१५	४८७४
५	१०२	३८६२	३९६४
६	१०५	४४४२	४५४७
७	११३	४९३०	५०४३
८	५९	५१३१	५१९०
जम्मा	१३४१	३७१५२	३८४९३
प्रतिशत	३.५%	९६.५%	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा १० वर्षभन्दा माथिका कूल ३८,४९३ जनालाई औपचारिक र अनौपचारिक तालिम लिएको छ/छैन भन्ने प्रश्नमा १,३४१ अर्थात ३.५ प्रतिशतले तालिम लिएको र ३७,१५२ अर्थात ९६.५ प्रतिशतले तालिम नलिएको देखियो ।

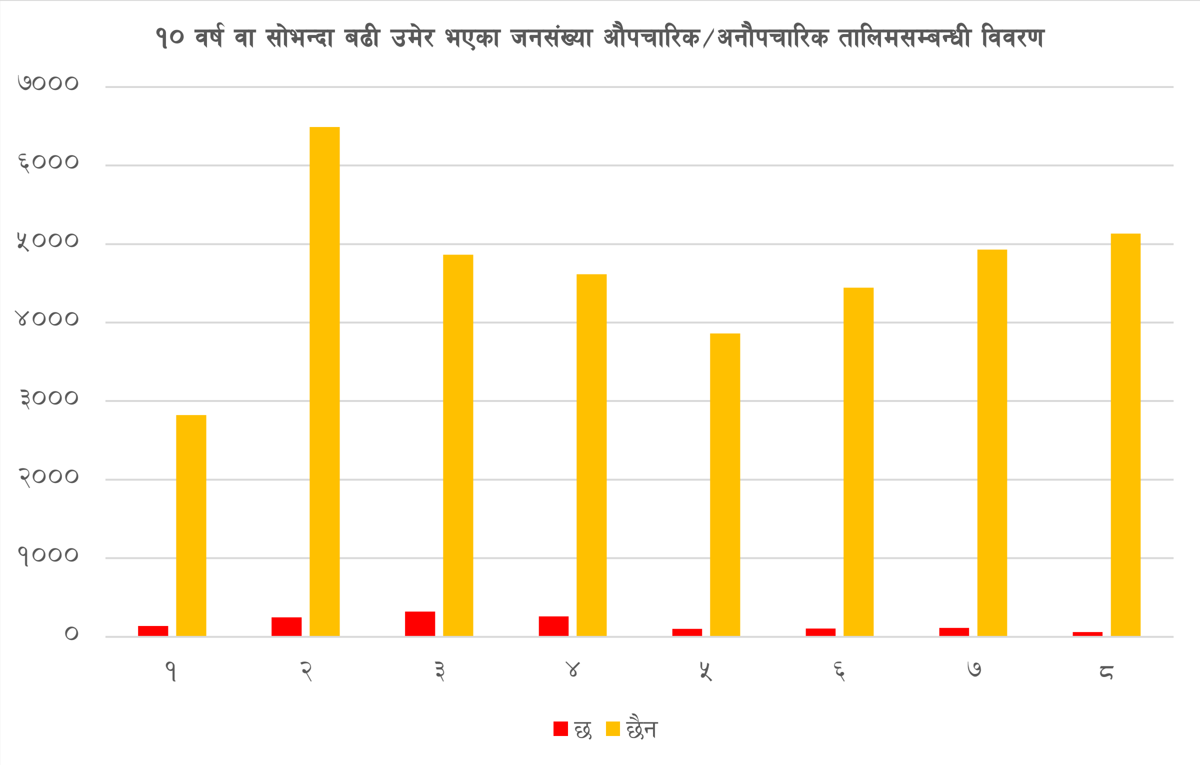

तालिका नं. ८२ : औपचारिक तालिमको विषयको आधारमा वडागत विवरण

तालिमको विषय	वडा नं.								जम्मा
	१	२	३	४	५	६	७	८	
शिक्षण शिकाई सम्बन्धी	२३	५१	६३	३१	८	३२	३७	२३	२६८
पोशाक बनाउने र सिउने	२३	४०	२३	४३	४०	८	२१	६	२०४
अन्य	४	१७	४९	३१	१	१३	१३	१	१२९
सवारी चालक सम्बन्धी	२	२३	४५	२३	५	८	७	३	११६
कृषि, पशुपालन, माछापालन, मौरी पालन सम्बन्धी	२४	२९	१८	२१	१	४	५	०	१०२
मानव स्वास्थ्यसँग सम्बन्धी	९	१०	२५	२९	५	४	१०	१	९३
कम्प्युटर विज्ञान सम्बन्धी	३	९	१८	१५	१७	८	३	८	८१
आत्मसुरक्षा सम्बन्धी/शारीरिक सुगठन	३२	१५	७	२	४	०	०	१	६१
विजुली जडान सम्बन्धि	४	५	२०	६	४	२	५	३	४९
सिकर्मी, डकर्मी सम्बन्धी	१	१०	१२	३	५	११	२	१	४५
केश सजावट/श्रृंगार सम्बन्धी	०	३	७	१२	२	१	०	१	२६

तालिमको विषय	वडा नं.								जम्मा
	१	२	३	४	५	६	७	८	
फर्निचर बनाउने सम्बन्धी	५	३	२	४	०	६	३	१	२४
होटल तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी	३	१	५	९	३	१	०	१	२३
यान्त्रिक (मेकानिक्स) सम्बन्धी	०	८	४	४	३	१	०	१	२१
प्लम्बिङ सम्बन्धी	०	२	४	८	०	०	३	०	१७
रेडियो, टेलिभिजन, मोबाईल, तथा अन्य ईलेक्ट्रिक	१	४	३	४	३	१	०	०	१६
जमिनको सर्भेक्षण सम्बन्धी	०	५	२	४	०	३	१	१	१६
पशुचिकित्सा तथा पशुस्वास्थ्य सम्बन्धी	०	६	३	१	१	१	१	३	१६
गीत, संगीत, नाटक तथा कलाकारिता	०	२	४	१	०	०	०	१	८
इन्जिनियरिङ डिजाईन सम्बन्धी	०	२	१	४	०	०	०	०	७
गरगहना बनाउने/मर्मत गर्ने	०	०	३	२	०	०	०	०	५
हस्तकला/चित्रकला सम्बन्धी	०	१	१	०	०	१	०	२	५
मूर्तिकला, प्रस्तरकला, काष्ठकला	१	०	०	१	०	०	२	०	४
छपाई सम्बन्धी	०	१	०	१	०	०	०	०	२
श्रव्यदृष्य तथा फोटोग्राफी	०	०	१	०	०	०	०	१	२
साहित्य श्रृजना सम्बन्धी	१	०	०	०	०	०	०	०	१
जम्मा	१३६	२४७	३२०	२५९	१०२	१०५	११३	५९	१३४१

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

विशेष सीप तथा दक्षता हुनेहरूमध्ये सबैभन्दा बढी शिक्षण सिकाई सम्बन्धी तालिम हासिल गर्नेको संख्या २६८ जना रहेका छन् भने दोस्रोमा पोशाक बनाउने र सिउनेसम्बन्धी सीप हासिल गरेको जनसंख्या २०४ जना रहेको छ । तेस्रोमा तथा चौथोमा अन्य र सवारी चालक सम्बन्धी सीप हासिल गर्नेको संख्या १२९ र ११६ जना रहेका छन् । यी बाहेक कृषि, पशुपालन, माछापालन, मौरी पालन सम्बन्धी, सिकर्मी/डकर्मी, कम्प्युटर विज्ञान सम्बन्धी, होटल तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी प्लम्बिङसम्बन्धी, साहित्य श्रृजना तथा इन्जिनियरिङ सम्बन्धि डिजाइन गर्ने र अन्यको संख्या नगण्य रहेको छ । समग्रमा हेर्दा कुनैपनि प्रकारको सीप वा दक्षता हुनु आफैमा राम्रो भएता पनि गाउँपालिकामा आधुनिक समाजमा आवश्यक पर्ने खालका विशेष सिपहरू तथा विश्वविद्यालयबाट प्राज्ञिक सर्टिफिकेट (प्रमाणपत्र) लिएर तयार भएको दक्ष जनशक्ति जस्तै डाक्टर, इन्जिनियर, मेकानिक्स, विषयगत विशेषज्ञहरूको संख्या अत्यन्त न्यून देखिन्छ । दक्ष जनशक्तिको आयस्तर उच्च हुने हुनाले विकास निर्माणमा सहयोग पुग्नुका साथै उक्त जनशक्तिको जीवनयापन गुणस्तरीय हुन्छ । यस प्रकारको जनशक्तिले दिगो विकासमा प्रत्यक्ष भूमिका खेल्दछ । गाउँपालिकामा रहेका अदक्ष वा अर्धदक्ष जनसंख्याले गाउँपालिकाको दिगो विकासमा ठूलो प्रयास गर्नुपर्ने देखिन्छ । साथै मानव संसाधन विकासलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने देखिन्छ ।

५.१.८ तालिमको अवधिको आधारमा विवरण

तालिका नं. ८३ : तालिम अवधिको आधारमा विवरण

वडा	तालिमको अवधि							
	१ महिना	२ - ३ महिना	४ - ६ महिना	७ महिना- १ वर्ष	१ - २ वर्ष	२ - ३ वर्ष	३ वर्ष भन्दा बढी	जम्मा
१	३२	२३	४४	१४	६	७	१०	१३६
२	३८	५९	४०	९१	१८	१	०	२४७
३	७२	४६	८२	६५	२६	२८	१	३२०
४	२३	८३	५२	५२	३१	१७	१	२५९
५	७	४५	२६	१७	६	१	०	१०२
६	११	१४	१८	२७	१३	११	११	१०५
७	९	२०	१०	५४	१४	५	१	११३
८	९	२०	१३	७	८	२	०	५९
जम्मा	२०१	३१०	२८५	३२७	१२२	७२	२४	१३४१
प्रतिशत	१५.०%	२३.१%	२१.३%	२४.४%	९.१%	५.४%	१.८%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा १ महिना तालिम लिनेको संख्या २०१ जना अर्थात १५ प्रतिशत रहेको, २ देखि ३ महिनासम्म तालिम लिनेको संख्या ३१० अर्थात २३.१ प्रतिशत, ४ देखि ६ महिनासम्म तालिम लिनेको संख्या २८५ अर्थात २१.३ प्रतिशत, ७ महिना देखि १ वर्षसम्म तालिम लिनेको संख्या ३२७ अर्थात २४.४ प्रतिशत रहेको छ भने १ देखि २ वर्षसम्म तालिम लिनेको संख्या १२२ अर्थात् ९.१ रहेको छ । २ देखि ३ वर्षभन्दामाथि तालिम लिनेको संख्या न्यून रहेको देखियो ।

५.२ अपाङ्गता सम्बन्धी विवरण

शरीरका अङ्गहरू र शारीरिक प्रणालीमा भएको समस्याका कारण भौतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक वातावरणका साथै सञ्चारसमेत बाट सिर्जना भएको अवरोधसमेतले दैनिक क्रियाकलाप सामान्यरूपमा सञ्चालन गर्न एवं सामाजिक जीवनमा पूर्ण सहभागी हुन कठिनाइ हुने अवस्थालाई अपाङ्गता भनिन्छ । खासगरी व्यक्तिहरूमा अपाङ्गता हुने कारण आयोडिनयुक्त नुनको प्रयोगको कमी, ग्रामीण क्षेत्रमा मुख नधुने समस्याका कारण उत्पन्न (Trachoma) रोग, दुर्घटना, जन्मजात, प्राकृतिक प्रकोप, कुपोषण, स्वास्थ्य उपचार नपाएर, द्वन्द्व वा युद्ध वा विस्फोटक पदार्थको प्रयोग आदि देखिएका छन्। जसलाई घटाउन प्रतिरोधात्मक र उपचारात्मक दुवै कार्यहरू गरिनुपर्दछ। नेपालले अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा बालबालिकाहरूको हक हित र अधिकारको संरक्षण एवं सम्बर्द्धन र विकास गर्न १९ वटा क्षेत्रलाई समेटी अपाङ्ग संरक्षण तथा कल्याण ऐन, २०३९ र अपाङ्गतासम्बन्धी कार्ययोजना, २०६३ तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। त्यसै गरी २०६६ पुस १२ गते नेपालले अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकारसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र संघीय महासन्धी, २००६ लाई अनुमोदन गरेको छ।

अपाङ्गता परिचयपत्र वितरण गर्नका लागि अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई अपाङ्गताका आधारमा शारीरिक अपाङ्गता, दृष्टिविहीन र न्यून दृष्टियुक्त, स्वरबोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता, सुस्त श्रवण र बहिरा, श्रवण दृष्टिविहिनता, मानसिक अपाङ्गता बौद्धिक अपाङ्गता, बहुअपाङ्गता गरी सात किसिमले र गाम्भीर्यताका आधारमा तह क (रातो रङको परिचयपत्र), तह ख (नीलो रङको परिचयपत्र), तह ग (पहेलो रङको परिचयपत्र) र तह

घ (सेतो रङको परिचयपत्र) गरी चार तहमा विभक्त गरी परिचय पत्र वितरण गर्ने कार्य सुरु गरिएको छ। हालसम्म यो समुदायको सामाजिक आर्थिक अवस्थामा परिवर्तन ल्याउन केही सामान्य आयमुलक र सिपमुलक तालिमहरू सञ्चालन गरिएता पनि यिनीहरूको आत्मविश्वासलाई बढाउन र समुदायबाट हुने गरेको उपेक्षाबाट मुक्त राख्न स्थानीय स्रोत साधन र निकायहरूमा यो समुदायको पहूँच पुऱ्याउन विभिन्न कार्यक्रम ल्याउनु पर्ने देखिन्छ। वडागत अपाङ्गताको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ८४ : अपाङ्गताको किसिमअनुसार जनसंख्याको विवरण

वडा	अपाङ्गता नभएको	शारीरिक अपाङ्गता	दृष्टि सम्बन्धी अपाङ्गता	सुनाई सम्बन्धी अपाङ्गता	श्रवण दृष्टिबिहीन	स्वरबोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता	मानसिक अपाङ्गता	बौद्धिक अपाङ्गता	बहुअपाङ्गता	उल्लेख नभएको	जम्मा
१	३५००	३७	१२	१५	०	५	१०	१	०	०	३५८०
२	८१६७	४४	१२	१४	२	१५	७	४	६	०	८२७१
३	६०२७	९४	११	२१	०	८	१७	२	०	०	६१८०
४	६०५३	४३	७	१०	१	७	६	१	०	०	६१२८
५	५२६८	१६	११	२	०	०	१	६	१	१	५३०६
६	५९२८	३०	१५	११	२	६	३	१	३	०	५९९९
७	६५४५	३१	८	२	१	५	१९	१	१	०	६६१३
८	६४९२	२०	३	०	०	३	६	१	२	०	६५२७
जम्मा	४७९८०	३१५	७९	७५	६	४९	६९	१७	१३	१	४८६०४

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

घरधुरी तथ्याङ्क तथ्याङ्क संकलन, २०७६ को तथ्याङ्कअनुसार गाउँपालिकामा रहेको कूल ४८,६०४ जनसंख्यामध्ये, ४७,९८० जनामा कुनै पनि अपाङ्गता नभएको देखिन्छ भने ६२३ जनामा कुनै न कुनै प्रकारको अपाङ्गता रहेको देखिन्छ। अपाङ्गता हुनेहरूमा सबैभन्दा बढी शारीरिक अपाङ्गता भएका ३१५ जना, दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता ७९ जना, सुनाइसम्बन्धी अपाङ्गता भएका ७५ जना, स्वर बोलाईसम्बन्धी अपाङ्गता भएका ४८ जना, मानसिक अपाङ्गता ६९ जना, बहुअपाङ्गता १३ जना, बौद्धिक अपाङ्गता १७ र श्रवण दृष्टिविहिन ६ जना रहेका छन्।

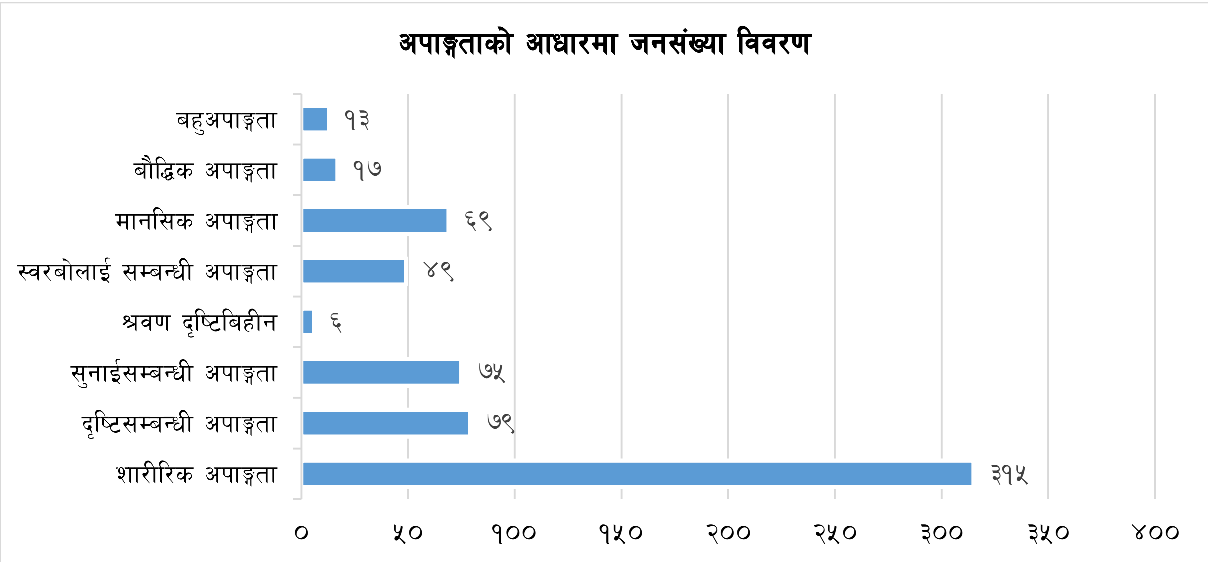

तालिका नं. ८५ : अपाङ्गता भएको अवधिको आधारमा जनसंख्या विवरण

वडा	अपाङ्गता भएको अवधि								
	०-१ वर्ष	२-३ वर्ष	४-५ वर्ष	६-९ वर्ष	१०-१४ वर्ष	१५-२५ वर्ष	२६-४० वर्ष	४० वर्ष भन्दा बढी	जन्मैदेखि	जम्मा
१	५	३	९	१४	८	१४	४	६	१७	८०
२	६	५	९	६	७	८	५	२	५६	१०४
३	९	१७	१५	११	१७	२१	१४	३	४६	१५३
४	४	६	९	७	९	१४	६	६	१४	७५
५	०	१	५	५	४	६	१	१	१४	३७
६	४	८	९	६	९	१०	८	७	१०	७१
७	३	३	७	५	७	२	१	०	४०	६८
८	१	२	२	२	२	२	२	०	२२	३५
जम्मा	३२	४५	६५	५६	६३	७७	४१	२५	२१९	६२३
प्रतिशत	५.१%	७.२%	१०.४%	९.०%	१०.१%	१२.४%	६.६%	४.०%	३५.२%	१००.० %

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

तालिका नं. ८६ : अपाङ्गता परिचयपत्रको आधारमा जनसंख्या विवरण

वडा	अपाङ्गता परिचयपत्र किसिम					
	रातो कार्ड	नीलो कार्ड	पहेँलो कार्ड	सेतो कार्ड	कार्ड नपाएको	जम्मा
१	१४	९	३	३	५१	८०
२	१४	२३	५	५	५७	१०४
३	९	२७	८	६	१०३	१५३
४	१६	१४	१	०	४४	७५
५	१	७	१	०	२८	३७
६	५	७	८	३	४८	७१
७	६	१५	५	३	३९	६८
८	७	५	४	३	१६	३५
जम्मा	७२	१०७	३५	२३	३८६	६२३
प्रतिशत	११.६%	१७.२%	५.६%	३.७%	६२.०%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.३ विगत १२ महिनामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने जनसंख्याको विवरण

समाजमा पछाडि पारिएका तथा परेका ज्येष्ठ नागरिक, एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई सामाजिक सुरक्षा भत्ताको नाममा राज्यकोषबाट सहयोग गर्ने अवधारणा कल्याणकारी राज्यको अवधारणा हो । वि.सं. २०५१ देखि ज्येष्ठ नागरिकलाई मासिक १०० रूपैयाँ भत्ता दिने नारा सहित सुरु गरिएको सामाजिक सुरक्षा भत्ता अहिले ज्येष्ठ नागरिकका साथसाथै एकल महिला, अपाङ्गता भएका र दलित ज्येष्ठ नागरिकलाई समेत प्रदान गरिन्छ । यसले समाजमा पछाडि परेका अशक्तहरूलाई सम्मानपूर्वक बाँच्न प्रोत्साहन हुने विश्वास गरिएको छ । यस गाउँपालिकामा वितरण गरिएको सामाजिक सुरक्षा भत्ताको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ८७ : सामाजिक सुरक्षा भत्ता सम्बन्धी विवरण

लक्षित समुह	गत आ.व.बाट नविकरण भएको संख्या (१)	पहिलो चौमासिक			दोस्रो चौमासिक			तेस्रो चौमासिक			वार्षिक कायम संख्या		जम्मा
		नयाँ थप संख्या (२)	लगत कट्टा (३)	जम्मा कायम संख्या (क=१+२-३)	नयाँ थप संख्या (४)	लगत कट्टा (५)	जम्मा कायम संख्या (ख=क+४-५)	नयाँ थप संख्या (६)	लगत कट्टा (७)	जम्मा कायम संख्या (ग=ख+६-७)	पुरुष	महिला	
जेष्ठ नागरिक भत्ता(अन्य)	१७२८	१४६	४६	१८२८	४	१	१८३१	१	०	१८३२	१०६०	७७२	१८३२
जेष्ठ नागरिक भत्ता (दलित)	७२०	५८	११	७६७	०	०	७६७	०	०	७६७	४०८	३५९	७६७
एकल महिला भत्ता	१०४६	१	२०	१०२७	०	०	१०२७	०	०	१०२७	०	१०२७	१०२७
विधवा भत्ता	१०३२	४०	२१	१०५१	५३	०	११०४	०	०	११०४	०	११०४	११०४
पूर्ण अपाङ्गता भत्ता	१४०	९	४	१४५	७	१	१५१	१	०	१५२	८५	६७	१५२
अति अशक्त अपाङ्गता भत्ता	२३६	२७	३	२६०	२०	०	२८०	१	०	२८१	१६८	११३	२८१
बालबालिका सुरक्षा भत्ता-दलित	१००१	७०	९६	९७५	९०	२१	१०४४	७	०	१०५१	५८०	४७९	१०५१
जे.ना.औषधी उपचार भत्ता	२६१७	१५४	६९	२७०२	५	०	२७०७	१	०	२७०८	१२५५	१४५३	२७०८
जम्मा	५९०३	३५१	२०१	६०५३	१७४	२३	६२०४	१०	०	६२१४	२३०१	३९१३	६२१४

स्रोत: गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

तालिका नं. ८८ : विगत १२ महिनामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने जनसंख्याको विवरण

वडा नं.		सामाजिक सुरक्षा भत्ताको किसिम							
	लागू नहुने	जेष्ठ नागरिक	एकल महिला	अशक्त र अपाङ्ग	लोपोन्मुख जातजाति	बाल संरक्षण	निवृत्तिभरण (पेन्सन)	अन्य	नपाएको
१	३२६५	१३३	९१	२६	०	०	२२	५	३८
२	७५५८	३३५	१८८	४१	२	७२	१	५	६९
३	५६६६	२१६	१८६	२६	०	०	४०	६	४०
४	५६७९	२२३	१८५	२३	०	०	३	४	११
५	४९१३	१५९	६०	२०	३७	१०२	२	५	७
६	५७२६	२०२	४०	१०	०	२	०	५	१४
७	६२३३	२४७	६३	३५	२	७	०	८	१८
८	६२५७	१८९	३५	१५	०	०	१	११	१९
जम्मा	४५२९७	१७०४	८४८	१९६	४१	१८३	६९	४९	२१६
प्रतिशत	९३.२%	३.५%	१.७%	०.४%	०.१%	०.४%	०.१%	०.१%	०.४%

स्रोत : गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७६

५.४ स्वास्थ्य क्षेत्रको अवस्था

गाउँपालिकाबासीहरू स्वास्थ्य सम्बन्धि सेवा लिन जिल्ला सदरमुकाम जाने गरेको देखिन्छ । यसको अलावा सामान्य स्वास्थ्य सुविधाको लीगि गाउँलेहरूले स्थानीय स्वास्थ्य चौकीहरूको प्रयोग गर्ने गरेका छन् । यस गाउँपालिकामा जनसमुदायहरूले चेतनाको क्रमिक विकास संगै स्वास्थ्य, सरसफाइ तथा समुदायको स्वस्थकर बानी व्यवहार अबलम्बन गर्दै गैरहेको देखिन्छ। तथापि जनताले आवश्यकता अनुसारको स्वास्थ्य सुविधा लिन सकेका छैनन् । गाउँपालिकाको केन्द्र क्षेत्रका जनताहरूको पहुँच सहज देखिएता पनि बाँकी जनताको पहुँच केवल स्वास्थ्य चौकी सम्म रहेको छ जहाँ सबै स्वास्थ्य समस्याको समाधान संभव छैन । हेल्थपोष्टहरूमा पर्याप्त स्वास्थ्यकर्मी र औषधीको उपलब्धता नहुँदा समस्या झेल्नुपर्ने बाध्यता छ । गाउँपालिकामा विभिन्न वडाहरूमा स्वास्थ्य चौकी रहेका छन् तर आवश्यक भौतिक पूर्वाधार तथा दरबन्दी अनुसार स्वास्थ्यकर्मीहरू छैनन्। तसर्थ ग्रामीणस्तरमा उपचारात्मक स्वास्थ्य स्थिति कमजोर रहेको छ ।

तालिका नं. ८९ : खजुरा गाउँपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरुको विवरण

क्र.सं.	स्वास्थ्य संस्था	संख्या
१	सरकारी स्वास्थ्य संस्था (सरकारी अस्पताल)	१०
२	प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा केन्द्र	१
३	स्वास्थ्य चौकी	५
४	आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र	१
५	पोलिक्निक	३
६	स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समिति गठन भएका संस्थाहरु	६
७	गाँउघर क्लिनिक संख्या	१८

क्र.सं.	स्वास्थ्य संस्था	संख्या
८	खोप क्लिनिक संख्या	३३
९	महिला स्वास्थ्य स्वयम सेविका	१०८
१०	५ वटै परिवार नियोजन साधनको सेवा उपलब्ध भएको संस्था	६
११	बर्थिङ्ग सेन्टर	६
१२	माइक्रोस्कोपिक सेन्टर पालिकाको सहयोगबाट संचालित	३
१३	माइक्रोस्कोपिक सेन्टर नेपाल सरकारबाट संचालित	१
१४	सुरक्षित गर्भपतन सेवा उपलब्ध भएको संस्था	४
१५	OTC सेवा संचालित संस्था	१
१६	Newborn Corner स्थापना भएको संस्था	१
१७	DHIS2 प्रयोग गरि HMIS प्रतिवेदन गर्ने संस्था	१

स्रोतः गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

५.४.१ एच. आई. भी./एड्सको अवस्था

सन् १९८८ मा पहिलो संक्रमण भेटिएपछि नेपालमा एच.आई.भी.को प्रकोप विस्तारै बालबालिकामा पनि फैलिन थालेको छ। बालबालिका पनि यो समस्याबाट प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षरुपमा प्रभावित हुदै गएका छन्। हाल नेपालमा एच.आई.भी. संक्रमित बालबालिकाको संख्या उल्लेख्य रहेको छ। राष्ट्रिय एड्स तथा यौन रोग नियन्त्रण केन्द्रका अनुसार २०७१ को साउन महिना सम्म नेपालमा भेटिएका जम्मा २२,९९४ एच.आई.भी. संक्रमण मध्ये १,६१८ जना १५ वर्ष मुनिका बालबालिकामा एच.आई.भी. संक्रमण भेटिएको छ। भारतलगायतका अन्य मुलुकमा कामको खोजीमा जाने अभ्यास, बढ्दो रुपमा भइरहेको देह व्यापार, चेलीबेटी बेचविखन, सुईद्वारा लागुपदार्थको प्रयोग, अशिक्षा र गरिबीजस्ता सामाजिक समस्याले एच.आई.भी.को प्रकोप बढाउनमा भूमिका खेलिरहेका छन्। यस रोगबाट बच्न यस गाउँपालिकामा समेत जनचेतना अभिवृद्धि गर्नुपर्ने देखिन्छ।

५.४.२ सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण

बालबालिकालाई गर्भमा रहँदा देखि र जन्मेपछि स्याहार तथा रेखदेख गर्न सकिएन भने उनीहरू विभिन्न रोगबाट संक्रमित हुने जोखिम हुन्छ। गर्भमा रहँदा मूलतः आमाको उमेर, पोषण, आराम, मादक तथा सुर्तिजन्य पदार्थको सेवन लगायतका अवस्थामा बालबालिकाको स्वास्थ्य निर्भर रहन्छ। बालबालिका स्वस्थ जन्मनका लागि गर्भवती महिलाले कम्तीमा पनि चारपटक नियमित स्वास्थ्य जाँच गराउनुपर्दछ र आवश्यक खोप (टि.टि) तथा आइरन, भिटामिन चक्कीहरू नियमित सेवन गर्नुपर्दछ। कम उमेरमै गर्भवती हुँदा आमा र शिशु दुवैको स्वास्थ्यमा हानिनोक्सानी पुग्ने भएकाले सरकारले कानूनी रुपमा विवाह गर्ने न्यूनतम उमेर २० वर्ष तोकिएको छ। तर १७ प्रतिशत किशोरीहरू (१५ देखि १९ वर्ष उमेरका) गर्भवती भएका वा आमा भइसकेका हुन्छन् (नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण, २०११)। सरकारले स्वास्थ्य सेवा विभागमार्फत सुरक्षित मातृत्व तथा नव शिशु स्वास्थ्यका लागि समुदायमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेको छ। यसले आमा र बालबालिकाको मृत्युदर घटाउन धेरै मद्दत पुऱ्याएको छ। तर पनि उक्त सेवाहरू कार्यक्रम केन्द्रित भएका कारण सबै लक्षित वर्गमा अझै पुग्न सकेको देखिँदैन। ग्रामीण भेगहरूमा समयमा नै गर्ववती महिला स्वास्थ्य चौकी नपुग्दा र स्वास्थ्यकर्मी पर्याप्त नहुँदा कति शिशुहरू को मृत्यु हुने गरेको कुरा हामी साम् सर्वविदित् नै छ।

तालिका नं. ९० : सुरक्षित मातृत्वको विवरण

Indicators	2073/74	2074/75	2075/76
% of pregnant women attending first ANC among estimated number of live births (Any times 1st visit)	107	109	130
% of pregnant women who had four ANC checkups as per protocol (4th, 6th, 8th and 9th month)	58	74	82
% of women who received 180 days supply of iron folic acid during pregnancy	66	74.33	85
% of institutional deliveries among expected live births	45.2	50.4	45
% of deliveries attended by SBA (at HF and Home) among expected live birth	31.38	38	45
% of deliveries attended by SBA (at HF) among total delivery at HF	45.2	50.2	45
% of vacuum, forceps and C/S deliveries among total delivery (Health Facility)	0.6	0	0
% of postpartum mothers who received Vitamin A supplements among expected live birth	51	50.5	44.4
% of women who had three postnatal care (PNC) visit as per protocol among expected live birth	12	10	32
% of women receiving maternity incentives among total institutional deliveries	92.5	92.3	100
% of women receiving ANC incentives among total institutional deliveries	64.2	73.5	69
% of newborns with low birth weight (<2.5 kg)	12	13	10
Number of clients received safe Abortion service	100	64	41
Percentage of clients received post abortion contraceptives	77	56.2	97.5

स्रोतः गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, स्वास्थ्य शाखा, HMIS, २०७६

५.४.३ विगत १२ महिनामा सुत्केरी भएका महिलाहरूको सुत्केरी गराएको स्थानसम्बन्धि विवरण

तालिका नं. ९१ : सुत्केरी भएका महिलाहरूको सुत्केरी गराएको स्थान सम्बन्धि विवरण

वडा	सुत्केरी गराएको स्थान			जम्मा
	घरमा	स्वास्थ्य संस्थामा	अन्य	
१	३	२७	२८	५८
२	१	११९	०	१२०
३	१	१०८	१	११०
४	१३	९६	०	१०९
५	७	९१	३३	१३१
६	७	९१	२	१००
७	१२	८१	२	९५
८	३२	४८	१	८१
जम्मा	७६	६६१	६७	८०४
प्रतिशत	९.४५	८२.२१	८.३३	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा विगत १२ महिनामा सुत्केरी भएका मध्ये ८२.२१ प्रतिशत महिलाले स्वास्थ्य संस्थामा, ९.४५ प्रतिशतले घरमा र ८.३३ प्रतिशतले अन्य स्थानमा सुत्केरी गराएको तथ्याङ्क छ। स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउने संख्या बढी भएतापनि घरमा र स्वास्थ्य संस्था बाहिर सुत्केरी गराउनेको संख्या समेत उल्लेख्य रहेको हुँदा त्यसले आमा र शिशुको स्वास्थ्य प्रत्यक्ष रुपमा जोखिममा पर्दछ। सत प्रतिशत स्वास्थ्य संस्थामा नै सुत्केरी गराउने वातावरण श्रृजना गरी व्यापक जनचेतनाको विकास गरी वर्थिङ सर्भिसलाई विस्तार गर्नु जरुरी देखिन्छ।

५.४.४ विगत १२ महिनामा सुत्केरी भएका महिलाहरूको प्रोटोकलअनुसार ४ पटक गर्भ जाँचसम्बन्धि विवरण

तालिका नं. ९२ : प्रोटोकल अनुसार ४ पटक गर्भ जाँच सम्बन्धि विवरण

वडा	४ पटक ANC जाँच		जम्मा
	जाँच गराएँ	जाँच गराइँन	
१	५७	१	५८
२	१०७	१३	१२०
३	१०९	१	११०
४	१०८	१	१०९
५	१३१	०	१३१
६	१००	०	१००
७	९५	०	९५
८	५५	२६	८१
जम्मा	७६२	४२	८०४
प्रतिशत	९४.७८	५.२२	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गर्भवती हुँदा प्रोटोकल अनुसार चार पटक स्वास्थ्य जाँच गराउने महिलाको प्रतिशत ९४.७८ प्रतिशत रहेको छ भने ५.२२ प्रतिशत महिलाहरूले स्वास्थ्य जाँच नगराएको पाइयो। यसरी नियमित स्वास्थ्य जाँच नगराउँदा मातृ शिशु स्वास्थ्य जोखिममा पर्दछ। तसर्थ यसलाई समेत न्युन गरी जाँच गराउन आवश्यक वातावरण निर्माण गर्नु जरुरी छ।

५.४.५ १५-४९ वर्ष उमेर समूहका महिलाले हालसम्म जीवित सन्तान जन्म दिए/नदिएको विवरण

गाउँपालिकामा रहेका कूल ११,५७८ जना १५ देखि ४९ वर्ष भित्रका विवाहित महिलाहरूको लिइएको तथ्याङ्कअनुसार दुई वटा जीवित शिशुलाई जन्मदिने महिलाहरूको संख्या सबैभन्दा धेरै अर्थात ३,२४२ जना भएको पाइयो। त्यसैगरी एक सन्तान जन्माउने २,५२०, तीन सन्तान जन्माउने १,७२८, चार सन्तान जन्माउने ८७७ रहेका छन्। गाउँपालिकामा आठ वा सो भन्दा बढी जीवित सन्तान जन्माउने संख्या समेत ५७ जना हुनुले धेरै बच्चा जन्माउने विगतको प्रवृत्तिका कारण पाको उमेर समूहका महिलाहरू हाल सम्म जिवित रहेकोले हो। १ देखि ३ वटा जीवित शिशुलाई जन्मदिनेको संख्या भने सबैभन्दा बढी रहेको छ। यो तथ्याङ्कबाट क्रमशः गाउँपालिकाको परिवारको औषत आकारमा अर्थात महिलाको खुद प्रजनन् दर घट्दै गइरहेको पाइन्छ। परिवार नियोजन कार्यक्रमको प्रभावकारीता, प्रजनन् स्वास्थमा आएको चेतना र शिक्षाको सामाजिक र पारिवारिक जागरणमा परेको सकारात्मक प्रभावका कारण परिवारको आकार घट्ने क्रममा रहेको पाइन्छ। यस तथ्याङ्कको अर्कोपक्ष भनेको सन्तान नै नभएका महिलाहरूको जनसंख्या हो जसअनुसार कूल १५ देखि ४९ वर्षका विवाहित महिलाको संख्या कूल ११,५७८ मध्ये २,५३६ महिला बाट एउटा जीवित

सन्तानसमेत जन्मेको छैन । मुख्यतया महिलाको प्रजनन् स्वास्थमा भएको जटिलता, प्रजनन् स्वास्थ्य बारेको चेतनाको कमी, औषधोपचारमा पहुँचको कमी, पोषणको कमी, वंशाणुगत कारण आदिले महिलामा बाँझोपन आउन सक्ने तथ्यलाई मनन् गरी त्यसतर्फ उचित कदम चाल्नु पर्ने देखिन्छ । महिलामा बाँझोपन हुँदा देखा पर्ने महिला हिंसा तथा नकारात्मक सामाजिक व्यवहारले लैङ्गिक हिंसा बढाएको तथ्य हामी सामु रहेको छ । वडागत विस्तृत विवरण तथा वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ९३ : १५ देखि ४९ वर्षसम्मका विभिन्न उमेर समूहका विवाहित महिलारुले जन्म दिएका सन्तानहरूको आधारमा जनसंख्याको विवरण

विवरण	वडा नं.								जम्मा
	१	२	३	४	५	६	७	८	
१ सन्तान भएको	२३६	५४४	३२२	४०४	२५७	२७०	२८७	२००	२५२०
२ सन्तान भएको	३०४	८१२	३९३	६४०	२८४	३१६	२९५	१९८	३२४२
३ सन्तान भएको	१०८	३४६	१५३	२६१	१९४	२४१	२७३	१५२	१७२८
४ सन्तान भएको	३१	१३३	५०	११३	१२७	१४८	१६१	११४	८७७
५ सन्तान भएको	१४	३७	१३	४०	५९	९०	८५	५३	३९१
६ सन्तान भएको	६	१२	३	१७	२६	३३	३७	२४	१५८
७ सन्तान भएको	१	१	०	३	२१	१६	१३	१४	६९
८ वा सोभन्दा बढी सन्तान भएको	१	२	१	२	१८	१७	८	८	५७
सन्तान जन्मदिने महिला	७०१	१८८७	९३५	१४८०	९८६	११३१	११५९	७६३	९०४२
सन्तान जन्म नदिने महिला	२०७	२७४	५९९	१८६	२१४	१९१	२७६	५८९	२५३६
जम्मा महिला	९०८	२१६१	१५३४	१६६६	१२००	१३२२	१४३५	१३५२	११५७८

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.४.६ परिवार नियोजन

परिवार नियोजनबाट हुने फाइदाका बारेमा बिभिन्न संघ संस्थाहरू बाट गरिएको अध्ययन अनुसन्धानबाट आमा, बच्चा र नवजात शिशुको स्वास्थ्य सुधार गर्न उल्लेखनिय भूमिका खेल्ने कुरा प्रमाणित भएको छ । साथै यसले लैङ्गिक समानता, महिलाको शिक्षा र वृति विकास गर्नको लागि सहयोग पुऱ्याउँछ । त्यस कारण गुणस्तरीय परिवार नियोजन सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले सन् १९९१ देखि प्रजनन स्वास्थ्य कार्यक्रम र परिवार नियोजन कार्यक्रम लाई विस्तार गरी अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी, गाउँघर क्लिनिक र घुम्ती शिविरहरू महिला स्वास्थ्य स्वयंसेवीकाद्वारा सेवा पुऱ्याउँदै आएको छ ।

तालिका नं. ९४ : परिवार नियोजनको विवरण

Indicators	2073/74	2074/75	2075/76
FP new acceptors as % of WRA (all modern FP methods)	13	14.2	11.27
FP new acceptors-IUCD	166	9	4
FP new acceptors-Impalnt	60	50.5	97
Contraceptive prevalence rate (CPR) (modern methods) (unadjusted)	16	25.3	14.47
CYP-Condom	6074	900	1025
Current User-pills	683	552	482
Current User-Depo	966	643	723
Current User-IUCD	617	95	96
Current User-Implant	250	158	336

स्रोत: गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, स्वास्थ्य शाखा, HMIS, २०७६

५.४.७ खोपको विवरण

बालबालिका भविष्यका निर्माता हुन् । यसको लागि यिनीहरू स्वस्थ र निरोगी हुनु आवश्यक छ । बालक अवस्थामा उनीहरूलाई बी.सी.जी. एक पटक, डि.पि.टी. तीन पटक, दादुरा एक पटक, पोलियो र भिटामिन तोकिएको मात्रामा दिनै पर्दछ । बालबालिकाहरूको लागि पाँचओटै खोपहरू नियमित पुरा मात्रामा दिनु पर्दछ । नेपाल सरकारले राष्ट्रिय खोप कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेको छ। खोप कार्यक्रम कम खर्चिलो तथा मितव्ययी रुपमा गरिने स्वास्थ्य क्षेत्रको एउटा प्रभावकारी प्रयत्न हो। खोप कार्यक्रमले उल्लेख्य रुपमा बालमृत्युदर घटाउन र विभिन्न रोगलाई रोकथाम गर्न सहयोग पुऱ्याएको पाइन्छ। जसले गर्दा सहस्राब्दी विकास लक्ष्यको बालमृत्युदर घटाउने लक्ष्य (एम.जी.डी.-४) प्राप्त गर्न सहयोग पुगेको छ।

बालबालिकाले बाल्य अवस्थामा लगाएको खोपले बालबालिकाको स्वास्थ्य निर्धारण गर्दछ । बालक स्वस्थ रहन बाल्य अवस्थामा लगाउनुपर्ने खोपह सबै पुरा गर्नु पर्छ । खोप कार्यक्रम प्रभावकारी भएको खण्डमा बाल अवस्थामा जोखिम हुने रोगहरू बाट बच्नुको साथै बाल मृत्युदर पनि कम हुन्छ ।

तालिका नं. ९५ : खोपको विवरण

विवरण	२०७३/७४	२०७४/७५	२०७५/७६
BCG खोप लगाएका १ वर्ष मुनिका बालबालिकाको प्रतिशत	९३.२	९१.५६	१०२
DPT-HepB-Hib3 खोप लगाएका १ वर्ष मुनिका बालबालिकाको प्रतिशत	१०३.२	९२	९९.८
PCV 3 खोप लगाएका १ वर्ष मुनिका बालबालिकाको प्रतिशत	१०४	८७.५	१००
fIPV खोप लगाएका १ वर्ष मुनिका बालबालिकाको प्रतिशत	०	०	८६
IPV खोप लगाएका १ वर्ष मुनिका बालबालिकाको प्रतिशत	४	०	४
दादुरा/रुबेला पहिलो चरणको खोप लगाएका ९ महिना पुगेका बालबालिकाको प्रतिशत	९९.३	९०	१०१
दादुरा/रुबेला दोस्रो चरणको खोप लगाएका १५ महिना पुगेका बालबालिकाको प्रतिशत	४७.५	९२	९०
JE खोप लगाएका १२ महिना पुगेका बालबालिकाको प्रतिशत	८५	९५	८७
Td2 र 2+ खोप लगाएका गर्भवति महिलको प्रतिशत	६८.३	९५.३	९३.४
दोस्रो पटक BCG र दादुरा/रुबेला खोप लगाउन नआएका	-०.४	३	०.९३
DPT-HepB-Hib1 र DPT-HepB-Hib3 खोप लगाउन नआएका	-१	५	८.३

स्रोत: गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, स्वास्थ्य शाखा, HMIS, २०७६

५.४.८ ५ वर्षभन्दा कम उमेरका पूर्ण खोपयुक्त बालबालिकाको विवरण

बालबालिका भविष्यका निर्माता हुन् । यसको लागि यिनीहरू स्वस्थ र निरोगी हुनु आवश्यक छ । बालक अवस्थामा उनीहरूलाई बी.सी.जी. एक पटक, डि.पि.टी. तीन पटक, दादुरा एक पटक, पोलियो र भिटामिन तोकिएको मात्रामा दिनै पर्दछ । बालबालिकाहरूको लागि पाँचओटै खोपहरू नियमित पुरा मात्रामा दिनु पर्दछ । नेपाल सरकारले राष्ट्रिय खोप कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेको छ। खोप कार्यक्रम कम खर्चिलो तथा मितव्ययी रुपमा गरिने स्वास्थ्य क्षेत्रको एउटा प्रभावकारी प्रयत्न हो। खोप कार्यक्रमले उल्लेख्य रुपमा बालमृत्युदर घटाउन र विभिन्न रोगलाई रोकथाम गर्न सहयोग पुर्याएको पाइन्छ। जसले गर्दा सहस्राब्दी विकास लक्ष्यको बालमृत्युदर घटाउने लक्ष्य (एम.जी.डी.-४) प्राप्त गर्न सहयोग पुगेको छ।

बाल्यकाल तथा उमेर पुगेपछि लाग्न सक्ने प्राणघातक रोगहरू जस्तै क्षयरोग, भ्यागुते रोग, लहरे खोकी, धनुषटंकार, हेपाटाइटिस बी, इन्ल्फुयन्जा टाइप बी, पोलियो, न्यूमोनिया, दादुरा, रुबेला र जापानिज इन्सफलाइटिस् विरुद्ध चरणबद्ध रुपमा समयमै खोपहरू अनिवार्य रुपमा लगाउनु पर्दछ । ती खोपहरू क्रमशः BCG, DPT, OPV, PCV, IPV, MR, JE / ID हुन् । यसरी खोपहरू समयमै लगाउँदा अत्यन्त सिमित लगानीमा ठूला रोगहरूको जोखिमबाट मुक्त भई बाल मृत्यूदर नियन्त्रण गर्न प्रभावकारी उपाय हुन्छ ।

यस गाउँपालिकामा पाँच वर्षमुनिका कूल ५९४६ बालबालिकामा पूर्णखोप लगाएका बालबालिकाहरूको तथ्याङ्कलाई हेर्दा पूर्ण खोप पाएका बालकमा २,४५६ अर्थात ५२.७ प्रतिशत र पूर्ण खोप पाएका बालिकामा २,२०४ अर्थात ४७.३ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी पूर्ण खोप नपाएका बालकमा ५४१ अर्थात ५२.२ प्रतिशत र पूर्ण खोप नपाएका बालिकामा ४९४ अर्थात ४७.७ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी खोप पाएको वा नपाएको यकिन नभएको संख्या २५१ जना उल्लेख्य रहेकोले बालबालिकाहरू खोपबाट टाढा हुँदा उनीहरूको स्वास्थ्य जोखिममा पर्दछ । यसले बाल मृत्युदर बढाउने र बालकको आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गरी बाँच्न पाउने मौलिक अधिकारसमेत हनन् हुने हुँदा यसतर्फ सरोकारवालाहरूको ध्यान पुग्नु जरुरी छ ।

तालिका नं. ९६ : ५ वर्षभन्दा कम उमेरका पूर्ण खोपयुक्त बालबालिकाको विवरण

वडा नं.	पूर्णखोप पाएका			पूर्णखोप नपाएका			थाहा छैन			जम्मा		कुल जम्मा
	पुरूष	महिला	जम्मा	पुरूष	महिला	जम्मा	पुरूष	महिला	जम्मा	पुरूष	महिला	
१	१६५	१३६	३०१	३३	१७	५०	४	३	७	२०२	१५६	३५८
२	४४७	४०७	८५४	४०	३०	७०	५	३	८	४९२	४४०	९३२
३	२६१	२१८	४७९	५२	४९	१०१	१	३	४	३१४	२७०	५८४
४	३६७	२९९	६६६	४७	५७	१०४	०	०	०	४१४	३५६	७७०
५	३४०	३१९	६५९	८२	७९	१६१	०	२	२	४२२	४००	८२२
६	३२५	३१६	६४१	९२	८६	१७८	२	३	५	४१९	४०५	८२४
७	३५७	३१५	६७२	९८	७४	१७२	१६	१७	३३	४७१	४०६	८७७
८	१९४	१९४	३८८	९७	१०२	१९९	९८	९४	१९२	३८९	३९०	७७९
जम्मा	२४५६	२२०४	४६६०	५४१	४९४	१०३५	१२६	१२५	२५१	३१२३	२८२३	५९४६
प्रतिशत	५२.७	४७.३	१००.०	५२.२	४७.७	१००.०	५०.२	४९.८	१००.०	५२.५	४७.४	१००.०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.४.९ बाल्यकालमा हुने रोगका जोखिम

५ वर्षमुनिका बालबालिकालाई विभिन्न रोगले संक्रमण गर्ने उच्च संम्भावना रहन्छ। नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण, २०११ का अनुसार बाल्यकालमा हुने प्रमुख संक्रमण एवं मृत्युका कारणका रुपमा श्वासप्रश्वास सम्बन्धि रोग, निमोनिया, झाडापखाला, कडा जलबियोजन, मलेरिया, दादुरा र कुपोषण पर्दछन्। सरकारले ती रोगबाट बचाउन तथा रोगको रोकथाम गर्न, बाल्यकालमा हुने रोगहरूको समुदायमा आधारित एकिकृत व्यवस्थापन कार्यक्रम लागु गरेको छ । कार्यक्रमले यी रोगको एकिकृत व्यवस्थापन समुदायमै गर्दछ।

५.४.१० शिशु तथा ५ वर्ष मुनिका बाल मृत्युदर

राष्ट्रिय जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्भेक्षण २०१६ (National Demographic and Health Survey 2016) का अनुसार नवजात शिशु मृत्युदर २१ प्रतिहजार, शिशु मृत्युदर ३२ प्रतिहजार र पाँच वर्षमुनिको बाल मृत्युदर ३९ प्रतिहजार रहेको तथ्याङ्क सार्वजनिक भएको छ । गाउँपालिकाको पाँच वर्षमुनिको बाल मृत्युदर तथा शिशु मृत्युदरको तथ्याङ्क नभएतापनि राष्ट्रिय तथ्याङ्कले यहाँको अवस्था अनुमान गर्न सकिन्छ ।

५.४.११ बालपोषण सम्वन्धी विवरण

कुनै पनि ठाउँको पोषणको अवस्था त्यस ठाउँका बालबालिकालाई हेरेर सजिलै अनुमान लगाउन सकिन्छ। पोषित बालबालिकालाई कुनै पनि ठाउँको सामाजिक र आर्थिक विकासको सूचकको रुपमा हेर्न सकिन्छ। सरकारले पनि पोषणलाई प्राथमिकता दिई ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूलाई नियमित रुपमा बालवृद्धि अनुमान गर्दै आएको छ। बालअधिकार सम्बन्धि महासंन्धी, १९८९ ले समेत बालबालिकालाई अवहेलना, बेवास्ता, हेलचेक्राइ, दुव्यर्वहार, हिंसा लगायतबाट जोगाई खाना र पोषणको अधिकार सुनिश्चित गर्नुपर्ने उल्लेख गरेको छ। नेपालको संविधान, २०७२ ले पनि खाद्य सम्प्रभुतालाई मौलिक हकका रुपमा राखेको छ।

स्वास्थ्य र पोषण मानव जीवनको पहिलो महत्वपूर्ण आवश्यकता भएको र स्वस्थ नागरिकबिना राष्ट्रका अन्य विकास क्रियाकलापहरू प्रभावकारी हुन नसक्ने भएको हुँदा जनस्वास्थ्यको अध्ययन योजना तर्जुमा प्रक्रियाको एक महत्वपूर्ण हिस्सा हुन आउँछ । गाउँपालिकामा समेत राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रममा आधारित भई बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम, परिवार स्वास्थ्य कार्यक्रम, व्यवस्थापन कार्यक्रम, प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा पुनर्जागरण कार्यक्रम, रोग नियन्त्रण कार्यक्रम, स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा सञ्चार कार्यक्रम, महामारी तथा रोग नियन्त्रण कार्यक्रम तथा क्षमता विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन भइ आएका छन् । स्वास्थ्य तथा पोषणसम्बन्धी कार्य गर्नका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरू समेत कार्यरत रहेका छन् ।

तालिका नं. ९७ : बालपोषण सम्बन्धी विवरण

Indicators	2073/74	2074/75	2075/76
% of children aged 0-11 months registered for growth monitoring	79.4	67	64
% of children aged 0-23 months registered for growth monitoring	62.3	70	63
Proportion of malnourished children as % of new growth monitoring (< 2 years)	1.2	1.5	1.6
Average number of growth monitoring visits (Under 2 years)	31	1.9	1.19
Vitamin A mass distribution coverage 1st Round	102	99	97.3
Vitamin A mass distribution coverage 2nd Round	99	106	99.5
Deworming tablet mass distribution coverage 1st Round	98	86	95
Deworming tablet mass distribution coverage 2nd Round	93	91	97

स्रोत: खजुरा गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा/HMIS, २०७६

५.४.१२ जन्मदाको बखत शिशुको तौल सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा वितेको १२ महिनामा जन्मेका शिशुहरूको जन्मदाको तौलका आधारमा हेर्दा जम्मा ८०४ शिशु जन्मिएकोमा २.५ के.जी.भन्दा कम तौल भएका शिशुहरूको संख्या १९८ र २.५ के.जी. भन्दा बढी तौल हुनेको संख्या ६०६ रहेको थियो । २.५ के. जी. भन्दा कम तौलको शिशु जन्मनुमा गर्भवती हुँदा आमाको उचित स्याहार र खानपान नपुग्नु तथा आवश्यक सम्पूर्ण पोषण सहितको आहार नहुनु, धुम्रपान र किशोरी

अवस्थामै आमा बन्नुजस्ता कारणहरू जिम्मेबार हुन्छन् । यस्ता शिशुहरूको शिशु मृत्यु दरसमेत उच्च रहन्छ । तसर्थ यसको समाधानका लागि उपयुक्त उमेरमा विवाह, उचित खानपान र स्याहारको प्रबन्ध गर्नुका साथै गर्भवती अवस्थामा परीवारका सदस्यहरूले गर्भवतीको उचित हेरचाह पुऱ्याउनु आवश्यक हुन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ९८ : बितेको १२ महिनामा जन्मेका शिशुहरूको जन्मदाको तौलका आधारमा वडागत विवरण

वडा	जन्मदाको तौल					
	२.५ केजीभन्दा कम		२.५ केजीभन्दा बढी		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	२	१.०%	५६	९.२%	५८	७.२%
२	१४	७.१%	१०६	१७.५%	१२०	१४.९%
३	१४	७.१%	९६	१५.८%	११०	१३.७%
४	१४	७.१%	९५	१५.७%	१०९	१३.६%
५	६७	३३.८%	६४	१०.६%	१३१	१६.३%
६	२९	१४.६%	७१	११.७%	१००	१२.४%
७	२७	१३.६%	६८	११.२%	९५	११.८%
८	३१	१५.७%	५०	८.३%	८१	१०.१%
जम्मा	१९८	१००.०%	६०६	१००.०%	८०४	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

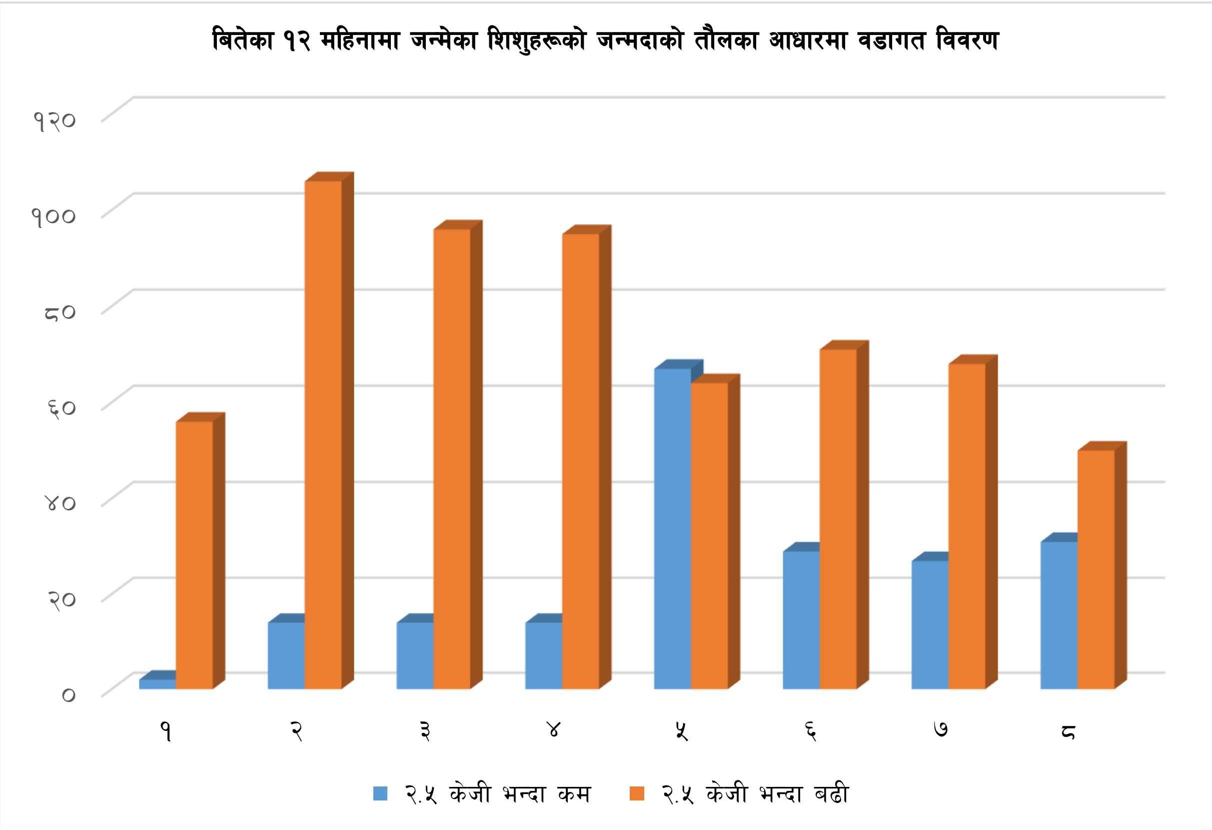

५.४.१३ पहिलो विवाह गर्दाको महिला र पुरुषको उमेरको विवरण

तालिका नं. ९९ : पहिलो विवाह गर्दाको महिला र पुरुषको उमेरको विवरण

पहिलो विवाह गर्दाको उमेर		वडा नं.								जम्मा	प्रतिशत
		१	२	३	४	५	६	७	८		
१५ वर्षभन्दा कम	पुरूष	१५	११५	२७	३३	३५	३०	२१	२८	३०४	१.१%
	महिला	१५१	२९८	१५९	३२२	१६७	१४४	७२	७५	१३८८	५.२%
१५ - १९ वर्ष	पुरूष	२७९	६१४	३१५	५१०	७४८	४७५	९६२	११६४	५०६७	१९.१%
	महिला	८२९	२१७१	१२५९	१५४४	१२०४	१२३६	१४५९	१४१८	११२२०	४२.०%
२० - २४ वर्ष	पुरूष	३७०	८९१	६६०	४५९	२८२	६६३	५६६	३१९	४२१०	१५.९%
	महिला	२३९	५०५	६६८	२९७	१६४	२७८	३६२	२१७	२७३०	१०.३%
२५ - २९ वर्ष	पुरूष	१४९	११७	३८५	१३८	५२	१०४	३३	६३	१०४१	३.९%
	महिला	३९	४०	६६	५०	२४	२६	९	२४	२७८	१.१%
३० - ३४ वर्ष	पुरूष	३४	२२	६६	२४	११	१२	५	९	१८३	०.७%
	महिला	११	१२	७	१०	०	१	१	२	४४	०.२%
३५ - ३९ वर्ष	पुरूष	१३	८	१२	८	२	४	०	०	४७	०.२%
	महिला	२	१	५	३	०	१	२	०	१४	०.१%
४० वर्ष वा सोभन्दा बढी	पुरूष	३	३	४	५	१	२	१	५	२४	०.१%
	महिला	५	२	२	४	०	३	०	३	१९	०.१%
जम्मा	पुरूष	८६३	१७७०	१४६९	११७७	११३१	१२९०	१५८८	१५८८	१०८७६	४१.१%
	महिला	१२७६	३०२९	२१६६	२२३०	१५५९	१६८९	१९०५	१७३९	१५५९३	५८.९%

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

लैङ्गिक आधारमा विवाहित जनसंख्याको पहिलो विवाह गर्दाको उमेरको विवरण हेर्दा पहिलो विवाह गर्दाको उमेर १५ वर्षभन्दा कम भएका पुरुष ३०४ जना र महिला १,३८८ जना रहेको पाइयो। यसैगरी पहिलो विवाह गर्दाको उमेर १५ देखि १९ हुने पुरुषको संख्या ५,०६७ र महिलाको संख्या ११,१२० रहेको छ अर्थात् कुल विवाहित महिलाहरूमध्ये ४२ प्रतिशत महिलाहरूको १९ वर्ष नपुग्दै वा पुग्दा पुग्दै विवाह भइसकेको देखिन्छ। अर्कोतर्फ २०-२४ वर्षको उमेरभित्र पहिलो विवाह गर्ने पुरुषको जनसंख्या महिलाको भन्दा बढी छ अर्थात् सो उमेर समूहमा नपुग्दै अधिकांश किशोरीहरूको विवाह भइसकेको देखिन्छ। समग्र महिला र पुरुषको संयुक्त तथ्याङ्कलाई हेर्दा सबैभन्दा बढी १६,१८७ जना अर्थात् ६१.२ प्रतिशत विवाहितहरूको पहिलो विवाह गर्दाको उमेर १५ देखि १९ नै रहेको छ। कानूनी रूपमा हेर्दा समेत मुलूकी ऐनको प्रावधान अनुसार २० वर्षभन्दा कम उमेरमा विवाह गर्न नपाउने बन्देज रहेता पनि त्यसको कार्यान्वयनको अवस्था नाजुक देखिन्छ। छिटो विवाह गर्नाले अध्ययन तथा रोजगारीमा पर्ने नकारात्मक प्रभावका साथै शारीरिक तथा मानसिक विकाससमेत पूर्णरूपमा नभइसकेको अवस्थामा विवाह गर्दा त्यसले शारीरिक, पारिवारिक र सामाजिक रूपमा जटिलता थप्ने निश्चित छ। तसर्थ उपयुक्त समयमा विवाह गर्न अनिवार्य गर्नुपर्ने र छिटो विवाह गर्ने कार्यलाई पूर्ण रूपले निरुत्साहित गर्नुपर्ने देखिन्छ। समग्र विकासलाई मध्यनजर गर्दा २५ देखि २९ वर्षको उमेर विवाहका लागि उपयुक्त मान्न सकिन्छ। अन्य उमेर समूहअनुसारको वैवाहिक स्थितिको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

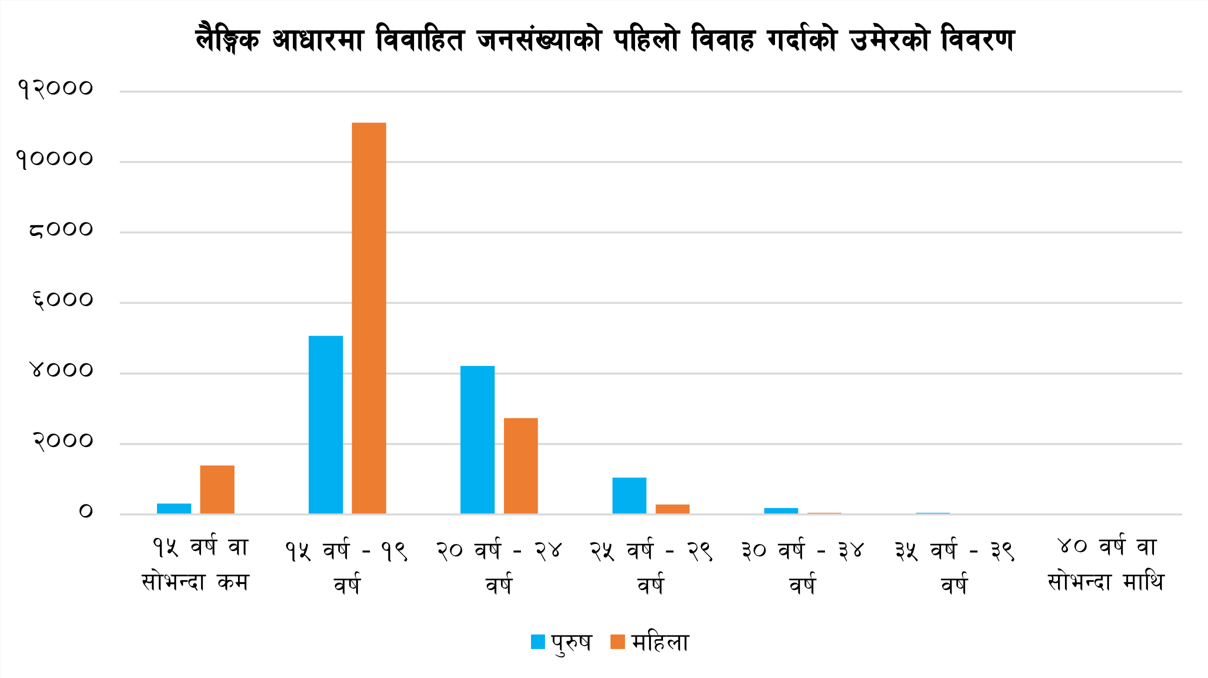

५.४.१४ पहिलो बच्चा जन्मदाको महिलाको उमेरको विवरण

कानूनी र प्रजनन स्वास्थको दृष्टिकोणबाट २० वा सो वर्षभन्दा कम उमेरमा आमा बन्नु गैरकानूनी र मातृ तथा शिशु दुवैको स्वास्थ्यका दृष्टिकोणबाट जोखिमपूर्ण मानिन्छ। शारीरिक, मानसिक, आर्थिक रुपमा अपरिपक्व अवस्थामा गर्भाधान र सन्तान जन्माउँदा एकातर्फ अपरिपक्व, कम तौलको, शारीरिक र बौद्धिक रुपमा विकलाङ्ग शिशु जन्मन सक्ने जोखिम उच्च रहन्छ भने अर्कोतर्फ गर्भावस्थाको हेरविचार, मातृ तथा शिशुको स्याहार, खानपान, सरसफाइजस्ता विषयमा पर्याप्त जानकारी नहुँदा आमा र शिशु विभिन्न प्रकारका संक्रमणको सिकार हुन सक्ने संभावना रहन्छ ।

नेपालले सहश्राब्दि विकास लक्ष्य २०००-२०१५ का बिचमा मातृ तथा शिशु स्वास्थको क्षेत्रमा उल्लेखनीय प्रगती हासिल गरेको छ। सन् १९९० लाई आधार वर्ष मान्दा नेपालमा कूल १००० जीवित जन्म भएका शिशुमध्ये १०८ जनाको मृत्यु हुने गरेकोमा यो संख्यामा सारभूत रुपमा गिरावट आई सन् २०१५ सम्म ३३ मा झरेको छ भने ५ वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिकाको मृत्युदर (प्रति हजार) ३८ मा झरेको छ। त्यसैगरी सन् १९९० लाई आधार वर्ष मान्दा मातृमृत्यु (प्रति एकलाख) मा ८५० रहेकोमा सन् २०१५ सम्म २५८ मा झरेको देखिन्छ भने तालिम प्राप्त स्वास्थकर्मीबाट प्रसुति गराउने महिलाको अनुपात ५५.६% पुगेको तथ्यांक देखिन्छ (Nepal and the Millennium Development Goals Final Status Report 2000-2015)। यसरी हेर्दा समग्र मातृ तथा शिशु स्वास्थको क्षेत्रमा सकारात्मक परिवर्तनका संकेतहरू देखा परिरहेका छन्।

गाउँपालिकाका कूल ९०४७ महिलालाई पहिलो सन्तान जन्मिदाको उनीहरूको उमेरको बारेमा सोधिएको प्रश्नमा ३६ जना अर्थात ०.४ प्रतिशत महिलाले १५ वर्षभन्दा कम, ४,५३४ जना अर्थात ५०.१ प्रतिशत महिलाले १५-१९ वर्षको बिचमा पहिलो सन्तान जन्माएको देखिन्छ। त्यसैगरी ३,९४६ अर्थात ४३.६ प्रतिशत महिला २०-२४ वर्ष उमेरमा, ४३५ अर्थात ४.८ प्रतिशत महिला २५-२९ वर्ष उमेरमा र ७२ जना अर्थात ०.८ प्रतिशत महिला ३०-३४ वर्ष उमेरमा आमा बनेको देखिन्छ भने ३५ वर्षमाथि पहिलो पटक आमा बन्नेको संख्या जम्मा २४ जना अर्थात ०.३ प्रतिशत रहेको छ।

तालिका नं. १०० : १५-४९ उमेरसमूहका विवाहित महिलाहरूको पहिलो बच्चा जन्मिदाको उमेरसम्बन्धि विवरण

वडा	पहिलो बच्चा जन्मिदँदा आमाको उमेर						
	१५ वर्षभन्दा कम	१५ - १९ वर्ष	२० - २४ वर्ष	२५ - २९ वर्ष	३० - ३४ वर्ष	३५ वर्ष वा सोभन्दा बढी	जम्मा आमाको संख्या
१	७	३४४	२९०	४६	९	५	७०१
२	०	१०६१	७६२	५०	१४	१	१८८८
३	३	३९८	४४१	८१	१०	२	९३५
४	१४	८११	५५६	८३	१२	५	१४८१
५	४	४७८	४३१	६०	९	५	९८७
६	६	५९१	४८७	४१	६	०	११३१
७	२	४७०	६४९	३१	२	५	११५९
८	०	३८१	३३०	४३	१०	१	७६५
जम्मा	३६	४५३४	३९४६	४३५	७२	२४	९०४७
प्रतिशत	०.४%	५०.१%	४३.६%	४.८%	०.८%	०.३%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.४.१५ दीर्घ रोगको प्रकारअनुसार दीर्घ रोगीहरूको जनसंख्या विवरण

गाउँपालिकामा रहेको कूल जनसंख्यामध्ये दीर्घ रोगका कारण पिडितहरूको संख्या २,७०० रहेको छ। यीमध्ये सबैभन्दा बढी रक्तचाप (उच्च/न्यून) सम्बन्धी समस्या भएका ६१४ अर्थात २२.७ प्रतिशत, बाथ/हाडजोर्नी सम्बन्धी समस्या भएका ४४३ जना अर्थात १६.४ प्रतिशत, अन्य रोगहरू भएका ३६६ अर्थात १३.६ प्रतिशत, मधुमेह सम्बन्धी समस्या भएका २७७ अर्थात १०.३ प्रतिशत, ग्यास्ट्रिक/अल्सर/आन्द्राको रोग हुनेहरू २६८ जना अर्थात ९.९ प्रतिशत, दम हुनेहरू २४८ जना अर्थात ९.२ प्रतिशत रहेका छन् त्यसैगरी गाउँपालिकामा मुटु रोगी, मृगौलासम्बन्धी रोगी, प्रसूतीसम्बन्धी, श्वासप्रश्वाससम्बन्धी र अन्य रोगीहरू रहेका छन्। विशेषगरी खानपान र जीवनशैली, धुम्रपान, मध्यपान, शारीरिक व्यायामको कमी, मानसिक चिन्ता तथा बंशाणुगत कारणले दीर्घ रोगहरू लाग्छन्। तसर्थ यस्ता रोगहरू कम गर्न व्यापक स्वास्थ्य चेतना फैलाउने खालका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ। विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. १०१ : दीर्घरोग रोगको प्रकारअनुसार जनसंख्याको विवरण

दीर्घरोगको प्रकार	वडा नं.								जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८		
रक्तचाप (उच्च/न्यून)	८६	१८२	१५६	१६१	१२	१०	०	७	६१४	२२.७%
बाथरजोर्नी दुखाई	८३	९९	८२	८१	२०	२९	१९	३०	४४३	१६.४%
अन्य	६९	८०	६२	८७	१७	१४	१४	२३	३६६	१३.६%
मधुमेह	३५	११०	५२	५४	८	८	१	९	२७७	१०.३%
ग्यास्ट्रिक/अल्सर/आन्द्राको रोग	४९	६५	४७	७१	३	८	१	२४	२६८	९.९%
दम	३४	६७	४६	६०	८	१३	९	११	२४८	९.२%

दीर्घरोगको प्रकार	वडा नं.								जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८		
मुटुसम्बन्धी रोग	१९	१८	४१	३०	८	६	५	१०	१३७	५.१%
स्वास प्रस्वाससम्बन्धी	१४	१७	१५	३८	८	५	५	१२	११४	४.२%
स्त्री रोग	१०	१८	२६	१२	६	६	०	१३	९१	३.४%
मृगौला सम्बन्धी	७	३	१३	११	४	९	१	२	५०	१.९%
पार्किन्सन/ अल्जाइमर/ माइग्रेन	१	५	६	६	२	०	०	४	२४	०.९%
कलेजोसम्बन्धी	४	२	४	१	१	४	२	३	२१	०.८%
अर्बुद (क्यान्सर)	२	३	६	५	१	४	०	०	२१	०.८%
छारे रोग	०	४	४	४	२	३	०	२	१९	०.७%
पेशागत रोग	४	२	१	०	०	०	०	०	७	०.३%
जम्मा	४१७	६७५	५६१	६२१	१००	११९	५७	१५०	२७००	१००.०%

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

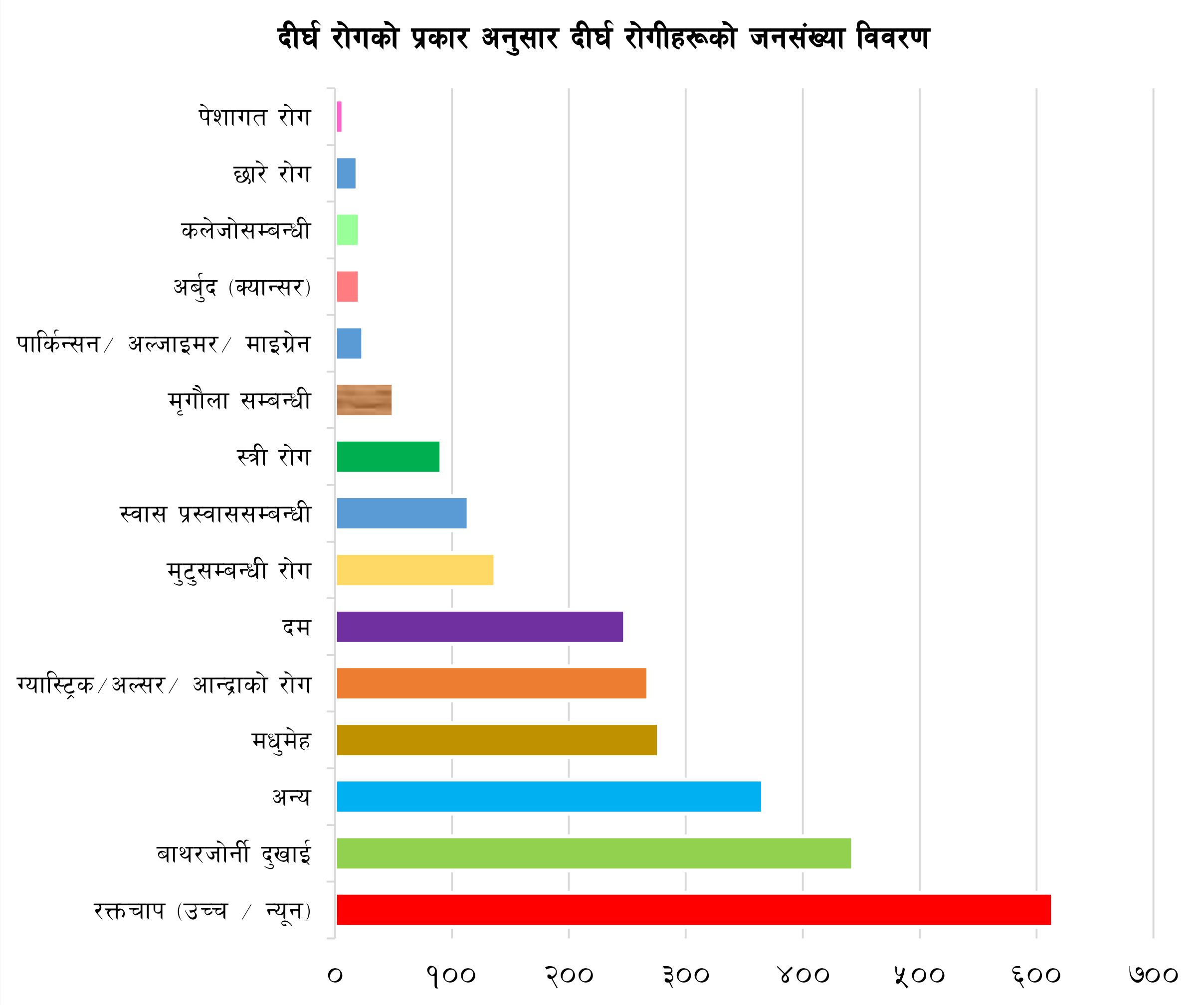

तालिका नं. १०२ : दीर्घरोग रोगको भएको अवधिको आधार जनसंख्याको विवरण

वडा नं.	दीर्घरोगबाट पिडित भएको वर्ष							
	०-२ वर्ष सम्म	३ - ५ वर्ष	६ - ९ वर्ष	१० - १४ वर्ष	१५ - १९ वर्ष	२० - २९ वर्ष	३० - ३९ वर्ष	४० वर्ष वा सोभन्दा बढी
१	८६	११९	६९	६७	२५	२८	१५	८
२	१७९	२४६	७३	७६	५१	३७	१०	३
३	६४	१९०	१०६	१२३	५२	२२	१	३
४	१४०	२८६	९९	५०	२५	१४	४	३
५	१८	४४	११	१५	५	७	०	०
६	२७	४२	१९	१७	८	३	२	१
७	९	९	१३	१८	५	२	१	०
८	३७	४६	२४	२५	७	४	०	७
जम्मा	५६०	९८२	४१४	३९१	१७८	११७	३३	२५
प्रतिशत	२०.७%	३६.४%	१५.३%	१४.५%	६.६%	४.३%	१.२%	०.९%

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

५.४.१६ २०७५/०७६ मा गाउँपालिकामा देखा परेका १० प्रमुख रोगहरूको विवरण

यस गाउँपालिकामा पछिल्लो समय देखा परेका १० प्रमुख रोगहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. १०३ : रोगहरूको विवरण

क्र.सं.	प्रमुख रोगहरू
१	Scabies
२	URTI
३	Intestinal Worms
४	Fungal infections
५	LRTI
६	Headache
७	Falls/Injuries/Fractures
८	Diarrhoea
९	Dermatitis
१०	Typhoid

स्रोत : खजुरा गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखा/HMIS, २०७६

५.५ महिला बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण

५.५.१ बाल क्लबहरूको विवरण

बालबालिकाहरू संगठित भई आफुसँग सरोकार राख्ने विषयमा छलफल गर्न, प्रतिनिधित्व गर्न र आफ्नै क्षमता विकास, सचेतना लगायत बाल अधिकारको संरक्षण प्रबर्द्धनमा विविध क्रियाकलाप गर्न नेपालमा बाल-समूह, बाल क्लव, बालअधिकार मञ्च आदिका रुपमा बालबालिकाहरू क्रियाशिल रहेका छन्। बालक्लब, बाल-सहभागिताको एक शसक्त माध्यम बनेको छ। जसलाई बालबालिकासँग सम्बन्धित थुप्रै नितिगत दस्तावेजहरूमा पनि उल्लेख गरिएको छ। बालबालिकाहरूलाई समूहमा आबद्ध गराउन र उनीहरूसँग सरोकार राख्ने विषयमा मत व्यक्तका गर्नका लागि विभिन्न स्तरका निती तथा योजना निर्माणदेखि कार्यान्वयन र अनुगमनसम्म बालक्लबको प्रतिनिधित्वलाई मान्यता दिइएको छ।

व्यक्तिगतरुपमा गाउँपालिकामा बालबालिकाको सहभागिता, सक्रियता र नेतृत्वमा गठन गरिएका बालक्लबहरूले बाल अधिकारसम्बन्धी चेतनामुलक कार्यहरू गरिरहेको छन्। बालक्लबहरूले संचालन गरेका कार्यक्रमहरूमा (१) जन्मदर्ता प्रचारात्मक अभियान, (२) विद्यालय भर्ना अभियान, (३) बालश्रम न्युनीकरण कार्यक्रम, (४) बालसहभागिता अभिवृद्धि कार्यक्रम, (५) बालबालिकालाई प्रदान गरिने खोप प्रचार कार्यक्रम, (६) निशुल्क शिक्षा प्रचारात्मक र प्रबर्द्धनात्मक कार्यक्रम, (७) भयरहित वातावरणमा शिक्षा पाउने अधिकारबारे प्रचारप्रसार, (८) वातावरणीय सुधार कार्यक्रम, (९) अभिभावक चेतनाशिक्षा कार्यक्रम र (१०) बालविवाह उन्मुलन सम्बन्धी प्रचारात्मक कार्यक्रम प्रमुख रहेका छन्।

५.६ खेलकुद तथा मनोरन्जन

५.६.१ रंगशाला, खेलमैदान, व्यायामशाला सम्बन्धी विवरण

खेलकुद क्षेत्रमा स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी जनशक्ति उत्पादन गरी गाउँपालिकाको खेल तथा अनुशासन विकासलाई बल पुऱ्याउन सकिन्छ भन्ने मान्यता अनुसार यस गाउँपालिकामा खेलकुदको विकासका लागि प्रयासरत रहेको पाइन्छ। यसको लागि गाउँपालिकाले विभिन्न खुलास्थानहरूमा खेलकुदको लागि दिर्घकालिन पूर्वाधार तयार गरेको खण्डमा खेलकुदको विकास गर्न सकिन्छ ।

गाउँपालिकाले पनि आफ्नो कार्यक्षेत्र भित्र गतिशिल रहने गरी गाउँपालिकामा गाँउ खेलकुद विकास समितिहरू गठन गरेका छन्। विभिन्न तहमा विभिन्न प्रतिस्पर्धाहरूको आयोजना गरी खेलकुदको विकासमा योगदान पुऱ्याइरहेका छन्। यसका अतिरिक्त नेपाल सरकारद्वारा गठन हुने जिल्ला खेलकुद विकास समितिबाट पनि कतिपय राष्ट्रिय दिवसहरूमा कतिपय खेलहरूको आयोजना गर्ने गरिएको छ। समग्रमा भन्नुपर्दा बालबालिका एवं युवा जनशक्तिको स्वास्थ्य शारिरीक विकासको लागि नभई नहुने खेलकुदको क्षेत्रमा अत्यन्त न्युन लगानी हुने गरेको देखिन्छ । विगतमा निर्मित खेलकुदसम्बन्धी पूर्वाधारहरूको मर्मत गर्न पनि निकै ठुलो लगानी गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ। हालका दिनहरूमा आएर निजी क्षेत्रहरूबाट पनि क्रिकेट, व्याडमिन्टन जस्ता केही खास खास खेलहरूमा लगानी गर्ने र प्रोत्साहित गर्ने क्रम सुरु भएको छ। यस क्रमलाई केन्द्रीय र स्थानीय सरकारले सहकार्य र साझेदारीको रुपमा विकसित गर्दै लैजानुपर्ने देखिन्छ ।

गाउँपालिकाको खेलकुद तथा मनोरन्जनलाई विकास गरी गाउँपालिका बासीहरूलाई खेलकुदमा आकर्षण गर्नका लागि विभिन्न योजनाहरू तयार पारेका छन् जसमा स्थानीय युवा क्लवको स्तरोन्नतिको लागि विभिन्न खेलकुद सामाग्रीको व्यवस्था गर्नुपर्ने, सामुदायिकरुपमा समन्वय गरी चिल्ड्रेनपार्कको व्यवस्था हुनपर्ने, खेलकुद प्याराफिट सहित खेलमैदान, वडा स्तरिय खेल मैदानमा आवश्यक चारैतिर पक्की नाली सहित माटो भरान, वडाका सबै क्लवहरूलाई खेलकुद सामाग्री उपलब्ध गराउने, खेल क्षेत्रमा स्तरउन्नती गर्न गाउँपालिका रहेका बालबालिका तथा युवाहरूमा रहेको खेलकुद प्रतिको रुचि मध्यनजर गर्दै गाउँपालिकामा रहेका संभावना पहिचान गरेको खण्डमा राष्ट्रिय खेलकुदमा टेवा पुग्ने देखिन्छ ।

५.६.२ पार्क तथा पिकनिक स्थल सम्बन्धी विवरण

क्रमिकरुपमा विकसित भैरहेका शहरोन्मुख क्षेत्र तथा गाउँपालिकामा रहेका पार्क तथा उद्यानहरू सार्वजनिक सम्पतिहरू हुन । क्षेत्रहरूले विशेषगरी गाउँपालिकाको पर्यावरणीय प्रणालीलाई सुरक्षित गरी हरित क्षेत्रलाई प्रवर्द्धन गर्न यी क्षेत्रहरूको संरक्षण गर्नु आवश्यक छ । दैनिक नियमित कामकाजबाट पररही मानसिक स्फूर्ति र स्वच्छताका लागि मनोरञ्जनको आवश्यकता पर्दछ । मनोरञ्जनका विभिन्न उपायहरूमध्ये स्वच्छ तथा प्राकृतिक वातावरणमा रमाउने तथा वनभोज गर्ने चलन सर्वव्यापी र प्राचिन चलन हो ।

सार्वजनिक सम्पदाको रुपमा रहेका उद्यान, पार्क तथा खेलमैदानहरूको दिगो रुपमा संरक्षण विकास र विस्तार गर्न सके गाउँपालिकाको विकास र विस्तार हुँदै जाँदा यी क्षेत्रहरू पर्यावरणीय महत्वका हिसाबले अत्यन्त आवस्यक र महत्वपूर्ण हुन्छन् । यी क्षेत्रहरूलाई हरित क्षेत्रको रुपमा विश्राम स्थल तथा गाउँपालिकाको प्राकृतिक सुन्दरता कायम गर्न सहयोग गर्दछन् । यस गाउँपालिकामा रहेका विशेष पार्क तथा उद्यानहरू नरहेपनि सामुदायिक वन, कबुलियती वन, धार्मिक वन, सरकारी संरक्षित वनहरूम पार्क तथा उद्यानहरूको संभावना रहेको छ ।

५.७ शान्ति सुरक्षाको विवरण

सुरक्षाको प्रत्याभुति देशको संविधानमा सुनिश्चत हुन्छ । संविधानमा उल्लेख भए अनुरुप राज्यले नागरिकलाई सुरक्षित आभास गराउन सक्नु पर्दछ । हरेक राष्ट्रका नागरिकहरूलाई नागरिक सुरक्षा प्रदान गर्नु राज्यको दायित्व हो । नागरिकले आफ्नो राज्यमा सुरक्षित महसुस हुन पाउनुपर्छ । यसलाई चुस्त बनाउन नागरिक समाजको पनि त्यतिकै महत्वपुर्ण भूमिका रहन्छ ।

गाउँपालिकामा भएका अपराधिक तथा सामाजिक नियम बाहिरका कार्य चोरी डकैती लगायतका अन्य कार्यहरू यी सुरक्षा निकाय मार्फत समाधान हुने गरेको पाइन्छ । यस गाउँपालिकामा वर्षभरिमा कुनै अप्रिय घटना घटेको दर्ता खासै गरिएको देखिएन । गाउँपालिकामा सानातिना झैझगडा, कुटपिट, साँध, सिमानामा विवाद, चोरी डकैती, ठगी, घरेलु हिंसाका घटनाहरू यदाकदा हुने गरेको स्थानीयबासीको भनाई छ । गाउँपालिकामा प्रहरी चौकी कार्यालय खजुरा गाउँपालिकाको साथै जिल्लामा शान्ति सुरक्षासँग सम्बन्धित निकायहरूमा नेपाली सेना तथा नेपाल प्रहरीका विभिन्न ईकाइहरू रहेका छन् ।

खण्ड- ६: जलवायू, वन तथा वातावरण

६.१ जलवायू

समयको अन्तरालमा पृथ्वीको वायुमण्डल, हावाको गति र मौसममा भएको परिवर्तनका कारण पृथ्वी तथा यसको कुनै भागको औसत मौसममा आएको परिवर्तनलाई नै जलवायु परिवर्तन भनिन्छ। जलवायु परिवर्तनका कारण मौसममा फेरवदल हुने, वर्षा समयमा र नियमित नहुने, मौसमी फलफूल तथा तरकारीमा फेरबदल हुने, हिमगलन, अतिवृष्टि, अनावृष्टि, हुरीबतास हुने आदि असर देखा पर्छन् । विश्वव्यापी रुपमा बढेको जलवायु परिवर्तन २१ औं शताब्दीको सबैको साझा चुनौतीको विषय रहेको छ। एक राष्ट्रको एकल प्रयासले मात्र यसको न्यूनीकरण सम्भव नहुने भएकाले यसका असर न्यूनीकरणको लागि सबैको साझा चासो र सहयोग आवश्यक देखिन्छ । विश्वका अधिकांश मुलुकमा जलवायु परिवर्तनको असर देखापर्न थालेको छ ।

जलवायु परिवर्तनको असर कम गर्नको लागि भएका प्रयासहरू

अन्तर्राष्ट्रिय प्रयासहरू

- विभिन्न राष्ट्रहरू सम्मिलित पृथ्वी सम्मेलन र त्यसले पारित गरेका एजेन्डाहरू
- समय-समयमा हुँदै आएका कोप सम्मेलनहरू
- विश्वका राष्ट्रहरूको ध्यानाकर्षण गर्न माल्दिभ्सद्वारा पानीमुनि मन्त्रिपरिषद् बैठक भएको,
- क्योटो प्रोटोकल अभिसन्धि जारी गरिएको
- संयुक्त राष्ट्रसंघीय जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी अभिसन्धि १९९२ जारी भएको
- हाम्रो साझा भविष्य नामक प्रतिवेदनलगायत अन्य थुप्रै प्रयास भएका

राष्ट्रिय प्रयासहरू

- नेपालको वर्तमान संविधानको भाग ३ को धारा ३० मा स्वच्छ वातावरणसम्बन्धी हकलाई मौलिक हकका रुपमा समावेश गरिएको,
- धारा ५१ को राज्यको नीतिमा प्रकृतिको संरक्षण र संवर्द्धनमार्फत जलवायु परिवर्तनलाई न्यूनीकरण गरी यसवाट बच्ने उपायहरूको अवलम्बनमा जोड,
- राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोषको स्थापना गरिएको,
- वातावरण ऐन २०५३ र नियमावली २०५४ को व्यवस्था भएको, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन २०२९ को व्यवस्था गरिएको,
- जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरणका लागि भएका राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय सभा-सम्मेलनको नेपाल पक्ष राष्ट्र भई सोही अनुरुपको कार्य भएको,
- यस सम्बन्धमा विश्वको ध्यान आकर्षित गर्न सगरमाथाको आधार-शिविर कालापत्थरमा र मुगुको रारामा मन्त्रिपरिषद्को बैठक बसेको,
- जलवायु परिवर्तन नीति २०७५ तर्जुमा भएको,

६.१.१ जलवायूको समग्र विवरण

कुनैपनि स्थानको समग्र विकासमा जलवायूको अवस्थाले व्यापक असर पार्दछ । अर्कोतर्फ नेपालमा विषम भौगोलिक अवस्था भएकाले भौगिलक अवस्था अनुरुपको हावापानी हुने हुनाले मनिसको समग्र जीवनशैली, चालचलन, उत्पादन प्रणाली लगायत समग्र मानव जनजीवनका आयामहरूसँग जलवायूका पक्षहरू अन्तर सम्बन्धित हुन्छन् । उदाहरणका लागि उच्च हिमाली भेगमा भौगोलिक हिसाबले जटिल भू-धरातल हुन्छ भने हावापानी पनि शीत प्रधान हुन्छ । हिउँदयाममा हिमपात हुने र खेतीपाती निकै नगण्य मात्रामा हुने गर्दछ । यसर्थ हावापानी बारैका जानकारी हुनु अत्यन्त आवश्यक रहेको छ । यस गाउँपालिकामा समाशितोष्ण तथा तराइ भागमा अर्थ उष्ण प्रकारको हावापानी पाइन्छ ।

६.१.२ जलवायूको परिवर्तनका असरहरू

कुनैपनि स्थानको जलवायूले त्यहाँका मानिसहरू जनजीवनलाई प्रत्यक्ष प्रभाव पार्दछ । भने प्रकृति उपर हुने मानवीय गतिविधिहरूले समेत जलवायूलाई उत्तिकै असर गर्दछ । विशेषगरी विश्वमा भएको औद्योगिक क्रान्ति, विज्ञानको विकास, इञ्जिनिहरूको विकास, जनसंख्या वृद्धि आदिले वनजंगल र पर्यावरणमा व्यापक नकारात्मक असर परेको छ । विशेष गरी व्यापकरुपमा भैरहेको कार्बन उत्सर्जन र क्लोफ्लोरो कार्बन जस्ता रसायनहरूको कारण हरितगृह प्रभाव (Green House Effect) वृद्धि भई विश्वको तापक्रम क्रमश वृद्धि हुन थालेको छ । यसले व्यापकरुपमा जलवायू परिवर्तन भई त्यसका असर स्वरुप अतिवृष्टि, अनावृष्टि, प्राकृतिक विपद्हरू, बाढी, पहिरो, सामुद्रिक तटहरूका डुबान जस्ता समस्या देखापर्न थालेको छ । यसले स्थानीय स्तरबाटै विकास निर्माण तथा मानवीय व्यवहारहरूमै परिवर्तन गरी जलवायू परिवर्तनका असरहरूलाई न्यूनिकरण गर्ने वातावरण मैत्री व्यवहारहरू अवलम्बन गर्नु अनिवार्य भएको छ ।

६.१.३ जलवायूको परिवर्तनका असरहरू सामना गर्ने कार्यक्रमहरू

माथि उल्लेख गरिए जस्तै जलवायू परिवर्तनका प्रमुख कारक तत्वहरू नै प्रकृति उपर हुने मानवीय गतिविधिहरू नै हुन् । तसर्थ जलवायू परिवर्तनका असरहरूलाई न्यूनिकरण गर्न यिनै मानवीय गतिविधिहरूलाई व्यापकरुपमा सुधार गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यसो गर्दा वातावरणमैत्री व्यवहारहरूलाई संवेदनशील हिसाबले अभ्यास गर्नुपर्दछ । अर्कोतर्फ मानवीय व्यवहारहरूमा पूर्ण नियन्त्रण गर्नु असम्भव जस्तै हुन्छ । तसर्थ जलवायू परिवर्तनका असरहरूलाई पूर्णत शुन्यमा झार्न सकिँदैन । यस परिस्थितिमा त्यस्ता असरहरूको सामना गर्नुपर्ने हुन्छ । यसका लागि स्थानीयस्तर बाटै जलवायू अनुकूलताका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनुपर्दछ ।

६.२ वन क्षेत्रको अवस्था तथा जैविक विविधता

६.२.१ गाउँपालिकामा पाईने प्रमुख वनस्पति र वन्यजन्तुहरूको विवरण

भौगोलिक विविधताले श्रृजना गरेको जैविक विविधताका कारण नेपाल विश्वमै जैविक विविधताका हिसाबले सम्पन्न मुलुकमा पर्दछ । सिमित भौगोलिक क्षेत्र भित्र समेत ठुलो जैविक विविधता पाईन्छ । नेपालजस्तो अतिकम विकसिमत राष्ट्रका लाीग जैविक विविधता आफैमा एक बरदान हुन सक्छ । यदि यसको संरक्षण र दिगो सदुपयोग हुन सक्यो भने । यस खण्डमा जैविक विविधता अन्तर्गत यस क्षेत्रमा पाईने प्रमुख वनस्पतिहरू, वन्यजन्तुहरू, जलचर, चराचुरुङ्गी आदिको विवरण उल्लेख गरिएको छ ।

६.२.२ प्रमुख वनस्पतिहरूको विवरण (काष्ठ तथा गैह्र काष्ठ) जडिबुटी छुट्याएर

यस गाउँपालिकामा उष्ण प्रदेशीय जलवायु भएको कारण पाइने प्रमुख बनस्पतीका प्रजातिहरूमा, सिसौं, सिमल, जामुन, कदम, खयर, करम, पिठारी, छतिवन, वोहरी, खमारी, वोटधँगेरो, बकाईनो, इप्पील, टिक, वर, पीपल, बेल, अमला, निम, पलाँस, आँप, डुम्री, कटहर, लिची, नरिवल, वयर, काँशी अमला, कैँदल, राजवृक्ष, अशोक, चेरी, समी, मसला, वडहर, अम्बा, केरा, कागती, सरिफा, दारिम, तित्री, फडिर, असारे, साज, सादन, कुम्भी, हर्रो-बर्रो, हल्लुडे, सिरीस, तारी, कुसुम, क्यामुना, दबदबे, टुनी, सान्दन, कर्मा, मालती, पाचपाते, कुम्भी, अशोक, सपेटा । यसै गरी घिस्रने जन्तुहरूमा हरहरे, सिरिसे, धामन, हरेउ, ढोडिया, सुनगोहोरो, छेपारो, अजिँगर, भित्ती, सर्प, गड्यौला, जुका, अन्य किटपतङ्ग आदि र चराचुरुङ्गीहरूमा कोइली, मैना, सुगा, ढुकुर, लुइँचे, गौथली, काग, भँगेरा, मयुर, हुटिट्याउँ, हुचिल, जुरेली, भद्रायो, चिल, बाज, कोटेरा, ठेउवा, बट्टाइ, चिबे, भ्याकुर, फिस्टो, रुपी, गिद्ध, धनेश, कालिज, लाटोकोसेरो, चमेरो, हाँस, परेवा, कुखुरा, तित्रा, धोबी चरो, हाडफोरुवा, कन्याङकुरुङ, भद्राई, सारस आदि प्रजातिका स्थानीय र आप्रवासी चराचुरुङ्गीहरू पाइन्छन् ।

जडिबुटी सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकाको वन क्षेत्रमा पाइने जडिबुटीहरूमा बोझ्फो, सिउँडी, घ्युकुमारी, तुलसी, बाबरी, भृंगराज, रिट्ठा, हर्रो, बर्रो, तितेपाती आदि पाईन्छ । यी जडिबुटीहरू संकलन तथा बिक्री हुने प्रसस्त सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

६.२.३ प्रमुख वन्यजन्तुहरूको विवरण

यस गाउँपालिकामा पाइने प्रमुख वन्यजन्तुहरूमा वन्यजन्तुहरूमा चितुवा, बाँदर, हापसिलो, बँदेल, ब्वाँसो, स्याल, रातो बाँदर, वन बिरालो, दुम्सी, जङ्गली मुसा, मल साप्रो, न्याउरी मुसा, लोखर्के आदी रहेका छन् ।

६.२.४ प्रमुख चराचुरुङ्गीहरूको विवरण

यस गाउँपलिकामा पंक्षी प्रजातीमा कालिज, ढुकुर, हुचिल, लाटोकोसरो, काग, जुरेली, गौथली, परेवा, चमेरा, सारौं, भँगेरा, कालो तित्रा, सिम तित्रा, लुईचे, धनेश, सुगा, कालो गिद्ध, लामो ठुँडे गिद्ध, सिलसिले, कटुस टाउके मौरी चरी, जङ्गली लाटोकोसेरो, चिल, कोईली, हुट्टी ट्याउँ, कालो ढाडे लाहाँचे, भद्रे, सानो जलेवा, सानो बकुला, लालसर, कालो भूँडीफोर, चिभे, तोप चरा, कोकले, जुरेली/बुलबुल, गाजले चरी, धोबी चरा, श्यामा, रानी चरी, छिरबिरे माटो कोरे, कालिज, निलकण्ठ, बट्टाई, कुथ्रुके, ठूलो चमेरो, भँगेरी बाज, थोप्ले लाटोकोसेरो, बकुला, मलेवा आदि प्रमुख छन् ।

घिस्रने जिवजन्तुहरू

यस गाउँपलिकामा विशेष गरी घिस्रने जीवजन्तु अन्तर्गत सर्प दुई मुखे, पानी सर्प, छेपारो, गोहोरा, सुन गोहोरो, कछुवा, भ्यागुता पाईएका छन् ।

(घ) कीरा फट्याङ्ग्राहरू

मौरी, खागो, पुत्को, कठेउरी, गोब्रेकीरा, जुका, बिच्छी, खजुरो, झुसिलो, बारुलो, उडुस, अरिंगाल, शङ्खेकीरा, बच्छ्युँ, माकुरा, डाँस, पतेरो, साङ्लो, लामखुट्टे सयौं प्रकारका किरा फट्याङ्गाहरू आदि ।

६.२.५ वनका प्रकारहरू वर्गीकरण सहित सबैको विवरण (सामुदायिक, राष्ट्रिय, निजी, धार्मिक आदि)

नेपालमा मुख्यतया स्वामित्व र व्यवस्थापनका आधारमा वन क्षेत्रलाई विभिन्न वर्गमा विभाजन गरिएको छ । वन ऐन २०४९ र त्यसमा भएका पछिल्ला संशोधन अनुसार वनका प्रकारहरूलाई निम्नानुसार परिभाषित गरिएको छ ।

क. राष्ट्रिय वन

राष्ट्रिय वन भन्नाले वातावरण सन्तुलन कायम राखी वनको विकास, संरक्षण तथा वन पैदावारको उपयोग र विक्रि वितरण गर्न तयार गरिएको वन सम्बन्धी कार्ययोजना भन्ने बुझिन्छ ।

राष्ट्रिय वन भन्नाले निजी वन बाहेक नेपाल भित्रको वन सिमाना लगाईएको वा नलगाईएको सबै वन सम्झनु पर्छ र सो शब्दले वनले घेरिएको वा वनकाखे छेउछाउमा रहेको पर्ती वा ऐलानी जग्गा तथा वन भित्र रहेको बाटो, पोखरी, ताल वा खोलानाला र बगर समेत जनाउँछ ।

ख. चकला वन

चकला वन भन्नाले कम्तिमा पाँच सय हेक्टर क्षेत्रफल भएको सरकारद्वारा व्यवस्थित वनको कुनै भाग भन्ने बुझिन्छ ।

ग. साझेदारी वन

साझेदारी वन भन्नाले डिभिजन वन कार्यालय, स्थानीय तह र उपभोक्ताको साझेदारीमा व्यवस्थापन गरिने राष्ट्रिय वनको कुनै भाग बुझिन्छ ।

घ. धार्मिक वन

धार्मिक वन भन्नाले वनको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न कुनै धार्मिक निकाय, समुह वा समुदायलाई सुम्पिएको राष्ट्रिय वनलाई सम्झनु पर्छ ।

ङ. निजी वन

निजी वन भन्नाले प्रचलित कानून बमोजम कुनै व्यक्तिको हक पुग्ने निजी जग्गा लगाई हुर्काइएको वा संरक्षण गरिएको वनलाई जनाउँछ ।

६.२.६ सामुदायिक वन

सामुदायिक वन भन्नाले सामुहिक हितको लागि वनको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न उपभोक्ता समूहलाई सुम्पिएको राष्ट्रिय वनलाई जनाउँछ । स्थानीय बासिन्दालाई वन संरक्षण र उपयोगमा सहभागि बनाउने नेपाल सरकारको नीति अनुसार यस गाउँपालिकामा जिल्ला वन कार्यालय मार्फत सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह गठन गरी वन हस्तान्तरण गर्ने काम पनि भइरहेको छ। वन ऐन, २०४९ तथा वन यिमावली, २०५१ ले व्यवस्था गरे बमोजिम सामुदायिक वनको संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा व्यवस्थापनको सम्पूर्ण जवाफदेही सम्बन्धित वन उपभोक्ता समूहहरू नै हुन्छन् । यो कार्यक्रम शुरुमा लागू हुँदा यसको उद्देश्य नाङ्गा डाँडा पाखाहरूमा हरियाली बढाउने र सर्वसाधारण जनतालाई, काठ, दाउरा लगायत वन पैदावारको आधारभूत आवश्यकता परिपुर्ति गर्ने रहेको थियो, तर अहिले यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्यमा विपन्न परिवारहरूको गरिवी निवारण, जीविकोपार्जन, जैविक विविधताको संरक्षण, दिगो वन व्यवस्थापन, सुशासन, समावेसीकरण, लैङ्गिक समानता, विशेष गरि महिला, दलित तथा जनजातिको सहभागिता जस्ता नयाँ नयाँ सवालहहरू समेत

समावेश भएकोले यस कार्यक्रमले गरिवी न्युनिकरणमा समेत सहयोग पुऱ्याउन सक्ने विश्वास गरिएको छ । जिल्ला वन कार्यालयको प्राविधिक सहयोगमा समूहको स्वीकृत विधान तथा वन कार्ययोजना बमोजिम उपभोक्ता समूहको क्रियाकलापहरू संचालन तथा सामुदायिक वनको संरक्षण, सम्वर्द्धन, व्यवस्थापन तथा वन पैदावारको सदुपयोग हुने गरेको छ । विगतको समयमा थोरै जनसंख्याको तुलनामा प्रशस्त वन क्षेत्र भएकोले पनि वन संरक्षणभन्दा उपयोगमा मात्र जोड दिएको पाइन्छ तर गएको केही वर्षदेखि वन क्षेत्र वरिपरिका जनतामा नयाँ जागरण देखिएको छ। सामुदायिक वनहरूमा विद्यमान संरक्षण र आफ्नो सामुदायिक वन प्रतिको लगावको परिणाम स्वरुप उजाड र मरुभूमीकरणतर्फ उन्मुख हुँदै खोला र खहरेहरूले ग्रसित भएका वनक्षेत्रहरू आज प्राकृतिक रुपमा संरक्षित भएका छन्। सामुदायिक वनका उपभोक्ताहरूसँग प्राविधिक ज्ञान र वनको उत्पादकत्व बढाउन आवश्यक पर्ने प्रविधिको अभाव खड्किएको छ। तसर्थ वन व्यवस्थापन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन सामुदायिक वनहरूलाई स्रोत, साधन र प्रविधियुक्त जनशक्तिको उपलब्धता हुनु जरुरी छ। उपभोक्ताहरूमा रहेका परम्परागत वन संरक्षण विधिहरूका अतिरिक्त नयाँ विधि र कार्यशैलीहरूको विकास गराउन जरुरी देखिन्छ। दक्षता अभिवृद्धिका निमित्त सामुदायिक वन उपभोक्ताहरूलाई तालिम, गोष्ठी, सेमिनार र अवलोकन भ्रमणका अवसरहरू प्रदान गर्नुपर्ने देखिन्छ।

गाउँपालिका र सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूको सहभागितामा सामुदायिक वन भित्र गैरकाष्ठ वनपैदावारको उत्पादनलाई प्रोत्साहित गर्न र विभिन्न तालिम गोष्ठी अध्ययन भ्रमणहरू गरिदै आएका छन्। यसले स्थानीय स्तरबाट वन व्यवस्थापनका सम्पूर्ण पक्षहरूलाई अघि बढाउन र वनक्षेत्रको उत्पादन बढाउन थप मद्दत मिल्ने देखिन्छ। सामुदायिक वनहरूको सुदृढीकरणका निमित्त जिल्ला वन कार्यालयको जनशक्ति मात्रले सम्भव नदेखिएकाले उक्त कार्यका निमित्त वनसँग आवद्ध विभिन्न गैससहरूलाई गाउँपालिकामा परिचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

सामुदायिक वनहरूको क्रमिक हस्तान्तरण र वन संरक्षणका प्रभावकारी उपायहरूको अवलम्बनले प्राकृतिक पुनरुत्पादन क्रमशः बढ्दै जाने देखिन्छ। वनहरूबाट काठ र दाउराको परम्परागत उत्पादन लिने प्रवृत्तिमा परिवर्तन गर्दै जनतालाई गैरकाष्ठ पैदावारको उत्पादनतर्फ उन्मुख गराउनुपर्ने र वन्यजन्तुहरूको व्यवसायिक पालन लगायतका गतिविधिहरूबाट आय स्रोतहरूमा वृद्धि गर्न जनसहभागितामा विशेष जोड दिनुपर्ने देखिन्छ।

वन विकास गुरुयोजना, २०४६ ले प्राथमिकतामा राखेको सामुदायिक वन विकास कार्यक्रममा यो गाउँपालिकाले अग्रणी भूमिका खेलेको छ। गाउँपालिकामा वनहरूको संख्या धेरै भएपनि ती सबैलाई उपभोक्तालाई हस्तान्तरण गरिसकिएको छैन ।

६.२.७ कवुलियति वनको विवरण

कबुलियती वन भन्नाले केही नेपाल संसोधन गर्ने ऐन, २०७५ द्वारा थप गरिएको समेत, विभिन्न उद्देश्य प्राप्ति लागि प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित कुनै संस्था वन पैदावारमा आधारित कुनै उद्योग वा समुदायलाई कबुलियत गरी प्रदान गरिएको राष्ट्रिय वनलाई जनाउँछ । राष्ट्रिय वन ऐन, २)४(को परिच्छेद-६ मा उल्लेख भए अनुसार राष्ट्रिय वनको कुनै भाग देहाय बमोजिमको उद्देश्य प्राप्तिको लागि छुट्याइएको वनलाई कबुलियती वन भनिन्छ ।

६.२.८ वन पैदावार सम्बन्धी विवरण (निकासी भएमा)

सामान्यतया वन पैदावारको रुपमा प्रयोग हुने वस्तुहरू भनेका काठ, दाउरा, जडिबुटी, खोटो, खर आदि हुन् । वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापन गरी वा हरित क्षेत्रको विकास गरी यस प्रकारका वन पैदावारहरूको व्यवसायिक उत्पादन तथा निकासी गरी आर्थिक उपार्जन गर्न सकिन्छ । विशेषगरी वनले ओगटेको क्षेत्रफल बढी भएको क्षेत्रहरूमा वनलाई नै स्थानीय विकासको मेरुदण्डकोरुपमा लिन सकिन्छ ।

गाउँपालिकाबाट उत्पादन भएका वन पैदावारको बिक्री वितरण उपभोगको स्थितिलाई हेर्दा यहाँको उत्पादन यस गाउँपालिकाको आपूर्तिलाई पुऱ्याई जिल्ला भित्रकै अन्य गाउँपालिका तथा ग्रामिण क्षेत्र तथा अन्य जिल्लामा पनि जाने गरेको छ ।

यस गाउँपालिकामा काठ/दाउरा खपत मुख्य वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरूमा हुने गर्दछ । यस अलावा यहाँको बढ्दो जनसंख्या र बसाई सराई तथा शहरीकरणले आवश्यक पर्ने काठ/दाउरा तथा विकास निर्माणमा काठको माग बढ्दै गएको छ । वनजंगलको नजिकका परिवारले बढी काठ/दाउरा खपत गर्दछन्, भने वनबाट टाढा रहने परिवारले धेरै कम परिमाणमा काठ/दाउरा खपत गर्ने गरेकोपाईन्छ ।

६.२.९ राष्ट्रिय निकुञ्ज, मध्यवर्ती क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र आदि

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु, संरक्षण ऐन २०२९ का अनुसार राष्ट्रिय निकुञ्ज भन्नाले प्राकृतिक वातावरणको साथै वन्यजन्तु, वनस्पति र भू-दृश्यको संरक्षण व्यवस्थापन र उपयोगका लागि छुट्याईएको क्षेत्र भन्ने बुझिन्छ । साथै मध्यवर्ती भन्नाले स्थानीय जनताहरूलाई नियमितरुपले वन पैदावार उपयोग गर्न पाउने सहुलियत प्रदान गर्नको लागि राष्ट्रिय निकुञ्ज वा आरक्ष वरिपरिको क्षेत्र भन्ने बुझिन्छ । त्यसैगरी संरक्षण क्षेत्र भन्नाले प्राकृतिक वातावरणको संरक्षण र प्राकृतिक श्रोतको सन्तुलित उपयोगको लागि एकीकृत योजना अनुसार व्यवस्थापन गरिने क्षेत्र भन्ने बुझिन्छ ।

६.३ भू-क्षय सम्भावित क्षेत्र

गाउँपालिकाका पहाडी भीर तथा खोचहरू, नदी तथा खोला किनारका भागहरू भूक्षयको दृष्टिकोणले संवेदनशिल क्षेत्रमा पर्दछ। प्राकृतिक वातावरणमा असर पर्ने मानवीय गतिविधिका कारणबाट गाउँपालिका क्षेत्रमा अनियन्त्रित डढेलो, चरीचरन राख्ने प्रवृत्ति एवं खोलाबाट अव्यवस्थित ढंगले ढुंगा तथा बालुवाहरू झिक्नाले प्राकृतिक सन्तुलन बिग्रन गई बस्ती एवं खेतीतर्फ अनियन्त्रित बाढीको प्रकोप केन्द्रीत भएको छ। खोलाको क्षमताभन्दा बढी मात्रामा नदीजन्य वस्तु निकासी भएकोले खोलाको सतह गहिँरिदैं जाँदा आसपासका क्षेत्रहरूमा कटान तथा भूक्षयको सम्भावना बढ्दो देखिन्छ । मूलतः गाउँपालिकाका खोलाहरूको वरिपरि नै केन्द्रीत भएर रहेको मानव बस्तीको मानवीय गतिविधिले भूकम्पीय प्रकोपका कारण समेत यो संवेदनशिल क्षेत्रमा भूक्षयको दृष्टिकोणले प्रतिकूल प्रभाव पारेको छ। यसक्रमलाई रोक्नको लागि ढल निकासको व्यवस्था मिलाउनुपर्ने देखिन्छ । त्यस्तै, अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन उपायहरू अबलम्बन गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई ध्यानमा राख्दै अल्पकालीन उपायको रुपमा स्पर एवं तटबन्ध निर्माण गर्ने मध्यकालीन उपायको रुपमा प्रभावित क्षेत्रको वरिपरि वृक्षारोपण गर्ने र दीर्घकालीन उपायको रुपमा सम्पूर्ण खोला प्रभावित क्षेत्रलाई संरक्षण गर्नेतर्फ काम अगाडि बढाउनु पर्ने देखिन्छ । उल्लेखित क्षेत्रलाई मानवीय गतिविधिबाट अप्रभावित पार्ने र सघन जलाधार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

६.३.१ गाउँपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण

तालिका नं. १०४ : गाउँपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण

क स	संभावित प्रकोप	विद्यमान अवस्था	समय
१	भुकम्प	भूकम्पिय जोखिमका दृष्टिले नेपाल विश्वको ११ औं स्थानमा रहेको र गाउँपालिकामा भुकम्प प्रतिरोधात्मक भवन कमै मात्रामा भएको, भवन आचार संहिता पूर्ण रूपमा लागू नभएको	जुनसुकै समयमा
२	बाढी/डुबान	गाउँपालिकामा विशेषत: साना ठूला नदि/खोलाहरू बग्ने गरेको र वर्षायाममा नदी तथा खोलाहरूले आसपासका भुभागहरू बर्षेनी कटान गरि क्षति पुऱ्याईरहेको छ। बर्षेनी धेरै सङ्ख्यामा परिवारहरू प्रभावित भैरहेका छन् ।	जेष्ठ–असोज
३	डढेलो	गाउँपालिकाको धेरै जसो भु–भागमा घनावस्ती रहेका (सुकुम्वासी, बाढी विस्थापित) लगाएतका अति विपन्न समुदायका घरहरू सचेतना अभाव, अग्नी नियन्त्रण यन्त्रको अभाव, चुल्होमा आगो सल्काउँदा मट्टीतेलको प्रयोग गर्नु र सलाई लाईटर जस्ता आगो बाल्ने वस्तुहरू बच्चाले खेलाउँदा आगलागीका घटना बढी हुने गरेको। साथै डढेलोको समस्या पनि देखिन्छ।	चैत्र–जेष्ठ
४	महामारी	प्रकोपका रूपमा झाडापखाला लगायतका पानी जन्य रोग बढ्ने गरेको, स्रोत साधन अभाव र जनचेतनाकमी, अनुकूल क्षमताको अभाव।	विपद् पछि, अन्य समयमा
५	वर्डफ्लु, अन्य फ्लु	अव्यवस्थित कुखुरा पालन, स्वाइन फ्लु, आदि	जुनसुकै समयामा
६	किट आतंक	जलवायु परिवर्तन, बढी विषादि प्रयोगका कारण लाभकारी चरा, किरा लोप	खेती मौसम
७	चट्याङ, असिना	बढी जसो बर्षायाम र पानी परेको समयमा	जुनसुकै समयमा

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

खण्ड- ७: भौतिक विकास

७.१ खानेपानी तथा सरसफाई

नेपालजस्तो स्वच्छ पानीको पर्याप्तता भएको देशमा स्वच्छ पिउने पानीको अभावमा जनताहरूले दुःख पाउनु विडम्बनाको कुरा हो । शुद्ध पिउने पानी भएन भने यसले जनस्वास्थ्यमा प्रतिकुल असर पार्दछ । प्रदुषित पानीबाट विभिन्न किसिमका रोगहरूको संक्रमण हुन्छ । नेपालमा दुर्गम पहाडी ईलाकाहरूमा वर्षेनी प्रदुषित पानीका कारण थुप्रै नागरिकहरूले अनाहकमा झाडापखाला जस्तो सामान्य रोगबाट ज्यान गुमाउनु परिरहेको अवस्था छ । यसका अतिरिक्त शहरी क्षेत्रमा पनि पहिलो कुरो त खानेपानीको आपुर्ति आवश्यकता भन्दा अन्यन्तै न्यून छ । दोस्रो कुरा त सुरक्षित ढल निकासको अभावमा पानीको प्रदुषणले बेलाबेलामा महामारी फैलने गरेको पाईन्छ । तसर्थ शुद्ध खानेपानी प्राप्त गर्नु जनतको नैसर्गिक अधिकार हो भने सुरक्षित खानेपानी उपलब्ध गराउनु सरकारको प्रारम्भिक दाहित्व हो ।

७.१.१ खानेपानीको श्रोतको आधारमा (घरधुरी तथ्याङ्क)

तालिका नं. १०५ : खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	धारा/ पाइप	ट्यूबवेल/ हाते पम्प	ढाकिएको ईनार	जारको पानी	अन्य	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	९	७४९	१	१	०	०	७६०
२	४९	१९३७	०	१	१	०	१९८८
३	९२४	५०७	०	३	२	१	१४३७
४	४४	१५६७	१	१	४	०	१६१७
५	७४८	२३९	०	०	१	०	९८८
६	५८२	५८७	०	०	२	०	११७१
७	३५६	९१८	०	०	०	०	१२७४
८	४२८	१००४	०	०	४	०	१४३६
जम्मा	३१४०	७५०८	२	६	१४	१	१०६७१
प्रतिशत	२९.४३	७०.३६	०.०२	०.०६	०.१३	०.०१	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस गाउँपालिकामा रहेका १०,६७१ घरपरिवारहरू मध्ये ट्युबवेल/हातेपम्प मार्फत आपूर्ति गरिएको पानी पिउनेको संख्या ७,५०८ अर्थात ७०.३६ प्रतिशत भएकाले सामान्यतया धेरैजसो घरपरिवारले ट्युबवेल/हातेपम्पको पानी पिउने गर्दछन् भन्न सकिन्छ । यद्यपि दोस्रोमा धारा/पाइपको पानी पिउने परिवारको संख्या ३,१४० अर्थात २९.४३ प्रतिशत रहेका, तेस्रोमा अन्य श्रोतबाट पानी पिउने परिवारको संख्या १४ अर्थात् ०.१३ प्रतिशत रहेको छ र जारको पानी पिउने परिवारको संख्या ६ रहेको छ । अन्य श्रोत प्रयोग गर्नेको संख्या १४ रहेको छ । वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

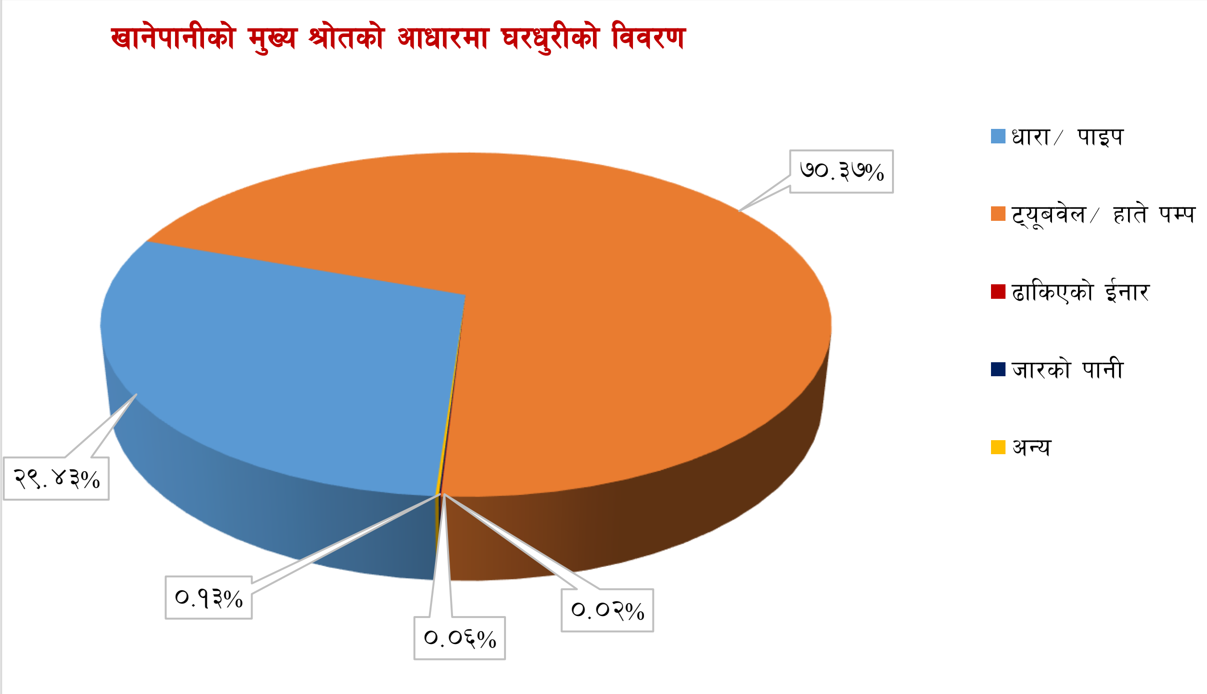

Sustainable Development Goals Status & Roadmap: २०१६ - २०३० का अनुसार (SDG – 6) आधार वर्ष २०१५ मा सुरक्षित पिउने पानी उपभोग गर्ने जनसंख्या १५% मात्र देखिन्छ। दिगो विकास लक्ष्य अनुगमन ढाँचासमेत उल्लेख भएको उक्त दस्तावेजअनुसार यो जनसंख्या क्रमश वृद्धि गर्ने अपेक्षा गरिएको छ । जसअनुसार २०१९ मा ३५%, २०२२ मा ५०%, २०५५ मा ६५% हुँदै सन् २०३० सम्म सुरक्षित पिउने पानी प्रयोग कर्ता कूल ज.स.को ९०% हुने महत्वाकांक्षी लक्ष्य राखिएको छ । उक्त राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्तिमा टेवा पुऱ्याउन तथा आम जनसाधारणको जनस्वास्थमा सुधार गर्न पानी प्रयोग गर्दा पानीको उपयुक्तताको परीक्षण र सुरक्षाको उपायहरूबारे व्यापक जनजागरण फैलाउनु पर्ने देखिन्छ।

तालिका नं. १०६ : धारामा भएको स्वामित्वको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	निजी (आफ्नै)	सार्वजनिक	सामुदायिक	अरू (छिमेकी) को घरको धारा	अन्य	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	७५१	३	०	५	१	०	७६०
२	१९५८	१९	३	६	२	०	१९८८
३	११४८	२	६	१९	१३	२४९	१४३७
४	१५५७	५	१३	३१	११	०	१६१७
५	७७७	४७	१८	१३९	७	०	९८८
६	११०९	१४	३	३९	६	०	११७१
७	१२३०	५	३	३५	१	०	१२७४
८	७२१	४	०	५	०	७०६	१४३६
जम्मा	९२५१	९९	४६	२७९	४१	९५५	१०६७१
प्रतिशत	८६.६९	०.९३	०.४३	२.६१	०.३८	८.९५	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकाका १०,६७१ घरधुरी मध्ये निजी धाराबाट पिउने पानीको उपभोग गर्ने परिवारको संख्या ९,२५१ अर्थात ८६.६९ प्रतिशत रहेको छ। दोश्रोमा अरु (छिमेकी)को घरको धारा प्रयोग गर्नेको संख्या २७९ अर्थात २.६१ प्रतिशत छ भने सर्वजनिक धारा प्रयोग गरी पानी पिउने परिवारको संख्या ९९ अर्थात ०.९३ प्रतिशत देखिन्छ। सामुदायिक धारा प्रयोग गर्ने ४६ परिवार अर्थात ०.४३ प्रतिशत तथा अन्य माध्यमबाट पानी पिउने ४१ पविार अर्थात ०.३८ प्रतिशत देखिन्छ भने ९५५ अर्थात ८.९५ प्रतिशतको भने उल्लेख नभएको पाइयो।

७.१.२ खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण

तालिका नं. १०७ : खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण

वडा	उमाल्ने	फिल्टर गर्ने	औषधी (पियुष आदि) राख्ने	अन्य विधि अपनाउने (जस्तै सोडिस)	केही नगर्ने र सिधै खाने	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	१२	१०	१	१	७३६	०	७६०
२	१०	६	२	२	१९६८	०	१९८८
३	१५६	१०९	०	१	११७०	१	१४३७
४	१२	६	२	३	१५९४	०	१६१७
५	२	०	०	०	९८६	०	९८८
६	४७८	१४	०	१	६७८	०	११७१
७	४	२	१	१	१२६६	०	१२७४
८	११	१	०	४	१४२०	०	१४३६
जम्मा	६८५	१४८	६	१३	९८१८	१	१०६७१
प्रतिशत	६.४२	१.३९	०.०६	०.१२	९२.०१	०.०१	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेका कूल १०,६७१ परिवारहरू मध्ये ९,८१८ अर्थात ९२.०१ प्रतिशत घरपरिवारहरूले पानीको शुद्धीकरण बिनानै श्रोतबाट ल्याएर सिधै पिउने गरेको पाइयो। प्राकृतिक श्रोतहरूमा प्राप्त पानीलाई शुद्धीकरण नगरी पिउनु जनस्वास्थ्यको दृष्टिकोणले अत्यन्त जोखिमपूर्ण हुन्छ। यसबाट संक्रामण रोगहरू जस्तै आउँ, झाडा पखाला, जुका, टाइफाइड लाग्नुका साथै दीर्घ रोगहरू जस्तै पत्थरी, क्यान्सरजस्ता प्राणघातक रोगहरूको संभावना प्रवल रहन्छ तसर्थ स्थानीय सरकार र गाउँबासीहरूको सहकार्यमा पानी शुद्धीकरणका उपायहरू अबलम्बन गरी प्रयोग गर्ने र जनस्तरमा स्वास्थ्य शिक्षाको व्यापक प्रचार प्रसार गर्नु पर्दछ। त्यस्तै गाउँपालिकामा उमालेको पानी पिउनेको संख्या ६८५ अर्थात ६.४२ प्रतिशत, फिल्टर गरेर पानी पिउने संख्या १४८ अर्थात १.३९ प्रतिशतले पिउने गरेको देखिन्छ। औषधि (पियूष आदि) र अन्य विधि अपनाउने गरेर पिउने जनसंख्या नगन्य रहेकोले पानी शुद्धीकरण गरी पिउन सचेत बनाउने अभियान नै सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ। जीवनको आधारको रुपमा रहेको स्वास्थ्य र सूरक्षित पानीको अभाव बहुआयिमिक गरिबीको एउटा सूचक (HDI) समेत रहेका हुँदा स्वस्थकर पानीको प्रयोग वा प्रचलनको बाहुल्यताले उक्त स्थानको सम्पन्नतालाई समेत इंगित गर्दछ। वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

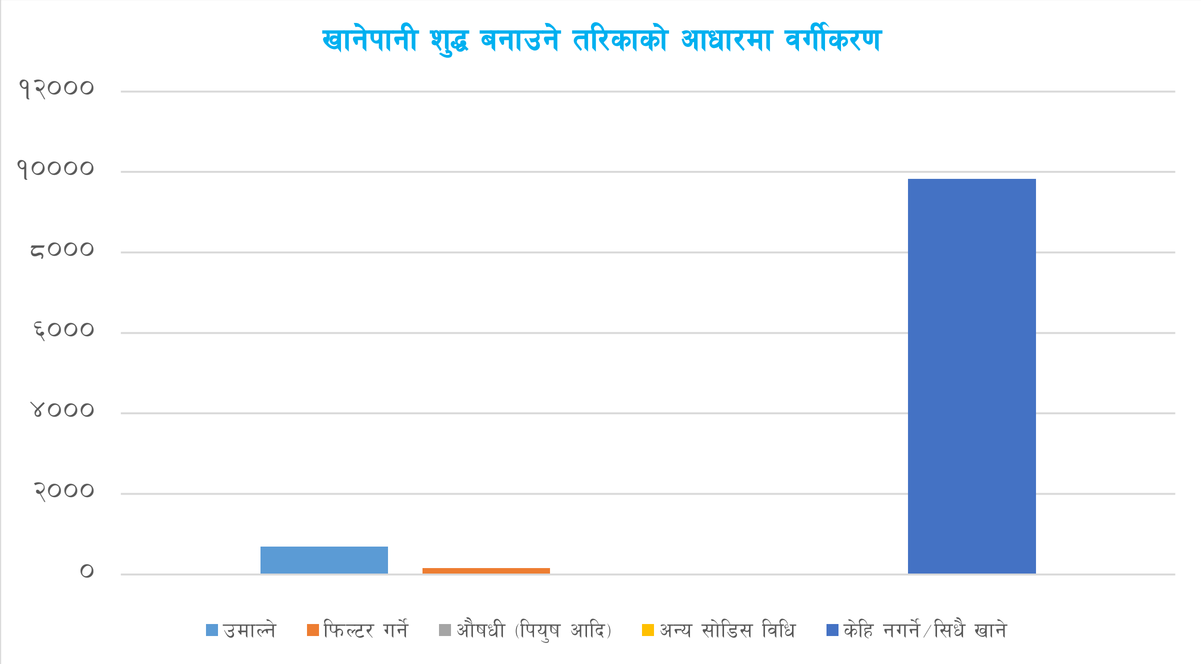

तालिका नं. १०८ : खानेपानीको शुद्धताको आधारमा परिवारको विवण

वडा	सफा,स्वच्छ	धमिलो ढल मिसिएको	गन्ध आउने	आइरनयुक्त	आर्सेनिकयुक्त	अन्य	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	७५६	२	२	०	०	०	०	७६०
२	१८३१	२६	२	१	१२६	२	०	१९८८
३	१३७२	४५	१५	०	०	४	१	१४३७
४	१६०७	७	२	०	१	०	०	१६१७
५	९५०	०	१	०	०	३७	०	९८८
६	६३५	११	४६४	१३	४४	४	०	११७१
७	१२५६	१५	०	१	२	०	०	१२७४
८	१२८९	१२३	८	१	५	१०	०	१४३६
जम्मा	९६९६	२२९	४९४	१६	१७८	५७	१	१०६७१
प्रतिशत	९०.८६	२.१५	४.६३	०.१५	१.६७	०.५३	०.०१	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

७.२ शौचालय

कतिपय दुर्गम गाउँवस्तीमा अहिले पनि मानिसहरू पानीका श्रोत तथा खुला ठाउँमा दिशा पिसाब गर्ने गर्दछन् । सभ्य समाजको निम्ति यो अभ्यास असभ्यताको प्रतीक हो । खुला क्षेत्रमा गरिने मलमुत्र विर्सजनले मानिसको शरीरमा खाना, पानी र श्वासप्रश्वास मार्फत किटाणुको प्रवेश हुन्छ । त्यसकारण प्रत्येक घरमा शौचालय निर्माण अनिवार्य आवश्यकता हो । सरकार तथा विभिन्न गैरसरकारी संस्थाहरूले हाल आएर शौचालय निर्माणलाई प्राथमिकता दिएको पाईन्छ । निजी घर तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा हात धुने पानी सहित शौचालय हुनुपर्दछ । विपन्न समुदायका परिवारहरूले आफै शौचालय निर्माण गर्न नसकेको अवस्थामा सरकार विशेष गरी स्थानीय सरकारले शौचालय निर्माणमा अनुदान दिनुपर्ने हुन्छ ।

७.२.१ घरधुरीको शौचालय प्रयोगको अवस्था (प्रकारको आधारमा)

तालिका नं. १०९ : परिवारले प्रयोग गर्ने चर्पीको प्रकारका आधारमा परिवारको विवरण

वडा	फ्लस भएको (सार्वजनिक ढल)	फ्लस भएको (सेप्टिक ट्याङ्क)	साधारण चर्पी	सामुदायिक चर्पी	चर्पी नभएको	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	६	७०४	३२	२	१६	०	७६०
२	९	६९०	१२४९	१४	२६	०	१९८८
३	११३	६९७	५५७	९	६०	१	१४३७
४	३३७	८३४	३६०	३	८३	०	१६१७
५	२६३	४६	४८३	१६१	३५	०	९८८
६	१९	४९२	५८३	३	७४	०	११७१
७	४	५७५	४८७	५	२०३	०	१२७४
८	५	९४६	४४१	१२	३२	०	१४३६
जम्मा	७५६	४९८४	४१९२	२०९	५२९	१	१०६७१
प्रतिशत	७.०८	४६.७१	३९.२८	१.९६	४.९६	०.०१	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेका कूल घरपरिवारहरू मध्ये ४,९८४ अर्थात ४६.७१ प्रतिशतले फ्लस भएको (सेप्टीट्याङ्क) चर्पी, ४,१९२ अर्थात ३९.२८ प्रतिशतले साधारण चर्पी, ७५६ अर्थात ७.०८ प्रतिशतले फ्लस भएको सार्वजनिक ढलयुक्त चर्पी, २०९ अर्थात १.९६ प्रतिशतले सामुदायिक चर्पीको प्रयोग गरेको र ५२९ अर्थात ४.९६ प्रतिशतले भने चर्पीको प्रयोग नै नगरेको पाइयो । ४.९६ प्रतिशत घरपरिवारहरूले चर्पीको प्रयोग नै नगर्नुले व्यक्तिगत तथा सामुदायिक स्वास्थ्यमा जोखिम बढी रहेको देखाउँछ । सानो संख्याले मात्र खुल्ला स्थानमा दिसापिसाब गर्दा समेत समुदायको ठूलो हिस्साको जनस्वास्थ्य प्राणघातक संक्रामक रोगहरूको जोखिममा पर्ने हुँदा चर्पी प्रयोगलाई अनिवार्य गर्ने र चर्पीको गुणस्तर सुधारमा ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ ।

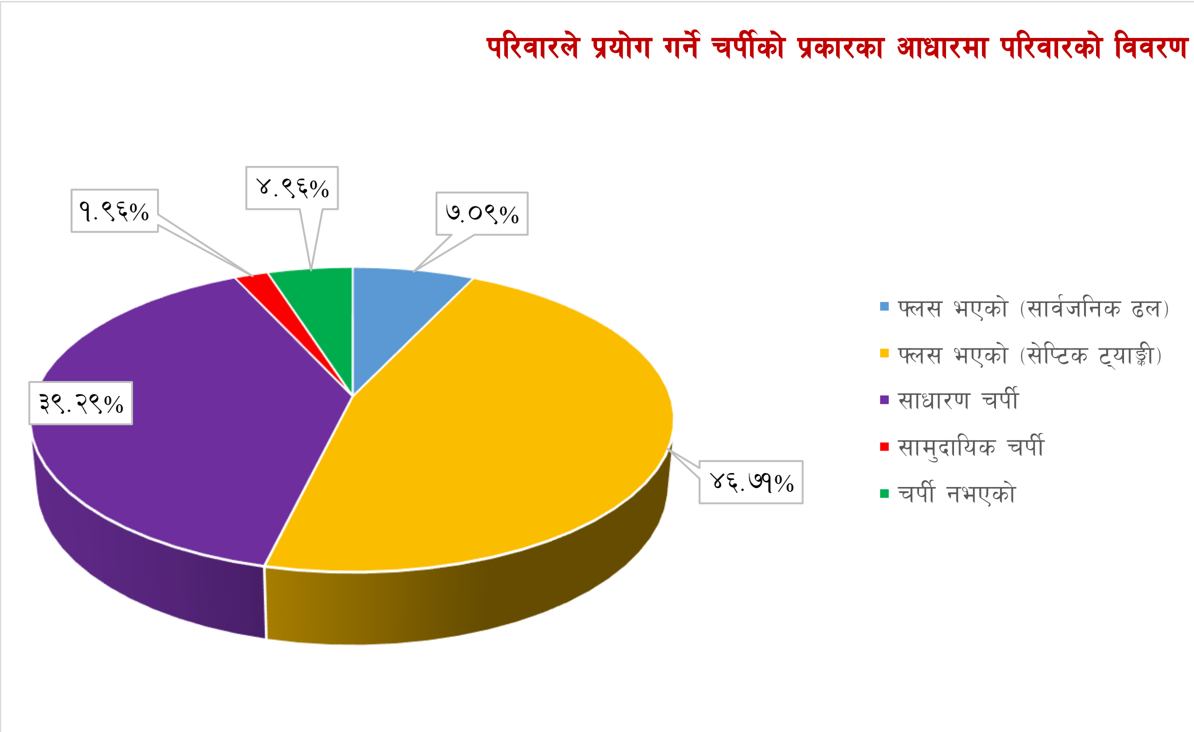

७.२.२ फोहर व्यवस्थापन प्रणाली सम्बन्धी विवरण (मुख्य बजार क्षेत्र साथै सर्वत्र)

विशेषगरी शहरी क्षेत्र र बजार केन्द्रहरूमा जनघनत्व बढी हुने भएका कारण मानव उत्सिर्जित तथा उद्योगधन्दा र कलकारखानाबाट निस्कने फोहरले बस्तीको सौन्दर्यलाई विरुप पार्नुको साथै सार्वजनिक स्वास्थ्यमा नकारात्मक प्रभाव पार्दछ । यस्तो अवस्थामा सरकार तथा समुदाय दुवैको तर्फबाट फोहर व्यवस्थापन प्रणालीलाई दीर्घकालीनरुपमा सम्बोधन गर्नुपर्दछ । फोहरले स्वास्थ्य र सौन्दर्य दुवैलाई हानी गर्दछ भन्ने हृदयंगम गर्दै फोहरको समुचित व्यवस्थापन गर्नु आवश्यक छ। कतिपय कुहिने प्रकृतिको फोहरबाट प्राङ्गारिक मल पनि बनाउन सकिन्छ ।

गाउँपालिकामा रहेका कूल घरपरिवारहरू मध्ये ४,४७९ अर्थात् ४१.९७ प्रतिशत फोहर कम्पोष्ट मल बनाउने, २,९०३ अर्थात् २७.२० प्रतिशतले फोहरलाई आफ्नै कम्पाउण्ड भित्र बाल्ने गरेको, १,८५३ अर्थात १७.३६ प्रतिशतले आफ्नै कम्पाउण्ड भित्र गाड्ने वा थुपार्ने, ५६९ अर्थात ५.३३ प्रतिशतले फोहर थुपार्ने ठाउँमा वा क्यानमा राख्ने गरेको पाइयो । त्यसैगरी सडक/सार्वजनिक स्थलमा फ्याल्ने, घरमानै लिन आउने, नदी वा खोल्सामा फाल्ने र अन्य रहेका छन् । ग्रामीण इलाका तथा कृषि मुख्य पेशाको रुपमा रहेकोले यहाँका घरपरिवारले फोहरलाई कम्पोष्ट मलको रुपमा प्रयोग गर्नु सर्वोत्तम हुने भएकोले यो फोहर व्यवस्थापनको उत्तम उपाय रहेतापनि फोहरको प्रकृतिअनुसार प्लाष्टिकजन्य तथा अन्य नसड्ने फोहरहरू खेतीयोग्य जमिनमा पर्न जाँदा क्रमशः भू-प्रदुषण वृद्धि भई उत्पादकत्वमा ह्रास आउन सक्ने देखिन्छ। अर्कोतर्फ जलाउने, खोल्सामा फाल्ने साथै सार्वजनिक स्थलमा समेत फाल्ने कार्यहरूले प्रदुषण वृद्धिगराई जनस्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष असर गर्दछ । तसर्थ फोहरको उचित व्यवस्थापनमा सजग बनाई गाउँपालिकामा अव्यवस्थित फोहर व्यवस्थापनलाई समयमै सम्बोधन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

तालिका नं. ११० : घरबाट निस्कने ठोस फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने स्थानको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	घरमानै लिन आउँछ	फोहर थुपार्ने ठाउँमा/ क्यानमा	आफ्नै घर कम्पाउण्ड भित्र (बाल्ने)	आफ्नै घर कम्पाउण्ड भित्र (गाड्ने/ थुपार्ने)	नदी वा खोल्सामा फाल्ने	सडक/ सार्वजनिक स्थलमा फाल्ने	कम्पोष्ट मल बनाउने	अन्य	उल्लेख नभएको	जम्मा
१	३	१	५०३	२	१	०	२५०	०	०	७६०
२	९७	१८	६२२	३३२	१२	१	९०२	४	०	१९८८
३	२०	१३३	९७०	१७३	८	०	१३१	१	१	१४३७
४	९	२	६२६	५६६	१७	८	३८९	०	०	१६१७
५	७	५	२३	४०	१०	७७	८२६	०	०	९८८
६	५	१	१४४	२६८	१७८	३४३	२२४	८	०	११७१
७	४	३२	३	४०४	०	२३	८०८	०	०	१२७४
८	२६	३७७	१२	६८	०	४	९४९	०	०	१४३६
जम्मा	१७१	५६९	२९०३	१८५३	२२६	४५६	४४७९	१३	१	१०६७१
प्रतिशत	१.६०	५.३३	२७.२०	१७.३६	२.१२	४.२७	४१.९७	०.१२	०.०१	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने स्थानको आधार विवरण

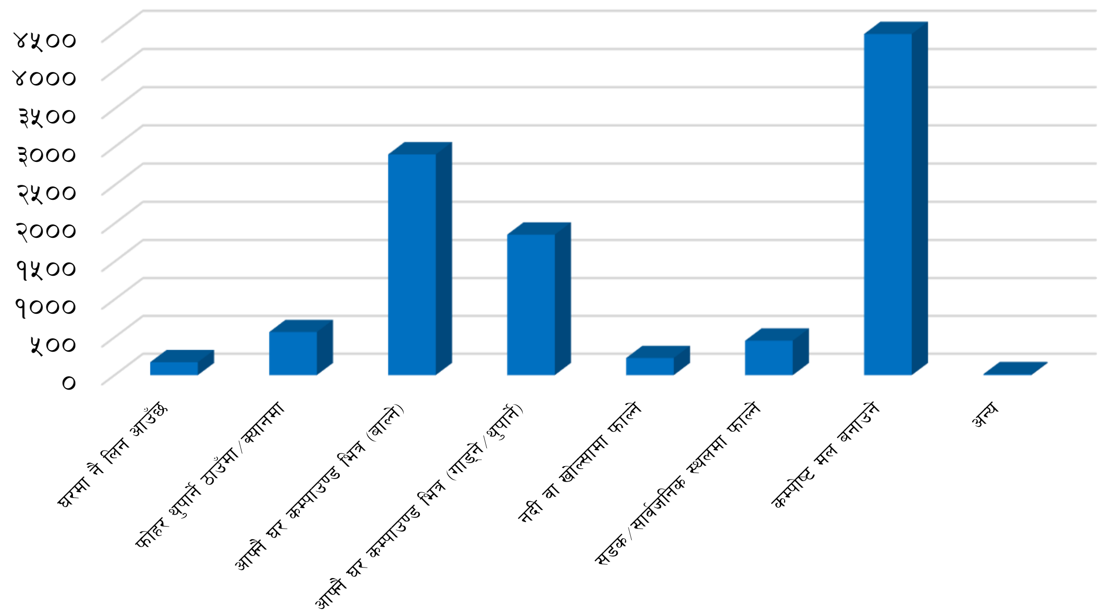

७.२.३ ढल निकासको अवस्था, ल्याण्डफिल साइटको अवस्था

शहर बजार केन्द्र र एकीकृत बस्ती भएका ठाउँमा ढल निकासको राम्रो प्रबन्ध हुनु आवश्यक छ । ढल निकास पनि भौतिक विकासको एक महत्वपुर्ण पुर्वाधार हो । सडक निर्माणसँगै ढल निकासको व्यवस्थापन भएको खण्डमा सरकार पुर्वाधार विकासमा गरिने दोहोरो खर्चबाट बच्दछ । यसका अलावा मानव बस्तीबाट उत्सर्जित फोहरलाई मानव बस्तीभन्दा निश्चित टाढाको दुरीमा ल्याण्डफिल साईट बनाएर व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ । फोहररहित स्वच्छ र सफा वातावरण सभ्यताको परिचायक हो ।

तालिका नं. १११ : ढल निकासको व्यवस्था भए/नभएको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	ढल भएको		ढल नभएको		उल्लेख नगरिएको	जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत		
१	१७५	२३.०%	५८५	७७.०%	०	७६०
२	१२३८	६२.३%	७५०	३७.७%	०	१९८८
३	३६६	२५.५%	१०७०	७४.५%	१	१४३७
४	२४६	१५.२%	१३७१	८४.८%	०	१६१७
५	४४६	४५.१%	५४२	५४.९%	०	९८८
६	४१८	३५.७%	७५३	६४.३%	०	११७१
७	११३१	८८.८%	१४३	११.२%	०	१२७४
८	५९२	४१.२%	८४४	५८.८%	०	१४३६
जम्मा	४६१२	४३.२%	६०५८	५६.८%	१	१०६७१

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकाका १०,६७१ घरधुरी मध्ये ढलको व्यवस्था भएको परिवार संख्या ४,६१२ अर्थात ४३.२ प्रतिशत भने ढलको सुविधाबाट वञ्चित रहेका परिवारहरू ६,०५८ अर्थात ५६.८ प्रतिशत रहेका छन् । वडा नं ७ का १,१३१ अर्थात ८८.८ प्रतिशत घर परिवारले सबै भन्दा बढी पाएका देखिन्छन् भने सबै भन्दा कम वडा नं ४ मा २४६ अर्थात १५.२ प्रतिशत घर परिवारले मात्र ढलको सुविधा प्राप्त गरेको देखिन्छ । गाउँपालिकाले स्वच्छ तथा सफा वातावरणमा नागरिकलाई बाँच्ने अवस्था सिर्जना गर्न विशेष कार्यक्रम ल्याइहाल्नु पर्ने देखिन्छ ।

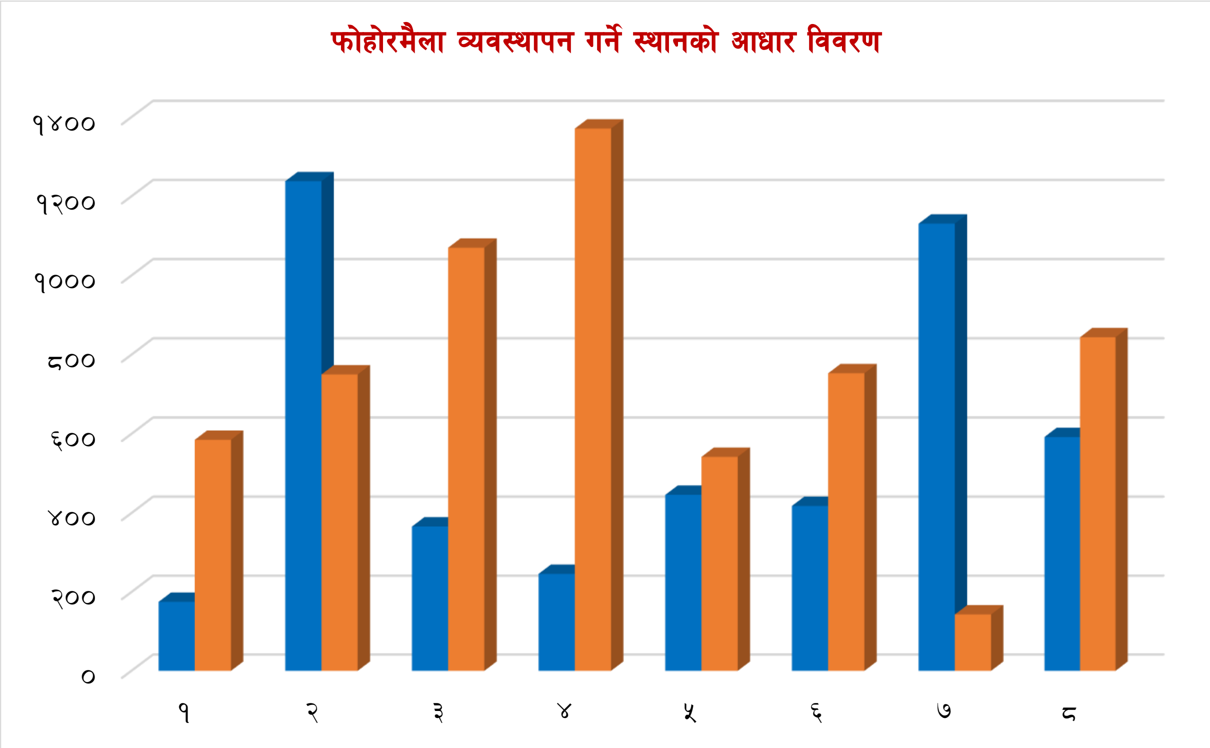

७.२.४ सडक नालाहरूको अवस्था

सडकहरूको निर्माण गर्दा सडकलाई फराकिलो तथा कालोपात्रेयुक्त बनाएर मात्र पुग्दैन । हिलो, फोहर तथा भूक्षयबाट जोगाउनका लागि सडकको दुवै किनारमा सडक नालाहरूको विकास गर्नु आवश्यक हुन्छ । हाल आएर सरकारले तोकेको मापदण्डलाई अबलम्बन गरी सडक निर्माण गर्दा अनिवार्यरुपमा सडक नालाहरू बनाउनुपर्दछ ।

७.३ यातायात पूर्वाधार

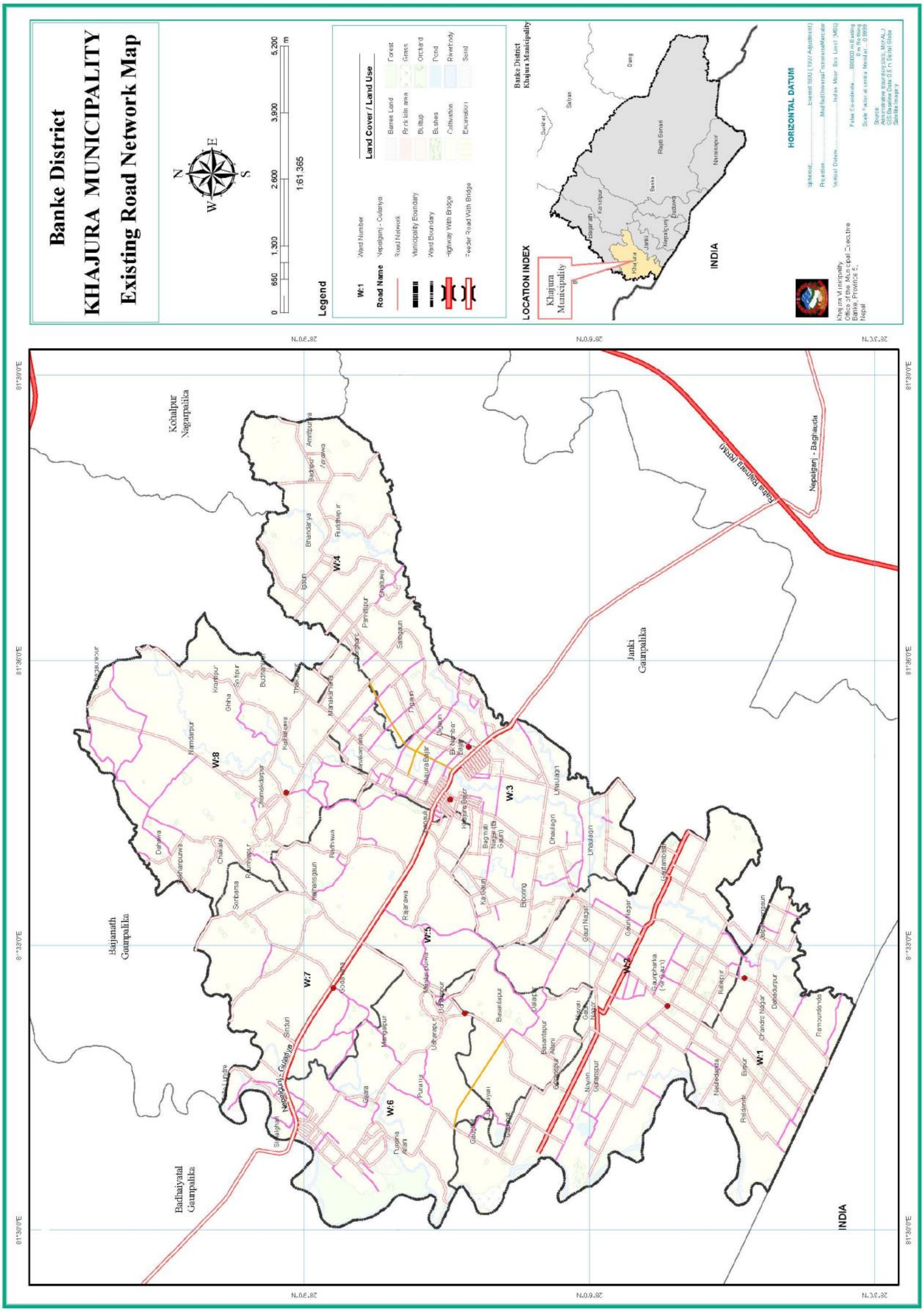

नक्सा नं. ६: गाउँपालिकाको सडक सञ्जालको विवरण

७.३.१ सडक संजालको विद्यमान अवस्था

तालिका नं. ११२ : मुख्य सडकहरूको विवरण

क्र. सं.	मुख्य सडकको नाम	ठेगाना
१.	माइतहवा मन्दिर-चन्द्रनगर-चन्द्रनगर चोक-भुपु सैनिक इ एम स्कुल-१० नं. सि गाउँफाक्रे-गौरी नगर-बागमती नगर-खजुरा बाजा-हाइवे-खजुरा बजार-मनकामना-पौडेल चोक-मनकामना चोक-ठाकुरपुर-बुधानीपुर-क्रान्तिपुर-वडा सिमाना	१
२.	नौलेडाँडा चोक-चन्द्रनगर चोक-जलपोखरी गाउँ	१
३.	गौघाट बस स्ट्याण्ड-१ नं. चोक-बाबा चोक-बाइसे पा नाला-नयन गौरी नगर-नाला चोक-गौतम बस्ती वडा सिमाना	३
४	गुराँसपुर-बसन्तपुर-मर्दानपरवा-हाइवे-कलहंसगाउँ-चमकदापुर-नमदारपुर-वडा सिमाना	१,२,३
५	उधारापुर-मंगलपुर-गिजरा-हाइवे	२
६.	दहवा-ठाकुर गैरे पोखरी-चमकदारपुर-मनकामना-मनकामना पुल	२
७	हाइवे-दिगाउँ-पार्वतीपुर-इगाउँ-वडा सिमाना	२,५
८.	न्याउली डाँडा चोक-न्यालेडाँडा-बिरपुर चन्द्रनगर २० नं. चोक-पानी ट्याङ्की बागेश्वरी मन्दिर	
९	लखन थापा चोक-सामुदायिक विकास चोक-बोलाइपुर प्रतिक्षालय चोक-रुपसिङ्ग चोक-चपाइन चोक-सुवेदी चोक-१ नं. चोक-५४ नं. चोक-कुरान चोक-करवाला	३
१०	बसन्तपुर चोक-दलैपुर-५२ नं. चोक	८
११	दलैपुर-राजनवा-हाइवे	१,२,५
१२	उधारपुर-काल्कापुर चोक-बि बोरिङ्ग बोडर-बिबोरि-धौलागिरी चोक-हाइवे	५,६,७
१३	गौतम बस्ती-धौलागिरी-बास्तोला चोक-धौलागिर उकालो चोक-हाइवे	६
१४	नेरा आधारभूत विद्यालय-हाइवे	५,६
१५	मंगलपुर चोक-गोदाहाना-हाइवे-सबिना राइस मिल-रामजानकी मन्दिर-वडा सिमाना	५
१६	७ नं. वडा सिमाना-जेएमएल इट्टा भट्टा-जनता मा.वि.पोल्ट्रि फर्म	६,७
१७	श्री शुक्र मावि चोक-गाउँ-श्री अमर मा.वि.-८४ नं. चोक-बागेश्वरी-६ नं. चोक-बास्तोला चोक	५
१८	तीनकुने चोक-बरपिपल चोक-माइतहवा मन्दिर	१
१९	चुटी लाइन चोक-भुपु सैनिक स्कुल	१
२०	शम्सेर चोक-विरपुर बोर्डर चोक	२
२१	सरस्वती मन्दिर-विपुर चोक-एनसेल टावर-रुपसिङ चाक-वडा कार्यालय	२
२२	लखन थापा चोक-खेलमैदान	२
२३	२ नं. वडा कार्यालय -८२ नं. चोक-एनसेल टावर चोक	२
२४	वडा कार्यालय-सुवेदी चोक-स्माइल चोक-गुराँसपुर	१, २
२५	बोलाईपुर चोक-प्रतिक्षालय चोक-के-गाउँ-वडा सिमाना	२
२६	पुल्चोक रोड-नेपाल रेड क्रस सोसाइटी रोड	२
२७	दलैपु चोक-गौरीनगर चोक-कबर्ड हल-गौरीनगर रोड	२
२८	१० नं. चोक एल गाउँ-बाबास्थान चोक-भाल्सी फमन चोक-मान्क खोला	२
२९	गौरीनगर-बुद्ध विहार-बाइबोरिङ	२
३०	बौद्धविहार-६ नं. चोक-बास्तोला चोक	२
३१	२८ नं. चोक-राई टोल चोक	२

क्र. सं.	मुख्य सडकको नाम	ठेगाना
३२	उधरापुर-पुरैना-पुरीना चौतारा-खानिपानी ट्याङ आयल चोक-जनकल्याण चोकसम्म	६
३३	आयल चोक-सल्यान टोल-हाइवे	६
३४	मदरशा इस्लाम चोक-सानो जनता नगर	६
३५	हाइवे-देवी मन्दिर	६
३६	मर्दानपुर्वा-शिव मन्दिर-राजनवा-बेल्लापुर चोक	६
३७	बायोबोरिङ-कगाउँ-हाइवे	७, ६
३८	कगाउँ ३१ नं. चोक-बेल्लापुर चोक-धनौली चोक	२, ५
३९	२ नं. क गाउँ-खजुरा बजार चोक	२, ३, ५, ७
४०	कपास विकास जोड्ने चोक-बाग्मती नगर चोक	५, ६
४१	९७ चोक-२० नं. चोक-धौलागिरी उकालो चोक	६
४२	धमौली चोक-ज्ञानोदय मा.वि.-सिर्जना टोल	२, ३, ५
४३	धमौली चोक-ज्ञानोदय मा.वि.-सिर्जना टोल	२, ३
४४	जेनिथ स्कुल चोक-हाइवे	२,३
४५	बि गाउँ-अधिकारी गाउँ-हाइवे	३
४६	आर्दश मा.वि.-ग्रिन कटेज-हाइवे	३
४७	धौलागिरी उकालो चोक-ग्रिन कटेज	३
४८	रेग्मी चोक-मनमोहन पार्क	३
४९	हाइवे-सुमित्रा खत्रिको-संगम-राइस मिल	३
५०	हाइवे-टोल-बेलानियापुर	५
५१	तिर्थराज चोक-दुर्गा मन्दिर-श्रीकृष्ण टोल	५, ३
५२	भैरव चोक-नाला नजिक	६
५३	मनकामना चोक-रहमानुल उलूम मदरशा मस्जिद-हाइवे	६
५४	तल्लो मनकामना चोक-नेरा प्रा.वि.	२, ६
५५	उधरापुर प्रतिक्षालय -फतिमा राइस मिल	६
५६	साई फुलबारी-वडा सिमाना-दहवा गाउँ	६
५७	दहवा चोक-वडा सिमानासम्म	६
५८	वडा सिमाना-छगौरेपुर गाउँसम्म	६
५९	कठहवा चोक-सोल्टीपुर	६
६०	खान पेट्रोल पम्प-चलानी ताल-कालिका खानेपानी	२, ६
६१	पदम चोक पश्चिम-कालिका खानेपानी	६
६२	शेर बहादुर बिसि चोक-वडा सिमानासम्म-पलौतिपुर-शेर बहादुर बिसि चोक	१
६३	पलौतीपुर-हिमाल रेमिट-मदरशा-कदरियन फैजल कुरुम-प्रेम चोक	८, ३
६४	आइगाउँ-भन्दरिया-बर्दिपुर-वडासिमाना	७, ३
६५	हाइवे-पेदारीनाला-हाइवे	७, ८
६६	हुलाकी सडक-गगहवा खोला	७, ८

श्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

कुनै पनि स्थानको भौतिक विकासको निम्ति सम्भवत प्रारम्भिक शर्त हो । सम्पुर्ण सुविधा सम्पन्न सडक यातायातको विकाससँगै समग्र विकासको ढोका खुल्दछ। स्थानीय तहको हकमा वडा केन्द्रहरूलाई गाउँपालिका केन्द्रसँग जोड्नु तथा गाउँपालिका केन्द्रलाई जिल्ला सडक हुँदै राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्नु आवश्यक हुन्छ । गाउँबस्तीहरूमा कृषि सडकहरूको विकास र स्तरोन्नति मार्फत कृषि उत्पादनहरूको बजारीकरण गरी जनताको आर्थिक अवस्थालाई मजबुत बनाउन सकिन्छ। सुविधा सम्पन्न सडक सञ्जाल मार्फत उद्योग तथा पर्यटन क्षेत्रको विकास गरी आर्थिक क्रान्ति संभव छ। यसको अलावा धार्मिक क्षेत्रहरूमा सडक सञ्जालमार्फत पहुँच पुऱ्याएर आन्तिरक तथा बाह्य पर्यटकहरू आकर्षित गर्न सकिन्छ ।

राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणाली, रणनैतिक सडक, जिल्ला सडक तथा स्थानीय सडक भौतिक तथा सार्वजनिक पूर्वाधार को आधार स्तम्भ अर्थात माध्यम हो । गाउँपालिकाका सडकहरू कच्ची भएको हुँदा बर्षायाममा सडक सञ्जालमा अवरोध आउँछ ।

२०५० को नक्सांकन कार्य गर्ने समय सम्म नेपालका पहाडी क्षेत्रमा सडकको अवस्था निकै कमजोर थियो । तर २०४६ को आम परिवर्तन पछि स्थानीय निकायलाई राष्ट्रिय कोषबाट रकम बिनियोजन गर्ने परिपाटी भए अनुसार ग्रामीणक्षेत्रमा पनि सडक बिस्तारको कार्यले गती लिन थाल्यो । तत्पश्चात सडक सञ्जालको बिस्तारमा ग्रामीण क्षेत्रले पनि फड्को मारेको छ। तर दुर्गम पहाडी भूभागका कारण कतिपय त्यस्ता स्थलगत संरचनाको नक्सांकन कार्य हुन नसकेको र तथ्यगत सूचनाको अभावमा ती क्षेत्रहरूमा के कति सडक सञ्जालको बिस्तार भएको छ भन्न एकिन तथ्याङ्क उपलब्ध छैन । २०७२ को नयाँ संविधान र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले व्यवस्था गरेको स्थानीय तह निर्धारण पश्चात हरेक गाउँ विकास समिति पनि गाउँपालिकाको मातहतमा आएका कारण गाउँपालिकामा समेत गाउँपालिका यातायात गुरुयोजनाको कार्य क्षेत्र भित्र परेको हुँदा यस गाउँपालिकामा पनि तत्सम्बन्धी कार्य प्रारम्भ भएका कारण यहाँको सडक सञ्जालको तथ्यांक तथा त्यसका लागि आवश्यक सडकको क्षेत्रगत विस्तारको अध्याबधिक तथ्यांक यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ११३ : सडक सुविधा पहुचको प्रकारको आधारमा वडागत घरपरिवारको विवरण

वडा	घरसम्म पुग्ने बाटोको अवस्था						जम्मा
	पक्की/कालोपत्रे	ग्राभेल सडक	धुले सडक (कच्ची)	गोरेटो बाटो जोडिएको	अन्य	उल्लेख नभएको	
१	५४	६८०	२१	५	०	०	७६०
२	५५०	१२६०	८३	८०	१५	०	१९८८
३	३५७	८९७	१५८	२२	२	१	१४३७
४	६	१३९२	११२	७६	३१	०	१६१७
५	१०३	५५७	२७४	४९	४	१	९८८
६	१७	३६८	७४०	४२	४	०	११७१
७	३१	४३३	५३७	२४४	२९	०	१२७४
८	१६९	९९०	२६७	४	६	०	१४३६
जम्मा	१२८७	६५७७	२१९२	५२२	९१	२	१०६७१
प्रतिशत	१२.०६	६१.६३	२०.५४	४.८९	०.८५	०.०२	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेका १०,६७१ घरपरिवारहरूमध्ये पक्की/कालोपत्र सडको पहुँच भएको घरपरिवारहरूको संख्या १,२८७ अर्थात १२.०६ प्रतिशत, ग्राभेल सडकको पहुँच भएको घरपरिवार संख्या ६,५७७ अर्थात ६१.६३ प्रतिशत, कच्ची सडकको पहुँच भएको २,१९२ अर्थात २०.५४ प्रतिशत, गोरेटोबाटो भएको ५२२ अर्थात् ४.८९ प्रतिशत र अन्य ९१ र उल्लेख नभएको २ घरपरिवार रहेका छन् । तथ्याङ्कलाई हेर्दा ७३.७० प्रतिशत घरपरिवारमा सहज प्रकारको सडक पहुँच भएको देखिन्छ । अन्य वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

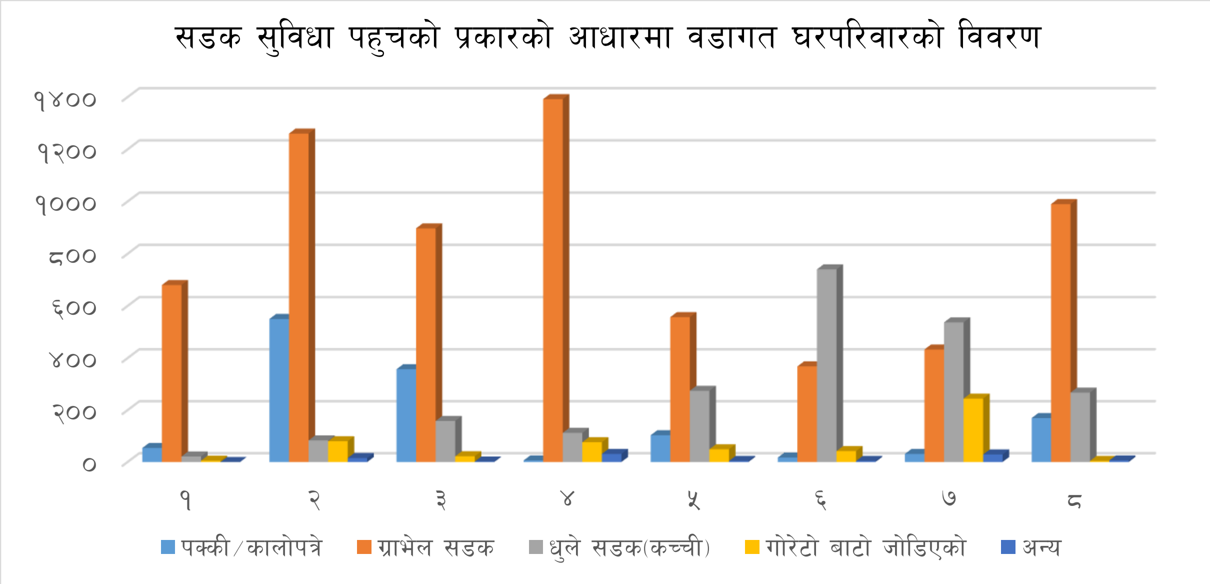

७.३.२ सवारीका प्रकारहरू

हाल आएर नेपालका शहरी क्षेत्र र बजार केन्द्रहरूमा सडक यातायात अर्न्गत लामो दुरीमा बस, मिनिबस तथा हायस, माईक्रो बस सञ्चालनमा आएका पाइन्छन् भने छोटो दुरीमा माईक्रोबस, टेम्पो, सिटि रिक्सा, ट्याक्सी, कार, बिजुलीबाट चल्ने सफारी, रिक्सा, साईकल र मोटरसाईकलहरू देखिन्छन् । यी सवारी साधनहरू मध्ये कतिपय निजी र कतिपय सार्वजनिक हुन्छन् ।

कुनै पनि क्षेत्रको आर्थिक सामाजिक विकासकालाई गतिशिल बनाउन सार्वजनिक वस्तु तथा सेवा प्रवाहलाई सरल र सहज बनाउन कृषि तथा गैर कृषि क्षेत्रको विकास गर्न यातायात एउटा महत्वपूर्ण पुर्वाधारको रुपमा रहेको हुन्छ । यस गाउँपालिकामा मुख्यतया ट्रेक्टर, जिप, कार, बस, ट्याक्सी, मोटरसाइकलहरूको समेत उपयोग गरिएको देखिन्छ। गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा बाह्रै महिना सुचारु हुने गरी सडकमार्गहरूको स्तर उन्नति गर्नुपर्ने देखिन्छ । साथै सडक यातायताको लागि यस गाउँपालिकामा आवश्यक विभिन्न पूर्वाधारहरू जस्तै सवारी साधन पार्किङ स्थल, बस स्टप, यात्रु प्रतिक्षालय, सडक बत्ती, सडक सङ्केत चिह्न, बसको अन्तिम बिसौनी सम्बन्धी सेवा सुविधाहरू व्यवस्थित रुपमा विकास गर्नु पर्ने देखिन्छ।

७.३.३ प्रमुख सार्वजनिक यातायातका रुटहरू तथा बसपार्क सम्बन्धी विवरण

विभिन्न स्थान र भौगोलिक क्षेत्रमा बस्ने जनताहरूको बीचमा आपसी सम्पर्क स्थापनाका लागि सार्वजनिक यातायातलाई सहज, प्रभावकारी, सुलभ र नियमित तुल्याउन रुटहरूको विकास जरुरी हुन्छ । विभिन्न रुटहरूमा यातायात सेवा सञ्चालनमा आएको खण्डमा यसले विभिन्न समुदाय र क्षेत्रलाई एकआपसमा जोडेर जनताको बीचमा एकताको भावना स्थापित गर्दछ ।

बिजुली, पानी, यात्रु, प्रतिक्षालय, शौचालय, पब्लिक मोबाइल चार्जिङ स्टेशन लगायतका सुविधाहरू भएका बसपार्कको निर्माण गरी जनताको अवागमलाई सहज बनाउन सकिन्छ। विकसित मुलुकहरूको अभ्यास हेर्दा बसपार्कहरूमा हेल्प डेस्क लगायत शान्तिसुरक्षाको उचित प्रबन्ध मिलाएको पाईन्छ । सुविधा सम्पन्न र सुरक्षित बसपार्कहरू निर्माण भएको खण्डमा यातायात सेवाको गुणस्तर वृद्धि हुन्छ । बसपार्कमा बनाइले संरचनाहरू अपाङ्गमैत्री हुनुपर्दछ। गाउँपालिकामा रहेको प्रमुख यातायात रुट तथा बसपार्क सम्बन्धी विवरण तालिकमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

७.३.४ गाउँपालिकाका वडा केन्द्रदेखि गाउँपालिकाको केन्द्र पुग्न लाग्ने अनुमानित समय

सडक यातायात सुविधाको विस्तार तथा सडकहरूको स्तरोन्नति गरी वडा केन्द्रहरूलाई गाउँपालिका केन्द्रसम्म जोड्नु आवश्यक छ । वडा केन्द्र र गाउँपालिका केन्द्रको बीचमा कनेक्टिभिटि स्थापित गर्न झोलुङ्गे पुलहरूले पनि भूमिका खेल्दछन् । सडक सञ्जालको विकास भएमात्र उद्योग, बन्द व्यापारको विकासका साथै कृषिको आधुनिकीकरण र कृषि उत्पादनको बजारीकरण संम्भव छ । ग्रामीण इलाकाका सडकहरू वर्षायामको बेलामा हिलाम्य हुने भएका कारण ती सडकलाई **"फेयर वेदर सडक"** का रुपबाट **"अल वेदर"** सडककोरुपमा स्तरोन्नति गरी वडा केन्द्रहरूलाई गाउँपालिका केन्द्रसँग जोडेर जिल्ला सडक हुँदै राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्नु पर्ने हुन्छ ।

गाउँपालिकाका वडा केन्द्र देखि गाउँपालिकाको केन्द्र र टाढाको बस्ती देखि वडा केन्द्रसम्मको दुरीले गाउँपालिकासँग जनताको पहुँच लाई निर्धारण गर्दछ। त्यसैले गाउँपालिका केन्द्र र वडा केन्द्र बीचको दुरी सबै वडा तथा टाढाको बस्तीहरू सापेक्ष हुनु जरुरी हुन्छ । स्थानीय संरचनामा जनताले आफ्नो वडा केन्द्र तथा गाउँपालिका केन्द्रबाट आवस्यक सेवा सजिलै ग्रहण गर्न सक्ने किसिमको हुनु पर्छ । जनताले सार्वजनिक सेवा ग्रहण गर्न वडा कार्यालय तथा गाउँपालिका कार्यालयको दुरी सेवाग्राहीको सहज पहुँचमा आधारित हुनुपर्दछ । जसले गर्दा जनताले सेवा सुविधा प्राप्त गर्न कठिनाइ हुँदैन । त्यसको लागि सबै स्थानका जनताहरूलाई मध्यनजर गर्दै वडा कार्यालय तथा गाउँपालिका केन्द्र निर्धारण गर्नु उचित हुन्छ । यसर्थ टाढाको बस्तीबाट वडा केन्द्र कति दुरीमा पर्छ भन्ने कुरा महत्वपुर्ण हुन्छ ।

७.३.५ टाढाको वस्तीबाट गाउँपालिका केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने अनुमानित समय

नेपालले अभ्यास गरेको संघीय प्रणाली अन्तर्गत स्थानीय तह निर्माणको मर्म भनेकै दुरदराजका गाउँवस्तीमा बस्ने जनताको घरआँगनसम्म विकास निर्माण पुऱ्याउनु हो । त्यसकारण स्थानीय सरकारले सडक यातायातको विकास र विस्तार गर्दा टाढाको बस्तीबाट समेत गाउँपालिका तथा गाउँपालिका केन्द्रसम्म सकेसम्म छिटो पुग्न सकिने कुरोलाई मध्यनजर गर्नुपर्दछ ।

७.३.६ वैकल्पिक यातायात सेवा

सडक यातायातम चल्ने सवारी साधनका बाहेक अन्य किसिमका सवारी साधनहरूको विकासले मानव जीवनलाई सहज, सुविधासम्पन्न र द्रुत बनाएको पाईन्छ । नेपाल जस्तो भुपरिवेष्ठित मुलुकका लागि समुद्रले छुएका वा घेरिएका देशहरूमा जस्तो ठुला पानी जहाजहरूको सम्भावना नभएपनि सानो आकारका पानीजहाजको संभावना प्रवल छ । यसका साथै हवाईजहाज, हेलिकप्टरहरूले पनि अवागमनलाई सहज बनाएको पाईन्छ । हिमाली तथा पहाडी भू-भागको बहुमुल्य रहेको हाम्रो देशमा रोप वे र केवुलकारले पनि वैकल्पिक सवारी साधनकोरुपमा महत्वपुर्ण योगदान पुऱ्याउन सक्ने देखिन्छ ।

७.४ विद्युत तथा उर्जा

केही सिमित दुर्गम क्षेत्रका विपन्न घरहरूमा विद्युतिकरण नभएतापनि त्यसको सङ्ख्या नगन्य रहेकाले विद्युतिकरणमा ठूलो लगानी गर्नुपर्ने अवस्था छैन । तथापि प्रशारण लाइनको सुदृढीकरणका लागि भने प्रसस्त काम गर्नुपर्ने देखिन्छ । विद्युत प्रशारण लाईन सुधारमा सर्वप्रथम काठका पोलहरू पक्की वा फलामका पोलहरूले विस्थापन गर्नुपर्ने देखिन्छ भने Low Voltage हुने स्थानहरूमा ट्रान्सफर्मर जडान गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

विद्युत सेवा बाहेक वैकल्पिक र नविकरणीय उर्जा प्रबर्द्धनका लागि ठोस कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ। पशुपालन हुने क्षेत्रमा गोबरग्याँस निर्माणमा प्रोत्साहन र अनुदान दिने र अन्य दुर्गम तथा सुगम दुवै क्षेत्रमा सौर्य उर्जा जडान गर्न सके त्यसबाट उर्जाको नियमित आपुर्ति हुनुको साथै थप विकासका क्रियाकलापहरूलाई उर्जाको सदुपयोग मार्फत गति दिन सकिन्छ। सौर्य उर्जाबाट लिफ्ट सिँचाइ खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्न ग्राहस्थ उपभोगका निम्ति प्रयोग गरी बढी भएको उर्जालाई राष्ट्रिय प्रशारण लाइनमा विक्रि समेत गर्न सकिन्छ।

सामान्तया एउटा सामान्य परिवारले दैनिक २ किलो वाट विद्युत खपत गर्दछ। त्यसमा पनि यो उपभोगको मात्रा ग्रामीण भेगहरूमा त्यो भन्दा न्युन हुन्छ। १७.६ वर्ग फिटको सोलार pannel ले २५० वाट विद्युत उत्पादन गर्दछ। दिनभर करिब ६.८ घण्टा सुर्यको किरणबाट 250 watt × 6.8 hours गर्दा १.७ किलोवाट विद्युत निस्कन्छ। १.७K.W × ३० दिन गर्दा महिनामा ५१ कि.वा.विद्युत उत्पादन हुन सक्दछ।

यसको अर्थ ६०० वर्ग फिट ओगट्ने घरबाट

$$५१ \text{ कि.वा.} \times \frac{६००}{१७.६} = १७३८\text{कि.वा.}$$

यसको अर्थ ६०० वर्गफिट ओगट्ने घरमा सौर्यउर्जा जडान गर्दा सो घरलाई पुग्ने उर्जा उत्पादन गर्न सकिन्छ। यद्यपि ग्रामीण घरहरू सौर्य उर्जा उत्पादन मैत्री बनाउनुपर्ने हुन्छ। अर्कोतर्फ पानीका सदाबहार स्रोतहरू भएको र जलाशयमा आधारित विद्युतको समेत संभावना अध्ययन गरी लघु विद्युत योजनाहरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ। यसरी उत्पादित विद्युत बढी भएको खण्डमा राष्ट्रिय प्रशारण लाइनमा बेच्न सकिन्छ। हालसम्म समेत काठदाउरालाई खाना पकाउने मुख्य इन्धनकोरूपमा प्रयोग गर्ने घरपरिवार धेरै भएकाले काठदाउरा विस्थापन गर्न विद्युत तथा सौर्य उर्जाले सहयोग पुऱ्याउन सक्दछ। यसबाट वातावरण संरक्षणमा समेत टेवा पुग्दछ। तसर्थ गाउँपालिकाका विभिन्न वडामा विद्युत प्रशारण लाईन मर्मत संभार तथा सुधार, ट्रान्सफर्मर जडान, वैकल्पिक तथा नविकरणीय उर्जा प्रबर्द्धनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

७.४.१ खाना पकाउन प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

अपार जलस्रोतको सम्पदा भएर पनि त्यसको सदुपयोग हुन नसकिरहेको कारण शहर र ग्रामीण ईलाकामा उर्जा संकट व्याप्त छ। नेपालको पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रमा अहिलेपनि ठुलो संख्यामा जनताहरूले खाना पकाउने इन्धनको रुपमा काठदाउराको प्रयोग गर्दछन् भने तराई क्षेत्रमा गुइँठाको प्रयोग व्यापकरुपमा भईरहेको छ।

गाउँपालिकाको कूल घरपरिवारहरूमध्ये ४,९५३ अर्थात ४६.४२ प्रतिशतले काठ दाउरा, ४,२७८ अर्थात ४०.०९ प्रतिशतले एलपी ग्याँसको प्रयोग गर्दछन् भने विजुली, गोवरग्याँस र अरु प्रयोग गर्ने जनसंख्या नगन्य रहेको पाइयो। स्थानीयहरूले अधिकांश काठदाउरा र दोश्रोमा एल.पी ग्याँसको प्रयोग गरिएको पाइयो। ग्रामीण भेगहरूमा वैकल्पिक उर्जाको उत्तम उपायको रुपमा गोबर ग्याँसको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने र आय आर्जनका कार्यक्रमहरूमा केन्द्रित गरी गाउँपालिकावासीलाई काठ दाउराको विकल्पतर्फ लैजानुपर्ने देखिन्छ। वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ११४ : खाना पकाउन प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण

वडा	काठ दाउरा	एलपी ग्यास	मट्टितेल	बिजुली	गोबर ग्यास	गोबर र गुइठा	अन्य	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	५९९	१५१	०	०	१०	०	०	०	७६०
२	७९४	११३४	०	०	५७	३	०	०	१९८८
३	३४२	१०५६	०	०	३१	६	१	१	१४३७
४	३७१	१२०८	२	०	३३	१	२	०	१६१७
५	८६१	१२५	०	०	१	१	०	०	९८८
६	१०३०	१३५	०	२	३	०	१	०	११७१
७	५७४	११०	०	२	६	५८२	०	०	१२७४
८	३८२	३५९	०	५	२९	६६०	१	०	१४३६
जम्मा	४९५३	४२७८	२	९	१७०	१२५३	५	१	१०६७१
प्रतिशत	४६.४२	४०.०९	०.०२	०.०८	१.५९	११.७४	०.०५	०.०१	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

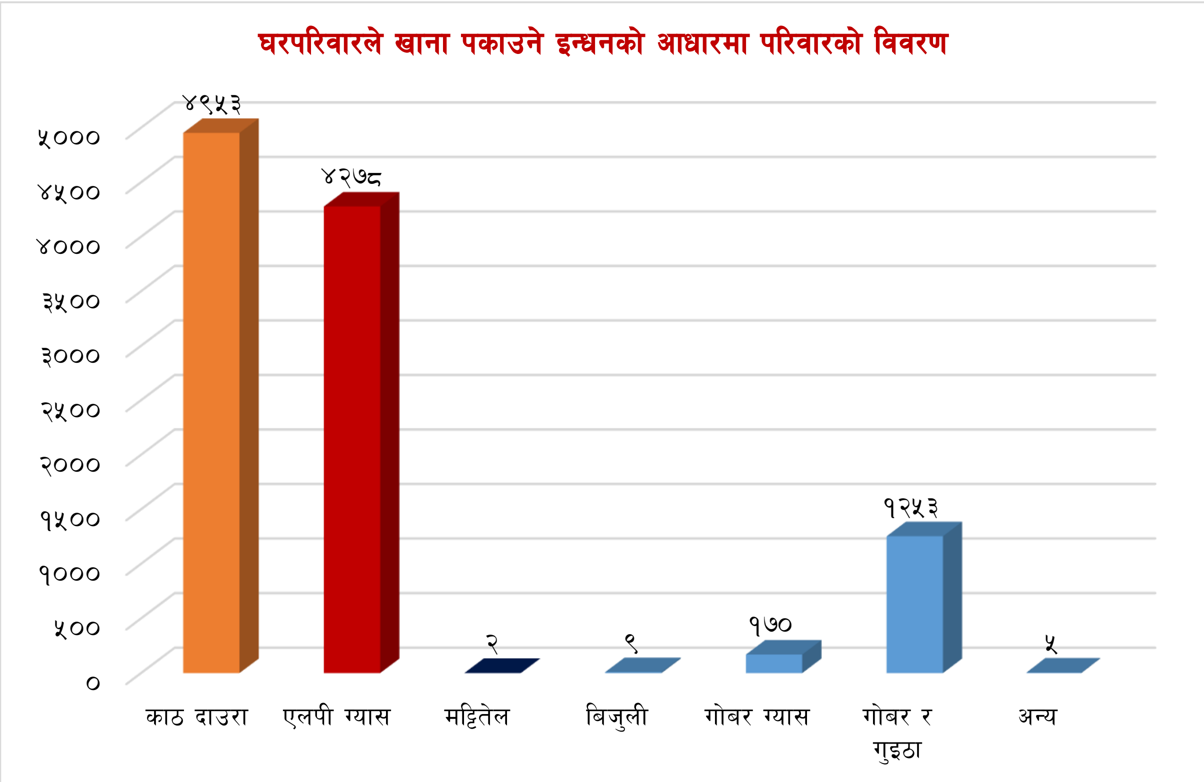

दिगो विकासको अवधारणाअनुसार पर्यावरणिय सन्तुलन बनाइ राख्न मानिसको उपभोग शैलीमा परिवर्तन गर्नु अपरिहार्य छ । उदाहरणका लागि नेपालले आधारवर्ष २०१५ मा ७४.७ % रहेको इन्धनको प्राथमिक श्रोतको रुपमा काठ, दाउरा, गुइँठा आदि प्रयोग गर्ने जनसमुदाय सन् २०३० सम्म ३०% मा झार्ने (SDG–7) तथा पकाउने प्रयोजनार्थ LPG प्रयोगलाई १८% (२०१५) बाट ३३% मा पुऱ्याउने लक्ष्य राखेको छ । यसै राष्ट्रिय लक्ष्यलाई आत्मसाथ गर्दै यस गाउँपालिकाका नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई त्यसतर्फ उन्मुख बनाउनु आवश्यक छ ।

७.४.२ विद्युतिकरणको अवस्था

नेपालमा निजी, सरकारी तथा अन्तराष्ट्रिय लगानीमा विद्युतीकरणका प्रयासहरू भईरहेका भएपनि कतिपय नीतिगत अस्पष्टता, प्राविधिक कठिनाई, राजनैतिक अस्थिरता र कडा अनुगमन प्रणालीको अभावजस्ता कारणले तीब्र गतिमा विद्युतिकरण हुन सकिरहेको छैन । ग्रामीण विद्युतीकरण, लघु जलविद्युत आयोजना तथा बृहत जलविद्युत परियोजना सञ्चालन गरेर देशमा निर्वाहमुखी मात्र होइन कि निर्यातमुखी उत्पादन गरी उर्जा संकट समाधान गर्नुको साथै विदेशी मुद्रा आर्जन गर्न सकिने प्रचुर संभावना नेपालसँग छ । यसका लागि लगानी मैत्री वातावरणको आवश्यकता छ ।

७.४.३ बत्ती बाल्न प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

यस गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा विद्युत मर्मत संभार, महसूल असुली तथा विद्युतीकरण योजनाको कार्यान्वयन नेपाल विद्युत प्राधिकरणले गर्दै आएको छ । घरधुरी तथ्याङ्क संकलन २०७६ को नजिता अनुसार दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनमा विद्युत प्रमुख स्रोतको रुपमा रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. ११५ : बत्ती बाल्न प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	बिजुली	सोलार	मटितेल	गोबर ग्यास	अन्य	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	७५१	१	६	१	१	०	७६०
२	१९६५	७	६	३	७	०	१९८८
३	१४२०	४	३	१	८	१	१४३७
४	१५८५	७	२१	२	२	०	१६१७
५	८८८	४	६४	०	३२	०	९८८
६	११२८	२	३६	०	५	०	११७१
७	११२१	७	१४३	३	०	०	१२७४
८	१३३५	२	३१	६७	१	०	१४३६
जम्मा	१०१९३	३४	३१०	७७	५६	१	१०६७१
प्रतिशत	९५.५२	०.३२	२.९१	०.७२	०.५२	०.०१	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा घरपरिवारहरूले दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गर्ने इन्धनको स्रोत विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाका कूल घरपरिवारहरूमध्ये १०,१९३ अर्थात ९५.५२ प्रतिशतले विद्युत, ३४ अर्थात ०.३२ प्रतिशतले सोलार, ३१० अर्थात २.९१ प्रतिशतले मटितेल र बाँकीले अन्य इन्धनको स्रोत प्रयोग गर्ने न्युन पाइयो । यस तथ्याङ्कलाई हेर्दा ग्रामीण विद्युतिकरणमा व्यापक विकास भई गाउँपालिकामा विद्युतको पहुँच लगभग सतप्रतिशत भएको देखिन्छ भने विद्युत सेवाको पहुँच नपुगेको परिवारहरू नगन्य रहेको देखिन्छ भने सेवा नपुगेका क्षेत्रहरूमा त्यसको विस्तार हुनु जरूरी छ ।

७.४.४ बैकल्पिक उर्जाका श्रोतहरूको विवरण

पेट्रोलियम पदार्थमाथिको निर्भरतालाई घटाउँदै नवीकरणीय वैकल्पिक उर्जाको प्रयोगमा व्यापकता ल्याउन सकेको खण्डमा पर्यावरणीय सन्तुलनलाई कायम राख्न मद्धत पुग्दछ । डिजेल, पेट्रोल, मट्टितेल जस्ता पदार्थको उत्पादन नेपालमा नहुने भएका कारण वर्षेनी अरबौं रुपैंया हामीले पेट्रोलियम पदार्थको आयातमा खर्चिनु परेको

छ । तेस्रो विश्वको एक भूपरिवेष्ठित विकासोन्मुख देश नेपालका लागि यो वैदेशिक व्यापार घाटाको एक प्रमुख कारण हो । हामीले आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रवन्धको नीतिलार्य व्यवाहारा प्रभावकारी तरिकाले उतार्न नसकिरहेको परिप्रेच्क्ष्यमा वायू उर्जा, सौर्य उर्जा, विद्युत उर्जा तथा बायो ग्याँसको विकास मार्फत उर्जाको श्रोतमा हामी आत्मनिर्भर बन्न सक्छौं । त्यसैले नेपालको हकमा स्थानीय सरकार प्रादेशिक सरकार र संघीय सरकारले नवीकरणीय वैकल्पिक उर्जाको विकासमा आवश्यक नीति निर्माण गरी काम गर्नु पर्दछ ।

७.५ रेडियो, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, इन्टरनेट, टेलिफोन, मोबाइल, हुलाक तथा कुरियर सेवा सम्बन्धी तथ्याङ्क विवरण

एक्काईसौं शताब्दप्को भूमण्डलीकृत समाज सूचना र सञ्चारको युगमा छ। सूचना र सञ्चारको क्षेत्रमा आएको क्रान्तिलाई नेपालको शहरी क्षेत्रले लगभग आत्मसाथ गरिसकेको भएपनि ग्रामीण क्षेत्रमा टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, ईन्टरनेट, टेलिफोन, मोबाइल र कुरियर सेवा विस्तार हुन बाँकी छ । सञ्चार र प्रविधिका यी माध्यमहरूलको पूर्णरुपले विकास गरी ग्रामीण जनतालाई सूचना र सञ्चारको दुनियाँमा प्रवेश गराउनु चुनौतीपूर्ण रहेको छ । नेपालको संविधानले जनताको सूचनाको हकलाई मौलिक हककोरुमा परिभाषित गरेको छ ।

७.५.१ परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण

तालिका नं. ११६ : परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण

साधन तथा सुविधा	वडा								जम्मा
	१	२	३	४	५	६	७	८	
रेडियो	१३८	३५९	१७५	४९८	४०३	१०३	१५८	२५६	२०९०
टेलिभिजन	५८९	१४२५	११२७	१०३६	४१४	४२९	५७०	४६९	६०५९
केबल टीभी/डिस	५६३	१३१८	१०४५	९४६	२६३	३६४	१६३	२६२	४९२४
कम्प्युटर /ल्यापटप	३५	९९	२०८	५९	२७	३४	३६	७८	५७६
ईन्टरनेट सुविधा	२७१	१२४७	८६५	११९०	२७२	८२३	४१४	३१०	५३९२
ल्याण्डलाइन फोन	४	१०	६८	७	५	३	७	११	११५
मोबाइल फोन	७२८	१८७७	१३९२	१४७७	८३२	९७६	१०७८	१०६१	९४२१
मोटरसाईकल /स्कुटर	२६८	५२७	४८०	३०५	१६२	१०७	१९४	२४४	२२८७
कार/ जीप/ भ्यान निजी प्रयोगका लागि	५	१२	१३	४	२	६	६	३	५१
अन्य ढुवानी साधन (बस, ट्रक, कार, जीप ...)	५	१८	१८	७	०	५	८	८	६९
ट्याक्टर	९	२१	१५	११	७	१४	४३	१८	१३८
पावर टिलर/ पम्पसेट	१	१५	८	२३	०	७	६	१९	७९
साइकल/ रिक्सा	६८१	१७२५	११२९	१४३७	७७१	७७०	११००	९४६	८५५९
फ्रिज	४२८	४९२	६७६	३६६	५५	४३	५७	२०२	२३१९
एयर कन्डिसन/कुलर	११	१	४९	६	९	१०	६४	१५	१६५
वासिङ मेसिन	३	२	१८	१	६	२	६	५	४३
हिटर/ गिजर/ सोलार	१३	१०	३३	११	२	११	१२	२	९४

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा साधन तथा सुविधाको उपलब्धताको तथ्याङ्क हेर्दा गाउँमा रहेका कूल घरपरिवारहरूमध्ये सबैभन्दा बढी उच्च मोबाइल फोन प्रयोगकर्ताको संख्या ९,४२१ रहेको छ। दोस्रोमा साइकल/रिक्सा भएको परिवार संख्या ८,५५९, टेलिभिजन हुने परिवार संख्या ६,०५९ रहेको देखिन्छ भने इन्टरनेट सुविधा ५,३९२ रहेको देखिन्छ। त्यसैगरी केबल टिभी/ डिस हुने परिवार संख्या ४,९२४, फ्रिज हुने परिवार संख्या २,३१९ रहेको छ। तथ्याङ्कलाई हेर्दा संचार क्षेत्रको मोबाइल फोन प्रयोगकर्ताहरू झण्डै पूर्णरुपमा भएको अवस्था छ। मोबाइल प्रयोगकर्ताले सबैखाले संचारका सुविधा जस्तै श्रव्य, दृष्य, सुचना, गीत, खबर आदान प्रदान लगायतका धेरै काम गर्न सहज हुने भएकोले टेलिभिजन, रेडियो प्रयोगकर्ताको संख्या पछिल्लो समयमा इन्टरनेट तथा मोबाइल फोनको प्रयोग बढ्दै जाँदा न्यून हुँदै गएको देखिन्छ। अर्कोतर्फ कार/जीप, एर कन्डिसनर, हिटर वा ग्याँस गिजरजस्ता उच्च सुविधाका सामाग्रीहरूको संख्या झन कम देखिन्छ। यद्यपि ग्रामीण इलाकाहरूमा समेत क्रमशः आधुनिक सुख सुविधाका सामग्रीहरूको प्रयोगकर्ताहरू बढ्नाले उपभोक्तावादी संस्कृतिको विकास भइरहेको देखिन्छ। वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

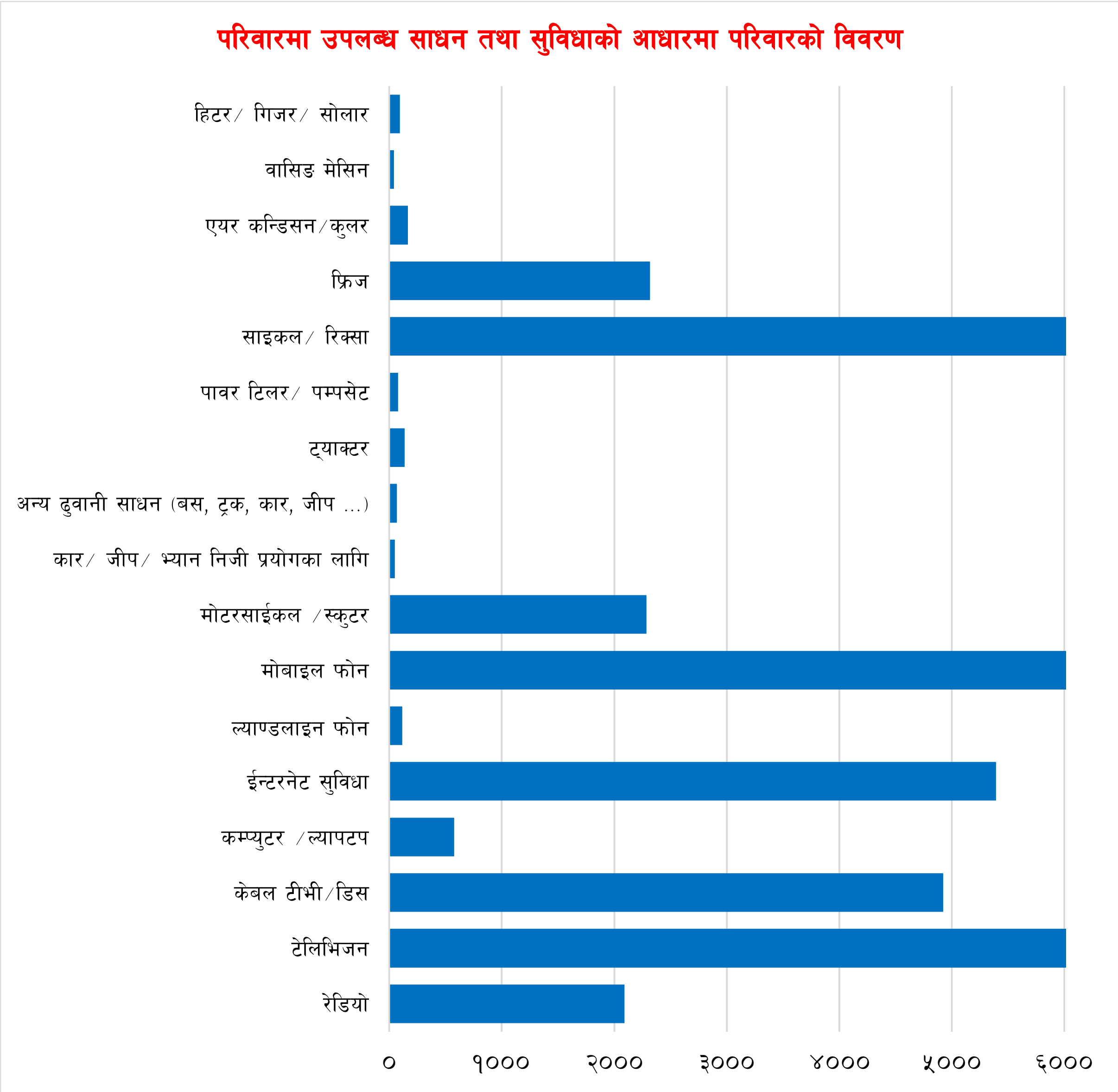

७.६ आवास तथा सार्वजनिक भवनहरू

७.६.१ परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ११७ : परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	निजी	भाडामा	संस्थागत	अन्य	जम्मा
१	७५३	२	२	३	७६०
२	१९४३	२८	३	१४	१९८८
३	१३६१	५२	२	२२	१४३७
४	१५५०	३४	१०	२३	१६१७
५	९७१	२	०	१५	९८८
६	११६१	०	१	९	११७१
७	१२५९	६	०	९	१२७४
८	१४२४	१	१	१०	१४३६
जम्मा	१०४२२	१२५	१९	१०५	१०६७१
प्रतिशत	९७.६७	१.१७	०.१८	०.९८	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस गाउँपालिकामा रहेका कूल १०,६७१ घरपरिवारहरूमध्ये अधिकांश ९७.६७ प्रतिशत अर्थात १०,४२२ परिवारको आफ्नै स्वामित्वमा रहेको घर, १.१७ प्रतिशत अर्थात १२५ घरपरिवार भाडामा बस्ने गरेको, ०.१८ प्रतिशत अर्थात १९ घरहरू संस्थागत हिसाबले प्रयोग गरेको र अन्यमा ०.९८ प्रतिशत अर्थात १०५ घरपरिवारहरू रहेको पाइयो । व्यवसायीक, भाडाको प्रयोजन र संस्थागत हिसाबले प्रयोग भएका घरहरूको संख्या नगन्य हुनुले गाउँपालिका पूर्ण रुपमा शहरी परिवेशको अवस्थामा पुगिनसकेको स्पष्ट हुन्छ । अन्य वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

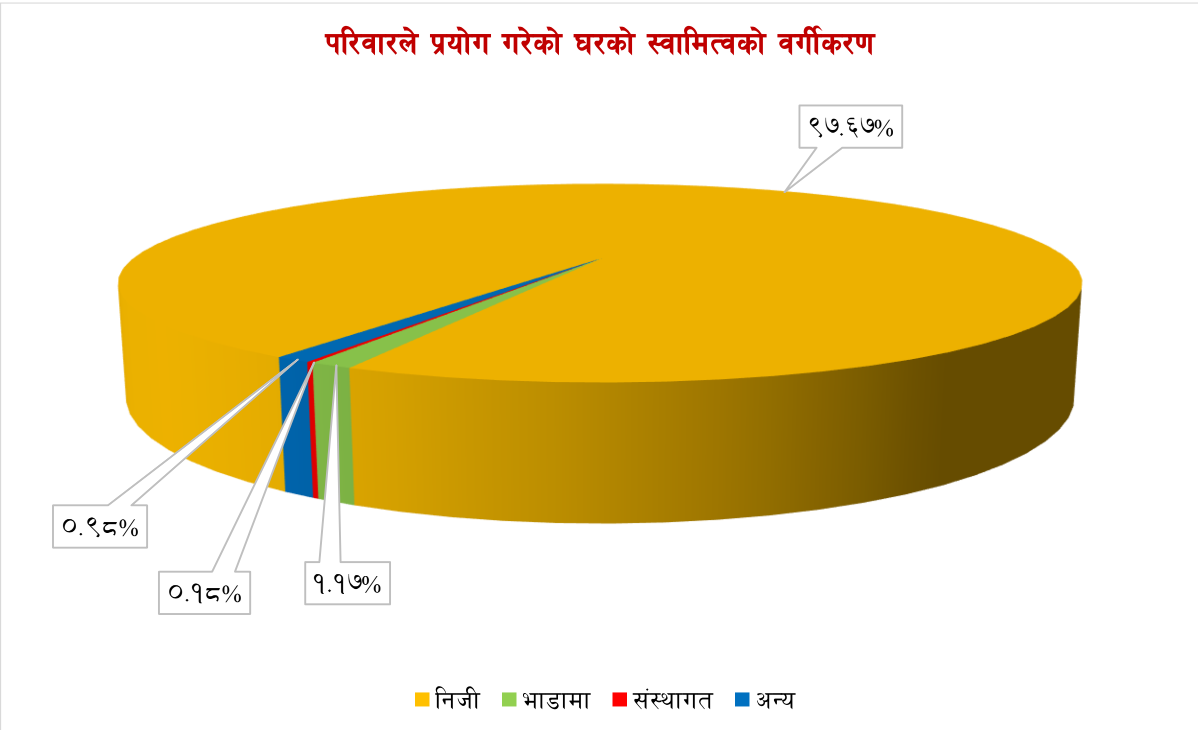

७.६.२ परिवारले प्रयोग गरेको घर भएको जग्गाको स्वामित्व विवरण

तालिका नं. ११८ : परिवारले प्रयोग गरेको घर भएको जग्गाको स्वामित्व विवरण

वडा	निजी	गुठी	सुकुम्बासी/ऐलानी	अन्य	जम्मा
१	७१७	०	४२	१	७६०
२	१८८३	१	८९	१५	१९८८
३	१३९१	०	१५	३१	१४३७
४	१४२२	३	१६१	३१	१६१७
५	९५२	२	२५	९	९८८
६	३६५	१	८०१	४	११७१
७	११४३	२	१२०	९	१२७४
८	१०१८	०	४००	१८	१४३६
जम्मा	८८९१	९	१६५३	११८	१०६७१
प्रतिशत	८३.३२	०.०८	१५.४९	१.११	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस गाउँपालिका स्थित १०,६७१ घरपरिवारहरूमध्ये ८,८९१ अर्थात ८३.३२ प्रतिशत घरपरिवारहरूले प्रयोग गरेको घर भएको जग्गाको स्वामित्व निजी भएको देखिन्छ । १,६५३ अर्थात १५.४९ प्रतिशत घरपरिवारहरू सार्वजनिक/सुकुम्बासी/ऐलानी रहेको र ९ अर्थात ०.०८ प्रतिशत घरपरिवारहरूले गुठीको जग्गामा घर बनाएको र अन्यमा अर्थात स्पष्ट नखुलेको घरपरिवार ११८ रहेको पाइयो । देशमा लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्था लागू भई आवास जस्तो आधारभूत मानवीय आवश्यकतालाई संविधानले धारा ३७ मा मौलिक हकको रुपमा प्रत्याभूत गरेपनि यस गाउँपालिकामा सुकुम्बासीको संख्यासमेत रहेकोले आवास विहिन सुकुम्बासीहरूलाई सस्तो, सुलभ र सुरक्षित आवासका एकीकृत कार्यक्रम सञ्चालन गरी व्यवस्थापन गर्नु पर्ने देखिन्छ। ८३.३२ प्रतिशतको आफ्नै स्वामित्वमा रहेको जमिनमा घर हुनु राम्रो भएतापनि आवासको स्तरबारे स्पष्ट नभएकोले सबैलाई सुरक्षित आश्रयस्थल हुनु राज्यको दायित्व रहेकोले स्थानीय सरकारको रुपमा रहेको गाउँपालिकाले यसतर्फ दिर्घकालिन योजना निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ । वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

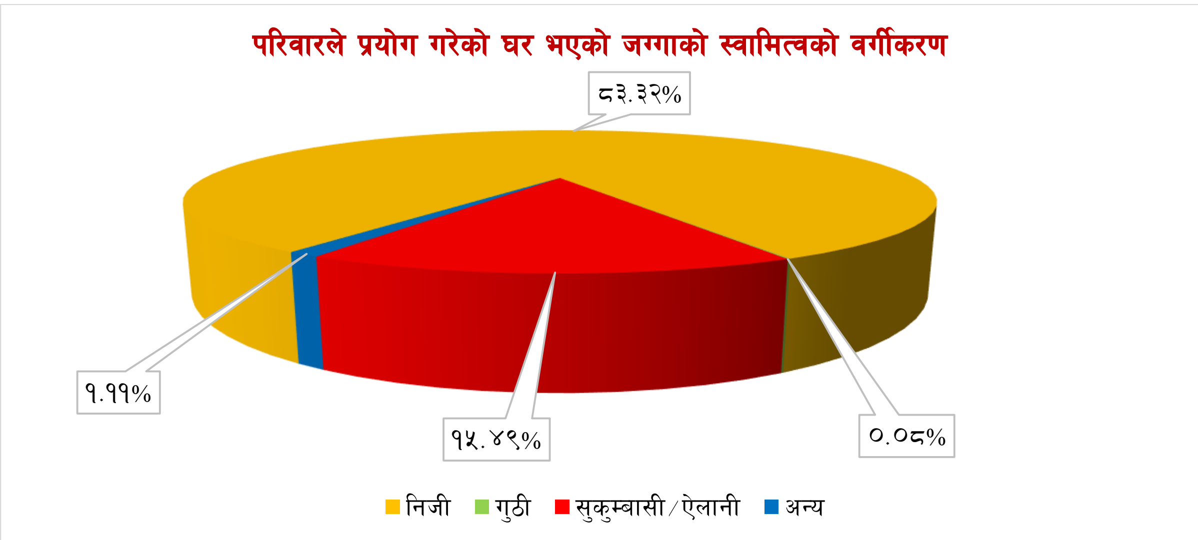

७.६.३ कच्ची, पक्की, अर्धपक्की घरको प्रकारको आधारमा घरधुरीको विवरण

भूकम्पीय दृष्टिकोणले संवेदनशील रहेको नेपालमा घरहरू निर्माण गर्दा भूकम्प प्रतिरोधी बनाउनु आवश्यक छ । यसको अलावा घरहरू जाडो, गर्मी, तुषारो र हिमपातबाट जनतालाई जोगाउने किसिमका हुनुपर्दछ । अति विपन्न परिवारका लागि एकीकृत बस्ती निर्माण गरी सरकारले उनीहरूको आवास सुरक्षाको अधिकार सुनिश्चित गरेको खण्डमा राज्यको लोककल्याणकारी भूमिका पुष्टि हुन्छ ।

तालिका नं. ११९ : घरको किसिमको आधारमा घरपरिवार विवरण

वडा	पक्की	अर्धपक्की	कच्ची	टहरा/झुप्रो/छाप्रो	अन्य	जम्मा
१	४२६	१०२	२२८	४	०	७६०
२	१०७८	३४१	५५४	१५	०	१९८८
३	९३३	१८४	२७१	४९	०	१४३७
४	७४७	१८८	६७२	१०	०	१६१७
५	४२६	२६६	२७७	१८	१	९८८
६	२३८	५८४	३२८	१९	२	११७१
७	४१७	२६६	४८७	१०४	०	१२७४
८	४६८	३३४	६२४	८	२	१४३६
जम्मा	४७३३	२२६५	३४४१	२२७	५	१०६७१
प्रतिशत	४४.३५	२१.२३	३२.२५	२.१३	०.०५	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस गाउँपालिकाका कूल १०,६७१ मध्ये सबैभन्दा बढी ४,७३३ अर्थात ४४.३५ प्रतिशत घरहरू पक्की, २,२६५ अर्थात २१.२३ प्रतिशत घरपरिवारहरू अर्धपक्की, ३,४४१ अर्थात ३२.२५ प्रतिशत कच्ची, २२७ अर्थात २.१३ प्रतिशत टहरा/झुप्रो/छाप्रो र ५ घरपरिवारहरू अन्य प्रकारको घरमा बस्ने गरेको पाइयो । गाउँपालिकामा ३२.२५ प्रतिशत घरहरू कच्ची हुनुले भूकम्पीय जोखिमको हिसाबले अत्यन्त जोखिमपूर्ण अवस्थामा रहेको स्पष्ट हुन्छ । केही घरहरू कच्ची रहनु आर्थिक विपन्नताको सूचकसमेत रहेकोले सुरक्षित आवासका दीर्घकालीन योजना निर्माण गर्नु अनिवार्य देखिन्छ । अर्कोतर्फ २.१३ प्रतिशत घरहरू विपन्न अवस्थामा निम्न गुणस्तरीय जीवन निर्वाह गरी झुप्रो/छाप्रो/टहरामा बस्ने गरेको देखिन्छ । ४४.३५ प्रतिशत घरहरू पक्की अवस्थामा रहेपनि भूकम्पिय जोखिमको संवेदनशीलता भएकोले ती घरहरू भू-कम्प प्रतिरोधी समेत हुनुपर्दछ । राष्ट्रिय भवन संहिता अनुरुप सम्पूर्ण घरलाई मापदण्ड भित्र ल्याउनु गाउँपालिकाको जिम्मेवारी हो । भूकम्पको क्षतिको तुलनामा घरहरू मापदण्ड भित्र ल्याउन लाग्ने लागत अतुलनिय रुपम कम पर्दछ । तसर्थ सावधानी अपनाउनु बुद्धिमानी हुन्छ । वडागत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

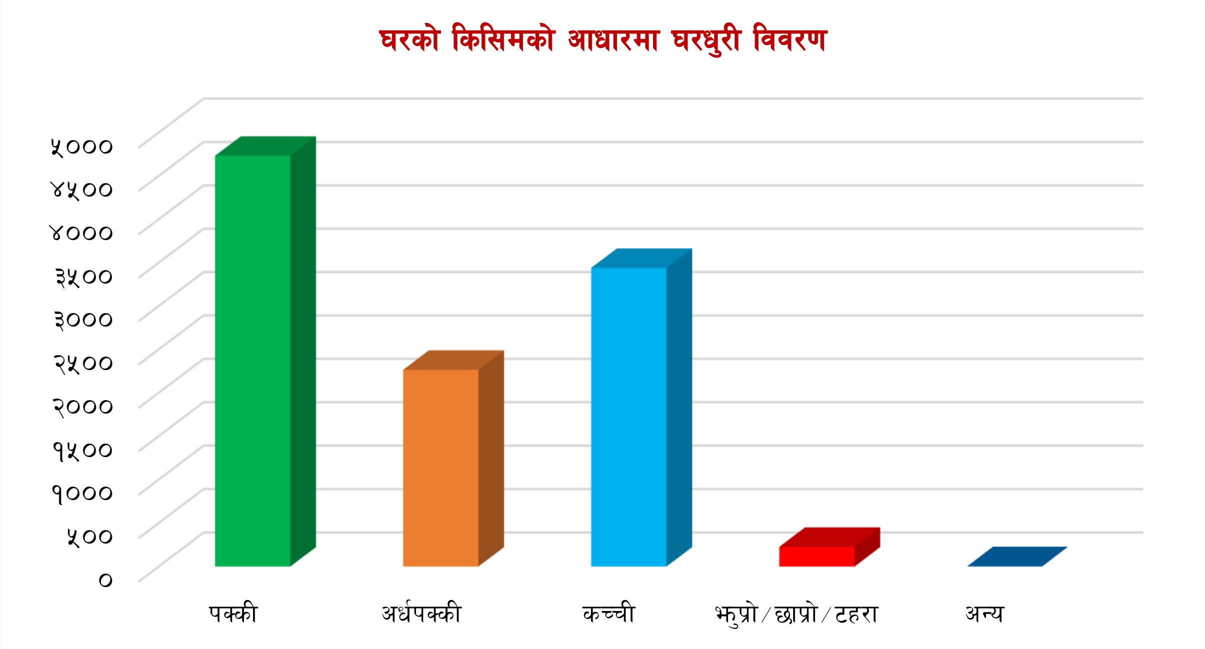

७.६.४ परिवारले प्रयोग गरेको घर बनेको समय अवधीको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. १२० : परिवारले प्रयोग गरेको घर बनेको समय अवधीको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	०-४ वर्ष	५- ९ वर्ष	१०- १४ वर्ष	१५- २५ वर्ष	२६- ५० वर्ष	५१- ७५ वर्ष	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	१४४	१३१	११५	१९४	१६२	१४	०	०
२	५२७	४६५	३२६	४८०	१८३	७	०	०
३	२९१	३१६	२२२	४५६	१४९	२	०	१
४	४५१	३९३	२३१	४४०	१०१	१	०	०
५	२००	२१७	१५१	२५६	१४६	१७	१	०
६	२७४	२७२	१६८	३६६	७१	१४	६	०
७	२२८	३२५	१५१	३९१	१६९	७	३	०
८	३१८	३९७	२९१	३७१	५९	०	०	०
जम्मा	२४३३	२५१६	१६५५	२९५४	१०४०	६२	१०	१
प्रतिशत	२२.८०	२३.५८	१५.५१	२७.६८	९.७५	०.५८	०.०९	०.०१

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा निर्माण भएका घरहरू बनेको समय अवधि हेर्दा २,९५४ अर्थात २७.६८ प्रतिशत घरहरू १५ देखि २५ वर्षको अन्तरालमा, २,५१६ अर्थात २३.५८ प्रतिशत घरहरू ५ देखि ९ वर्ष अगाडि, २,४३३ अर्थात २२.८० प्रतिशत ४ वर्षको अन्तरालमा, १,६५५ अर्थात १५.५१ प्रतिशत घरहरू १० देखि १४ वर्ष अगाडि, १,०४० घर अर्थात ९.७५ प्रतिशत घर २६ देखि ५० वर्ष अगाडि र ६२ घर ५१ देखि ७५ वर्ष अगाडि निर्माण भएको देखिन्छ। यस तथ्याङ्कलाई हेर्दा १५-२५ वर्ष अगाडि वर्षको अन्तरालमा बनेका घरहरू धेरै रहेको देखिन्छ। साथै पछिल्लो समय वस्ती विस्तार हुनुको कारण जनसंख्या वृद्धि, बसाइसराँइ र गाउँपालिकामा मानवीय सुविधा जस्तै शिक्षा, स्वास्थ्य, खेतीयोग्य जमिन, सडक वृद्धि भएको देखिन्छ। वडागत पूर्ण विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

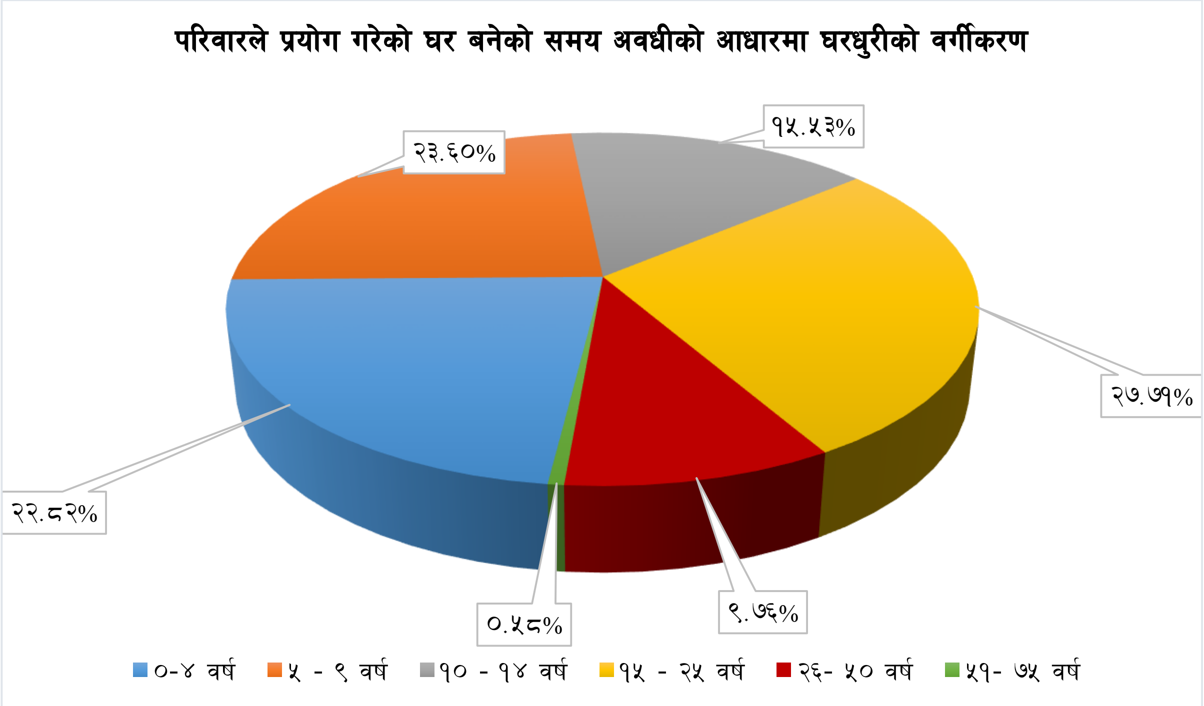

७.६.५ परिवार बसोबास गर्ने घरको तल्लाको आधारमा परिवारको विवरण

यस गाउँपालिकाका कूल १०,६७१ घरपरिवारमध्ये १०,२५७ अर्थात ९६.१२ प्रतिशत घरपरिवार बसोवास गर्ने घरहरू १ तल्ले, ३६८ अर्थात ३.४५ प्रतिशत दुई तल्ले, २३ घरपरिवारले ३ तल्ले, २२ घरपरिवार ४ वा ४ तल्लाभन्दा बढीको घरमा बसेको पाइयो । कूल घर परिवारहरूको ९६.१२ घरहरू एक तल्ले र अन्य घरहरू कच्ची साथै दुई तल्ला भन्दा बढी तल्ला भएका घरहरू कम भएकोले अधिकांश घरहरू व्यक्तिगत निर्वाहको लागि निर्माण भएका र शहरी क्षेत्रको विकास र विस्तार भई धेरै तल्लाहरू भएका घरहरूको संख्या बढी हुने अवस्था नरहेको देखियो ।

तालिका नं. १२१ : परिवारले बसोबास गर्ने घरको तल्लाको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	घरको तल्ला समूह				उल्लेख नगरिएको	जम्मा
	१ तल्ले	२ तल्ले	३ तल्ले	४ वा सोभन्दा बढी तल्ले		
१	७२४	३५	०	१	०	७६०
२	१९४९	३६	२	१	०	१९८८
३	१२८७	१४०	६	३	१	१४३७
४	१५७७	३५	३	२	०	१६१७
५	९५९	२६	१	२	०	९८८
६	११५०	१७	३	१	०	११७१
७	१२१७	५०	३	४	०	१२७४
८	१३९४	२९	५	८	०	१४३६
जम्मा	१०२५७	३६८	२३	२२	१	१०६७१
प्रतिशत	९६.१२	३.४५	०.२२	०.२१	०.०१	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

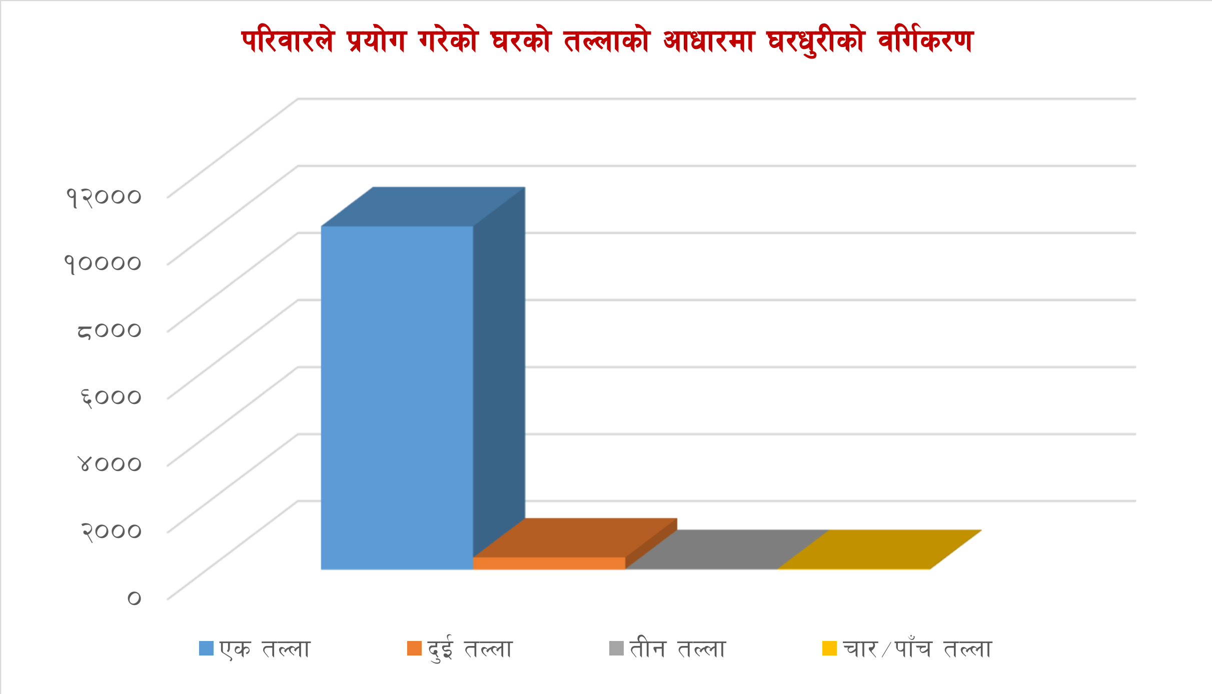

७.६.६ कोठा संख्याको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं. १२२ : कोठा संख्याको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	१ - २ कोठा	३ - ४ कोठा	५ - ६ कोठा	७-१० कोठा	११-१४ कोठा	१५- १९ कोठा	२० वा सोभन्दा बढी कोठा	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	२५२	४३७	५८	११	१	०	१	०	७६०
२	६७७	११५५	१२७	२४	३	०	२	०	१९८८
३	३२८	७९८	१९७	१०१	११	१	०	१	१४३७
४	५३९	९११	१३९	२१	३	२	२	०	१६१७
५	६३८	२४३	७२	३३	१	१	०	०	९८८
६	६९६	४३४	३३	५	०	१	२	०	११७१
७	९३७	२७०	५४	१०	१	२	०	०	१२७४
८	७५१	५५७	१०३	२०	४	१	०	०	१४३६
जम्मा	४८१८	४८०५	७८३	२२५	२४	८	७	१	१०६७१
प्रतिशत	४५.१५	४५.०३	७.३४	२.११	०.२२	०.०७	०.०७	०.०१	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेको घरहरूमा कोठाहरूको संख्याको आधारमा हेर्दा १ देखि २ वटासम्म कोठा भएका घरहरू ४,८१८ अर्थात ४५.१५ प्रतिशत, ३-४ वटा कोठा भएका ४,८०५ अर्थात ४५.०३ प्रतिशत, ५ देखि ६ वटा कोठाहरू भएका ७८३ अर्थात ७.३४ प्रतिशत, ७ देखि १० वटा कोठाहरू भएका घरहरू २२५ अर्थात २.११ प्रतिशत, ११ देखि १४ कोठाहरू भएका घरहरू २४ अर्थात ०.२२ प्रतिशत, १५ देखि १९ कोठाहरू भएका घरहरू ८ अर्थात ०.०७ प्रतिशत र २० वा सोभन्दा बढी कोठाहरू भएका ७ घरहरू रहेको देखिन्छ। कूल घरपरिवारको ४५.१५ प्रतिशत घरमा जम्मा १ देखि २ वटा मात्र कोठा हुनुले ती परिवारहरूले अत्यन्त साघुँरो

र कष्टपूर्ण तरिकाले जीवन निर्वाह गरेको स्पष्ट हुन्छ। कोठाको संख्या कमीहुँदा विद्यार्थीहरूलाई पढ्न शान्त वातावरणको कमी, सबै घरेलु कृयाकलाप जस्तै खाना पकाउने, सुत्ने र केही स्थानहरूमा त घरपालुवा पशु चौपाया वा पंक्षीहरूसमेत सँगै राख्नु पर्ने बाध्यताका कारण व्यक्तिगत, पारिवारिक तथा सामुदायिक स्वास्थ्य र सरसफाईका दृष्टिले समेत अत्यन्त जटिल अवस्था देखिन्छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

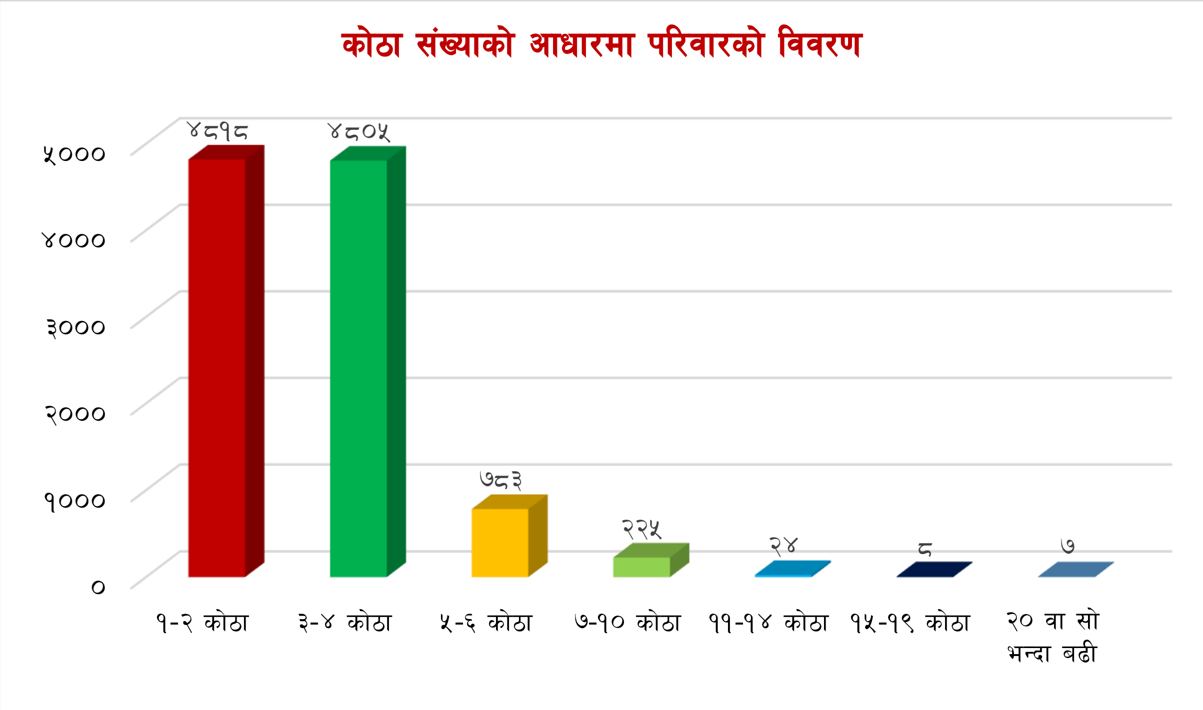

७.६.७ परिवारले प्रयोग गरेको कोठा संख्याको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं. १२३ : परिवारले प्रयोग गरेको कोठा संख्याको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	१ - २ कोठा	३ - ४ कोठा	५ - ६ कोठा	७ - १० कोठा	११ - १४ कोठा	१५ वा सो भन्दा बढी कोठा	उल्लेख नभएको	जम्मा
१	२५५	४३५	५८	११	१	०	०	७६०
२	७५५	११०१	११२	१९	१	०	०	१९८८
३	३८८	७९८	१७७	६७	६	०	१	१४३७
४	७१५	८०३	८९	१०	०	०	०	१६१७
५	६६९	२४६	५३	१८	१	१	०	९८८
६	७२५	४१३	२९	४	०	०	०	११७१
७	९४७	२६५	५२	९	१	०	०	१२७४
८	७७५	५४१	१०४	१३	३	०	०	१४३६
जम्मा	५२२९	४६०२	६७४	१५१	१३	१	१	१०६७१
प्रतिशत	४९.००	४३.१३	६.३२	१.४२	०.१२	०.०१	०.०१	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेको १०,६७१ घरहरूमध्ये १ देखि २ वटा कोठा प्रयोग गर्ने घरपरिवारको संख्या ५,२२९ अर्थात ४९ प्रतिशत, ३ देखि ४ वटा कोठा प्रयोग गर्ने घरपरिवारको संख्या ४,६०२ अर्थात ४३.१३ प्रतिशत, ५ देखि ६ वटा कोठा प्रयोग गर्नेको संख्या ६७४ अर्थात ६.३२ प्रतिशत, ७ देखि १० वटा कोठा प्रयोग गर्नेको संख्या १५१ अर्थात १.४२ प्रतिशत, ११ देखि १४ वटा कोठाहरू प्रयोग गर्नेको संख्या १३ र यसभन्दा बढी कोठाहरू प्रयोग गर्नेको संख्या भने अत्यन्त न्यून रहेको छ। १ देखि २ मात्र कोठाहरू प्रयोग गर्ने घरपरिवारको संख्या ४९ प्रतिशत हुनुले गाउँपालिकामा घरपरिवारको आवास उपभोगको तह केही ऋणात्मक रहेको तथ्याङ्कले देखाउँछ। यसमा आफ्ना नागरिकहरूलाई विपन्नताबाट आधारभूत मानवीय आवश्यकता परिपूर्ति हुने अवस्थामा पुऱ्याउन स्थानीय, प्रदेश तथा संघीय सरकारहरूले गरीबी निवारणका प्रभावकारी कार्यक्रमहरूलाई संचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

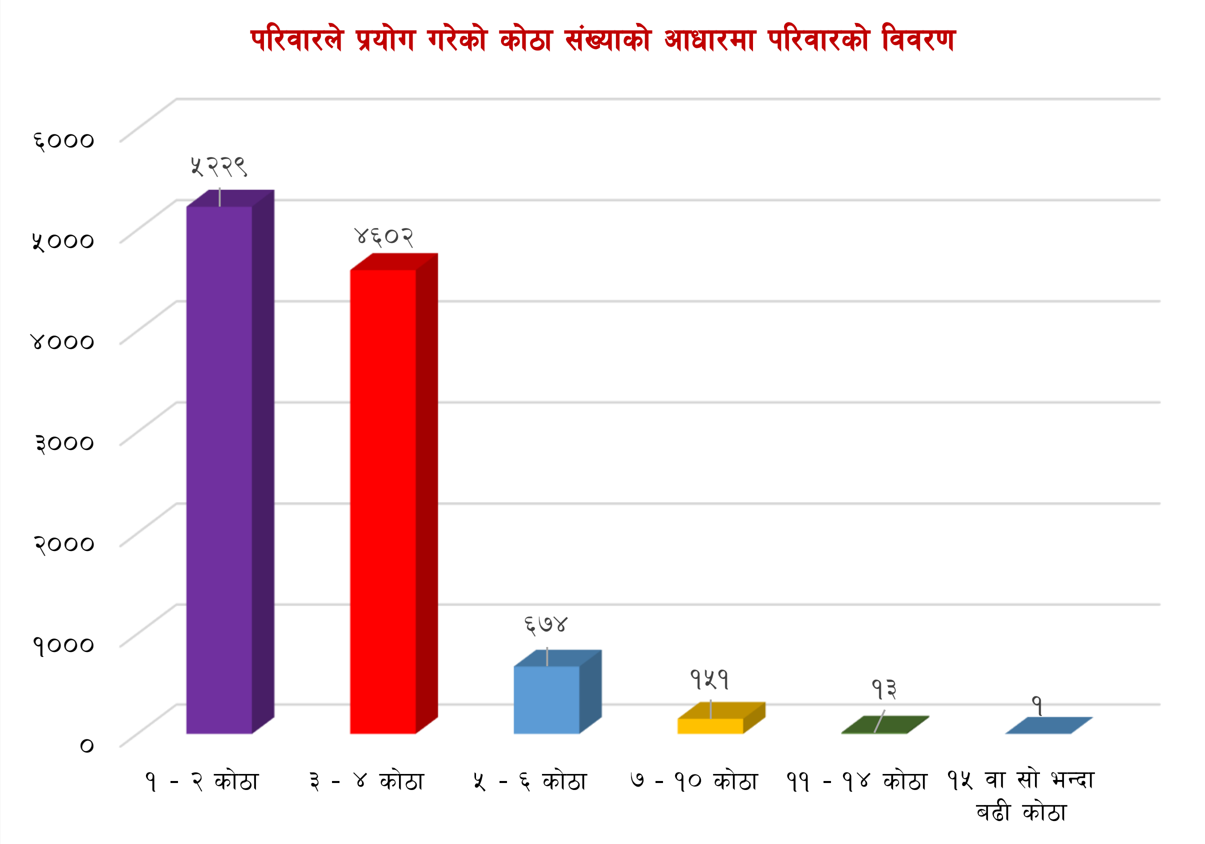

७.६.८ घर तथा जमिनमा महिलाको स्वामित्वसम्बन्धि विवरण

यस गाउँपालिकामा रहेका कूल १०,६७१ घरपरिवारहरूमध्ये २,७९२ अर्थात २६.१६ प्रतिशत घरपरिवारमा महिलाको स्वामित्वमा घर तथा जमिन रहेको छ भने ७,२४१ अर्थात् ६७.८६ प्रतिशत घरपरिवारमा पुरुषको नै स्वामित्व रहेको देखिन्छ। ६३७ अर्थात ५.९७ प्रतिशत घरपरिवारहरूबाट भने थाहा नभएको र १ अर्थात ०.०१ प्रतिशत उल्लेख नभएको पाइयो। यस तथ्याङ्कलाई हेर्दा झण्डै ५ भागको १ भागभन्दा कम महिलाको जमिन र घरमा स्वामित्व रहेको देखिन्छ। हालका वर्षहरूमा शिक्षाको सकारात्मक प्रभाव, सञ्चार माध्यमको विकास र त्यसको प्रचारात्मक प्रभाव, प्रमुख राजनैतिक तथा सामाजिक परिवर्तन जस्ता कारणले लैङ्गिक भेदभाव क्रमश: कम हुँदै गएतापनि गाउँपालिकाको तथ्याङ्कलाई हेर्दा जम्मा १/५ भागभन्दा कम महिलाहरूमा नाममात्रको जग्गा जमिनको स्वामित्व रहेको छ। यस तथ्यले लैङ्गिक भेद्भाव हटाउन राज्यले प्रभावकारी कदमहरू कडाइका साथ चाल्नु अनिवार्य छ। तथ्याङ्कको वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. १२४ : घर तथा जमिनमा महिलाको स्वामित्वसम्बन्धि विवरण

वडा नं.	महिलाका नाममा घर/जग्गा छ ?				जम्मा
	छ	छैन	थाहा छैन	उल्लेख नगरिएको	
१	२६९	४८७	४	०	७६०
२	७९७	११२१	७०	०	१९८८
३	४८२	९४९	५	१	१४३७
४	४३३	११७८	६	०	१६१७
५	२९४	६८४	१०	०	९८८
६	६६	८७०	२३५	०	११७१
७	३१७	९३८	१९	०	१२७४
८	१३४	१०१४	२८८	०	१४३६
जम्मा	२७९२	७२४१	६३७	१	१०६७१
प्रतिशत	२६.१६	६७.८६	५.९७	०.०१	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

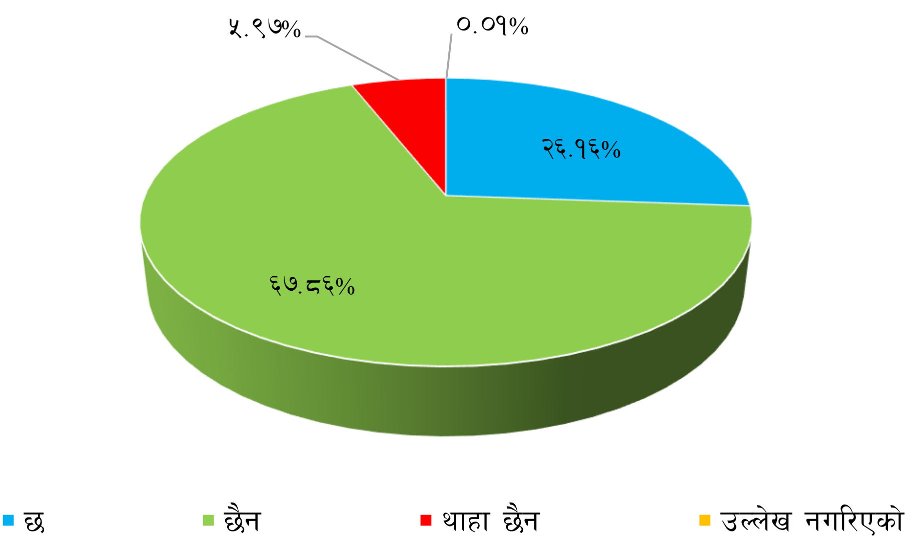

७.६.९ घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्रको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं. १२५ : घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्रको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र				जम्मा
	छ	छैन	थाहा छैन	उल्लेख नभएको	
१	३६३	३८२	१५	०	७६०
२	४००	१२६५	३२३	०	१९८८
३	४२३	९८९	२४	१	१४३७
४	३१	१५३९	४७	०	१६१७

वडा	घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र				जम्मा
	छ	छैन	थाहा छैन	उल्लेख नभएको	
५	१३	९६३	११	१	९८८
६	३	११३८	३०	०	११७१
७	६८०	५८०	१४	०	१२७४
८	३२६	९७०	१४०	०	१४३६
जम्मा	२२३९	७८२६	६०४	२	१०६७१
प्रतिशत	२०.९८	७३.३४	५.६६	०.०२	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा लालपुर्जा भएको आफ्नै जमिनमा घर निर्माण गरेका १०,६७१ घरपरिवारहरूमध्ये जम्मा २,२३९ अर्थात २०.९८ प्रतिशत घरहरूको मात्र घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र रहेको छ भने ७,८२६ अर्थात ७३.३४ प्रतिशत घरपरिवारको घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र छैन। त्यसैगरी ६०४ अर्थात ५.६६ प्रतिशत घरपरिवारमा घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र थाहा नभएको देखिन्छ र २ अर्थात ०.०२ प्रतिशत घरपरिवार उल्लेख नगरिएको भेटियो। यस अवस्थालाई हेर्दा गाउँपालिकाका ७० प्रतिशत भन्दा बढी घरपरिवारहरू भवन निर्माणका सुरक्षित विधिहरू नअपनाइ बनाइएका हुन सक्छन्, भूकम्प, पहिरो र डुबान आदिको उच्च जोखिम भएका क्षेत्रहरूमा जोखिम हुने हुँदा राष्ट्रिय भवन निर्माण संहितामा रहेर गाउँपालिकाले भवन निर्माण मापदण्ड लागू गरी सुरक्षा संवेदनशिलतामा ध्यान दिनु आवश्यक छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । मापदण्ड पुरा नभएका घरहरूको लगत संकलन गरी निश्चित समय दिएर मापदण्ड पुरा गरी प्रमाणपत्र लिने व्यवस्था मिलाउनु आवश्यक देखिन्छ।

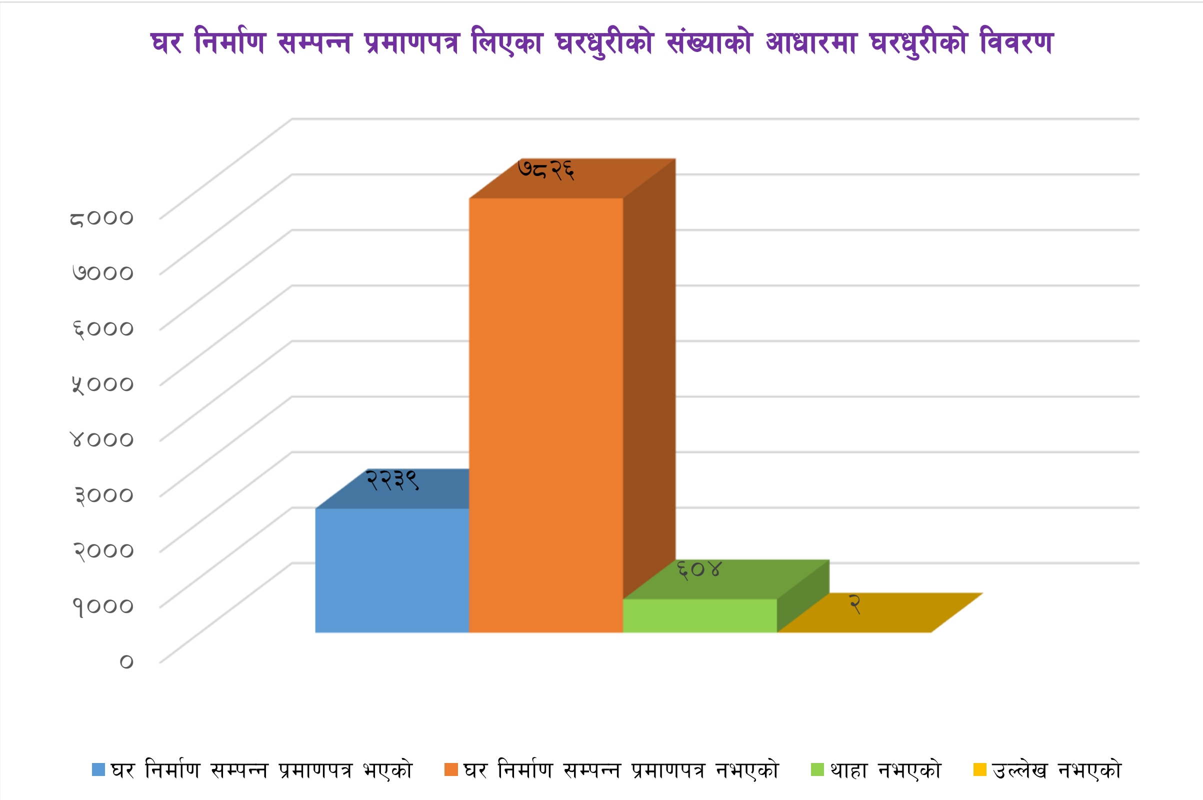

७.६.१० कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएका घरपरिवारहरूको वडागत विवरण

तालिका नं. १२६ : कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएका घरपरिवारहरूको वडागत विवरण

वडा	कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएको			जम्मा
	भाडामा दिएको	भाडामा नदिएको	उल्लेख नभएको	
१	१	७५२	७	७६०
२	८	१९३५	४५	१९८८
३	४९	१३११	७७	१४३७
४	१३	१५३७	६७	१६१७
५	४	९६६	१८	९८८
६	०	११६१	१०	११७१
७	२	१२५७	१५	१२७४
८	०	१४२४	१२	१४३६
जम्मा	७७	१०३४३	२५१	१०६७१
प्रतिशत	०.७२	९६.९३	२.३५	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा आफ्नै घर भएका १०,३४३ अर्थात ९६.९३ प्रतिशत घरपरिवारहरूले कोठा भाडामा लगाएका छैनन् भने मात्र ७७ अर्थात ०.७२ प्रतिशत घरपरिवारहरूले कोठा भाडामा लगाएको पाइन्छ जुन अत्यन्त नगण्य संख्या हो । त्यसैगरी २५१ घरपरिवार अर्थात २.३५ प्रतिशत घरपरिवारको विवरण उल्लेख नगरिएको देखिन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । व्यापक रुपमा आर्थिक, शैक्षिक र अन्य कृयाकलापहरू हुने शहरी क्षेत्रहरूको विकास नभएकोले अत्यन्त सिमित संख्यामा मात्र कोठाहरू भाडामा लगाएको देखिन्छ ।

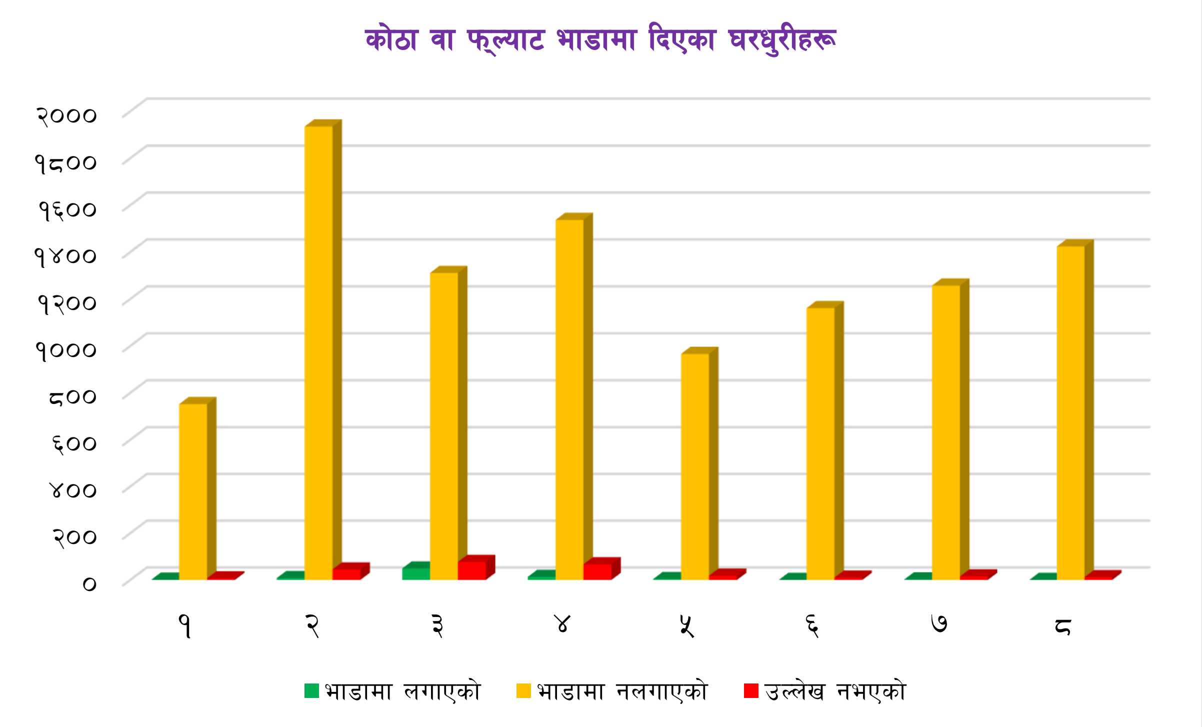

७.६.११ सामुदायिक भवनहरू तथा सभाहल सम्बन्धी विवरण

संघीय शासन प्रणाली अन्तर्गत निर्माण भएका स्थानीय तहमा आवश्यक भौतिक संरचनाहरू निर्माण गरी स्थानीय सरकारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुनुपर्ने मान्यता अनुरुप गाउँपालिका/नगरपालिकाको आफ्नै सामुदायिक भवन तथा सभाहल हुनु आवश्यक छ। गाउँपालिकाले आफ्नो बहुउद्देश्यीय सामुदायिक भवन निर्माण गरी त्यस भवनमै सभाहल लगायतका अन्य हलहरू निर्माण गर्नु उपयुक्त देखिन्छ। यसो गर्दा विभिन्न वडाहरूमा आवश्यकता र क्षमता अनुसार यस्ता संरचनाको निर्माण हुनुपर्दछ।

७.६.१२ गाउँपालिका तथा अन्य सरकारी भवनहरूको विवरण

स्थानीय तहले पालिका कार्यालय भवन, वडा कार्यालय भवनहरू तथा अनावश्यक अन्य सरकारी भवनहरू आफ्नै जग्गामा अथवा नेपाल सरकारबाट प्राप्त जग्गामा निर्माण गरी कार्यसम्पादनलाई चुस्त, दुरुस्त र प्रभावकारी बनाई जनतालाई सरकारको उपस्थितिको आभास दिलाउनु आवश्यक हुन्छ। यस्ता प्रकारका स्थायी संरचनाहरूको निर्माण भएपछि संघीयताले संस्थागत रुप धारण गर्दै जान्छ।

७.६.१३ पाटी, पौवा, धर्मशाला चौतारा तथा विश्रामस्थलहरूको विवरण

पाटी, पौवा, धर्मशाला चौतारा तथा विश्रामस्थलहरू हाम्रा साँस्कृतिक चिनारी हुन्। यी परम्परागत संरचनाले हाम्रो पुरर्ख्योलीलाई प्रतिनिधित्व गर्दछन्। त्यसैले यी संरचनाहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धन र स्तरोन्नती गरी भावी पुस्तालाई समेत हाम्रो परम्परा र संस्कृतिसँग परिचित गराउनु पर्दछ। यसो गरेको खण्डमा हाम्रो परम्परागत मौलिक पहिचान बच्दछ। विकासका आधुनिक संरचना बनाउने क्रममा हामीले मौलिक साँस्कृति सम्पदाको संरक्षणमा विशेष ध्यान दिनु आवश्यक छ।

कसैको हक वा स्वामित्वमा नभएको परापुर्वदेखि सार्वजनिक रुपमा प्रयोग हुँदै आएको बाटो, वस्तुभाउ निकाल्ने निकास, वस्तुभाउ चराउनेचौर, कुलो, नहर, पोखरी, पाटी, पौवा, अन्त्येष्टि स्थल, धार्मिक स्थल वा अन्य कुनै सार्वजनिक प्रयोगको स्थल वा सम्पत्ति नै सार्वजनिक सम्पत्तिहरू हुन। विगतमा सडक यातायातको विस्तार र विकास नहुँदा यी पाटी, पौवा तथा चौताराहरू बटुवाहरूका विश्रामस्थल (Refresh Center) वा थकान मेटाउने महत्वपूर्ण स्थलको रुपमा विकसित भएको र हाल यी स्थलहरू सार्वजनिक बहस र सामुदायिक अन्तरकृया हुने अनौपचारिक स्थलको रुपमा रहेका छन् भने सडक सञ्चालको समुचित विकास नभएको स्थानहरूमा यी विश्राम स्थलकै रुपमा प्रयोग हुँदै आइरहेका छन्। यस्ता क्षेत्रहरूको विकास र संरक्षण गर्ने दाहित्व हामी सबैको हो।

७.६.१४ पशुबधशालाहरूको विवरण

स्थानीय सरकारले जनस्वास्थ्यलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेर काम गरेको खण्डमा स्वस्थ्य, निरोगी र सरकारात्मक सोच भएका नागरिकहरूको उत्पादन भई उनीहरूले विकास, निर्माण र सेवाका क्षेत्रमा योगदान पुऱ्याउन सक्छन्। त्यसकारण आधुनिक प्रविधियुक्त सफा पशु बधशालको निर्माण गरी जनताको खाद्य सुरक्षाको अधिकारलाई सुनिश्चित गर्दै स्थानीय सरकारले मासुजन्य पशुपन्छीको वध गर्नु भन्दा पहिले निश्चित मापदण्ड पुरा गर्नुपर्ने नीति निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नु बाञ्छनीय देखिन्छ।

खण्ड- ८

८.१ खजुरा गाउँपालिकाका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको विवरण

तालिका नं. १२७ : खजुरा गाउँपालिकाका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको विवरण

क्र.सं.	नाम, थर	पद	सम्पर्क नम्बर
१.	किस्मतकुमार कक्षपति	अध्यक्षख.गा.पा.	९८५८०२००५८
२.	एकमायावि.क.	उपाध्यक्षख.गा.पा.	९८५८०२०१५३
३.	सुमन मल्ल	वडाध्यक्ष-१	९८५८०२४६२०
४.	फत्ते कुमारी जैसी	कार्यपालिका सदस्य	९८१९५९६७९६
५.	देव प्रसाद बुढामगर	वडा सदस्य-१	९७४८००३५२६
६.	रामबहादुर शाही	वडा सदस्य-१	९८४८६७८७८७
७.	दिपाकुमारी विश्वकर्मा	वडा सदस्य-१	९८१२५२२१४५
८.	देवीलालशर्मा	वडाध्यक्ष-२	९८४८१४३५३७
९.	झुमाकुमारी योगी	कार्यपालिका सदस्य	९८४८०३२३२४
१०.	टोक बहादुर वली क्षेत्री	वडा सदस्य-२	९८१६५१९४५१
११.	नन्दलालगुर्ताल	वडा सदस्य-२	९८४८१४४५४६
१२.	गौमाया सुनार	वडा सदस्य-२	९८१६५०७९०१
१३.	कान्तुरामगौतम	वडाध्यक्ष-३	९८४८०३०५१७
१४.	सुमित्राविश्वकर्मा	वडा सदस्य-३	९८४८०५६२८७
१५.	कुलबहादुरखत्री	वडा सदस्य-३	९८१२५४२३३२
१६.	भागीरथ सोनार	कार्यपालिका सदस्य	९८४८०९१४४७
१७.	डिल्ली प्रसादआचार्य	वडा सदस्य-३	९८४८०२६११८
१८.	देउमायाथापामगर	वडा सदस्य-३	९८४६७६७०४८
१९.	तिलकविर सुनार	वडाध्यक्ष-४	९८४८०२२००३
२०.	दलबहादुर बुढाक्षेत्री	वडा सदस्य-४	९८१५५४९९३८
२१.	बीरमा सुनारनी	वडा सदस्य-४	९८०४५५८८४२
२२.	बल बहादुर कठायत	वडा सदस्य-४	९८१३७५५७११
२३.	योगमायाखनाल	कार्यपालिका सदस्य	९८१६५८०००५
२४.	देवेन्द्रमानश्रेष्ठ	वडाध्यक्ष-५	९८४८०२३८३०
२५.	किस्मतअलि साईं	वडा सदस्य-५	९८४८०९५१६७
२६.	सावित्रीकुमारी हरिजन	वडा सदस्य-५	९८०४५४५९४०
२७.	सरोज देवकोटा	वडा सदस्य-५	९८४४८२३००५
२८.	मोहनलालयादव	वडा सदस्य-५	९८२२५२६३६८
२९.	निसार अलिदर्जि	कार्यपालिका सदस्य	९८४८०३५२७७
३०.	साविर जोलाह	वडाध्यक्ष-६	९८०५५३४६६३
३१.	कृष्णमाया नेपाली	वडा सदस्य-६	९८१४५५६७०५

क्र.सं.	नाम, थर	पद	सम्पर्क नम्बर
३२.	हजुरा बम	वडा सदस्य-६	९८६८२६२५३२
३३.	जंगबहादुर वि.क.	वडा सदस्य-६	९८४८१०३८१३
३४.	कमालअहमदखाँ	वडा सदस्य-६	९८१६५३५६३६
३५.	अतिउल्लाखाँन	वडाध्यक्ष-७	९८५११७९४०४
३६.	पूर्णिमा सुनार	वडा सदस्य-७	९८१२५२०१३२
३७.	जाकिर हुसेन खाँ	वडा सदस्य-७	९८१९५९७६४६
३८.	सिता गुरुङ	कार्यपालिका सदस्य	९८२२५४००५२
३९.	झल्लराम राढ	वडा सदस्य-७	९८२८५४३८८४
४०.	फिरोज खाँन	वडाध्यक्ष-८	९८४८०२६४९४
४१.	मुढवा साईं	वडा सदस्य-८	९८४८०६१९०६
४२.	मोहनथारु	वडा सदस्य-८	९८२२५३८६७४
४३.	प्रेमपति हरिजन	वडा सदस्य-८	९८१४५९९३०३
४४.	समसुला पठानिन	वडा सदस्य-८	९८१६५२७३४२

स्रोत : गाउँ कार्यपालिका कार्यालय, २०७६

८.२ खजुरा गाउँपालिका कार्यालयमा हाल कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण

तालिका नं. १२८ : गाउँपालिका कार्यालयमा हाल कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण

क्र.सं.	नाम, थर	पद	शाखा	सम्पर्क नं.
१	बम बहादुर के.सी.	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	खजुरा गाउँपालिका कार्यालय	९८५८०७७७४४
२	प्रदिप सुनार	लेखा अधिकृत	आर्थिक प्रशासन शाखा	९८४८१७९०३६
३	टिकानाथ गोसाई	विद्यालय निरिक्षक	खजुरा गाउँपालिका कार्यालय (शिक्षा)	९८५८०८६४७०
४	कञ्चन तिवारी	इन्जिनियर	खजुरा गाउँपालिका कार्यालय (प्राविधिक)	९८४१५२४११२
५	दिल बहादुर पौडेल	योजना अधिकृत	खजुरा गाउँपालिका कार्यालय	९८४८०२३१२८
६	पूर्ण बहादुर खड्का	जनस्वास्थ्य अधिकृत	खजुरा गाउँपालिका कार्यालय(स्वास्थ्य)	९८४८०२५४९८
७	लक्ष्मी के.सी.	नर्सिङ अधिकृत	खजुरा गाउँपालिका कार्यालय(स्वास्थ्य)	९८४८०२५९७०
८	शुरेस शाहु	सूचना तथा संचार प्रविधि अधिकृत	खजुरा गाउँपालिका कार्यालय (LGCDP)	९८४३०१६३३५
९	रतन बहादुर चन्द	भेटनरी अधिकृत	खजुरा गाउँपालिका कार्यालय (पशु)	९८४४८०११९८
१०	महेन्द्र रेग्मी	रोजगार अधिकृत	खजुरा गाउँपालिका कार्यालय (रोजगार सेवा केन्द्र)	९८४०००९२७८३
११	कृष्णराज शर्मा	लेखापाल	आर्थिक प्रशासन शाखा	९८४८०३५०२५
१२	टंक दहाल	श्रोत व्यक्ति	खजुरा गाउँपालिका कार्यालय (शिक्षा)	९८४८०२१४८४
१३	प्रकाश सिजापती	सव इन्जिनियर	खजुरा गाउँपालिका कार्यालय	९८४०२१७७२२
१४	हिक्मत जंग शाही	सव इन्जिनियर	खजुरा गाउँपालिका कार्यालय	९८४३१००१५८
१५	प्रकाश कडायत	सव इन्जिनियर	खजुरा गाउँपालिका कार्यालय (प्राविधिक)	९८५८०२४६१४
१६	रमेश प्रसाद बजगाई	सव इन्जिनियर	खजुरा गाउँपालिका कार्यालय (प्राविधिक)	९८४८०६६४९१

क.सं.	नाम, थर	पद	शाखा	सम्पर्क नं.
१७	लक्ष्मी विष्ट	म.वि. निरिक्षक	खजुरा गाउापालिका कार्यालय (म.वि.का)	९८४८२२३२९९
१८	बुद्धि बहादुर थापा	ना.प.से.प्रा.	खजुरा गाउँपालिका कार्यालय(पशु)	९८१६६०१७१७
१९	सुशिला न्यौपाने	स.म.वि.निरिक्षक	खजुरा गाउँपालिका कार्यालय (वि.वि.का)	९८४८०५१२५३
२०	पुनम पोखरेल	प्राविधिक सहायक	खजुरा गाउँपालिका कार्यालय (कृषि)	९८४७२७७८३
२१	शारदा सिंह	स.म.वि.निरिक्षक	खजुरा गाउँपालिका कार्यालय (महिला तथा बालबालिका शाखा)	९८४८०२०८२०
२२	भगवती खड्का (घर्तिमगर)	प्राविधिक सहायक	खजुरा गाउँपालिका कार्यालय (कृषि)	९८४४८८११२६
२३	भीमसेन खड्का	अमिन	खजुरा गाउँपालिका कार्यालय (प्राविधिक)	९८१४५८३८७२
२४	भिम बहादुर चन्द	सहायक पाचौं	खजुरा गाउँपालिका कार्यालय	९८४८०४५७६४
२५	राजेन्द्र कुमार बर्मा	कार्यालय सहायक	खजुरा गाउापालिका कार्यालय	९८४८११२८२०२
२६	तारा थापा	कार्यालय सहायक	खजुरा गाउँपालिका कार्यालय	९८४८०५२०५९
२७	सुनिता सुनाम	ना.प.से.प्रा.	खजुरा गाउँपालिका कार्यालय (पशु)	९८६८२१०७९३
२८	सुशिल थापाभगर	आ.हे.ब.	खजुरा गाउँपालिका कार्यालय (स्वास्थ्य शाखा)	९८४८०५५९५६
२९	लोकेन्द्र बहादुर कार्की	ना.प.से.प्रा.	खजुरा गाउापालिका कार्यालय (पशु)	९८१६५५९६९६
३०	अंकित विश्वकर्मा	ना.प्रा.स.	खजुरा गाउँपालिका कार्यालय (कृषि)	९८६६७६६५३९
३१	श्याम कुमार थारु	कार्यालय सहयोगी	खजुरा गाउँपालिका कार्यालय	९८४४८५३५७५
३२	प्रकाश क्षेत्री	कार्यालय सहयोगी	खजुरा गाउापालिका कार्यालय	९८४८१०८६५८
३३	ललिता थापामगर	कार्यालय सहयोगी	खजुरा गाउापालिका कार्यालय	९८१२५४४७३१

स्रोत : गाउँ कार्यपालिका कार्यालय, २०७६